TEOHAR MIHADAȘ

frumoasa risipă

DACIA

TEOHAR MIHADAŞ

FRUMOASA RISIPĂ

Coperta de: OCTAVIAN BOUR

TEOHAR MIHADAŞ

frumoasa risipă

EDITURA DACIA
CLUJ-NAPOCA, 1980

IUBEŞTI ARDEALUL?

Motto: „Am mai călcat vreodată
pe drumurile-acestea.
Pe-aceste locuri-mume
am mai umblat cîndva . . .“

Într-o zi de octombrie 1935, pe la-nceputul lunii, vasul acela elegant, alb, ramat cu albastru, acosta pe ţărmul românesc, în portul Constanţa.

Eu, adusul de ape, cu părul negru, în tumult, cu ochii verde-ntunecaţi, mînioşi, avînd în adîncul lor ceva de sălbăticiune leneş pînditoare, abia înaintam printre oameni, încurcat şi poticnit, cu sufletul rătăcind încă aiurea, în pămînturile depărtate sfîşietor ale memoriei de pînă atunci.

Acolo stăruiau încă imagini, chipuri şi privelişti ce mă ţineau legat de ele cu puterea blestemului şi a vrajei, acolo se mişcau în necontenire lucruri de care nu mă puteam rupe. Numai cu trupul eram prezent aici, în noul pămînt, căci celălalt din mine nu se afla aici, decît doar ca o undă amăgitoare, ca o adiere tristă, căci el stăruia a se ţine strîns încleştat în lumea din care se plămădise şi se născuse.

Vrerea ursitei mă mîna spre alte rosturi decît cele firești şi arătate. Mîna moirei mele, în urmărirea ţelurilor ei, a fost doamna aceea frumoasă... Pe cît de negri şi mari în deschiderea lor minunată spre tine erau ochii ei — de stirpe basarabă ori armenească ai fi zis — pe atîta de negru şi de înverşunat în răutate îi era sufletul.

Persecuţiile la care mă supusese, ocările gratuite şi de tot felul cu care mă întîmpina la tot pasul, din senin, pentru că aşa-i căşuna ei, m-au răvăşit pînă la disperare. Ai fi zis că se împlinea o vindictă, că se săvîrşea o răzbunare tîrzie asupra cine ştie căror fapte petrecute într-o altă viaţă. Să-i fi fost pricinuit, oare, într-o altă, depărtată existenţă, o vătămare de neiertat, că mă prigonea într-atîta, fără nici

un motiv?... Nu știu. Știu doar că nu-i puteam face nimic.

Ea avea toată puterea de partea ei (inclusiv pe aceea a directorului liceului, care îi era soț), plus cea pe care le-o dă femeilor slăbiciunea lor femeiască, cu întreaga suită de năbădăi și capricii care nu se ogoaie pînă ce nu-și găsesc satisfacția, în timp ce eu nu aveam nici o apărare decît foarte irascibila mea sensibilitate, inconștientă încă de orgoliul pe care-l ascundea, latent, și care mă făcea mai vulnerabil în fața înverșunatei doamne profesoare de franceză, vicleană mînă a ursitei mele.

Cu sufletul eram acolo, în acel punct al Mării Negre, de unde se vedeau stîncile Sciției Minor (sau tumuluri?) ca niște spinări anevoie încovoiate asupra pămîntului, năzuind parcă a se smulge din solul care le ținea legate-ntrînsul de mii de ani. Tufe răzlețe de scaieți și ciulini se sfîșiau în vînt, avînd ele înfățișare și chip de bărboase arătări, unele care se arătau aici, la suprafața pămîntului acesta, altele, — sau poate aceleași — arătîndu-se din însăși genunea celor mai depărtate aduceri-aminte ale sîngelui meu.

Eram cu sufletul tot acolo, risipit în coclaurile munților de unde mi se trag izvoarele, de unde ele s-au adunat, alcătuind afluentul acesta, care va fi istoria vieții mele.

Eram cu sufletul pierdut încă în sufletul părinților mei și al întregului lanț de părinți, pînă-n fabulosul păstor și călăreț, care și-a arătat fața și stihia pentru prima dată acelor locuri, menite de la Domnul numai mie și alor mei, pînă la el, și dincolo de el, la ultimul, care va fi fost să fie cine știe cine...

Sufletul meu împodobea, cu uimirile sale, cu fecioreștile lui dăruiri și înflăcărări, și-acum, lucrurile și locurile din țara copilăriei, în reverberate nimburi de bucurie, iar acele locuri și lucruri fermecate erau acum însăși ființa mea; sufletul și tăcerea lor era însuși sufletul — tăcut la această oră — al basmului meu pămîntesc.

Sufletul meu sta încă ghemuit cu grijă și iubire lîngă acea ființă firavă, frumoasă ca o rugăciune de mulțumire, fragila plămadă de turcoaică, pe care am îngrijit-o, așa cum ar fi făcut-o un tînăr franciscan, toată noaptea dinainte, cînd vasul se clătina peste hulele despletite ale furtunii, iar ea suferea copilărește din cauza aceasta, scîncind, suspinînd, aruncînd afară venin uri, cerînd, în limba ei, ajutor, fixînd asupra

mea, cu rugă și iubire, surîzînd din toată ființa ei chinuită la acea oră, ochii mari, cenușii: prezențe dintr-o altă planetă, altă galaxie, altă poveste, de care eu însumi îmi aduceam, dureros de vag, aminte parcă.

Sufletul meu rămăsese presărat ca o dîră de șarpe peste drumul străbătut pe jos, pe arșiță, stîrnind pulberea amiezii, de la marginea Tauriei și pînă la intrarea în orașul acela, care se cheamă Grebena . . .

Și mai întîrzia, o parte din sufletul meu, în camera aceea de hotel sărăcăcios, din portul Salonicului, lîngă femeia care mă apradunase de pe stradă și se culcase apoi cu mine toată noaptea, cu o lăcomie și o înverșunare de lupoaică hămesită, atunci cînd apucă-n fălci un noatin godinaș.

Pe limba ei șerpească, femeia aceea a străzilor și-a nopții, cu păr și ochi tenebroși, de sclavă a lui Agamemnon, și cu trupul dubios de alb, de larvă infernală, îmi îngăima într-una ceva din care eu prea puțin înțelegeam: niște diminutive de la păsări, de la fiare de codru și ceva din care se deslușea cum că aș fi fost avînd eu gust și miros de fruct pădureț . . .

Degeaba: femeia nopții, cu trup de larvă și ochi mari, întunecați, de sclavă a regilor ahei de-odinioară, a fost prima mea soție, iar eu am fost mire dezarmat înaintea ei în toată noaptea aceea de la hotelul din Salona.

Dar era bună, înțeleaptă, grijulie, maternă, deoarece, în neostoita ei ospețire din nevinovăția mea, a avut grijă, în toate dățile, să mă învelească într-un fel de cămașă rece, protectoare împotriva strigoilor pe care, cred, ea considera că ar fi putut să-i aibă-n cotloanele trupului ei satanaelic.

Nu aveam nimic altceva asupra mea decît hainele de pe mine, iar în buzunarul surtucului, pașaportul și o adresă a Ministerului Educației Naționale din București, prin care mi se făcea cunoscut că, în urma cererii mele, înregistrată sub nr. . . . cutare etc. . . ., mi s-a aprobat o bursă la Școala Normală din Timișoara, unde urma să mă prezint odată cu începerea cursurilor.

Mai aveam, într-un buzunar improvizat ad-hoc, pe partea dinlăuntru a maioului de lînă ce-l purtam, după obiceiul păstorilor valahi din Pind, direct pe piele, o hîrtie de o sută de drahme, pe care maică-mea o agonisise pentru înmormîntarea ei, care avea să fie curînd, întrucît era suferindă de rac și știa că va muri, dar care a strecurat-o-n buzunarul de la maioul meu, considerînd că acolo era loc mai nimerit

şi mai cu rost pentru ea. Buzunarul acela, cu hîrtia de o sută de drahme, pitită-ntrînsul de mîinile şi iubirea mamei, era să-nsemne pentru mine cu timpul — căci cu timpul şi după ce nu mai sînt se cunosc oamenii şi lucrurile care ne-au iubit — un loc magic, în care se păstrează amintirea mamei, ca o ostie.

În gară, la Bucureşti, unde nici acuma nu ştiu cum şi cînd am ajuns, mă aştepta Virgil, vărul meu, mult mai mare decît mine, care studia de cîţiva ani ştiinţele naturii aici, în ţară. Virgil era altă mînă a destinului meu, care începea să lucreze, de îndată ce fuga de sub prigoana frumoasei doamne fusese împlinită.

M-a cuprins în braţe, cu dragoste adevărată:

— Ce faci, tu, mă, Toharu . . .? Ce-i cu tine . . .?

— Am . . .

— Hai . . ., şi m-a dus la un cămin studenţesc, într-o cameră mică, unde am povestit pînă s-a făcut ziuă, de toate . . .

— Tu, Tohar, nu eşti de normală. Tu trebuie să faci mai mult. Tu trebuie să faci universitatea . . . La normală las' să meargă alţii . . . Mergem la Minister să transferăm bursa de la şcoala normală la un liceu.

— Dar n-o să se poată, am replicat eu cu onestitate naivă; statul român cheltuieşte bani grei ca să întreţină liceele din Grecia, deci, ca să rămîie elevii acolo, nu să vină-n ţară. La şcolile normale se aprobă mai uşor bursele, deoarece în Macedonia nu funcţionează astfel de şcoli, decît numai licee . . . N-o să se poată. Mi-e ruşine să mă duc să cer . . . una ca asta, stăruii eu.

— Lasă, nu-ţi fie ruşine. Las' pe mine. Le aranjez eu. Tu trebuie să faci liceul, nu normala. Hai la Domnul Caliani. Chiar acum.

Vărul meu Virgil era sincer şi nu gîndea rău despre viitorul meu, dar intervenea în gîndirea lui şi îndemnul unui interes direct legat de el şi de cei imediat apropiaţi lui, mai apropiaţi decît vărul Tohar: Sora lui mai mare era învăţătoare la şcoala românească din Turia, iar soţul ei era directorul aceleiaşi şcoli. Mai avea o soră care urma să facă şcoala normală în ţară şi să ocupe, după ce termină, şi celălalt post de institutor de la şcoala din Turia. Absolvirea şcolii normale de către mine însemna o primejdie pentru surorile şi cumnatul său, deoarece, element bun fiind eu, cu note de

10 şi abia cîteva de nouă, puteam foarte uşor să-i dau la o parte într-o bună zi pe toţi şi să le ocup locul, ori să stau deasupra lor, ceea ce nu-i convenea, şi pe bună dreptate, deloc, lui Virgil, cealaltă mînă a moirei mele.

Acel domn Caliani, directorul învăţămîntului de peste hotare în ministerul educaţiei, lăsa impresia, la prima vedere, a unui paşoptist de educaţie catolică. Purta bărbiţă de Kogălniceanu şi mustaţă ca Tache Ionescu, dar se purta îmbrăcat în haine negre, amestec de frac de diplomat şi de sutană clericală de Blaj.

Răspîndea în jurul persoanei lui un aer de ascet şi de celibatar. În adîncul fiinţei sale pîlpîia o lumină aprinsă de la flacăra sacrelor lumini ce au ars în marile suflete ale austerilor bărbaţi şi apostoli ai naţiei române şi care s-au numit Inochentie sau Samuil Micu, Petru Maior, Gheorghe Şincai, Timotei Cipariu, ale căror figuri providenţiale apar şi-acuma, zice-se — la momente anumite — în chip de lari protectori stînd deasupra norilor ce trec peste ţara Ardealului.

S-a uitat la mine şi direct prin ochelari şi peste lentilele acestora, mai atent, mai iscoditor, apoi, fără a ezita prea mult, după ce stăruise cu privirea asupra notelor din certificatul meu de absolvire a patru clase gimnaziale, a scris apostilă deasupra, în colţul stîng al cererii mele, de aprobare a transferului solicitat.

— Te vei prezenta, zice domnia-sa, la liceul Mihai Viteazul, mîine, şi-mi întinde cererea cu aprobarea pe dînsa. N-a făcut nici o obiecţie, nu mi-a adresat nici o dojană, nu a obiectat — aşa cum se obişnuieşte la înalţii şi mărunţii funcţionari — nici măcar în virtutea unei obişnuinţe prin care funcţionarii trebuie să-şi manifeste autoritatea cu orice chip şi-n orice împrejurare, zicînd de pildă: dar pentru ce cheltuim şi investim noi fonduri la întreţinerea liceelor din Grecia şi aiurea, ca să veniţi să faceţi liceul aici, în ţară? Mergeţi şi cereţi aprobarea ministrului, a consiliului ministerial, a guvernului, sau: ... mai aşteptaţi..., mai treceţi pe-aici, să... vedem ce se poate face... etc. etc.

I-am mulţumit cu bucuria-n suflet a omului care nu credea într-o rezolvare atît de rapidă a cererii sale, ba, mai bine zis, nu credea deloc. Domnia-sa m-a petrecut cu privirea pînă ce-am părăsit biroul. Am simţit că mă priveşte chiar cu un anumit interes şi iarăşi m-am bucurat.

Întrucît audienţa mea nu a durat mai mult de zece minute, hai să zicem douăzeci cu exoperarea formelor şi formalităţilor de obţinere a aprobării pentru audienţă cu tot, nu m-am prezentat a doua zi la direcţiunea liceului Mihai Viteazul (cît de mîndru puteam fi eu pentru că urma să fiu elev la un liceu care purta un atît de înălţător nume, numai eu ştiu) ci, de la domnul Caliani, am purces într-un răsuflet direct acolo, chiar atunci.

Directorul de aici — parcă se numea Arbore, nu ştiu dacă-i adevărat ori ba — arăta într-adevăr a arbore, prin alura-i trunchioasă şi impresionant desfăşurată pe verticală, cu braţe rămuroase şi scorburi puternic conturate peste tulpina prea timpuriu îmbătrînită.

— Bine, băiete, m-a încurajat dînsul; ne bucură faptul că vom avea un elev bun la liceul nostru. Nu cred să mă-nşele notele de pe certificat... Apoi, după o pauză, un suspans grav, deliberant: întrucît vei sta în internatul nostru, fiind bursier al statului, va trebui să te prezinţi cu o plapomă, două perechi de albituri, două perechi pijamale, papuci de casă... şi două costume de uniformă. Şi m-a bătut pe umeri cu bunăvoinţă. Fără acestea toate, ne pare rău..., nu te putem primi. A, am uitat: plapoma să fie albastră.

Dacă din biroul domnului Caliani am ieşit vibrînd de bucurie, din biroul domnului Arbore, am ieşit acoperit de amărăciune. Acesta funcţionar, nu domnul Caliani! Iată un om care ştie ce-seamnă să fii slujbaş la stat, să conduci o instituţie, un birou. M-am izbit de-un om care-şi cunoştea bine misia şi şi-o îndeplinea cu neclintire şi pricepere, nu ca insul cu bărbuţă de Kogălniceanu, mustăţi a la Tache Ionescu şi ţinută ascetică, de dascăl blăjean, surprinzător de operativ în modul cum acorda aprobările, repede, fără multă zăbavă.

Pe lîngă mine treceau grăbiţi oamenii, treceau uruind în sus şi-n jos tramvaiele, păşea, puţin cam indispus dar nu cine ştie ce, Virgil, iar eu mă împleticeam în mers, podidit de plîns, un plîns pe atît de greu de suportat pe cît de mult mă străduiam să nu-l arăt, să nu fiu văzut..

— Lasă Tohar, zice vărul Virgil, o scoatem noi la capăt. Nu fii supărat.

— Dar de unde să fac eu rost de atîtea cîte mi-a cerut?

— Se aranjează toate... Hai înapoi la domnul Caliani.

Domnul Caliani ne-a primit, iarăşi cu prea multă uşurinţă, plăcut încorsetat în sobrietate. Era director general de minister, purta frac, avea mustaţă severă, bărbuţa ţeapănă, dar nu ştia să se comporte ca un director general, ci omenos şi binevoitor ca un ţăran din cîmpia Transilvaniei.

Virgil i-a explicat (eu eram complet anulat de ruşine şi jenă) povestea cu plapomele, albiturile, uniformele, papucii cu moţ etc., după care, domnul Caliani s-a uitat la mine, (eu am crezut că mă va dojeni şi mă va arunca afară), atent, fără exteriorizarea vreunui sentiment cît de cît, şi m-a întrebat sec: „Iubeşti Ardealul?“ ...

Întrebarea a căzut uluitor. În sufletul meu s-a zvonit deodată cîntec mare, despre o lume de basm şi legendă. Vedeam, în acel cîntec, ţărani zdraveni, încinşi peste cămăşile albe cu şerpare late de două palmi, cu plete lăsate peste umeri, arînd dealuri şi pămînturile dintre dealuri, coborînd în puhoaie din munţii detunaţi de mînia dreptăţii, avînd coase şi furci în mîini, ce se agitau ca nişte flăcări şi ca nişte limbi uriaşe, cu ascuţiş subţire, strigător în noapte, mişcîndu-se către cer, aidoma unei păduri muncită de marii demoni ai pîrjolului din adîncuri.

Şi mai vedeam, ridicîndu-se din mijlocul acelui uragan de furci şi de coase, de tumult ţărănesc cu miţoase căciuli ţuguiate-n cap, trase pînă peste ochi, de-mi păreau ochii doar nişte margini adînci şi-ntunecate, statura uriaşă a unor bărbaţi-zei, a unor ţărani răsăriţi de-a dreptul din crestele şi ponoarele muntelui precum soarele iese dimineaţa direct din munţi asupra pămîntului, şi tumultul acela atunci începea a striga din abisuri străluminate, şi dimpreună cu tumultul strigau şi apele şi pădurile şi văzduhurile toate: „HOREA! HOREA! HOREA!“ ... „IANCU! IANCU! IANCU!“ căci acestea erau umbrele uriaşe ce se ridicau deasupra mulţimilor în tumult, pe care le îndrumau, le îndemnau şi le călăuzeau de sus şi pînă foarte departe ...

— Da, am îngăimat ca mireasa înaintea altarului, cuprins de-o mare bucurie, care-mi gîtuia vocea, bucurie care este cu atît mai adîncă cu cît nu vrea a se mărturisi-n cuvinte.

— Atunci te voi trimite la un liceu din Ardeal, a reluat vorba domnul Caliani. Şi l-a mînat pe Virgil la un alt birou, unde şeful de-acolo a făcut hîrtie de transferare, atît a bursei cît şi a înscrierii mele, iniţial ordonată către liceul Mihai

Viteazul, de la acest liceu, la liceul „Timotei Cipariu" din orașul Dumbrăveni.

Era acesta un liceu prăpădit și foarte pestriț. Ministerul însă nu ținea deloc să-l desființeze, înțelegînd rostul lui acolo unde se afla. Cum satele din jurul Dumbrăveniului nu aduceau un debit suficient de elevi pentru menținerea unui liceu, și cum Nicolae Iorga ținea în mod deosebit la el din cauză că directorul era rudă prin alianță cu domnia sa, diriguitorii din minister dirijau spre „Timotei Cipariu" tot soiul de puștamale, pramatii, repetenți și corigenți, prigoniți de soartă și exmatriculați, precum și toți aceia care se aflau venind de peste hotarele țării, din ținuturile locuite de valahi, numai și numai ca liceul să nu moară și, odată cu el, nici cei care-l slujeau să nu sufere.

Faptul că n-am rămas în București, la prestigiosul liceu Mihai Viteazul, a fost, cred eu, tot un vicleșug al ursitei mele. Directorul acela cît un arbore și povestea cu trusoul de elev complicat și costisitor, au constituit tot un fel de elemente aparținînd strategiei ascunse a moirei. Cine știe care ar fi fost evoluția mea? Cine știe dacă nu m-aș fi înstrăinat de mine, adăugindu-mi o altă gîndire și-un alt comportament, străine de ceea ce ar fi putut să crească din magmele mele originare, din numele-mi proprii. Poate că Bucureștiul mă risipea, făcînd din mine un om de carieră; sau mă putea vicleni în cine știe ce fel de gloriole, dacă nu mă sufoca în ahul plin, euforic al atîtor felurite succese, în obeza mulțumire de sine a rangului, a prosperității, a ajungerii... Aș fi fost, fără doar și poate, mai intelectual, mai cult, mai rafinat, mai cu relații, mai bine văzut, mai apreciat, talentul meu — mult, puțin — ar fi avut mai variate ocazii de a se afirma abil și organizat, mai decis; ar fi putut să sporească-n destoinicie, în subtilitate și audiență, prin contactul său la timp cu modele ce vin de dincolo de noi, din lehamitea saturației, dar n-aș fi avut voluptatea că am rămas eu însumi, întreg, statornic peste ceea ce am ca fiind al meu, nesmintit, inalienabil. Impresionanta, fermecătoarea frivolitate a capitalei nu putea face casă bună cu morocănoasa mea vocație după lucruri grave. Mă indigna și umilea totodată. Trezea în mine nevolnicia dar și un anume orgoliu.

Regret totuși un singur lucru: la liceul Mihai Viteazul, dacă rămîneam acolo, l-aș fi avut pe Vladimir Streinu ca profesor de română.

ORAŞUL ACELA

„. . . în care m-am născut pentru a doua oară . . .“

Am mai rătăcit, încoace şi-ncolo, prin Bucureşti, încă vreo cîteva zile, pînă ce unchiul Gheorghe Peristeri mi-a cumpărat uniformă de licean, am vizitat pe mai toţi consătenii mei aflaţi aici, toţi negustori harnici, austeri şi filotimi, ducînd o viaţă sobră, devotată agoniselii şi intereselor familiei, (numai unchiul Costuli Mihadaş era intelectual dintre ei, contabil la librăria Cartea românească) de la cari am primit, fără excepţie, cîte una, ori două, ori chiar cinci sute de lei, toţi fiind mîndri că se va ridica din seminţia lor om învăţat. Am legat în ăst scurt timp o prietenie întîmplătoare şi sprinţară cu un elev din cartierul Moşilor, care m-a deprins cu intrarea-n crîşme şi cu băutul de şprituri, care m-a dus şi la femei într-un cartier ce avea o mare cruce de piatră la intrare. Şi, într-o seară, condus la gară de către Virgil şi Neli Sideri, preşedintele organizaţiei de tineret a Societăţii Stâmâria-Mari a turienilor din Bucureşti, care m-a onorat din fondurile ei cu cinci sute de lei, m-am suit în tren şi-am pornit spre oraşul acela, unde aveam să petrec cei mai frumoşi ani ai tinereţii mele.

Instalat în compartimentul de a III-a, la locul meu, am simţit că mă cuprinde deodată o stare de bucurie obscură — bucuria plecării — dar, în acelaşi timp şi una de întristare — întristarea aceleiaşi plecări. Ce să-ţi fac, îmi şoptea celălalt din mine, dacă eşti nătîng, şi neîndemînatic, şi prostănac. Societatea de Cultură Macedo-Română are destule fonduri şi destinate nu numai ajutorării celor ce vin în ţară şi vor să întreprindă diverse munci, de predilecţie comerţul, dar şi ajutorării — cu precădere — a acelora care vor şi pot să studieze. Numai că tu n-ai ştiut să ceri. Eşti un

nătărău. Tu crezi că din mîndrie n-ai făcut asta, dar eu îţi spun, că din nehotărîre şi lipsă de tupeu. Ruşinea şi jena nu te-au lăsat să apelezi la ajutorul Societăţii? Nu, ci faptul că ai sentimentul despre tine că nu meriţi să fi ajutat. Că oamenii şi societăţile n-au nici o obligaţie de a te ajuta pe tine. Tot ce ţi s-ar da pentru că ceri — şi chiar şi altfel — ţi se pare că este o pomană, şi te înjoseşte, şi te încurci ca măgarul între muşte. Eşti deci cam idiot. Societatea Stâmâria-Mare avea fonduri destule ca să te ajute să-ţi procuri plapome, cearşafuri, haine, papuci cu moţ etc. şi astfel să fi rămas în Bucureşti, mai lîngă ai tăi, nu să trebuiască să treci munţii Carpaţi, pentru a urma cursurile unui amărît de liceu, după ce ai trecut şi mările... Nu ştii să ceri, nu ştii să pretinzi, nu ştii să te vîri, nu ştii să profiţi, nu ştii să-i convingi pe alţii de utilitatea şi importanţa persoanei tale, nu ştii să te descurci, aşa că eşti cam, dacă nu de-a binelea, idiot, şi n-ai să ajungi niciodată om mare, om însemnat. Domnul acela Arbore, care ştia ce vroia, nu ca tine şi ca domnul Caliani, mai ştia, de pildă, că n-are niciun profit de pe urma primirii tale în internatul liceului ce cu onoare-l conducea, un biet bursier al statului, pîrlit, ca tine... El avea nevoie de bursieri bănoşi, care să plătească taxe ca lumea, fii de industriaşi, de boieri, de funcţionari superiori, în orice caz de oameni cu stare şi cu poziţie... de unde vin nu numai bani, ci şi relaţii mult binefăcătoare.

Din aceste răfuieli cu mine însumi, din această stare de pendulare între euforia plecării şi tristeţea, tot a plecării, m-a smuls glasul blajin şi molcom, sfielnic şi omenos al unui ins, destul de tînăr, ce sta pe banca din faţa mea.

— Unde călătoriţi, domnişor?

— La Dumbrăveni, la liceu...

— No, fain, că dară acolo mer' şi eu. Da, de ce meri la Dumbrăveni pentru liceu, că doară n-ei fi de prin părţile noaste... gîndesc.

— Nu..., încep a mă bîlbîi eu, şi nu i-am spus nici adevărul, cum că vin din ţări străine, de departe, (m-aş fi plictisit să-i îndrug o întreagă poveste, şi-apoi, făcîndu-l curios, povestea s-ar fi întins al dracului, iar eu nu prea aveam chef de istorisiri în momentele acelea) nici nu i-am spus că sunt bucureştean, pentru că nu vroiam să-şi închipuie c-aş fi cine ştie ce derbedeu refuzat de şcolile din capitală, dar nici că aş fi de prin părţile locurilor lui nu am îndrăznit

să-i spun, deoarece mi-era frică să nu mă prindă pînă la urmă cu minciuna, stîngaci cum sunt din fire în a minți și în a ascunde pînă la capăt minciuna. Mă dau de gol mai repede decît copilul. (Mai tîrziu, cînd m-am maturizat și tot n-am învățat să mint, semenii spuneau despre mine că sunt cam ... și gafez, din candoare. De aceea nici nu prea îmi încredințau secrete).

— Dar dumneavoastră de unde veniți? răspund eu, întrebîndu-l, ca să evit încurcătura ...

— D'apăi, eu vin tomna de la Techirghiol, de la băi de nomol și de soare, că sufăr de tuberculoză osoasă.

Într-adevăr, — mi-am dat seama numaidecît —, boala i se citea pe fața bugedă și peste întreagă prezența sa, flască, adipoasă, cu membrele inferioare lenețe, parcă umflate cu aer. Părea acest ins — văzut într-o perspectivă mai depărtată, din domeniile închipuirii —, un enorm bacil Koch avînd înfățișare de om. Dar avea pe față surîs cald, rugător, care-i aburea ființa precum o mămăligă răsturnată peste ștergarul înflorat, pe masă. M-a cuprins un fel de milă amestecată cu dragoste față de el și i-am răspuns adevărul, că vin din alte pămînturi, de la marginea a trei țări de legendă, unde locuiesc români și numai români, urmași ai tracilor și-ai legiunilor romane, urmași ai vitejilor macedoneni de odinioară și-ai oștenilor lui Pompei-împărat, învinși din greșeală la Farsala de către Cezar: Macedonia, Tesalia și Epirul ...

Ochii bacilului Koch s-au dilatat a mare uimire și minunare, iar eu m-am bucurat de bucuria lor ... Și văzînd eu că el se minunează și se bucură tot mai tare și mai frumos de cele ce-i povesteam, am continuat să-i îndrug lucruri felurite, dar și iscodite, despre lumea de unde veneam, uitînd de mersul, prin noapte și prin defileuri muntoase, printre dealuri și peste ape posomorîte, al trenului, ne-am poftit la un fel de masă, dezlegînd din boccea și așezînd pe genunchi sărmanele bucate puține ce le aveam amîndoi, și iar am povestit. Cînd am ajuns în orașul acela, care se cheamă cînd Dumbrăveni, cînd Ibaszfalva, cînd Ibașfalău, cînd Elizabet-stat, cînd Bășcăleț, cînd Erjébetvár, eram prieteni. M-a poftit la el acasă. Era dimineață, și orășelul acela, care se sumețea-n văzduhuri, cu turnul de la biserica ciungă din centru (de fapt, biserica armeano-catolică ce rămăsese fără un turn din cele două, pentru că pe unul l-a smuls de la locul său și l-a transportat nu se știe unde, cine știe cînd, un vînt puternic,

ridicat se pare direct din cămările iadului) şi cu cele două clădiri de culoare veche: liceul şi internatul, dormita încă ameţit de miresmele aspre ale toamnei. A mulţime de frunze călătorind aiurea mirosea, a frunze de stejar, de cer şi de jugastru, de curpeni şi măcieşi, de sălcii blestemătoare şi chiar de platani, iar dinspre dealurile pietroase, îmbibate cu humă, adiau parfumuri tari, răscolitoare de stihie, ale viilor culese şi sihăstrite. Peste lunca Tîrnavei, planau — ca pe vremea Dacilor ori a Agatîrşilor — mirosuri grele de cînepă putrezită.

Gară modestă, în care nu opreau decît marfare şi personaluri. Atunci însă cînd domnul Munteanu, senatorul liberal, dar şi paroh la o bisericuţă, şi catihet la şcoala de fete, şi profesor de limba germană la liceul „Timotei Cipariu", sterp de sămînţă dar avînd mulţi nepoţi şi nepoate, trebuia să plece la Bucureşti, ca să participe la şedinţele senatului, oprea chiar şi rapidul.

De-a lungul drumului care duce de la gară spre oraş se arătau, mai cu seamă, crîşme avînd denumiri ademenitoare, isteţe, hazlii: „La mama acasă", „La Fraţii veseli", „La Mielul alb", „La Mititelul ager", „La Erji nebuna" etc. Aveam să le cunosc, rînd pe rînd, pe toate, şi nu fără urmări şi necazuri . . .

Din dreptul gării, se desfăşurau spinările unor dealuri ce păreau a se afla foarte departe în timp prin liniştea fabuloasă în care se ţineau îmbrăcate şi prin pădurile doldora de vînat, ca-n vremuri fără istorie. Sălcii ca nişte erinii însoţeau apa Tîrnavei Mari într-o procesiune litanică, altele, postate în chip de străji oculte de-a lungul şcarpei — un fel de terasament — stăvilar menit să zăgăzuiască revărsarea apelor asupra oraşului în caz de năpastă, terasament ce se folosea şi ca loc de promenadă, mai ales pentru îndrăgostiţi, la ore stinghere —, îşi mişcau ceremonios în ceasul dimineţii braţele leneşe, la dreapta şi la stînga, încît ai fi zis că-mi netezesc drumul trecerii, poftindu-mă să intru în noua mea casă şi nou aşezămînt.

De la capătul drumului ce ducea la gară pînă la marginea dinspre Hoghilag, sat săsesc în curs de românizare, această „şcarpă" încingea jumătate din cuprinsul oraşului aproape. Cum casa prietenului meu se afla la jumătatea distanţei dintre cele două capete ale şcarpei, la marginea Băşcăleţului, nu ne-am făcut intrarea prin oraş, aşa cum fac oamenii con-

ştienţi de importanţa lor, ci am luat-o liniştiţi, pe de lature, peste „şcarpă“ sau „eşcarpă“. Dinspre Tîrnava veneau adieri mîngîietoare, întristător de tainic şi de dulce chemînd, de trup alb de fete nenuntite, poate naiade ce se scăldau în apele limpezi ale dimineţii, iar dinspre dealurile rîpuite, asaltate de măcieşi, porumbace, stoluri de pini, curpeni de tot neamul, niramză şi butuci de vie bătrînă, adiau line deschideri albastre, — euharistică indecenţă a cerului — îmbrăcîndu-ne sufletul, la ora aceea, în miresme străine, avînd ascunse într-însele, în taina lor, frumos otrăvitoare duhuri de pe alt tărîm.

Dumbrăvenii — aşa cum era să-l descopăr şi să-l iubesc curînd, care m-a adăpostit cu dragoste şi înţelegere timp de patru ani, cei mai frumoşi ani din tinereţea mea, fără de cei aparţinînd copilăriei — sau Ibaşfalăul sau Ebeşfalva sau Elizabetstat sau Erjebetvar sau, în sfîrşit, Băşcăleţ, a fost la începuturile sale un sat de iobagi români, căruia i s-a spus „satul cîinilor“, fie pentru că iobagii aprovizionau cu cîini de vînătoare şi de altă rasă castelul ultimilor principi ai Transilvaniei, cocoţat pe un fel de val de pămînt aici, fie pentru că vreun trufaş strîmbător din nas, gol cu desăvîrşire pe dinlăuntru, dar foarte plin de propria-i importanţă, a văzut în acei oameni ai baştinei nişte cîini.

Deci satul cîinilor, adică în limba oficială de atunci, Ebeşfalva, de unde mai tîrziu a derivat Ibaşfalăul. Numai Apaffi I sau Apaffi II, ultimii principi ai Transilvaniei, proprietarii castelului de vînătoare din Băşcăleţ, acum transformat în sediul unei şcoli de menaj, ne-ar putea lămuri întrucîtva asupra motivelor care au dus la o astfel de denumire a vechii aşezări de iobagi, dar ei îşi dorm somnul de veci în cripta imitînd templul elin din cimitirul din Cluj, pe stînga cum intri, şi nu ne mai pot destăinui nimic.

Vom spune noi în schimb despre ei, principii Apaffi, că au fost nişte oameni cu minte înţeleaptă şi inimă înţelegătoare, fără să se poarte cu aroganţă şi fără să arunce samavolnicii asupra supuşilor de pe moşiile lor, aşa cum făceau în mod obişnuit alţii. Am aflat toate acestea de la bătrînii din Dumbrăveni, care la rîndul lor le aflaseră de la alţi bătrîni dinaintea lor şi aşa mai departe . . .

Peste acest nucleu de băştinaşi — iobagi — mai bine zis nuclee, căci erau mai multe cătune presărate printre mlaştinile locului — s-au aşezat nişte armeni, veniţi din Moldova,

cu aur moldovenesc mult asupra lor. Aceşti armeni au cumpărat aşezarea aceasta de valahi cu aur moldo-vlah, apoi au mai primit, din partea administraţiei, mari concesiuni, deoarece administraţia avea tot interesul să creeze aici un centru orăşenesc puternic, în scopul de a contracara influenţa crescîndă a celor două cetăţi săseşti, Mediaşul şi Sighişoara, din apropiere. Aşa se explică dece la Dumbrăveni exista un tribunal, în timp ce la Mediaş şi Sighişoara nu exista, iar pricinile saşilor din cele două oraşe-cetăţi se judecau tot aici, la Ibaşfalău. (Cam în acelaşi timp — secolul al VII-lea parcă, s-au aşezat alţi armeni, în alte părţi ale Transilvaniei, ca Gherla şi Gheorgheni, fugind, probabil, de mînia turcilor care-i urmăreau prigonindu-i în Moldova). Administraţia maghiară de-atunci a dat prin această colonizare a armenilor două lovituri deodată; întîi a creat un centru burghez puternic în inima unei regiuni de vlahi şi saşi, iar apoi, prin maghiarizarea totală a armenilor, a implîntat aici şi un soi de populaţie maghiară.

Bogaţi fiind şi îmbogăţindu-se încă, armenii au ridicat îndată impunătoarea biserică armeano-catolică din centrul oraşului. S-au mai pripăşit după aceea şi nişte izrailiţi, mai multe familii de saşi, altele încă de români, şi, cum era firesc, şi nişte ţigani. Pînă astăzi unele familii de armeni maghiarizate poartă nume româneşti, ca de pildă înstăritele familii Szokebine (adică Joacăbine) şi Capdebo (Cap de bour). Cimitirul de astăzi al oraşului este aşezat pe vatra de odinioară a satului cîinesc, şi i se spune chiar şi acum „satul". Lăcaşuri bisericeşti aveau toate celelalte grupuri etnice — afară de ţigani — dar nici unul nu era ca biserica armeano-catolică de semeţ.

Ebeşfalva, sau, mai pe românește zis: Ibaşfalău, ştim de ce i s-a spus: pentru că la origini aşezarea era un fel de furnizoare de cîini... Se mai numeşte pînă astăzi, dar pe săseşte, Hunddorf, (satul cîinilor) o aşezare românească în prelungirea oraşului. Elisabetstat şi Erjébetvár i se spunea pentru că probabil era, pe vremuri, în graţiile şi drepturile vreunei Elisabete. Băşcăleţ i s-a spus, fără doar şi poate, în batjocură, ori s-ar putea ca Băşcăleţ să fie traducerea celorlalte denumiri în limba ţigănească.

Dar dece românii i-au zis Dumbrăveni? Pentru că au un mai pronunţat sentiment al naturii? Poate pentru mirificele dumbrăvi ce se arătau la răstimpuri în inima fabuloşi-

lor codri ce-şi prelungeau vizibil fiinţa pînă dincolo de timp, de unde şi veneau valahii, acolo unde adăstau vînătorii, noaptea, sub lună, îşi frigeau victimele la vetrele de jăratec şi, după ce se ospătau ca balaurii din sălbăticiunea friptă şi se tulburau cu vinuri chihlimbarii aborigene, răcneau sub stele cîntece aspre, cu glasurile întunecate şi repezeau spre cer ziceri smulse din adîncul rărunchilor. Veneau să vîneze aici nu numai vînătorii localnici, organizaţi, ci şi regi străini, nababi ai banului, nobili întîrziaţi, industriaşi grei, redutabili şi oameni de afaceri, politicieni activi sau dintre cei care aspirau la scaune active, dar şi oamenii pămîntului, pe ascuns. Cîndva, foarte demult, fără îndoială, au vînat în inima acestor codri regii triburilor tracice, căpeteniile agatîrşe, poate că şi făloşii rixi ai celţilor pătrunşi aici şi trimişi din nou în bîrlogurile lor (după ce o bună parte a fost mistuită de stihia acestui pămînt şi de stihia femeilor sale) de către marele, uriaşul rege trac, (singurul care, contrar prezicerilor lui Herodot cum că tracii, spre fericirea celorlalte neamuri — în special al grecilor — nu sunt în stare să se unească laolaltă şi nu se vor uni niciodată, a realizat, e drept pentru scurt timp, acea fulgerătoare unitate tracică) Burebista, singurul care a reuşit să adune toate valurile seminţiei tracice, cele mai numeroase după ale inzilor — tot după spusa lui Herodot — într-un singur, înfricoşător ocean înainte mişcător.

Burebista n-a vînat înlăuntrul acestor codri căci avea de îndeplinit alte vînători: de celţi, de roxolani, scordişci şi pontici, dar nici Decebal n-a vînat, deoarece Roma nu i-a lăsat răgaz pentru atari desfătări . . .

Poate că i s-a spus Dumbrăveni din cauza mulţimii de dumbrăvence care zboară peste mirişti, cu harţag şi gîlceavă mare, ca şi peste dealurile năpădite de curpeni . . .

Ori din ce motive i-au spus aşa, şi altfel, oricît de banale şi rizibile ar fi numele cu care-a fost năşit, mie mi-e drag oraşul acela pe cît de cosmopolit pe atît de tihnit, cu oameni destoinici şi omenoşi, cu fete frumoase, dealuri tolănite la soare cu pălmile sub ceafă ori căzînd în transă în aceeaşi poziţie atunci cînd veneau peste ele zăpezile, cu spinarea de păduri ce se arăta în orizonturile acelea cinegetice, de sub alte zodii, cu rîul Tîrnava, al cărui alunecuş liniştit devenea uneori, peste noapte, primejdie mare, cu bucuriile, singurătăţile şi neliniştile cîte mi-au fost date să le trăiesc, în căldura şi taina aşezămîntului său. Acolo m-am născut a doua oară

şi tot acolo am înviat din morţi... după cum se va vedea mai departe, pentru că trăsătura morală caracteristică acelui oraş era aceea că nu murea în incinta lui nimeni, niciodată, n-am auzit să fi murit vreunul timp de patru ani, n-am văzut trecînd vreun cortegiu funebru printr-însul, n-am asistat la nici o înmormîntare. Iată de ce nici eu n-am murit atunci cînd toată lumea — mai ales doctorul — a crezut că voi da ortul popii, drept care mi s-a cumpărat atunci şi giulgiul şi lumînarea de mire, iar colegul meu de bancă, Oniceanu, mi-a compus şi discursul de la groapă... N-am murit, pentru că în oraşul acela nu se murea, era interzisă moartea, oamenii nu ştiau ce-nseamnă a muri, ştiau numai a munci cinstit, fiecare la locul său, bucurîndu-se de rodul muncii lor, ospătîndu-se, ameţindu-se cu vinuri duhovniceşti şi iubindu-se în tăcere şi tihnă, mai cu seamă cînd afară ningea cu tăcută înverşunare.

N-a murit nimeni, şi ca dovadă că-i aşa, eu ocolesc, ori de cîte ori trec spre cine ştie unde, oraşul acela, de teamă să nu care cumva să aflu că s-a săvîrşit totuşi cineva, că oamenii de-aici au început să se ducă... Aş avea sentimentul că din această clipă, încep şi eu să mor. Nu, acolo locurile, casele, lucrurile, oamenii au rămas aceleaşi ca atunci, neschimbate, eu însumi am rămas acelaşi, acolo, trăind aievea ca-n vremurile de-atunci, (în internatul liceului ori în gazdă la lelea Ana, care n-a murit nici pînă astăzi) aşteptînd în colţ să apară Ra, ca s-o văd numai, fata-lujer, fata-trestie, fata trup din trupul gramineelor în luna lui cuptor, fata-rugăciune.

Nu, nu voi mai trece niciodată printr-însul, voi fugi cu ochii închişi şi-l voi ocoli mereu, ca dragostea neîmplinită, deoarece, dacă m-aş opri acolo, m-aş trezi din vraja tinereţii fără bătrîneţe şi-a vieţii fără de moarte şi-aş muri într-o clipită, iar odată cu stingerea mea, moartea ar purcede să lucreze şi asupra oamenilor, lucrurilor şi tainelor din oraşul acela...

Aşadar, nu erau încă orele opt, cînd prietenul meu — Florea se chema — şi cu mine am apărut în poarta casei părinţilor lui, casă de gospodari, aşezată mai jos puţin de zidul ce-nconjura curtea internatului şi-a liceului, peste drum.

Femeia umbla prin curte anevoie, purtînd de grijă orătăniilor, iar omul ei, funcţionar mărunt pe la judecătorie, era om aspru la lucru, zvelt la corp, deşi ars şi ridat la faţă. El

dereteca în iuţeală prin grădină. Aveau doi băieţi, dintre care, cel mare, prietenul meu, bolnav de T.B.C. osos, şi două fete, deci aveau oamenii necazuri şi cu greu făceau faţă nevoilor dintr-un singur salariu şi şi acela mărunt. Dar unde e dragoste şi bună înţelegere şi nu-şi fac loc demonii urîciunii, ai nemulţumirii şi răzvrătirii, acolo sunt totdeauna de toate, iar problemele cele mai încîlcite şi mai dure se rezolvă uşor, cu zîmbetul pe faţă, chiar dacă amar.

Ne-au ieşit în întîmpinare bucuroşi. Prietenul meu i-a întins braţele şi i-a cuprins la piept, rîzînd din toată fiinţa lui bolnavă, fericit, nu numai pentru că se întorcea acasă, ci şi pentru faptul că nu era singur, că mă aducea şi pe mine. Eu stăteam alături, mut, cu bocceaua la subţiori. Nişte boarfe-nvelite-ntr-o cergă. Mă simţeam stingher, dar eram bucuros de bucuria lor. L-a sărutat şi pe frăţiorul său care pornea, cu ghiozdanul în spate, la şcoală. Mi-a zîmbit şi mie cu admiraţie, deşi păream nătîng. În aceeaşi clipă au răsărit în rama uşii două apariţii ca dintr-o cadră de basm... Îmbrăcate în alb şi albastru închis cum erau, am avut credinţa atunci că sînt două lăstune crescute cît două fete, gata-gata să-şi întindă aripile — arătîndu-şi pieptul alb — şi să-şi ia zborul spre cine ştie ce insule îndepărtate. Cea mai mare, zveltă ca taică-su şi cu ochii sprîncenaţi, prelungi, m-a privit cu demnitate, dar cealaltă, mai corpolentă, cu faţa plină şi pometii cărnoşi, cu ochii rotunzi şi stăruitor iscoditori, s-a uitat la mine cu săgetătoare viclenie dulce.

Îmi dădeam perfect de bine seama că sînt ridicol, cu bocceaua, destul de grea, subţioară, şi stînd de-o-parte ca un părăsit, răsărit acolo ca din neunde, dar, totodată, aveam sentimentul că nu le sunt deloc indiferent, aşa caraghios cum arătam la ora şi-n poziţia aceea. Mi-au întins mîna cu toţii, rînd pe rînd, tatăl, mama şi apoi ele două, cea mică grăbindu-se să o ia înaintea celei mari.

Cînd ni s-au cuprins mîinile, am simţit cum pălesc amîndouă la faţă — cea mare s-a reţinut, stăpînindu-şi tresărirea cu discreţie, cea mică însă s-a scuturat, parcă fulgerată de-un fel de curent, făţiş, fără a încerca să se ascundă — iar eu atunci am avut sentimentul că sunt cineva şi că m-am impus, am învins... Întocmai ca un beligerant care-şi biruie adversarii exact în clipa cînd aceştia sunt absolut siguri de victorie. Nu ştiu ce s-a petrecut! Cred însă că n-a fost nici o minune la mijloc, ci — aşa cum mi s-a mai spus de-atîtea

ori, de către multe persoane — pur și simplu senzația neobișnuit de fierbinte pe care mîna mea le-a transmis-o.

N-am apucat să terminăm bucatele pe care ni le-a așezat pe masă mama prietenului: slănină, brînză și papară, cu gogoșari și roșii, și-apoi lapte proaspăt muls de la bivoliță, că școala de fete, cea care funcționa în castelul ultimilor principi ai Transilvaniei, Apaffi I și Apaffi II, fremăta de vestea pe care au lansat-o în grabă mare cele două surori, despre un soi de străin, caraghios și cu ochii sprîncenați, cu o mutră așa și-așa, cu o chică de poet în cap, neagră, în valuri, și cu o mînă a dracului de caldă, cu dogoare-n ea etc.

Eram deja un fel de erou, fără s-o știu. Îmi vuiau urechile nu altceva, din cauza vorbelor înaripate ce se vînzoleau despre persoana mea la școala de fete, încît, din clipa aceea am devenit superstițios: cînd îmi vuiesc urechile, știu că mă vorbește cineva, indiferent dacă de bine sau de rău.

Cea mai mare dintre surorile cu pricina, avînd un aer englezesc prin subțirimea taliei și zîmbetul superior distant, dar mai degrabă aducînd a prințesă de Veneția, cu fața albă și părul lins, pana corbului, era secretara liceului de fete, iar sora ei mai mică, cea cărnoasă la față și la trup, arătînd o vitalitate fremătătoare, era elevă, cam de aceeași vîrstă cu mine.

Aveam să aflu, nu peste mult timp, că ele făceau oficiu de poștași, aducînd scrisorile de la elevii din internatul liceului la elevele din internatul școlii profesionale de fete, că erau elementele de legătură între cele două clădiri ferecate-n legile disciplinei, și încă de foarte mare nădejde și încredere, și că făceau mai mult decît atîta: aranjau întîlniri nevinovate, dumineca, în orele de permisie în oraș, la ele acasă, eu însumi fiind într-o bună zi nefericit obiect al unui atare aranjament. (Cea mică, atît de cu înverșunare și atît de mult l-a sărutat pe unul Gheorghițev, un român înalt, blond, cu figura gotică, originar de pe Valea Timocului, pripășit ca și mine la liceul de-aici, încît, ziceau gurile rele, într-un an de zile l-a chelit cu desăvîrșire pe bietul băiat).

Am terminat între timp cu micul dejun foarte îmbelșugat și din cale-afară de gustos. Mama prietenului s-a arătat tare bucuroasă că noi doi am mîntuit tot ce pusese pe masă.

Am mulțumit cu stîngăcie mare, cum m-am priceput, l-am asigurat pe omul acela bolnav de T.B.C., care se simțea foarte singur în viață, printre oameni, că-l voi cerceta mereu (el stă-

ruia cu tristeţe, rugătoare aproape, să-l vizitez în toate zilele cînd voi avea voie să ies în oraş) şi, luîndu-mi bocceaua (care se odihnise între timp într-un colţ al camerei, sub o icoană) la subţiori, am purces către clădirea liceului, să mă înfăţişez cu actele la domnul director şi să reîncep viaţa de elev. Ardeam de nerăbdare, iar inima-mi bătea în piept mai tare ca-n clipa cînd apărusera-n pragul uşii cele două fantasme de păsări migratoare. Mergeam, înaintam şi parcă nu călcam pe pămînt, ci mai degrabă pluteam uşor deasupra străzii. Un cîntec nou, straniu, îmi podidea parcă întreaga fiinţă.

LICEUL „TIMOTEI CIPARIU" ...
ŞI-UN PRIM, MIC ACCIDENT

Parafrazîndu-l pe Bacovia:
„Liceu, sanctuar al tinereţii mele"

Liceul „Timotei Cipariu" nu era, aşa cum uşor v-aţi închipui dumneavoastră, un edificiu prăpădit de provincie, nu mai răsărit decît localul poliţiei, ci era o clădire impunătoare, cu două etaje înalte, tencuită pe dinafară toată în galben patinat, avînd aşezat deasupra frontispiciului un glob mare, înfăşurat în diagonală — precum primarii la ceremonii — de o eşarfă în trei culori, nu ştiu exact dacă erau cele româneşti sau altele mai vechi, avînd curte mare, împrejmuită cu zid, unde se puteau depozita lemnele, butoaiele de murături şi altele, dar unde se puteau face în acelaşi timp şi întreceri sportive de tot felul, avînd, la capătul celălalt al curţii, clădirea internatului, tot cu două etaje şi tot în galben lutos tencuită.

I-am dat întîi tîrcoale, cu sfială şi înfrigurare... Aş fi vrut să-i zică altfel, de pildă Gheorghe Şincai, ori Avram Iancu, ori Mihai Viteazul, ori... Şcoala Ardeleană, ori... dar, aflînd eu mai tîrziu că Timotei Cipariu a murit fiind fecior pînă la adînci bătrîneţe, deşi era bărbat întreg şi om frumos, că ştia tot atît de multe limbi cît Dimitrie Cantemir şi Nicolae Iorga şi că dacă ar fi avut de la Dumnezeu şi niţel har scriitoricesc ar fi fost un alt Dimitrie Cantemir, al Transilvaniei, am fost mîndru de numele lui, aşa cum şi astăzi sunt.

Am suit, cu genunchii înmuiaţi, treptele de la intrare, şi-am pătruns pe coridorul cel mare. Era linişte. Linişte rece, de parcă n-ar fi fost lăcaş de ştrengari, ci mauzoleu. Elevii se aflau la ore şi, la răstimpuri, răzbăteau în urechile mele, tulburîndu-mi sufletul tot, voci articulate, venind de departe

şi din adîncul mauzoleului, întrebări ale profesorilor sau, şovăielnice, răspunsurile elevilor.

Mişcîndu-mă cu sfială încoace şi-ncolo, prin acea linişte rece, plimbîndu-mi privirea la dreapta şi la stînga, am băgat de seamă, tresărind, că mai era o poartă de intrare-n edificiul şcolii, destinată elevilor şi, dîndu-mi seama că am intrat, cu necuviinţă, pe poarta principală, a profesorilor, m-a cuprins ca o frică amestecată cu ruşine. Ţăcănitul unei maşini de scris, care răzbea dintr-un birou, mi-a redat însă calmul şi încrederea-n mine, eliberîndu-mă de stările în care mă aflam tulburat.

M-am gîndit să bat la uşă şi să intru. Tablourile de absolvenţi înşirate pe pereţii holului însă mi-au reţinut atenţia şi-am mai rămas, singur, să contemplu strania priveliştе a generaţiilor. Unele aparţineau timpurilor de-acum ale liceului, altele promoţiilor de altădată ale aceluiaşi liceu, dar care atunci purta alt nume: „Maria Tereza", iar dacă te uitai mai cu atenţie, observai că promoţiile de azi nu aveau continuitate, arătîndu-se absenţe printre ele, din cauza, probabil, a lipsei de unitate a clasei respective, sau din lipsa de bani, dar mai mult din cauza lipsei de coeziune, de solidaritate, de iniţiativă din partea vreunuia dintre colegi.

Cele de-acum erau mai neglijent executate şi mai sărăcăcioase, avînd însă, tocmai prin aceasta, un aer mai viu şi mai firesc, cele de altădată însă erau sobre şi pline de solemnitate, avînd înfăţişare aulică, fotografiile erau bătute-n piatră de marmură albă, motto-urile erau scrise de asemenea în marmură, totul lăsînd impresia unei încremeniri în eternitate, toţi — profesori şi elevi — stînd ca-n obezi parcă-n gulerele ţepene ale cămăşilor scrobite, toţi ferecaţi în negru, încît aveai senzaţia că holul se preschimbă lent, într-un interior de criptă.

Domnul director Negruţiu nu s-a gîndit să le mute, în beci de pildă, aşa cum ar fi făcut-o mulţi alţi directori dintre cei zeloşi, nici nu a ascultat, cred, de sugestiile venind din partea altor zeloşi, ci le-a lăsat acolo, la locul lor, din respect faţă de istoria liceului, a trecutului său, pentru că, socotea dînsul, fără emfază, nu poţi aşeza ctitorie prezentului dacă nu-i aşezi la temelie ceea ce-i aparţine în mod firesc: propriu-i trecut. Şi-apoi, domnul Negruţiu era omul care nu ştia, nu putea să jignească în vreun fel, pe nimeni. Îi lipsea această, să-i zicem, dimensiune a spiritului omenesc, por-

nirea de-a jigni. Era pur şi simplu străin de ea şi nu o putea concepe, lacună care dădea o măreţie mai grea opulentei sale bunătăţi, a unei modestii, de care, conştient fiind, o afişa cu jenă, ca nu cumva să jignească slăbiciunile oamenilor.

Aşa mi l-am închipuit a fi — şi nu m-am înşelat deloc — dintr-o primă intuiţie, atunci cînd am intrat în biroul direcţiunii, şi doi ani la rînd după aceea, cît mi-a fost director şi profesor de matematici.

El zîmbea şi îşi zîmbea într-una, ca şi cum tot ceea ce gîndea ar fi pornit dintr-o permanentă stare a surîsului. Fie că afară ningea, ploua, bătea vînt, era ger sau zăpuşeală, directorul Negruţiu era tot numai un zîmbet în surdină, chiar şi atunci cînd suferea, fie el, fie cineva drag lui, ba mai mult, în atari momente surîsul lui radia ca un nimb, cu şi mai multă bunătate.

Uitîndu-mă la el, uneori, parcă deslușeam fiinţînd în adîncul sufletului său, figura unei anume zeităţi din timpuri ancestrale ale pămîntului acesta şi-a sufletului acestei seminţii, creaţie a răbdării care ştie să surîdă. Avea un singur pardesiu gri-maro şi pe acesta-l purta şi toamna, şi iarna, şi primăvara de timpuriu, şi nu-l purta îmbrăcat ci doar aşezat pe umeri, înclinat mereu spre dreapta, situaţie care-l obliga, (pînă la a-i crea un fel de tic) să-l tot ridice, ca să-l aducă la loc, mai ales atunci cînd se găsea la tablă, urmărind cu creta-n mînă, cursul cine ştie cărei probleme de algebră, trigonometrie, astronomie sau simplă operaţie de aritmetică. Atunci, într-adevăr, — şi ţi se făcea a rîde milos de el —, cu mîna stîngă îşi îndrepta într-una pardesiul pe umeri iar cu cea dreaptă rînduia-n problema de pe tablă cifrele şi semnele. Soţia sa, ceva rudenie cu Nicolae Iorga, şi cele două fete semănau între ele ca nişte gemene, cu singura diferenţă între ele că mama cîntărea ceva mai mult, toate trei scunde şi durdulii, cu ochii verzi-gălbui şi părul bălai. Mama era ceva mai aprigă, fetele mai blînduţe şi mult mai zîmbitoare faţă de lumea din jur; Radu, băiatul domnului Negruţiu, semăna leit cu taică-su, deţinea premiul pe liceu, dar nu avea acelaşi zîmbet pe faţă, ci arăta ambiţie şi chiar niţică aroganţă, dealtfel, ca orice premiant.

Am intrat deci în biroul de unde răzbea afară ţăcănitul maşinii de scris şi-acolo am dat cu ochii de un bărbat frumos, molcom la vorbă şi ţinută, cu păr castaniu deschis, bo-

gat şi inelat, cu cărarea într-o parte, avînd ochi albaştri, mari, cu sprîncene dese şi gene lungi. Era secretarul.

— No, ce-i? . . . mă-ntreabă.

— Am venit, îi răspund poticnindu-mă, aici, trimis de domnul Caliani, directorul învăţămîntului de peste hotare în minister, cu bursă . . ., şi-i arăt actele.

— Mergem să te prezinţi la domnul director, zice el după ce a răsfoit puţinele documente ce le purtam asupra mea: actul de naştere, eliberat de comunitatea română din Tauria, un bilet de liberă petrecere, eliberat de poliţia Bucureştilor şi certificatul de absolvire a patru clase gimnaziale la liceul român din Grebena, Grecia, cu o medie impresionantă pe el, care nu l-a prea impresionat pe domnul secretar. (Patru ani mai tîrziu, împins de gelozie şi de impulsul pe care li-l dă oamenilor slujba, autoritatea, era să-mi facă mare necaz, din care m-au salvat, ca şi-n alte dăţi, ursitele mele protectoare.)

M-a cam luat cu răcori cînd am auzit că trebuie să mă înfăţişez domnului director. O fi iarăşi vorba de vreun tip „arborescent" ca directorul de la liceul Mihai Viteazul din Bucureşti, îmi zic, şi-o să-mi ceară să aduc te miri ce plapome, costume-uniformă, pijamale felurite şi papuci cu fundiţă etc., dar domnul Negruţiu — cu evlavie fie-i pomenit numele în veci — după ce m-a învăluit în harul zîmbetului şi-al blîndeţii lui de matematician, mi-a strîns mîna cu mîna lui dreaptă — cu cea stîngă aranjîndu-şi pardesiul pe umeri — şi mi-a spus să fac bine şi să mă duc la doamna Vişa, intendenta internatului, să-mi predea patul în dormitor, cu toate cele de trebuinţă, iar apoi să intru la ore.

Cînd am ieşit din biroul directorului meu, sunase de recreaţie şi întreg edificiul fremăta şi bîzîia de roiul bondarilor de tot felul, iar curtea era sfîşiată de strigăte emise la toate gamele şi timbrele vocale.

Ce era oraşul cosmopolit, dar să fi văzut cosmopolitism în liceu!

Pe fundalul limbii româneşti, sesizai frînturi de limba maghiară, altele în cea saxonă, altele chiar în idiş, iar limba românească se vorbea în absolut toate idiomurile, graiurile, argourile şi dialectele ei, începînd din Moldova şi Maramureş şi coborînd pînă-n Banat, trecînd prin foburgurile Bucureştiului pînă dincolo de Dunăre, în Valea Timocului, Banatul sîrbesc, Valea Vardarului şi munţii Pindului.

Am trecut prin hărmălaia din curte, cu bocceaua la locul ei, spre internat, la doamna Vişa, „baba Vişa", cum îi spuneau elevii. Pe stiva de lemne din dreapta, vreo cîţiva handralăi trîntiţi într-o rînă, unii cîntau (cei care aveau voce . . ., şi unul, un nepot de-al marelui actor Calboreanu, avea voce al dracului) alţii lansau cuvinte magice, însoţindu-le cu gesturi criptice, spre ferestrele castelului Apaffi, de vizavi, care erau ciucure de capete de fete strînse acolo pentru a primi mesajele ce veneau de la flăcăii tolăniţi alene peste stivele de lemne din curtea internatului.

Într-un alt colţ, aşezaţi în aşa fel ca şi ei să fie văzuţi de fete, un grup studios, cu manualul în mîini, repeta de zor — dar cu ochii chiorîş tot spre ferestrele castelului fermecat — nişte declinări la limba latină. Ce m-a surprins era faptul că, la răstimpurile dintre declinări, aceşti tineri silitori în ale gramaticii erau din seminţia mea şi vorbeau limba părinţilor mei, dialectul aromânesc. Am simţit îndemnul de-a sări la ei, de-a le pune frăţeşte braţele pe umeri, ca la horă, şi de-a-i agrăi . . . Mi-am văzut de drum, cu bocceaua la subţioară spre doamna Vişa. Am avut impresia că în clipa aceea toate fetele adunate stol la ferestrele castelului se uitau numai la mine, vorbeau numai despre mine, (şi eu, simţind acest lucru, mă vedeam din cale-afară de caraghios) deoarece surorile prietenului meu din tren se aflau şi ele cu ochii vîrîţi în jăratecul de ochi al colegelor, m-au observat şi le-au spus la toate: „uitaţi-vă, uitaţi-vă, fetelor, ăla-i, ăla care trece cu legătura sub braţ . . ." Parcă le şi auzeam. M-am înroşit niţel la faţă şi am grăbit paşii spre baba Vişa.

Femeia scundă, cu faţa mică, ochii ageri, plină de energie, după ce a aflat despre ce este vorba — fără să ceară acte peste acte şi hîrtii peste hîrtii — din spusele mele foarte sumare, m-a întrebat: „Cînd ai sosit?"

I-am răspuns că azi dimineaţa. „Atunci, să mănînci ceva", a hotărît ea.

„Am mîncat, am mîncat, mulţumesc", protestez eu cu hotărîre, „am mîncat pentru trei zile".

— Nu-i nimica, răspunde baba Vişa îndreptîndu-se ferm spre bucătărie, la lelea Ana, bucătăreasa, a cărei opulenţă debordantă adăpostea o altă opulenţă, aceea a unei bunătăţi mai presus decît îngăduie firea omenească, şi căreia i-a poruncit să-i dea de mîncare la băiat.

În colțul unei mese, chiar acolo în bucătărie, lelea Ana mi-a așezat în față o ceașcă uriașă, plină cu lapte, și — alături, a mai așezat un bucătoi de pîine dintr-aceea pe care o fac ardelenii, mare cît roata de la car și crescută ca o lună.

Ca să nu le supăr, am lichidat tot din față. Apoi, baba Vișa m-a dat pe seama Anuței, nepoata lelei Ana, mînă aprigă la lucru în cadrul internatului, ca să-mi rînduiască patul, în dormitorul clasei a V-a.

— Vino cu mine, m-a chemat Anuța, cu timbru de trîmbiță-n glasu-i limpede, mineral.

M-am dus după ea, ca mielul. Ea s-a oprit înaintea unui dulap de la capătul coridorului — eu după ea —, a scos din dulap albituri, pătură și perină, a pornit spre dormitor — eu după ea, cu genunchii din ce în ce mai moi, ca mirele cînd se retrage-n camera nupțială —, am intrat în dormitor, la etajul I. Dormitorul mirosea a soare și a alb, și acum a Ana. Scheletul unui pat cazon aștepta-ntr-un colț. Anuța a umblat cu repeziciune — ai fi crezut că umblă cu nerăbdare — prin albul cearșafurilor, le-a alintat fluturîndu-le un pic în aerul invadat de soarele din dormitor, le-a așternut cu grijă grăbită — eu începeam parcă să tremur — învăluindu-le peste saltea, a trecut pătura cu ticăloasă îndemînare înlăuntrul celuilalt cearșaf, — ceva mă îndemna s-o adun și s-o acopăr și pe ea odată cu pătura acolo, în cearșaful alb, mirosind a curat — apoi, vîrîndu-și brațele în albul feței de perină, a îmbrăcat perina în albul cu adiere și gust vag de zăpadă, a așternut pătura împăturită într-un anume fel peste patul astfel pregătit și spunînd „no așe", s-a dus învăluită de alte treburi, lăsîndu-mă acolo, în dormitor, singur, ca-ntr-o vrajă, cuprins dintr-o parte de albul cearșafurilor prin care a umblat ființa Anuței, și din cealaltă parte, de zeii soarelui care-și tremurau flacăra-n dormitorul stingher la acea oră.

Fericit bărbatul care a stat, nu numai sub același acoperămînt cu Ana, dar și sub aceeași cergă. Nu era numai soție vrednică și la toate pricepută, niciodată obosită, ci și femeie aleasă, cu miezuri solare, aduse în așternutul casei pentru bietul om.

Nu era numai un drac de fată, ci un jăratec de draci. Cînd cutezai să pui mîna pe ea, era în stare atunci să trîntească la pămînt ceea ce ducea în mîini: lemne, rufe, găleți,

și să apuce toporul de lîngă stiva de lemne și să strige la tine mînioasă (!) de parcă te-ar fi străpuns cu o spadă de foc. În cete umblau după ea elevii cei mari, necăjind-o în tot felul, tachinînd-o, aţîţînd-o, dar Ana se-nvîrtea repezindu-se asupra lor cu strigăt mare, îi ocăra cu mînie de fecioară, risipindu-i cît colo, cu coada între picioare, fiecare în alt colţ al pedepsei.

Aş fi deprins mai degrabă o meserie, decît să fac liceul și-apoi universitatea, aş fi rămas tăietor de lemne ori om bun la orice angarale, acolo, în curtea liceului, numai să pot fi într-o zi binecuvîntată de cel de sus soţul Anei. Dar mie mi-au fost hărăzite de ursită drumurile risipei și-ale nestatorniciei în viaţă.

Cum elevii se aflau din nou la ore, n-am mai intrat în clasă ci m-am dus să-mi comand un chipiu. De mult îmi doream eu un chipiu. Încă de la Grebena, unde toţi elevii aveau chipie frumoase, în special cei din Veria, numai eu nu.

Chiar după colţul liceului, la dreapta, se afla o ceaprazărie. Ceaprazarul, Biriş se chema, era un om mic, rotofei și cu privire de pasăre vicleană. Era el ceaprazar, dar era și pescar de oameni, căci în timp ce discuta cu mine modelul chipiului și preţul, strecura insidios vorbă cu tîlc, arunca undiţa în conștiinţa mea, ca să-mi pescuiască gîndurile, sau ca să arunce acolo sămînţă de idei novatoare. Era un socialist, iar mica lui prăvălie, un mic centru de recrutări. Era de un fanatism prudent. Convingerile lui aveau elasticitatea ilegalităţii și discreţia ageră a acestei stări.

Primele sugestii despre socialism, despre binefacerile lui, primele noţiuni mai mult sau mai puţin inteligibile, le-am primit de la acest Biriş, ceaprazarul, și le-am ordonat într-un sistem de gîndire mai coerent cu ajutorul celuilalt iniţiator al meu în materie de orînduire socială, profesorul de filozofie Camil Suciu, bărbat inteligent și frumos, înalt și lat în spate ca un războinic celt, cu o frunte orgolioasă, ce-l făcea să semene cu Carol al XII-lea, regele Suediei, care se purta cu elevii ca un prieten al lor (mie-mi dădea și pachete de ţigări) și se enerva repede, fiind extrem de impulsiv, și înjura atunci, chiar și-n clasă, pe șleau de... aia a mă-sii, și, deși ura pe nemţi din cauza hitlerismului lor și din cauză că a trăit între franceji mai mulţi ani, cînd îşi făcea studiile la Paris, contaminîndu-se de la aceştia de mizalemanie, s-a căsătorit, totuși, cu Hilde, impunătoarea frumuseţe din Dum-

brăveni, strălucitoare ca o legendă, capabilă să cîştige trofeul de aur la orice competiţie sportivă, dar, mai ales, trofeul de frumuseţe şi demnitate feminină, totdeauna scoasă parcă din baie sau dintr-un sipet ascuns în tezaurul nu ştiu căror regi niebelungi.

Era în jur de orele 11 şi Biriş mi-a spus că chipiul meu va fi gata după-masă, pe la cinci. Am dat să-i plătesc. „Nu, m-a oprit el cu zîmbet mărinimos, plăteşti atunci cînd îl ridici." (N-am deprins această lecţie de-a plăti la primirea bunului, nu la comandarea lui, nici pînă astăzi în viaţa mea, şi nici semnificaţia zîmbetului ce mi l-a adresat fratele Biriş n-am sesizat-o, drept care, continuînd eu să plătesc, dintr-un exces de încredere-n oameni şi dintr-o politeţe excesivă, la comandarea obiectului sau a lucrării şi nu la urmă, la primirea lucrului, am aruncat bani grei aiurea în viaţa mea, m-am indignat şi m-am amărît şi, pînă la urmă am făcut haz de naivitatea mea iremediabilă).

Ideile venind de la Biriş şi mai apoi de la profesorul meu de filozofie mi-au tulburat liniştea minţii de pînă atunci, dar, refractar din fire şi îndoielnic, refuzînd orice tutelă sau dădăceală, respingînd orice fel de subordonare, nu mi-au cucerit-o integral, aşa cum nici alţii n-au izbutit s-o facă, deoarece, prin felul meu de-a fi, moştenit de la părinţi şi străpărinţi, (aceasta a fost poate una din cauzele principale pentru care seminţia tracilor a dispărut) mă angajez în acţiune în faţa unei situaţii date, concrete, ca unul care nu poate să se sustragă, dar niciodată din motive teoretice, pentru că aşa dictează nu ştiu ce construcţie abstractă a minţii cuiva, ce dogmă, construcţiile acestea după mine constituind obiecte de studiu şi contemplaţie, ca operele de artă, (artă a gîndirii) căci, atunci cînd aceste edificii filozofice ambiţionează să cuprindă-n încăperile lor abstracte, fixe, complexitatea orbitoare şi infinita dinamică a vieţii, cu tot dinadinsul, ca marmelada ori murăturile-n borcane, suprapunîndu-se vieţii, misterului ei nefilozofic, legilor greu legiferabile, atunci înseamnă că s-a abătut asupra oamenilor cea mai grea calamitate posibilă.

M-am alăturat, de obicei, nu ideilor ci oamenilor, acelora care mi-au inspirat bunătate, spirit de dreptate şi de vrednicie. Cu aceştia mi-a plăcut să mă însoţesc la drum, ideea folosind-o ca pe-un fel de hrană de alt soi, cum foloseşte trubadurul instrumentul muzical la subţioară. A lucra cu oa-

menii în folosul omului şi nu a transforma pe oameni într-o idee.

Am dat bună ziua domnului Biriş mulţumindu-i în gîndul meu pentru zîmbetele binevoitoare şi-am pornit să mă întorc la matcă, în curtea şcolii. Soarele năpădise oraşul la ora amiezii acoperindu-l cu mireasmă de aur, de frunze rătăcitoare-n neştire peste locuri pustii, de vii şi cîmpuri culese, de strugure tămîios, muscat şi ambră. La şcoala de fete se terminaseră cursurile şi elevele acuma treceau prin lumina nefirească a toamnei, grăbite, precum nălucile unor iele care se îndeamnă să ajungă la locul unde are să se petreacă nu ştiu ce mister.

Am luat întîi legătura cu ai mei, cei de-o limbă şi de-un loc, apoi n-a trecut mult şi i-am cunoscut pe toţi colegii mei de internat ca şi pe mulţi alţii, printre cari şi pe Cristea cu prietenul său Popovici, băieţi foarte isteţi, care ştiau să joace cărţi pe bani, să facă chefuri, să se culce cu femei, erau frumoşi amîndoi ca două buchete de busuioc cu care stropeşte părintele de bobotează, Cristea avînd păr ondulat, arămiu la culoare, şi nişte ochi mari cenuşii ce-nvăluiau ca-ntr-o pînză a morţii fetele; Popovici, fiul comandorului şcolii de planoare de la Mediaş fiind alt gen de frumuseţe, mai pehlivănească, de fante subţirel la talie, cu mustăcioară Duglas şi ochi negri, pironitori şi leneşi totodată. Şi, mai mergeau amîndoi şi la doctori.

Deşi primeau bani de la părinţi şi mai procurau şi prin jocul de poker, tocmai de aceea poate aveau nevoie de tot mai mulţi, de şi mai mulţi. Banul ban cere şi setea apă.

Abordîndu-mă cu aleasă amabilitate şi tandră politeţe (politeţea exagerată e suspectă, se ştie) într-un colţ al curţii, m-au rugat să le schimb, dacă am, (ei ştiau foarte bine că orice elev nou venit are bani asupra sa, chiar şi eu) o monedă de o sută de lei. „Cu plăcere", am răspuns prompt, bucuros că-i pot servi, şi, dîndu-le cinci monede galbene a cîte douăzeci de lei, am primit de la dînşii o monedă argintie de o sută.

Mi-au mulţumit cu aceeaşi amabilitate şi-aceeaşi politeţe săgetătoare şi-au dispărut în oraş, la rosturile lor secrete, venind la internat seara tîrziu, după cină şi chiar după orele de „meditaţie", aşa cum se numeau în şcolile din Transilvania orele de pregătire a lecţiilor.

La orele cinci m-am înfăţişat la domnul Biriş să-mi ridic chipiul. Mi-l dă mîngîindu-l uşor peste stofa moale, uşor catifelată. Costa una sută lei.

Îi întind moneda de o sută. (Alta nu aveam, nici de o sută şi nici de nici un fel, aceştia fiind ultimii mei bani).

— Drăguţule, îmi zice Biriş, suspectîndu-mă de ceva parcă... În vocea sa se auzea tremurînd un anume venin, o reţinută indignare. Moneda asta e falsă! Tocmai pe mine vrei să mă păcăleşti?... Dacă te spun la directorul şcolii, n-o să-ţi fie deloc bine. Dacă te-aş da pe mîna poliţiei îţi va fi şi mai puţin bine. Eşti tînăr şi-i păcat să te-apuci de pe-acuma de înşelăciuni. Ţine-ţi suta şi du-te la altul să-l înşeli, nu pe mine.

— Domnule, ripostez eu cu mirare şi cu mînie, şi cu ruşine, nu ştiu, nu sunt ceea ce crezi, vin din altă ţară, nu cunosc încă bine banii de-aici, alţii mi-au dat-o..., vă rog să nu mă insultaţi...

— Du-te şi le-o dă-napoi, a zis domnul Biriş, şi, atîrnînd din nou chipiul în cui, mi-a întors spatele şi şi-a văzut de treburi. N-a manifestat nici cel mai mic interes de data aceasta faţă de credinţele sale politice. Era să-ne-mpăcăm a doua zi dimineaţa, cînd i-am oferit o altă monedă de o sută, adevărată.

Am înţeles despre ce era vorba. M-am dus la internat şi, de supărare, n-am vrut să cinez. Îi caut peste tot pe cei doi crăişori dar nu i-am găsit decît tîrziu, în dormitorul lor, dormind ca butucii, de beţi ce erau, frumuşeii...

Trag păturile de peste dînşii, îi zgîlţîi cu putere şi, trezindu-i oarecum, le azvîrl moneda falsă între ochi şi le cer să-mi restituie banii pe care li i-am dat.

— Ce mă, nu ţi-i bine, şmecher? Ia du-te-n... Ni, mă, la el, zice Cristea.

— Şefule, ieşi afară că o-ncurci, auzi?... zice celălalt.

Se umpluse între timp dormitorul de curioşi. Şmecheraşii mei se simţeau din ce în ce mai vexaţi. Situaţia le cerea să treacă la fapte, să tranşeze.

Eu: să-mi deie banii.

Ei: du-te mă, moimă, de-aici, 'ai sictir, că acuşi o iei pe mutra aia idioată.

Eu: da-ţi-mi banii!

Atunci ei, ieşindu-şi din fire, au sărit asupra mea amîn-

doi, cu pumnii şi cu vorbe de ocară, înjurîndu-mă de mamă, hotărîţi să mă arunce afară din dormitor.

M-am aruncat însă eu ca un apucat asupra lor, orbeşte, şi cu pumnii şi cu picioarele, pumni mai zdraveni şi mai fulgeraţi decît ai lor, picioare mai bine-nfipte-n sol decît ale lor, la ora aceea, mai ales.

S-au ghemuit amîndoi la pămînt. Mînia mea nu contenea. Cîţiva colegi de-ai lor au sărit asupra mea, solidari cu victimele. Încăierarea s-a amplificat.

Au apărut octavanii însă, care s-au dat cu toţii de partea mea, şi astfel, bătălia din dormitorul clasei a şasea a luat sfîrşit. Suta însă tot n-am primit-o. N-aveau de unde să mi-o mai dea.

Dimineaţa, la dejun, profesorul Ion Domnaru, care era şi răspunzător cu disciplina în internat, „Leul", cum era supranumit de către elevi, din cauza pieptului său ca de leu, puternic scos în afară, ca şi din cauza chicii stufoase care-i cădea mereu peste frunte, leonină, oricît de insistent încerca el s-o aşeze cu degetele de la mîna stîngă peste cap, a venit, ca de obicei, să mai întărească-n elevi spiritul de supunere, prin nişte izbiri de lemnul mesei a bietei frunţi a acestora, prin cîteva pălmi, care de fapt erau labe aprige de leu, ca şi prin nişte răcnete ce răzbeau prin trupul interniştilor nu deosebit de cum răzbeau pălmile fulgerate în obraz.

Cu acest prilej, a aflat şi despre incidentul din dormitorul clasei a VI-a din seara trecută. A rotit ochii spre mine exact ca leul trezit brusc din junglă, şi-am avut senzaţia rece că se va repezi asupra mea să mă sfîşie-n gheare. A schimbat, confidenţial, cîteva cuvinte cu Popovici, al cărui tutore se pare că era (pe Cristea l-a cam dispreţuit, considerîndu-l demult o puşlama, menajîndu-l în schimb pe celălalt pentru că era elev bun la carte şi pentru că tatăl său, comandantul şcolii de planoare din Mediaş, îi era, se pare, prieten) şi s-a răstit la mine, în timp ce părăsea sala de mese: „ia vino-ncoace, tu ăla". M-am conformat. Dacă dă cumva în mine, îmi ziceam urmîndu-l, îmi iau bocceaua la subţioară şi plec la Bucureşti, din nou la domnul Caliani, sau... văd eu ce-i de făcut. În curte, s-a oprit răsucindu-se liniştit asupra mea...: „Uite ce, zice el incomodat, scoţînd din buzunar o monedă de o sută de lei bună şi întinzîndu-mi-o, ia-ţi suta... şi să nu te mai prind că te dedai la acte de comitagiu aici, căci avem noi mijloace de a te îmblînzi. Să nu-ţi închi-

pui că ai venit la noi ca să lovești... mîine poimîine mai scoți și cuțitul, te pomenești... Marș la ore".

Am alergat într-un suflet, nu la ore, ci ca să-mi scot chipiul de la domnul Biriș, apoi am intrat mulțumit în clasă.

Chipiul însă, nu multe zile a fost proprietatea mea (pedeapsă pentru rușinea ce le-am făcut-o lui Popovici și Cristea, și pentru trufia în care m-am îmbrăcat din clipa aceea, cînd i-am bătut, căci legenda despre mine, în închipuirea fetelor mai cu seamă și-a celor mici, lua proporții înfricoșate, fiind eu considerat un tip extraordinar) deoarece, într-o noapte, pe cînd mă ducea la gară, la localul „Ca la mama acasă", prietenul Dodi Floruțiu, septiman, mai în vîrstă deci decît mine, cu minte ascuțită de Mefisto, desconsiderat de colegii săi pentru n-am înțeles ce motive, pe care-i disprețuia la rîndu-i datorită faptului că era infinit mai ager la judecată decît ei toți laolaltă, sărind hoțește din internat, peste zid, ca pisicile, mi-a spus că trebuie să las chipiul undeva, de-o lature a șcarpei, pitit, că nu-i bine să ne vadă cineva la „Mama acasă" cu chipie și insemne de elevi (numerele de pe mîneca hainei erau smulse) și să se afle la liceu; și apoi o luăm noi, la întoarcere...

Am ascultat de sfatul lui Mefisto și-am scos frumusețea de chipiu și l-am așezat între frunze, pe clinul șcarpei.

Ne-am înfățișat ca niște lotri în localul „Ca la mama acasă", Floruțiu a comandat papară din ouă cu bucăți de slană prăjită, apoi vin fiert, am mîncat, am băut, ne-am amețit frumos și, cînd să mergem cu roșcata cea pistruiată la camera de taină, își vîră dracul coada: intră-n local profesorul de filozofie Ghițea, veșnică pasăre de noapte a orașului, mereu beat, mereu fără bani, cu înfățișare de artist de cinema, iubitor de cultură și poezie, bun la inimă ca mai toți beți-vanii (ar fi stat cu noi pînă dimineața acolo la „Ca la mama acasă" în discuții, ca un socrate al speluncilor, mai mult cerșetor decît înțelept) căutînd el neîncetat mîngîiere aiurea decît în familia pe care, deși o avea, (soție din cale-afară de urîtă și-o fată semănîndu-i lui, deci foarte frumoasă) nu se simțea atras cîtuși de puțin spre ea.

Floruțiu, cu reflexe de felină, de hoț înnăscut, a deschis fulgerător fereastra și tot fulgerător a sărit pe ea afară, în niște bălării, smeuriș, brusturi și urzici uscate, lucru pe care, tot fulgerător, l-am făcut și eu.

Nu s-a aflat nimic la şcoală, cîrciumarul Ioşca fiind om de omenie (ştia el că nu rămîne-n pagubă) n-a suflat nici o vorbă profesorului nostru despre escapada noastră, dar nici chipiul meu nu s-a mai aflat, acolo, la locul unde-l pitisem.

Aşa că m-am hotărît să nu mai comand alt chipiu, sumeţindu-mi, timp de patru ani, grămada de păr negru, larg vălurit peste capul bîntuit înlăuntru de toate şovăielile, furtunile, prăpăstiile şi îndemnurile tinereţii.

Chipiu de-atunci eu n-am mai purtat.

ORA DE ROMÂNĂ ŞI LATINĂ

„Cu ochii ceţoşi pe chipul homeric,
Profesorul meu mă privea de departe
mă privea de demult".

Am intrat, aşadar, mulţumit, în clasă. Clasa dădea cu ferestrele spre piaţă. Era înaltă şi încăpătoare. Nu toate locurile din bănci erau ocupate. Nu eram mai mulţi de douăzeci în clasa a cincea, iar componenţa ei era o mostră sintetică a situaţiei generale din liceul Timotei Cipariu, reflectînd elocvent caracterul mai cosmopolit chiar decît al oraşului.

S-au repezit spre mine mai mulţi colegi poftindu-mă să stau cu ei în bancă. Asta mai mult din cauza vitejiei mele din seara trecută decît din amabilitatea care nu le lipsea. L-am preferat pe Nelu, fiul părintelui Albu, care răspundea de traiul nostru, al bursierilor de peste hotare, în internat, pentru că surîsul lui Nelu era mai luminos, mai convingător.

Majoritatea colegilor erau din Dumbrăveni şi din satele din jurul său, dar printre aceştia se amestecaseră alţii venind de te miri unde. Eram, dacă-mi mai aduc bine azi aminte, vreo 12 români, dintre cari şase băştinaşi, doi repetenţi de pe la Bucureşti pripăşiţi aici, unul din Găeşti, altul din Constanţa, unul sibian, doi români din Macedonia, unul de pe Valea Timocului, doi evrei, doi armeni de limbă maghiară, un sas, un cetăţean american şi altul din Italia. Un fel de tuti-fruti.

S-a făcut brusc linişte şi pe uşa clasei a apărut, cu catalogul la subsuoară, leonin, furtunos, cu chica vînzolită peste frunte, profesorul Ion Domnaru. Era, după loc şi sorginte, plămadă de oieri sibieni, născut în vestita Poplaca, cea cu oameni crînceni, dotaţi cu o forţă fizică de urşi, ageri şi ambiţioşi, cu multă linişte şi neclintire ducîndu-şi ei felul de viaţă moştenit din îndepărtate vechimi, chiar şi astăzi, şi de-a pururea cred.

S-a uitat peste clasă ca să vadă dacă nu lipsește cineva — nu era nevoie să facă apelul — m-a trecut în catalog și pe mine, fără să mă întrebe de nume, mi-l știa foarte bine, fără greșeală, apoi, lovindu-și, așa cum îi era obiceiul, sînul stîng, pe sub haină, cu palma dreaptă, a sfătoșenie, m-a provocat la lecție. Parcă vroia să se răzbune, să-mi administreze o „lecție", pentru cele îndrăznite, în seara precedentă, de mine, nesăbuitul. „Ia să te auzim pe tine, ăsta care distribui pumni și picioare". M-am ridicat în liniște, ca să-mi primesc pedeapsa. Eu nu știam nici măcar titlul lecției ce-o aveau de pregătit pentru acea oră colegii mei, dar-mi-te să-i cunosc conținutul, așa că, resemnat mai mult decît uluit, stam gata să trec prin orice umilire, orice ocară, capabile să spele rușinea ce le-am pricinuit-o în seara trecută colegilor mei de liceu. Orgoliul meu nativ trecuse brusc în extrema stare opusă, adică cea mai inofensivă supunere.

Profesorul a continuat: „Ia spune-ne, jupîne, ce-ai citit tu din literatura română?"

M-am luminat deodată și nu-mi venea să cred. Mi-am recîștigat încrederea în mine, orgoliul s-a retrezit din unghere-le-n care se pitise, o voce mîndră-mi șoptea parcă: „las' că-i arătăm noi!"

Răspund anevoie, așa, ca să creadă, atît domnul profesor Domnaru cît și colegii mei, care așteptau să mă vadă din chiar primele secunde ale primei reprize, trimis la podea, irevocabil: l-am citit ... pe Coșbuc ... pe Eminescu, pe ... Creangă ... pe Octavian Goga, Iosif, Caragiale, Rebreanu, Sadoveanu, Agârbiceanu ...

— Nu mai spune!, mă întrerupse domnul Domnaru. Ia spune-ne ceva despre Eminescu.

(Nici nu se putea opțiune mai fericită și mai sigură pentru mine).

— Ce anume ai citit din Eminescu?

— Poeziile toate, din ediția Maiorescu, *La aniversara*, *Cezara*, *Sărmanul Dionis*, *Geniu pustiu*, basmul *Făt-Frumos din lacrimă*. Nu am completat cum și unde și cînd le-am citit, pentru că aceasta era o taină a mea mare și n-aș fi dezvăluit-o, și-apoi aș fi făcut figură de infatuat caraghios. Căci, într-adevăr, infatuare caraghioasă ar fi fost mărturisirea că pe Eminescu l-am citit, și încă cu voce tare, mergînd călare pe calul meu șarg, pe toate drumurile de sub soarele și chiar de sub luna Tauriei, întins pe burtă pe tarlalele de la Climări,

recitînd înaintea gorunilor şi-a vulturilor sălăşluiţi în trunchiurile lor scorburoase de la locul care se cheamă al Ferigilor, lîngă firidă, la vatră, iarna, sub cerga ţesută de mîinile mamei, la lumina tămăduitor parfumată a lumînării smulse din trupul căzut şi acoperit sub pămînt de sute de ani şi îmbibat de răşină al pinului de la Niramdză, sub stejarul de la marginea viei, cea tolănită ca o regină din biblie, acolo, pe coastele de la Miciulă; pe măgurile de la Aminciu, unde lucram ca salahor la construirea şoselei ce leagă Tesalia, Macedonia şi Epirul, (ocolind, nu pricep din ce cauză, comunele valahilor compact aşezaţi de soartă în aceste locuri) în răstimpurile lucrului, pe ascuns, ca să nu-şi rîdă de mine muncitorii; în feeria orfică, adînc erotizată de parfumul revărsat în talazuri al gruiurilor încărcate de măcieşi de la Şipotul cel Mare; în fundăturile valpurgice de la Leurdă, peste sihăstriile de la Cîrciliuri, cu amiezele lor toride, ameţite de miresmele grele, uleioase, izvorînd din răşina care plîngea în tăcere pe trunchiurile pinilor; la Codrii-Mari, unde mergeam să păzesc tabla de porumb împotriva ursului şi-a mistreţilor, ce, ca să-i speriu, stîrneam focuri mari jur-împrejurul mănoasei gropi semănată cu porumb, iar apoi, arătîndu-mă, aidoma unui tînăr neofit druid, cu înfiorare printre înaltele flăcări ce se ridicau de pe holocaustul clădit din lemne de pin uscat şi rădăcini de jneapăn, băsneam stelelor şi înfricoşatelor singurătăţi de la acea oră, din cartea poetului cel mare al semnţiei, din totdeauna şi de oriunde. (Dimineaţa tăiam lemne, le stivuiam pe samarul calului meu şarg, şi o porneam, cu sufletul tot îmbrăcat în odăjdiile dimineţii şi-n verbul adînc îmbătător al marelui poet al limbii româneşti... spre casă).

— Atunci, ia să te-auzim... Spune-ne ceva şi nouă despre Eminescu, mă invită, nu fără un oarecare zîmbet de dispreţ, profesorul meu.

(Bine că nu mi-a cerut să fac biografia poetului, chiar în rezumat..., îmi zic eu în gînd, pentru că nu numai atunci nu ştiam datele statistice din viaţa poetului, dar nici astăzi nu mă pot lăuda că le-aş cunoaşte, şi dacă ar fi să dau examen din acest subiect, chiar astăzi, aş cădea fără doar şi poate).

Îmi iau inima-n dinţi, emoţionat, mă las cuprins ca de o stare pithică, şi-ncep să bolborosesc nişte lucruri, cari erau mai degrabă nişte exclamaţii şi uimiri articulate oarecum, decît judecăţi de valoare, cum se spune... Intrasem ca prin

farmec în universul poetului, în imensele ţinuturi vizionare, în săgetătoarea forţă a verbului adînc mîngîiat şi, fără să-mi dau seama, începusem să halucinez, să văd lucruri pe care nici profesorul meu, nici colegii nu le vedeau — dar erau impresionaţi de ceea ce spuneam eu, fără noimă, delirînd.

Atunci cînd fantezia mi se bloca, neavînd ce spune, ca să nu cad în prăpastie, mă agăţam numaidecît de o poezie şi recitam... Răstimpul acesta mă ajuta să-mi trag sufletul şi-mi oferea noi date, aperceptii, îmi deschidea noi drumuri miraculoase spre explorarea selenarelor imperii ale Poetului.

Şi astfel, am citat din cartea cărţilor versuri cu carul lui Sfînt-Ilie, iarăşi am aşezat semne runice pe diversele ei cote şi răspîntii, cu sufletul cuprins de o fervoare sacră, halucinînd mai mult decît gîndind, băsnind mai mult decît vorbind, bolborosind mai mult decît frazînd, dar, în orice caz — simţeam şi eu aceasta — lansînd focuri şi efluvii, trezind înfrigurare şi teamă, evocînd în aer, cu mîna palidă şi tremurătoare la acea oră, semne oraculare, vărsînd mireasmă şi duh aromitor peste obiectele din clasă şi văzduhurile ei la acea oră.

Pe unii dintre colegi simţeam cum începe să-i muşte invidia, pe alţii, cei curaţi la inimă, îi încerca o stranie bucurie, iar profesorul meu Ion Domnaru sta nedumerit în cumpănă, cu mîna dreaptă atîrnînd peste spetează scaunului.

În ochii lui — albaştri dacă nu mă-nşală memoria — se arăta, reţinut, umbra admiraţiei dar şi a unei anumite inconvenienţe: Cum adică, vine ăsta să ne-nveţe pe noi limba română? de-acolo de unde vine?, ... şi-o fi fost zicînd în surdină dînsul.

Nu m-a întrerupt, ci m-a lăsat, să vadă cît o mai ţin aşa, m-a lăsat să pălăvrăgesc într-un fel de stare de transă, pînă ce a sunat de ieşire.

— Bine, a zis sec şi apăsat, şi-a părăsit clasa, mişcîndu-şi, cum îi era obiceiul, umerii, discret, în sus şi-n jos, şi clătinîndu-şi cu sumeţie chica.

— Ce vorbeşti, domnule, a venit spre mine întinzîndu-mi mîna admirativ, Bolovăneanu de la Găeşti.

Nelu, colegul de bancă, m-a sărutat cu ochii în lacrimi, m-a dus la braţ pînă la colţul liceului şi acolo m-a tratat cu jimblă şi salam, cumpărate de la un sărman negustor ambulant. Era mîndru de mine, de colegul său de bancă, şi căuta să umble în aşa fel, cu mine la braţ, încît să-l vadă toţi.

Regreta că nu-l văd, la acea oră importantă, fetele. Tot atît de mult cît și eu dealtfel.

Sună. Ora următoare, oră de limba latină. Tot cu domnul Domnaru.

— De unde-ai găsit atîtea cărți ca să le citești?... Acolo la voi erau cărți, în lumea aceea misterioasă despre care ai vorbit?... mă-ntreabă, încă sub influența uimirii din timpul orei precedente, colegul meu de bancă, Nelu Albu.

— Erau dară, răspund eu pe ton ardelenesc, oarecum (pentru că tonul ardelenesc nu se poate reproduce întocmai de alții). Biblioteca de la școala românească din Tauria era plină de cărți. Două mii, mi-aduc aminte...

— Dar de unde?, cum ajungeau pînă acolo?...

— Domnul învățător Nicolae Nibi sau Ion Bargiuma le cereau, printr-o adresă însoțită de o listă, de la Casa Școalelor din București, și Casa Școalelor le trimitea, așa cum trimitea și mulțime de tablouri închipuind scene minunate din istoria României.

Drept replică la acest răspuns, Nelu m-a sărutat copilărește. Între timp domnul Domnaru, leul de la Poplaca, a intrat în clasă. Și-a dat numai ochelarii deasupra ochilor, pe sprîncene, (căci deși era din Poplaca, domnul Domnaru purta ochelari, și încă dintr-aceia cu lentile groase... Leu cu ochelari peste ochi, din lentile groase (!), ca să se poată uita pînă-n capătul sălii și să vadă dacă nu cumva a tulit-o cineva de la oră, de pildă Bolovăneanu, ori Șerbănescu de la Călărași) și, fără să deschidă catalogul, mă ridică-n picioare tot pe mine, la răspuns.

— Păi, nene, zic eu în gîndul meu, aici nu-ți merge deloc. Dincolo, la română, fu cum fu, dar aici, jupîne, te fac zob, chiar dacă n-am fost la nici o oră de limba latină pînă-acum, la acest liceu. Rîdea în mine parcă toată ființa mea de neolatin din Munții Pindului..., căci cunoșteam ca apa, toată gramatica limbii latine, morfologie și sintaxă laolaltă, particularități și excepții, mă deprinsesem cu toată povestea topicii ei aulice și imperiale, și puteam chiar să-i fac traducere nu din Bello Galico, — floare la ureche, text scris de către un mare diletant, foarte aproape de latina vulgară, deci mult mai ușor de tradus, de lucrat la el — ci chiar din Tit Liviu, Tacit, dacă nu chiar din Horațiu, Virgiliu, Properțiu și Tibul, și chiar Petronius, primul poet evazionist din istoria poeziei. (Îmi pare rău numai de-un singur lucru, dom-

nule profesor, ziceam, tot în gînd, şi anume, că nu sunt aici de faţă şi fetele, de la castel).

Nu c-aş fi fost eu o minte foarte înzestrată, un fel de super-premiant, un ins dotat cu o putere de aprehensiune, de memorizare şi de asimilare, de proporţiile — să zicem — ale lui Iorga, dimpotrivă, memoria nu mă ajuta deloc, refuzînd să înregistreze altceva decît doar ceea ce o emoţiona: melodii, poezii, legende, acte şi aserţiuni celebre..., dar la liceul român din Grebena, de unde veneam eu, din Macedonia de sub greci, studiul limbii latine era nu o obligaţie pentru elevi, ci o veneraţie. Nu era obiect de învăţat, ci obiect de cult. Nu era o disciplină, ci o religie, iar acela care nu-nvăţa la această materie (şi nu era o materie de predat ci o lume de mistere, un mauzoleu în care trebuia să intri cu evlavie) era ostracizat, admonestat şi, pînă la urmă, exclus din ordinul — căci ordin era şi nu şcoală liceul acela — întîrziaţilor templieri, apărători ai limbii latine, adoratori ai ei, unii pînă la devoţiune şi martiraj.

Era considerat străin, intrus între noi şi nutrind sentimente ascunse şi duşmănoase faţă de cauza noastră. Iată de ce, această idee a prins şi-a dat rezultate uluitoare, odată semănată-ntr-un suflet liric şi entuziast, febril şi exaltat, setos după lucruri extraordinare cum era, oarecum, al meu. Inteligenţă aveam doar atîta cîtă este necesară pentru a nu lăsa să rătăcească-n pustiu şi-n ridicol sentimentele şi imaginaţia.

A nu-ţi fi făcut această datorie însemna a fi acceptat o situaţie de trădător faţă de limba şi numele răzleţei şi nobilei seminţii. Era ca şi cum seminarist fiind la o mănăstire catolică, condusă chiar de Franciscani — nu neapărat de către iezuiţi — ai fi refuzat să-nveţi tatăl nostru, ori credeul, sau nu te-ai fi aplecat să aprofundezi cu smerenie învăţătura lui Isus.

„Aşa că, poftiţi, nu să mă examinaţi la limba latină, domnule profesor Domnaru, ci să vă luaţi, — aşa pieptos cum sunteţi, ca un leu — la trîntă cu mine, în această chestiune".

— Jupîn Mihadaş, îmi zîmbeşte el vag, la română văd că te descurci bine, ... ia să vedem acum cam ce ştii la limba latină.

— Păi, răspund eu, zîmbind la rîndul meu, deschideţi la întîmplare manualul *De bello galico* şi traduc de oriunde şi

dau răspuns la orice întrebare de analiză morfologică sau... sintactică.

— Eşti cam lăudăros, reia el. Poate că intenţionezi să ne spui şi poezii în latineşte?... şi surîde înfundat.

— Poezii nu, dar proză da, mă obrăznicesc eu.

Profesorul meu rîde din nou înfundat: Poftește. Zi.

— Păi...

— Niciun păi, aşa cum te-ai lăudat.

Iau o atitudine de senator roman, cu necesară decenţă, şi spre stupefacţia clasei şi spre zîmbetul care se deschidea tot mai luminos spre mine al profesorului, dar mereu reţinut, pentru ca nu cumva să mi-o iau în cap, încep: (Mă tot gîndeam cum să fac ca să nu devin ridicol) „Nihil nobis ad deo magis egregium qvam men datum est... Huic muneri divino nulus est maior inamicus qvam voluptas corporis. Voluptates libidines nos ad pessima facinora impelunt, mens autem in dificilimis etiam rebus viam ad bene vivendum nos monstrat"*... Îmi trag puţin sufletul şi dau să continui. Colegii au început să rîdă. M-am mîniat brusc: Cum îşi permit să rîdă?... Am privit spre ei cu întunecare. Domnul Domnaru a intervenit:

— Să nu rîdeţi, ci să plîngeţi, a zis el, nu-i nimic de rîs aici, ci de luat seama.

Apoi mă poartă cu repeziciune prin cîteva întrebări de gramatică: particularităţi la genitiv plural, declinarea a doua, masculinele de declinarea I-a, femininele de-a patra, conjugări deponente şi semi-deponente, perifrastice active şi pasive, construcţiile cu ablativ absolut şi acuzativ cu infinitiv, în fine, curiozităţile de bază ale limbii latine. Am răspuns aşa cum un copil foc de deştept ar spune poezia „Căţeluş cu păru' creţ"...

— Adă carnetu-ncoace, mîrîie cu blîndeţe domnul Domnaru.

Carnetul meu era nou nouţ. I-l dau. Se opreşte la rubrica limbii române şi trece acolo un apăsat „10" (zece), apoi caută cu peniţa rubrica la limba latină şi trece şi-acolo, tot apăsat, un alt „10" (zece).

---

* „Nimic din toate cîte ni le-a dat Dumnezeu nu-i mai plăcut decît mintea. Duşmanul cel mai mare al acestui dar divin, nu e altul decît plăcerea trupului. Voluptăţile libidinoase ne împing spre faptele cele mai rele. Mintea însă, chiar şi în cele mai dificile situaţii ale noastre, ne arată calea spre viaţa cea bună".

Îmi întinde carnetul de note. Părea emoționat. Mi-am dat seama de acest lucru văzînd cum scoate o batistă albă, somptuoasă, și se face că-și șterge ochelarii de nu știu ce aburire părelnică, precum și ochii de, chipurile, ceva care jena în aceste clipe. De fapt i-au dat lacrimile și nu vroia să i le vedem.

Bunule al meu profesor, prieten și frate, și tată al meu după aceea în toți cei patru ani de elev la liceul Timotei Cipariu!... Primiți amintirea acelor clipe aici evocate drept un tîrziu semn de recunoștință pentru tot ce-ați făcut pentru mine, căci n-am uitat, să știți, și nu voi uita nici dincolo de viața aceasta, — dacă va mai fi fiind cumva alta — că m-ați iubit, că v-ați îngrijit de mine la tot pasul așa cum poate n-ar fi făcut-o tatăl meu, că m-ați apărat cînd mă aflam în culpă — și m-am aflat de nenumărate ori — că mi-ați insuflat curajul și încrederea de care are atîta nevoie un tînăr la vîrsta de 16 ani, singur prin lume, fără adăpost nici reazim, afară de acela pe care i-l dă ursita-i, că mi-ați dat odată și-un costum de haine de-al dumneavoastră și pe care eu nu l-am purtat, dintr-o mîndrie și-o rușine proprii oamenilor săraci și singuri, și și din cauză că-mi era prea larg și pantalonii scurți și strîmți, după moda de atunci la adulți, ci l-am vîndut la țigani, ca pe-o vechitură, necuviință pe care nu pot să mi-o iert, pe care o regret amarnic și astăzi, și vă cer iertare..., căci dumneavoastră v-ați fi bucurat să mă vedeți îmbrăcat cu el, dar n-ați zis nimica, ați înțeles totul, chiar de aceea căințele mele mă găsesc astăzi mai trist, tot mai trist, și-mi par tot mai aspre.

— Să vă fie de exemplu, s-a răstit el către colegii mei. Vine din coclauri îndepărtate, voi stați la căldură, cocoloșiți, acasă, voi aveți de toate, el n-are nimic, dar are suflet mare... și ștergîndu-și din nou ochelarii, a părăsit sala de clasă, fără să se bată cu palma dreaptă peste mușchii sînului stîng, așa cum obișnuia întotdeauna, și fără să-și miște cu sumeție chica-i leonină, fără să scoată pieptul afară, precum îl scot luptătorii cei mari din vechime, cînd apar unul în fața celuilalt.

Profesorul Ion Domnaru nu dispunea de-o gîndire și-o sensibilitate deosebite —, deci nu era ceea ce se numește un critic, un eseist sau un istoriograf literar —, el nu depășea în această privință limitele unui foarte bun și foarte conștiincios profesor de limbă și literatură din provincie, citea

absolut toate revistele literare, tot ce apărea pe piață ca beletristică, aduna un imens material documentar, dar nu ambiționa — și bine făcea — să scrie la rîndul său lucrări. Profesorul sobru, scrupulos și foarte exigent — la dînsul nota maximă era șaptele, doar Ionel Popovici izbutea să ciupească rareori cîte un opt, eu fiind singurul căruia i-a dat zece din primul moment — era dublat și de un pedagog temut, în stare, numai dînsul, să obțină rezultate miraculoase. Metoda sa era simplă și cu rezultate precise. Pălmile și răcnetele lui erau mult mai eficiente decît toate subtilitățile și fineţurile nu știu căror pedagogi iluștri din occident. Și te punea în gardă — ori de unde ai fi fost venind — de la bun început că: „aici, ori devii om, ori mai bine ar fi s-o iei din loc imediat încotro vezi cu ochii". Și nu glumea. Nu era o simplă amenințare cu scop de intimidare și aducere pe brazdă, așa cum se procedează de obicei.

Nu. Domnul Domnaru se ținea de cuvînt și se ocupa de tine stăruitor, pas cu pas, pînă ce, sau te făcea om, sau o luai din loc, spre alte licee, fără Domnari.

În felul acesta a reușit să facă din multe puștamale — care tîrziu după aceea i-au fost recunoscătoare — bacalaureați și apoi doctori, ingineri (nu însă și profesori) medici veterinari etc., prin acele metode, foarte simple dar hotărîte, a transformat în oameni de treabă multe viituri, golani și derbedei, a dat diplome unor repetenți cronici ai altor licee.

Nici eu n-am fost scutit de generozitatea pălmilor sale leonine, dar vom relata acest fapt într-un alt capitol, special, consacrat unor alte accidente. Vom consemna, însă, foarte pe scurt, felul în care folosea profesorul meu această simplă și succintă procedură pedagogică:

Întîi îți cerea carnetul de note. Se uita atent, printre lentilele groase și, după ce reținea pe de rost notele de patru, trei sau chiar doi, te întreba ceva cu voce tainică, grea. În același timp, neașteptînd răspuns, îți vîra degetele de la palma stîngă-n chică, dinspre ceafă spre frunte — dac-o aveai, dacă nu, te apuca de căpățînă cu-ntreagă palma — și, strigînd la tine cu putere, de parcă ți-ar fi trecut cu un firez prin trup, prin toată ființa, simultan te izbea cu fruntea de lemnul mesei sau al băncii, de mai multe ori, de cîte ori considera sau simțea domnia sa că este de trebuință.

Dacă te aflai pe coridor, sau în curte, și n-avea de ce să te izbească cu fruntea, atunci îți vîra degetele-n păr, dar

acum din față înspre înapoi, te fixa ca-ntr-o extază, cu ochii spre cer, și, în poziția aceasta, de om care vede vreo arătare cerească, te trăsnea peste obraji cu niște pălmi aprige, bineînțeles răcnind la tine în același timp.

Mulți — dintre cei care se considerau și se consideră încă importanți — i-au purtat și-i poartă și astăzi mînie, indiferent dacă sunt în viață ori au murit (dacă cumva au murit îi poartă pică acolo, în mormînt) alții au uitat, iar o altă parte face haz acum de ce a fost atunci, și, la întrunirile din zece în zece ani (în cazul promoției noastre o singură dată, la douăzeci și cinci de ani) fac o măgulitoare analogie între procedeele pedagogice proprii domnului Domnaru și acelea ale unui minunat profesor englez, de limba latină, care-l bătea pe Winston Churchil, marele bărbat de stat de mai tîrziu, marele vulpoi și neputincios negustor de țări, cu arătare de mops din rasa York.

Odată, se spune, la o întîlnire a promoției lui Churchil, unde a luat parte și profesorul de limba latină, octogenar deacuma, Churchil, prim-ministru al Marii Britanii fiind acum, cînd să toasteze, a adus laude pompoase bătrînului profesor de limbi clasice, la cari laude, venerabilul dascăl a ridicat tremurător degetul, avertizîndu-l pe domnul prim-ministru că dacă va continua să exagereze cu laudele așa cum a exagerat o dată, pe furiș, în catalog, cînd era elev, transformînd o notă de trei într-una de opt (căci lui Churchil îi plăcea să exagereze) faptă pentru care a luat-o pe spinare, îl va obliga să facă și astăzi același lucru pe care l-a făcut atunci, adică să-l bată la fund. Să fie deci cu băgare de seamă domnul Churchil...

După paisprezece ani, ne-am reîntîlnit, în curtea mănăstirii de la Mărgineni, loc sfințit prin șederea aici a lui Bălcescu cîndva. Auzise că mă aflam acolo, izolat printre străini și bolnav de holeră din cauza unor castraveți cruzi pe care-i primeam drept hrană la prînz, și s-a rugat stăruitor de domnul Nuțu, binecuvîntați fie în veci părinții lui și toată seminția sa, ca să-l scoată dumineca să mături curtea, pentru că, zicea el, rugîndu-se de domnul Nuțu, „este printre cei de-acolo un fost elev al meu pe care l-am iubit mult, un om curat la suflet și cu har, și aș dori să-l văd. Nu-i fac nici un semn, ca să nu aveți neplăceri, mă uit numai la el și-atît. Faceți bine și lăsați-mă la măturat curtea, dumineca dimineața, cînd îi scoateți la plimbare..."

Nuţu, bravul şi bunul rumân de la Mărgineni, care, dacă ştia să rişte mai ştia să se şi descurce mai abil decît să rişte, a tăcut şi i-a împlinit ruga.

Şi profesorul meu, Ion Domnaru, leul din munţii Cibinului, cu un măturoi cu coadă lungă-n mînă, măturа de zor curtea, tot uitîndu-se, miop cum era, spre uşă.

În fine, vociferînd în felul său misterios şi viclean, Nuţu ne-a scos în solar, pentru zece minute. Mă duceau de braţ doi colegi, căci eram topit de boală.

Cînd a zărit coloana că apare, profesorul meu s-a rezemat de coada măturii, căutîndu-mă pe mine, prin lentilele groase şi înceţoşate la acea clipă. M-a zărit! M-a recunoscut. I-am trimis semn de iubire cu degetul pe buze. Nuţu s-a făcut că nu vede. N-aveam ce pierde. El s-a speriat însă niţel. Apoi a rămas proptit în coada măturii, ciobăneşte, privind pierdut în cine ştie ce zare, ştergîndu-şi cu mîneca ochii şi ochelarii. Faţa lui lată, iluminată de nostalgia şi duhul amintirii la acea oră, cu privirea aproape oarbă, îi dădea înfăţişarea unui preot dac din vechime, care asistă plîngînd la plecarea spre Tapae a taraboştilor. Aşa a rămas răstignit în memoria mea profesorul Domnaru, acolo, în curtea aceea, ca la strîmtoarea Euripos un preot, rezimat în mătură şi privind departe, cu faţa palidă şi vederea stinsă. Un Homer părea profesorul meu în dimineaţa din dumineca aceea, în curtea de la Mărgineni, un druid orb.

ORA DE LIMBA GERMANĂ

„Signioane, nu mă opri din drum . . .
Că unu-i Munteanu".

Înainte de intrarea profesorului în clasă, peste aceasta plana un aer conspirativ parcă. Toţi colegii mei se uitau unul la altul ca-ntr-o complicitate. Ca şi cum ar fi vrut să spună: azi ne vom distra copios. Parcă-şi atrăgeau, în mod discret unul altuia atenţia, ca nu cumva să aflu eu ceea ce urma să se-ntîmple. Nu. Eu nu trebuia să ştiu nimic, să cad în capcană, ca la o lovitură de teatru, altmintrelea vraja s-ar fi destrămat şi distracţia ar fi fost ratată. Îşi zîmbeau pitiş, pe sub mîini.

Nici Nelu, colegul de bancă, nu înţelegea să mă pună cît de cît în gardă.

Rîdea şi el amuzat înainte de marele divertisment care urma să aibă loc, a cărui desfăşurare spectaculoasă el o ştia de pe-acum, în detaliu.

Ba mai mult, Sandu, cel mai frumos din clasă, s-a apropiat de mine, rîzînd, şi mi-a spus, exact ca pe scenă, punînd degetul peste buzele sale, cele mult rîvnite de fetele din Dumbrăveni: „ssst! sssst! nicio mişcare, nicio şoaptă."

Ce naiba poate să-nsemneze toată această conspiraţie? . . . Nu termin bine întrebarea, căci uşa se deschide şi apare-ntr-însa, parcă cu spatele, sau parcă executînd lent un fel de stînga-mprejur, ducînd la subţioară veşnicul catalog, o mogîldeaţă de om, mic, cu păr aspru, castaniu, tuns scurt, perie, mustaţă în formă de periuţă, ochi iscoditori, mereu la pîndă, cu o burtică rotundă şi împinsă foarte important înainte, îmbrăcat însă într-un costum maro, aburi de cafea, din stofă foarte scumpă, englezească, extrem de elegant şi după moda senatorilor croit — căci era şi senator — cu pantofi de lac în picioare, parcă de culoare cenuşie, şi ghetre gri peste ei,

cu lanţ mare, de aur, atîrnînd de la butoniera hainei pînă la buzunărelul de la jiletcă, unde purta ceasornicul, tot de aur.

Se suie la catedră, se aşază tacticos pe scaun, deschide catalogul, se uită spre clasa care stăruia să rămînă în picioare. Zice: „No şedeţi odată jos, căţei, ce mai aşteptaţi! Ni mă, la ei, cîrlanii, cum stau în picioare! Poate vreţi să şedeţi pînă mîine tot aşa?... No, bine. Atuncea şedeţi". Clasa a rîs. Am încercat şi eu un fel de rînjet al zîmbirii.

Profesorul: „Ni mă la ei, că şi stau aşa ca proţapii, handralăii! Taie-i", şi-n clipa cînd a spus „taie-i", s-a pornit o rafală de pumni, venind din băncile din fund către cele din faţă, cu mare repeziciune şi forţă. Aşa cerea voia cea bună a domnului profesor. Mă pomenesc izbit din spate, şi nu o dată, ci de trei, patru ori. Dau să-ntorc lovitura, dar mă dumiresc că-i vorba de-o glumă. Cel din spatele meu dădea repetat în mine deoarece eu nu dădeam în cel care sta în banca din faţa mea. „Taie-l, căţel", porunceşte spre mine, rîzînd din inimă şi din burtică, profesorul nostru. Cîteva secunde am stat în cumpănă, dar, înţelegînd că-ncalc o datină a clasei, (Nelu mă-ndemna şoptind să dau tare, tare, cît pot de tare) am izbit şi eu, zîmbind silit, în spatele imens şi curbat niţel al lui Verteş, evreul care sta înaintea mea.

Verteş a icnit, domnul profesor Munteanu a rîs şi mai tare, apoi a zîmbit şi Verteş, şi ne-am aşezat în bănci, eu nedumerit, colegii mei aşteptînd alte momente vesele, care au şi venit numaidecît.

Fixîndu-mă cu ochii săi iscoditori, ironici, cu chenar roz de jur împrejurul albului, deci puţin sadici, rezimîndu-şi puternic bărbia peste pumnul al cărui cot stătea bine împlîntat în catedră, schimonosindu-şi faţa spre mine în chip morocănos, sumbru, sălbatic pînditor, aşa, ca să semene cu mutra mea întunecată, intolerabilă, a zis, căscînd pupilele şi ridicînd sprîncenele spre mine:

— De unde?!...

Eu: — ...

— Taie-l, căţel!... şi mă pomenesc în spate cu un alt pumn, dat de Popovici Ionel, rîzînd cu înfocare.

Nelu îmi şopteşte iar: „Spune-i de unde vii şi cum te cheamă, repede."

— De unde vii, căţel, n-auzi? reia mai apăsat domnul profesor.

— Din Macedonia..., îngaim eu.

— De unde?!... grăieşte răspicat, nu mîrîi, cîrlane.

— Din Macedonia, domnule profesor, răspund răspicat şi cam întărîtat eu.

— Hiii! se miră el înfricoşat, tomna din Machedonia? Şi, cîrlane, de-acolo şi pînă-aici, n-ai văzut scriind işcoală, nicăria?!... No, cîntă-ne, atunci.

Rămîn şi mai descumpănit. Colegul de bancă, Nelu, îmi şopteşte iar: „Spune-i numele şi pronumele."

Eu: — Mihadaş.

— Cum? Fuguruş?, stîlceşte dînsul. Şi mai cum?

— Teohar, mîrîi eu, şi amuzat şi cătrănit.

— Aha! simulează el c-a înţeles de data aceasta: Tîlharu!

Colegii rîd cu poftă. Rîd la urma urmei şi eu, năuc.

— No, atunci, Culă, (asta era altă poreclă) cîntă-ne ceva din carte.

— Ia cartea şi citeşte, mă-ndeamnă iar în şoaptă Nelu.

Nu văzusem pînă atunci cum arată vreun text de limbă germană. La liceul românesc de la Grebena se-nvăţa latina, începînd dintr-a doua, franceza, începînd dintr-a-ntîia, iar dintr-a cincea în sus se învăţa limba italiană, sau germana, la alegere. Nu asistasem la nici o lecţie pînă atunci. Ridic cartea şi mă uit la rîndurile scrise-ntr-însa, ca motanu-n calendar.

— Zi-i, cîrlane!, şi se apropie de mine.

Ce dracu' să zic... Tac. El, strecurînd încet mîna printre picioarele mele, îmi apucă-ntre degete genitoarele şi strînge cu putere, de mi-au dat lacrimi nu altceva! N-am plîns, numai m-am schimonosit.

— No, cîntă, căţel, mă-ndeamnă el rîzînd copios... Colegii rîd şi ei.

— Domnule profesor..., să ştiţi că... nu permit..., zic eu, în loc de cîntare.

— Ni, mă, ni! Ni la el cum se oţărăşte! Nu vrea! Căţelul..." Îşi retrage mîna de-acolo şi se-ndreaptă, cumva învins, către catedră, bombănind: Atunci să-ţi dăm o notă.

Şi-mi trece-n catalog nota doi. Apoi, terminînd cu circul făcut pe socoteala mea a trecut la altul, pe seama eroilor din legenda „Cîntecul Niebelungilor" aducînd totul spre grotescul vulgar, parşiv, spunîndu-i Brunhildei cînd Zuscăna, cînd Saveta, cînd Suzana, Hanzi, căţeaua etc., iar lui Siegfrid spunîndu-i cînd cîrlanul, cînd handralăul, cînd bicherul, cînd

Hans, Friţ, Vasile sau Fosi, (de la ungurescul care înseamnă falus).

Colegii rîdeau de se prăpădeau. Atîta le trebuia, să nu rîdă. Dar, nici eu nu mă puteam abţine.

Dacă răbdai să te ghiontească, să te strîngă după poftă de „dînsele", dacă participai la toate pehlivăniile plăcute lui, la toate măscările, la tot circul care-l crea în clasă, fără a cuteza să te împotrivești (Domnul Negruţiu, directorul, n-ar fi atins pe nimeni, nici măcar c-o frunză, om pîinea lui Dumnezeu cum era), atunci primeai note de trecere, altmintrelea aveai necazuri, rămîneai corigent, aşa cum am rămas şi eu în clasa a VII-a, la germană şi geografie, după ce la română şi latină am primit menţiune cu elogii, eu premiantul fără probleme la liceul de la Grebena.

Hazul cel mare însă era atunci cînd îl provoca la răspuns pe Bok, simpaticul meu coleg, fiu de avocat, al treilea frate din cei cinci fraţi Bok, înalt de vreo doi metri şi ceva.

Sărmanul Bok, deşi cunoştea din familie limba germană, limbă maternă, (e drept că la gramatică se-ncurca mereu) deşi răbda pumnii, ghionturile-n coastă şi la ficat, deşi nu zicea nimic, decît doar se strîmba atunci cînd Munteanu îl strîngea de „dînsele", totuşi, mai mult decît trei şi patru nu izbutea să obţină la limba germană. Recupera însă la teză, ceea ce eu nu puteam face.

Profesorul Aurel Munteanu avea un anumit fel de-a ne chema la lecţie, pentru fiecare. Avea semne, şi să fi ferit Dumnezeu să nu răspunzi prompt la lansarea semnului. Cînd, de pildă, vroia să-l provoace la lecţie pe Bok, profesorul ridica lent capul, pe spirală, înălţîndu-l cît mai sus, răsucindu-l lent, adică sugerînd înălţimile staturii lui Bok. În cazul că Bok nu sesiza, nu era atent la semnul parabolic, atunci cel din spate trebuia să-l croiască cît de tare peste spate, căci dacă dădea cu mila celălalt din cealaltă bancă din spate era obligat să-l croiască pe acesta, în aşa fel că uneori se declanşa în clasă o adevărată buşeală, o adevărată încăierare între noi, război în lege, iar clasa se asemăna atunci cu o sală de box, unde boxerii fac antrenament, mai mulţi deodată, la grămadă, iar domnul Munteanu atunci, amuzat la culme, încrucişa picioarele, stînd drept în colţul catedrei de care se rezima cu palma, îşi mîngîia mustaţa aspră, în formă de perie, şi spunea mulţumit, cu voluptate: „Aşa, hir-aţi ai dracului, căţei! Aşa!"

Deci pe Bok îl poftea la răspuns, înălțînd din cap lin, cu o abia perceptibilă mișcare-n spirală. Bok, care nu era deloc lipsit de umor, nici de talent actoricesc, (în privința aceasta sunt sigur că ar fi făcut concurență celor mai celebri comici ai ecranului, dar, cum nu talentul își spune cuvîntul în viață ci capriciile hazardului, Bok a rămas undeva pe front..., sau în vreo mină din Urali), după ce se ridica agale, încet, tot mai încet, ca un excelent actor ce era, cînd ajungea pe tălpi, pentru a-l aținta și mai mult pe domnul profesor, și ca să ne amuze pe noi, Bok se mai înălța nițel, pînă ce ajungea să steie pe degetele de la picioare. Mutra lui era, în aceste momente, din cale-afară de hazoasă.

Munteanu însă, uitîndu-se la el și minunîndu-se tare, holbînd ochii, intervenea: „Hiii! Hir-ar al dracului de strămurare!" Apoi către cel din spatele lui Bok: „Taie-l, tu, cîrlane, ce aștepți..., nu vezi că nu se mai termină?!"

Și Jaca, fărșerotul, care stătea în spatele lui Bok și care așa micuț cum era, avea un pumn tare ca o ghioagă, îl trăsnea pe bietul Bok așa de tare, încît îi curma respirația pentru niște secunde, secunde în timpul cărora Munteanu își lingea mustața cu limbuța și și-o alinta cu degetele-i boante, rîzînd cu săltări din burtă ritmice.

Iar lui Jaca, pentru că lovea cu toată inima, îi dădea nota șase, nu-l lăsa corigent, cu toate că și el știa tot atîta germană cît berbecușul mănar pe care-l purta după sine, în satul său din Epir. Cînd îl strîngea de coițe, Leonida Jaca rîdea cu lacrimi către domnul profesor și se ruga să-l lase, să nu-l mai strîngă așa de tare că: „Zău, să hiu al dracului, dom' profesor, mă doare rău", se cînta el drăgăstos.

Munteanu se amuza, rîdea și dînsul, îi mai aplica un pumn în coaste, apoi trecea la catedră, deschidea catalogul și-i trecea acolo o notă bună.

Pe Bok însă, după ce acesta își revenea din starea de comă în care-l trimitea lovitura lui Jaca, îl întreba pe ton foarte serios: „No, zî, cîrlane, ce dorești să te-ntreb, gramatică sau lectură..."

De obicei, — și el îți ghicea gîndul fără greș — dacă spuneai să te asculte din gramatică el anume te invita să răspunzi din partea literară... În cazul că spuneai că vrei să răspunzi la partea literară atunci el te poftea prompt: „No, atunci să vedem ce știi la gramatică. No atunci zî, ce-i punem înainte... (și cita te miri ce substantiv) der, die, ori das?"

Erau şi dintre aceia care spuneau anume că vor să răspundă din gramatică pentru ca să-i asculte din partea literară, dar ţi-ai găsit omul pe care să-l păcăleşti . . . „No, atunci, din gramatică cîntă, cîrlane", hotăra el cu vicleană aprobare. Alţii încercau să spună că vor să răspundă din partea literară a manualului, anume, ca să-i asculte dintr-acela. Da de unde!: „No atunci gramatică, cîrlane", intuia el, cu precizie diabolică, intenţia.

Pentru alţii avea alte semne de chemare la lecţii: de pildă pe Moraru, cel mai nătîng din clasă, cu ochii mari, negri, mereu foarte miraţi de ceea ce se întîmpla în jur, sau de prostia care se uita prin ei la lume, nepot al domnului Munteanu, îl poftea să răspundă, arborînd pe faţă un aer mironosit, de mireasă tîmpă, miloasă. Moraru rîdea galeş, încasa nişte ghionturi, iarăşi rîdea, apoi stătea jos şi i se punea în carnetul de note un cinci, ori un şase.

Pe Nelu Popovici îl poftea trecîndu-şi degetele mîinii prin părul său foarte îngrijit, tuns nemţeşte, dar imitînd trecerea unei ţăsale prin blana năpîrlită a vreunui cal hodorogit, deoarece Popovici nu-şi pieptăna niciodată părul, decît doar aşa, în grabă mare, trecînd cu degetele printr-însul, încît aveai impresia că tocmai atunci se sculase din somn, sau că un dulău miţos iese, întinzîndu-şi ciolanele, din cine ştie ce cuptor sau culcuş de butură. Îl abţiguia şi pe el, că doar era cogeamite namilă de băiat, dar îi dădea opt şi nouă, fiindcă era premiantul clasei.

Pe mine mă invita la răspuns dînd feţei sale o expresie de cîine mops, răzimîndu-şi bărbia-n pumn şi răsucindu-şi buzele şi nasul în sus, întunecîndu-şi privirea. Prinsese un fel de aversiune faţă de mine, dar şi eu faţă de domnia-sa, iar aversiunea mea faţă de dînsul se preschimbase şi într-una faţă de limba germană, pe care o preda, — deşi nu avea absolut nimic comun cu germanii şi limba germană decît faptul că-şi purta părul pieptănat şi tuns scurt şi îngrijit, precum nemţii. Încăpăţînat cum sunt şi rînzos din fire, refuzam să-nvăţ limba lui Kant —, fapt ce era să-l regret amarnic mai tîrziu, cînd m-am înscris la facultatea de filozofie, unde mi-am dat seama că, fără cunoaşterea acelei limbi, este o anomalie să te apuci să studiezi disciplina filozofiei, literatura filozofică fiind — nu cred că exagerez — aproape totalmente monopolul ei.

Rîsul rîsului însă avea loc, în zilele dinainte de Crăciun, cînd cinismul profesorului meu se transfigura, îmbrăcînd totodată un stil mai delicat, cu o tentă lipsită de brutalităţi fizice, ci doar de natura spiritului.

Îl scotea atunci la tablă pe Moraru, îl scotea şi pe Popovici, şi-i punea să colinde amîndoi, să cînte adică „O, Tanen-Baum, O Tanen-Baum"!

Cum Moraru nu ştia nici măcar să vorbească articulat încă, darmite să cînte, iar Popovici fiind un afon desăvîrşit, era hazul lumii să-i auzi cum unul behăia iar celălalt răgea, cum Moraru cîrîia iar Popovici mîrîia ceva pe-o gamă cu totul şi cu totul stranie, şi-i dădeau înainte cu sîrg, — Popovici şi de-al dracului parcă —, profesorul rîdea pîn-la lacrimi, lingîndu-şi mustăcioara cu limbuţa şi mîngîind-o cu degetuşele, iar noi eram gata-gata să facem stop cardiac de atîta rîs. (Noroc că eram tineri şi aveam inimi de tauri toţi). Cînd spectacolul lua sfîrşit, protagoniştii treceau în bănci, la locurile lor, iar domnul profesor Munteanu se ducea la catedră şi le trecea la amîndoi cîte o notă-n catalog, la rubrica limbii germane, lui Popovici nouă, iar lui Moraru cinci.

Profesorul meu era o personalitate marcantă în Băşcăleţ, complexă şi cu funcţii multiple. Era, de pildă, profesor de limba germană la liceul patronat de figura de beduin blajin a lui Timotei Cipariu (îi lipsea numai fesul şi marama albă-n cap) mai era catihet la şcoala de fete, preoţea la bisericuţa de la marginea dinspre Hoghilag a oraşului, cea ortodoxă, căci domnul Munteanu era dăruit şi cu virtuţi duhovniceşti, făcea parte din consiliul de conducere al primăriei şi mai era şi senator liberal. Nu lipsea la nici una din şedinţele senatului, iar cînd dînsul trebuia să plece la Bucureşti, deşi în gara de la Dumbrăveni nu opreau decît trenurile personale şi mărfarele, cu prilejul acestora oprea chiar şi rapidul expres aici.

Avea foarte multe funcţii, după cum se vede, dar nu avea copii.

Apropo de plăcerile la Bucureşti, odată, iarna, pe un ger năpraznic, l-a chemat la dînsul pe Moraru, după semnul anumit. S-a aplecat confidenţial la urechea lui şi i-a zis, mai mult bîiguind: „du-te, mă rog, la astălantă, (astălantă era nevastă-sa) mă-nţelegi, şi spune-i că la patru...", a urmat un pumn în coaste, încît bietul Moraru s-a-ndoit în lături şi un „încă n-ai sosit, cîrlane?!", după care, complet uluit, Moraru a zburat afară ca o pasăre bolnavă, pe coridor

s-a tot gîndit el ce-a vrut să spună unchiu-su, dar nedibuind niciun înţeles, s-a dus glonţ la mătuşă-sa, doar va-nţelege dînsa ceea ce pentru el era fără-nţeles.

— Mătuşă, săru' mîna, zice el, m-a trimis unchiu' să vă spun că . . . la patru . . .!

— Bine, bine, îi ia vorba din gură mătuşa, spune-i să n-aibă grijă. Era de fapt vorba de o plecare la Bucureşti, cu treburi la senat.

Cînd Moraru s-a întors în clasă, Munteanu îl întîmpină ridicîndu-se brusc în picioare de la catedră şi minunîndu-se cu un „hiii!" prelung, vestind cine ştie ce nenorocire: „Hiii!, hire-ai al dracului de cîrlan, unde l-ai pus? . . ."

Nimeni nu bănuia despre ce era vorba. Şi noi, cei din bănci, şi bietul Moraru, ne întrebam uimiţi: ce anume a pus, unde?! . . .

— Spune, căţel, n-auzi? Unde l-ai pus? . . .

— Ce, dom' profesor, zice Moraru holbînd ochii a mirare şi cătînd în jur.

— Cum ce, cîrlane, cum ce? . . . Nasul, zî, unde l-ai pus? . . . şi buf cu pumnul în coastele nepotului, rîzînd cu indulgenţă de unchiaş.

Fiind frig afară, într-adevăr nasul colegului nostru, cam mare şi borcănos, se înroşise zdravăn, şi tocmai la această roşeaţă a nasului se referea întrebarea profesorului.

Nu numai pe noi elevii ne trata astfel. Joia, în ziua cînd se ţinea tîrg în piaţa oraşului, de mirosea după aceea oraşul timp de trei zile a căruţe cu fîn, a bălegar, a cojoace şi mai ales a struguri şi-a cereale, şi-a fructe, domnul senator îi apuca pe ţăranii îmbrăcaţi în cioareci albi de lînă, cu căpute negre, tot de lînă, şi cu clopuri ori căciuli, şi cămeşi din canabis, de după braţ, unul la dreapta altul la stînga, şi umblînd aşa cu dînşii, precum băieţii la horă, şuguia cu ei fecioreşte, izbindu-i, bine-nţeles, la răstimpuri cu cîte un pumn zdravăn în coaste, sau aiurea, iar ţăranii nu numai că se amuzau de glumele domnului Munteanu, nu numai că se simţeau mîndri că se plimbă cu dînşii în văzul lumii domnul senator, şi profesor, şi catichet, şi părinte, şi consilier, dar, la alegeri, aceştia dădeau mai toţi votul lor liberalilor, al căror reprezentant în Dumbrăveni şi-n satele dimprejurul Dumbrăvenilor era domnul Munteanu. Priza mare la ţărani însă o aveau ţărăniştii, liberalii mărginindu-se doar la voturile ţăranilor bogaţi, a preoţilor şi-a învăţătorilor vîrstnici.

Astfel se purta el cu elevii, cu țăranii și chiar cu „astălantă", adică doamna Munteanu, și nu știu dacă se purta tot astfel și cu colegii săi din senat, croindu-i din pumni fulgerător în coaste „în glumă", ceea ce n-ar fi fost chiar atît de rău.

Și pe profesorii din cancelarie, pe colegii săi, îi abțiguia, dar nu pe toți. În cel care au replicat de la bun început, cam așa cum am replicat și eu atunci cînd m-a prins de „propriuzisele", nu dădea. Dar nici nu-i prea agrea, considerîndu-i proști și măreți.

De ajunul Crăciunului am mers la dînsul ca să-l colindăm. Ne-a ascultat cu atenție smerită și ne-a poftit să luăm loc la masă, blagoslovindu-i cu pumni pe cei din preajmă-i.

Soția sa, o femeie micuță, plină, urîțică, dar avînd în ochi o lumină de om bun, suferind în sinea ei, sta cu brațele cruciș pe piept și ne admira din priviri. Nostalgia femeilor care-au trecut de o anumită vîrstă și care-au rămas fără copii. Probabil, se gîndea că ar fi putut și ea să fie mama unui fecior ca noi aceștia, frumoși, sănătoși și rumeni la față: din cauza frigului, și-a rușinii, și-a băuturii, și-a focului care ne mistuia adînc, ca hidra, în viscere.

Ne-am așezat. Munteanu se răsucește spre ușă și-o vede răzimată de stîlpul ei pe „astălantă". Cum era aproape cu scaunul de ușă, a întins pumnul și-a croit-o îndată: „hirr-ai a dracului de zuscănă, adu la cîrlani vin și răchie, ce stai, căței" ... și i-a mai înfundat un pumn în spate, mai tandru acesta.

Popovici și Moraru erau absenți, fiind ei plecați acasă, la părinți; pentru că ne aflam în vacanța Crăciunului, eram de față numai noi viiturile de peste hotare, căci altfel i-ar fi pus numaidecît să cînte nu numai „O Tanen-Baum", ci și „O ce veste minunată", „Trei crai de la Răsărit", „Coborît-o, coborît", „Sus la poarta raiului" și altele . . ,

Avea două case: una-n centru, foarte frumos și scump mobilată, alta la marginea orașului, un fel de vilă cu grădină; în prima locuia cu nevastă-sa iar în cealaltă, gurile rele povesteau că trăia cu altele ... Aici doamna Munteanu n-ar fi avut acces în niciun caz. Tot gurile rele vorbeau că dînsa nici n-ar fi știut unde anume se afla vila cu pricina.

Ne-am reîntîlnit, tîrziu după aceea, în locuri foarte ferite de lume.

Se făcuse ghem aproape de-atîta amărăciune, foame, neodihnă şi muncă.

Uitase cu desăvîrşire gustul ironiei, al glumelor de altădată, nu-şi mai aducea aminte de buşelile şi rîsetele din alte vremi. Privea haotic, în pămînt sau în zare, şi se încovoia peste tîrnăcop, opintindu-se să lovească-n molozul de pe terasament, răzbunător, de parcă în molozul propriei sale conştiinţe prăbuşite ar fi izbit cu unealta aceea.

Pe drumurile dinspre Ring-Creastă mi se-ntîmpla să-l prind de braţ (el se înfiora ca de-o atingere îngerească) şi să-l duc, tîrîndu-l aproape, după mine. La fel cînd ne întorceam. Nu zicea nimic, decît, din cînd în cînd, cădeau din ochii lui istoviţi picături de lacrimi şi cum ajungeau în pulberea drumului se transformau în mici cocoloaşe de humă, ca acelea pe care le fac vara viermii care ies de sub pămînt după ploaie.

Întors acasă, adică nicăieri, umbla fără noimă pe străzi şi prin localuri, ciugulind chiştoace cu bastonul prevăzut la capăt cu un vîrf de ac, şi înainta mereu cereri la Preşedinţia Consiliului de Miniştri, solicitînd stăruitor a se da unei străzi din Dumbrăveni, centrale, numele său, al senatorului Aurel Munteanu.

...I-a venit pînă la urmă, ca la toţi, sfîrşitul. S-au găsit în colţul de lîngă perină al saltelei, zeci de mii de lei, împachetaţi cu grijă şi păstraţi acolo cu sfinţenie. Rudele, mai ales nepoţii, au fost scutiţi de certuri şi împrocesuări pe seama moştenirii...

Săracul meu profesor! Cum să pot face ca să fiu iarăşi elevul de-atunci, iar dumneavoastră să apăreţi în uşa clasei, aproape cu spatele, simulînd lent o figură de stînga-mprejur, îmbrăcat în costum cafeniu, cu pantofi cenuşii în picioare, prevăzuţi cu ghetre, să rîdeţi de mine, să arză vuind ca-ntr-o lume adînc fermecată focul în sobă, iar afară să ningă ca pe vremea lui Burebista şi-a invaziei celtice, să-mi miroase iarăşi sufletul şi gîndurile toate a sîngele fetelor pe care le doream, şi să simt cum se scufundă oraşul, cu toate fetele dintr-însul, în genunea zăpezilor, ca-ntr-o nirvană orfic revelată, ca-ntr-o ultimă iubire, arătînd în adîncurile ei vaste procesiuni luminiscente, — sufletele morţilor înviate şi învăluite-n mireasma de smirnă şi de tămîie arsă, şi de cenuşi, a miraculoasei ore.

...Şi să mă lăsaţi, nu corigent, ci repetent, mereu repetent...

Vă aduceţi aminte ce i-aţi răspuns lui Mohan, asociatul dumneavoastră la reţeaua de trafic de oameni cu camioane, între Mediaş, Sighişoara şi Dumbrăveni — pentru că eraţi, pe lîngă profesor, preot, catihet, senator liberal, şi proprietarul unei astfel de întreprinderi — atunci cînd el, îngrijorat de noua lege care prevedea naţionalizarea unor atari transporturi v-a oprit în stradă, în colţul prăvăliei lui Adler şi v-a anunţat îngrijorătoarea veste? Crîncen, cătrănit, v-aţi muşcat cu mînie grozavă mustaţa şi-aţi zis, cu înfricoşare, continuîndu-vă mersul: „Signioane, nu mă opri din drum, . . . că unu-i Munteanu!“

GEOGRAFIA

Cine-a zis: „Nu știu care-i conștiința omului ticălos;
O cunosc însă pe-acelui cinstit și mă-ngrozesc"?

Iar domnul profesor Eugen Garda era cinstit din cale-afară...

Nu mi-aș fi putut închipui vreodată că geografia este disciplina cea mai grea, solicitînd memoria mai excesiv decît o solicită studiul medicinii, chiar și atunci cînd se numește geografia umană, un fel de teorie vagă despre relația dintre om și cadrul geo-climatic.

Profesorul meu Eugen Garda m-a convins (amarnic) de acest adevăr, mai mult chiar decît s-ar fi cuvenit.

Era un ins potrivit la statură, zdravăn legat, îmbrăcat după modă veche, desuetă, era chel și, cu siguranță, n-a rîs niciodată în viața sa. Avea culoarea varului pe fața care se prelungea peste chelia la fel de albă. De-o seriozitate înfricoșetoare, de-o corectitudine inumană, de-o gravitate intratabilă, maniac pînă la monstruozitate, gata să slujească orice cauză, cu egal fanatism, cu teribilă supunere și conformare, fiind, dacă o cerea conjunctura, succesiv și imediat, slujitor al regalității, al dictaturii de dreapta, ori al celei de stînga, și nimeni nu-l refuza, toți îi doreau serviciile, căci erau certe și ireproșabile, puteai dormi liniștit, el făcea mai mult chiar decît i se cerea în tema dată, fiind în stare să treacă chiar și peste trupul mamei sale (copii n-avea nici el), peste orice sentiment, deoarece nu avea nici-unul, afară de cel al supunerii și executării, dacă supunerea și executarea de ordine se pot numi sentimente.

Vorbea numai cînd și cît trebuia, pronunțînd sacadat, dezarticulînd cuvîntul în silabe punctate, subliniate și intercalînd invariabil între aserțiuni vocabula „măi", aceasta și mai apăsat încă spusă.

Nu fuma, nu bea, se hrănea frugal (fără abuz de carne) şi n-a simţit în mădularele sale niciodată căldura trupului unei femei, deşi doamna Garda era o adevărată termocentrală prin statura şi opulenţa mai mult decît impunătoare ale personalităţii sale.

Eugen Garda era orice ai fi vrut, numai el însuşi niciodată, dacă nu cumva a fi tu însuţi nu înseamnă a nu fi nimic altceva decît nimeni şi nimic. Dar, mai presus de tot ce putea fi, în convingeri era un puritan implacabil, incoruptibil, ca o citadelă.

Cînd ne duceam să-l colindăm, în seara de Ajun, şi pe dînsul, el nu o ghiontea pe doamna Garda, aşa cum făcea domnul Muneanu, ca să dea la cîrlani răchie şi jin, ci îi poruncea în stilul său: „măi, soţie, măi, fă cîte un ceai la băieţi, măi". Sau mai exact: „Măi, sò-ţi-è, măi, fă, cî-tè, ùn ceai, là, bă-iè-ţi, măi".

Era cumpătat şi chibzuit pînă la avariţie, pînă la ridicol. (Dealtfel ridicol era în toate. Dar acest fel de-a fi ridicol devenea alteori periculos, luînd forma absurdităţii funeste.)

Cînd mergeam în excursii, ajungînd în cine ştie ce tîrg şi dîndu-ne jos din tren, domnul Garda întreba, cu aceeaşi seriozitate gravă, pe primul ins care-i ieşea-n cale: ţigan, cerşetor, poliţai, doamnă, domnişoară, popă etc.: „Undè sè mă-nîn-că mùlt, ièftin şi bìne, măi?"

Prin maniile sale depăşea chiar absurdul. Dacă, de pildă, lecţia de geografie nu conţinea date — şi la geografia umană este deseori posibil aşa ceva — domnul Garda, seara, îşi nota ireproşabil în carnet presiunile atmosferice şi cotele apelor transmise la radio şi, a doua zi, le dicta în clasă, şi să te fi ferit sfîntul să nu le-nveţi pe de rost pe toate, şi riguros, în ordinea dictată de dînsul. Cum deranjai cît de cît acea ordine, inversînd cifrele — nu mai vorbesc de necunoaşterea lor exactă — te trimitea la loc astfel: „treci la loc, măi, n-ai învăţat, măi, ai un doi, măi".

În timpul recreaţiei, cînd restul profesorilor stăteau în cancelarie, la taclale, fumînd, glumind, tachinîndu-se, domnul profesor Garda se plimba foarte concentrat, pe coridor, în faţa W.C.-ului, şi, dînd oarecum tactul cu băţul, de care nu se lipsea nici cînd intra-n W.C., în mînă, repeta de zor, susţinut, coloanele nesfîrşite de date şi cifre notate-n carnet, încît ai fi zis că repetă pe vreun portativ cine ştie ce lecţie de solfegiat. Pe sub sprîncene, supraveghea totodată intrarea

în tainicul aşezămînt, să vadă dacă nu cumva elevii se retrag acolo pentru a fuma.

Elevii dotaţi cu memorie — meniţi să se facă deci medici — şi cu vocaţia conformismului — buni pentru a se face orice — se-mpăcau bine cu domnul Garda, dar cei cu memorie leneşă şi mofturoasă, ca a mea, care după ce nu putea, nici nu prea vroia să depună efort, nu puteau obţine alte satisfacţii decît aceea de-a rămîne corigenţi, chiar la geografia umană. Cu un temperament anarhic şi refractar la orice formă de viaţă impusă, cu un instinct al conservării delăsător, sfruntîndu-şi propria-i securitate, nu puteam ajunge altundeva decît să fiu eliminat din străjerie, „în numele Majestăţii-Sale regele, măi", şi să fiu ameninţat, tot cu eliminarea, din toate şcolile, tot „în numele Majestăţii-Sale regele, măi!"

Simpaticul meu coleg Bok Karol, care era abonat la corigenţă în fiecare an la această materie, (ca şi la altele dealtfel, căci a rămas repetent şi-am pierdut astfel pe unul dintre cei mai de seamă colegi ai mei şi dintre cei mai iubiţi) provocat într-o zi la răspuns — lecţia purta titlul de „Bogăţiile animale ale României" — a declarat, la cifra porcilor din România, cu 11 capete mai mult, (în loc de, să zicem, cinci milioane, şasesute treizeci şi cinci, el a consemnat cinci milioane şasesute patruzeci şi şase de mii) spre mirarea mînioasă a profesorului nostru, care îl asculta anume ca să-i îndrepte nota-n catalog, iar Bok ştia bine acest lucru:

— Bagă de seamă, măi, Bok, măi, că te las repetent, măi!

Dar Bok o ţine morţiş într-a lui: atîţia-s dom' profesor, mă jur.

— Nu te jura, măi, că nu-s atîţia, stăruie Garda.

— Ba nu că atîţia, stăruie, neclintit, şi Bok.

— Cîţi am dictat eu, măi?

— Cinci milioane şase sute trei zeci şi cinci de mii.

— Atunci de ce nu spui atîţia, măi, ori vrei să-ţi baţi joc de mine?

— Sunt cinci milioane şase sute patru zeci şi şase, dom' profesor, repetă apăsat Bok.

— Tu eşti nebun, măi, zice profesorul şi se îndreaptă spre catedră ca să-l abţiguiască-n catalog.

Dar Bok nu se lasă: „atîţia sunt dom' profesor, să-mi sară ochii dacă nu-s atîţia ... Atîţia, pe cuvînt de cinste, ... căci

aseară a fătat scroafa lui Barabaş, vecinul nostru, unsprezece purcei."

— Atunci de ce nu spui, măi, se miră luminos profesorul, scoate carneţelul din buzunar, corectează cifra oficială a porcinelor din România, iar în catalog îi trece colegului meu nota opt. „Bravo, măi Bok, zice, bravo!..." Profesorul meu era de-o naivitate şi-o bună credinţă sublime.

La geografia fizică trebuia să cunoşti palmă cu palmă toate formele de relief, toate mişcările tectonice cîte au avut loc de-a lungul erelor, cu toată încîlcita şi extraterestra lor toponomastică, trebuia, de asemeni, să cunoşti, mai ceva decît la ştiinţele naturii, toate esenţele de floră cîte există-n cuprinsul ţării româneşti, sau a tuturor ţărilor din lume la geografia universală, şi a tuturor zonelor terestre, dar supliciul adevărat survenea atunci cînd se ajungea la geografia economică, unde trebuia să ştii absolut tot, şi absolut în ordinea dictată de domnul profesor, toate bogăţiile de sol şi subsol, animale şi vegetale, minerale sau gazoase, sau solide... iar la capitolul „căi ferate" (aici, ce-i drept numai cele din România) te aşeza cu spatele la hartă şi-ţi cerea să călătoreşti, aşa cu spatele, de la, de pildă, Slobozia pînă la Vaşcău, oprindu-te-n toate haltele, nu numai în staţiile principale; călătoreai de fapt cu trenul de mărfuri sau în cel mai fericit caz cu personalul, niciodată cu acceleratul ori rapidul. Rapidul sau acceleratul însemnau corigenţă sigură.

Îmi amintesc că mie mi-a cerut odată să călătoresc astfel de la Huşi la Zalău (şi nu pot spune că nu-mi plăcea să călătoresc atunci, că nu mă fermeca ineditul drumurilor, nostalgia plecărilor în nicăieri, bucuria sosirilor acasă, sfiala vinovată a fiului risipitor în faţa casei părinţilor, dulceaţa săruturilor la fereastra trenului gonit de demonii lui Lucifer prin noapte, de la fetele atunci cunoscute, fervoarea strîngerilor în braţe în colţul compartimentului cînd se lăsa peste noi obscuritatea iar compartimentul rămînea liber, strania căldură ce emana din trupul alb, discret descoperit al femeilor, fie cele de lîngă tine, fie de vizavi, şuierul prelung săgetător al locomotivei ca înainte de intrarea trenului în altă planetă, dincolo de vremi, dezolarea amară din acelaşi compartiment rămas gol în staţia terminus, haoticul du-te-vino din gări cu acel sentiment de singurătate sfîşietoare pentru tine cel rămas singur etc....). Am pornit din Huşi, fără nici o nostalgie-n suflet, darmite bucurie, şi cînd am ajuns la Crasna,

gară vestită prin iregularitatea sosirii şi plecării trenurilor — exceptînd cele două perioade cînd profesorul meu Mihai Ralea, huşean prin origini, a fost să fie ministru, o dată al muncitorilor, a doua oară al preoţilor şi actorilor, al măscăricilor şi călugăriţelor — m-am împotmolit, cu tren cu tot, atît de tare, că nici cu macaraua nu m-au putut scoate de-acolo, nu cu bunăvoinţa colegilor mei, mai cu seamă a lui Nelu, care-mi tot suflau ceea ce eu nu pricepeam sau refuzam să pricep.

Odată, la o altă oră de geografie, am încercat să pricep ceea ce-mi sufla Nelu, colegul de bancă, şi-n loc să ies din încurcătură, am făcut pe dracu ghem, cum se spune, şi m-am încurcat şi mai tare; la întrebarea profesorului meu: „Care sunt porturile Indochinei, măi", sau aşa ceva, nici astăzi nu ştiu exact, şi nici nu-mi pare rău, n-am tendinţe imperialiste nici vocaţie de drumeţ prin ţări străine, am răspuns, spre rîsul hohotit al clasei, în loc de Bombay şi Calcuta (oare astea sunt?) cu nespusă candoare: Bombaica. A zîmbit pînă şi domnul Garda, cred că pentru prima dată în viaţa sa, şi-ar fi trebuit să-mi fie recunoscător pentru această descoperire dacă era om drept, cum se pretindea a fi. Am rămas în picioare, ca de lemn, acolo la fereastră, lîngă planiglob, suportînd cu stoicism (dar şi cu niţel orgoliu încăpăţînat) situaţia ridicolă-n care mă pusesem, folosindu-mă de ştiinţa altuia şi nu a mea. Tot liceul şi, vai, chiar şi şcoala de fete, mi-au spus după aceea, multă vreme, în poreclă, „Bombaica". Unele, ale naibii, chiar strigau îngînînd după mine pe stradă: „Bombaica, Bombaica". Îmi venea să le tai capul, şi de ruşine şi de necaz, dar . . . şi de altceva.

— Geografia nu-i poezie, măi, îmi explica domnia-sa, mai tîrziu, cînd aflase că scriu versuri, şi-mi trecea treiul de rigoare-n catalog. Păi, dacă ştia că geografia nu este poezie — şi nu este, deşi dispune de imense surse de poezie — atunci de ce-mi cerea să mă comport faţă de cifrele sufocante pe care ni le cerea să le memorizăm ca roboţii pe de rost, aşa cum m-aş fi comportat faţă de împlinirea unui vers?

Am ajuns astfel să urăsc, pe lîngă limba germană, pe care o preda domnul Munteanu, şi geografia pe care o preda domnul Garda, şi eu, premiantul ambiţios de la Grebena, care era în stare să se ducă-n closet, după ce adormeau colegii, şi să citească acolo, în frig şi murdărie, la lumina becului năpădit de paianjeni, pînă la cîntatul cocoşilor, din manualele

claselor superioare, ca să știe a doua zi surprinzător de mult, uluind atît pe colegi cît și pe profesori cu știința lui . . ., deci, premiantul absolut de la acel liceu îndepărtat, care nu admitea să i-o ia altcineva înainte, am ajuns, aici, la Dumbrăveni, un fel de elev mediocru, nu numai lipsit de orice ambție, dar cuprins parcă de silă; nu numai că nu învățam atîta cît se poate învăța răsfoind o singură dată manualul, dar nu-l deschideam deloc, de-al dracului, mînat de-un sentiment de autocondamnare și autoblamare, intrînd în clasă fără să știu nici măcar despre ce anume lecție era vorba, încît i-am exasperat într-atîta pe sărmanii mei profesori Munteanu și Garda, de mă mir astăzi ., nu pricep deloc, cum de m-au lăsat numai corigent și nu repetent, ca pe Moraru, Jaca, Bok și Bîrsan, și alții atîția!, cum de n-au dat de pămînt cu mine, ca să-mi vie mințile la cap! Dincolo însă de tot ceea ce am spus amuzant pînă acuma despre dînșii, sălășluia o altă persoană, un alt Munteanu și un alt Garda, cu altă gîndire și altă înțelegere, cu alte sentimente . . ., niște oameni buni și înțelepți, fie-le odihna senină și țărîna ușoară.

Mă ocupam, în schimb, cu stăruință și patimă de limba română, limba latină, filozofie și limba franceză, pe profesorii de la limba franceză intrigîndu-i uneori chiar prin aceea că depășeam, sfidător, după credința domniilor lor, exigențele programei.

Învățam și la matematici, dintr-un sentiment de rușine și respect pentru bunătatea domnului Negruțiu, bunătate pe care puteai s-o așterni ca pe-o alifie tămăduitoare peste orice rană, învățam și la fizică, din milă și simpatie pentru sărmanul Segal, înțeleptul inofensiv, batjocorit de toți, dar și la religie, pentru că părintele Albu avea un fel de-a povesti legende din biblie înflăcărat, și-un fel de-a face apologetica bisericii ortodoxe naiv și la fel de vibrator. Și-apoi, el se îngrijea de hrana și bunăstarea noastră, a elevilor veniți de peste hotarele țării, și nu ne puteam plînge de nimic, aici la internat; mai era și tatăl colegului meu de bancă, Nelu.

Aș fi învățat eu, cu aceeași patimă și aplicare ca la limba română, latină, filozofie și franceză — și la limba italiană și cea spaniolă, dacă aceste limbi s-ar fi predat în liceu.

Domnul profesor Eugen Garda era nu numai titularul catedrei de geografie, ci mai era și comandantul străjeriei, și ajutorul de comandant al premilităriei. Așa cum siluia pe oameni acum „în numele Majestății-Sale, măi", întotdeauna

domnul Garda i-a chinuit şi i-a necăjit zi de zi pe aceiaşi oameni de-aici, intrînd fără veste în curţile lor, controlînd coteţele, numărînd ouăle din cuibare, puii de sub cloşcă, cîntărind dăraburile de slănină din pod şi cămări, măsurînd să vadă cîte vedre de vin are gospodarul, cît fîn, cîţi coceni şi cîţi metări de lemne-n şură, cîte damigene cu rachie, iscodind să afle dacă nu-i evreu, dresînd cu deosebit sîrg procese verbale de constatare şi redactînd dări de seamă, cu aceeaşi meticulozitate cu care-şi nota-n carnet multiplele şi interminabilele date toponimice şi cifre statistice pentru lecţia de geografie, dojenind şi ameninţînd, şi iarăşi dresînd proces verbal împotriva omului, scoţîndu-i la exerciţii de inviorare dis-de-dimineaţă, în curte sau pe stradă, dînsul stînd veşnic cu joarda-ntr-o mînă, iar în cealaltă ţinînd veşnicul carnet cu creion înfipt între coperţi şi cotoare, gata să-l pună-n funcţie. Era slujitorul desăvîrşit al oricărui „ideal" şi, dacă nu l-ar fi atras în mod fatal după sine uriaşa sa memorie, nu s-ar fi făcut profesor de geografie ci — şi ar fi fost mai nimerit şi cu satisfacţii infinit mai mari pentru persoana domniei-sale — maior de cenderi, zdravăn cum era legat la corp, grav din cale-afară, neobosit în a-şi spori lucrul, genial în a executa ordinele . . .

În calitatea sa de comandant străjer, devenise şi mai agresiv împotriva mea, deoarece, de data aceasta activa în numele „majestăţii-sale, măi" şi nu în cel al geografiei, iar eu acţionam nu împotriva sa ci împotriva tot a „majestăţii sale, măi".

Pornirea asupra mea se accentuase din clipa cînd a aflat că scriu versuri.

Venise să asiste, neobosit cum era, interesîndu-l absolut toate manifestările cîte aveau loc în liceu, printre elevi, la o şedinţă a societăţii literare condusă de domnul Domnaru. Acolo, atunci, pentru prima oară, m-a pus dracul să citesc şi eu nişte versuri (care nici nu erau măcar ale mele, ci ale unui nimeni de prin Bucureşti, dar eu, neavînd — ca-ntotdeauna — încredere într-ale mele, le-am citit pe ale nefericitului în veci anonim —) nu de altceva, dar participau la acea şedinţă ca invitate şi fetele de la liceul de menaj şi vroiam să o bucur pe Eli, care mă iubea, ca să se laude ea după aceea în faţa colegelor cu talentele de poet ale lui Hary — aşa-mi spunea ea — al ei.

Şedinţa de atunci a fost cea mai mare ruşine din viaţa mea, nu numai că m-am pus şi mai rău din ziua aceea cu domnul

Garda, dar colegii mei, convinşi fiind ei că eu nu sunt în stare să fac versuri, că sunt un impostor, — şi eram, defapt, la ora aceea — au cotrobăit peste tot în hîrţoagele mele şi-au dat peste nenorocita aceea de broşură cu versuri, ale cu adevărat unui impostor din Bucureşti, care, ca şi mine acum, tot ca să epateze fetele, dispunînd de bani, şi-a publicat funestele, pentru mine, versificaţiuni. Ce să vă spun! Satisfacţia colegilor, a tuturora, fără excepţie, a fost de zile mari. Invidia lor mă aştepta demult la cotitură şi iată că acum le-am ieşit în cale. Au arătat-o la toţi, au trecut aşa-zisele mele poezii pe sub nasul tuturora, mai ales pe sub acela al frumoasei Eli, (care i-a repezit cu mînie de munteancă sălbatică) umilindu-mă nu numai pe mine, dar şi pe domnul Domnaru, care credea în mine, şi, mai ales, pe Eli.

Pînă la urmă domnul Domnaru a rîs de stîngăcia mea prosteasca, Eli a plîns dar fără s-o vadă colegele, pe ascuns, în somn, înfundat, în batistă (o, de-aş fi putut să-i sărut atunci ochii!) iar eu, la şedinţa următoare, am ieşit în ring cu proprii mei pumni, i-am trimis la podea pe toţi colegii mei invidioşi — mai cu osebire pe Craja, cel cu ochii verzi-gălbui de sîrb —, domnul Domnaru i-a numărat pe rînd, dar niciunul nu s-a mai ridicat de jos, eu am fost declarat campion absolut de către domnul Domnaru, care mi-a ridicat mîna-n sus, fetele toate s-au minunat, nu atît de ce citisem eu, cît de laudele pe care mi le-a adresat profesorul meu, ca şi celălalt profesor de română, domnul Dumitru Scurtu, iar Eli a plîns iarăşi, dar de data aceasta de fericire, fără ca eu să pot să-i sărut ochii, nici măcar acum.

Bunul meu profesor de limba română m-a comparat atunci — eram doar în clasa a şasea — cinstindu-mă din cale-afară, cu Pillat, Voiculescu şi Philippide.

Nenorocirea şi necazul pîndeau însă din altă parte... Domnul Garda, care a cam cîrnit din nas la audiţia versurilor citite de mine — nu i-a convenit —, fie că erau ale mele, ori ale fericitului acela din Bucureşti, mi-a cerut, a doua zi imediat, să contribui în cadrul activităţilor străjereşti cu versuri. „Să vii, măi, între noi, măi, şi să scrii, măi, versuri frumoase, ca cele de ieri, măi, despre frumoasa noastră tinereţe, măi, protejată şi ocrotită, măi, şi organizată, măi, de majestatea sa regele, măi! Noi te primim cu drag, măi. Mîine să vii la mine cu o poezie, măi, frumoasă, măi, s-o citim la serbarea străjerilor, măi. Să scrii una şi despre Majestatea sa,

măi, ca s-o trimitem să se citească la radio, să o asculte şi majestatea sa, măi, şi s-o citeşti chiar tu, măi, la vară, la tabăra cea mare de la Braşov, măi, unde va fi prezent, măi, şi Comandantul nostru suprem, măi, majestatea sa regele, măi".

Bineînţeles că nu m-am prezentat nici a doua zi şi niciodată, faptă care mi-a atras persecuţia de data aceasta pe alte temeiuri, mult mai drastice asupra mea a domnului Garda, care, nu numai că m-a lăsat corigent la geografie, cu toată opoziţia corpului profesoral, inclusiv a lui Munteanu, „Du-te la dracu", i-a zis el rîzînd —, dar m-a dat afară din străjerie — lucru foarte grav — cu surle şi tam-tam-uri, într-o dimineaţă, la ridicarea drapelului, la care participau şi fetele! Cum s-a întîmplat şi care a fost pretextul o s-o spunem cu altă ocazie. Destul că Eli iarăşi a suferit pentru mine, iar domnul Domnaru era îngrijorat că n-o să mă pot prezenta, din cauza aceasta, la bacalaureat.

Tîrziu, la întîlnirea de douăzeci şi cinci de ani a promoţiei — unica dealtfel — promoţie de meteoriţi, nesolidară şi nestatornică, neglijentă şi neomogenă, singura care nu figurează-n coridoarele (sau în pivniţele) liceului Timotei Cipariu cu tabloul de absolvire, (sărăcie? lipsă de interes? majoritatea celor prezenţi, inclusiv profesorii, au fost de părere să nu-l chemăm pe „caraghiosul ăla" la banchet. Eu m-am opus, sugerînd chiar ideea de a-l ruga să ne ţie o lecţie de geografie, anume despre căile ferate ale României, şi să ne cheme la hartă, să ne aşeze cu spatele la ea şi să ne ceară să călătorim de unde va fi vrînd pînă unde-i va fi voia. De pildă, de la Cucuteni la Pomîrla . . .

— Nuuu, nuuu, au protestat cu toţii. Să ne lase-n pace cu geografia lui. Şi-apoi nu va veni, a obiectat unul mai cu discernămînt asupra psihologiei umane, ca nu cumva să-i amintim, chiar şi-n glumă, despre minunatele acţiuni străjereşti de altădată . . . Ca şi de altele, mai de curînd, a completat profesorul Virgil Ungureanu, mîrîind.

N-a fost chemat, aşadar, nici la ţinerea lecţiei şi nici la banchet.

Lucrul acesta m-a mîhnit mult, şi-a doua zi, ajungînd la Cluj, i-am trimis o vedere, cu un text duios, din inimă scris.

Nimeni nu ştie cum şi cînd a murit. Am întrebat, m-am interesat, dar n-am putut să aflu nimic. N-aş vrea să-mi închipui că nu l-a însoţit nimeni la mormînt, decît numai soţia. Ar fi prea dureros.

ORE DE LIMBA LATINĂ CU ALT PROFESOR

„Frumoasă era limba latină, dar nu mai frumoasă decît nopţile de clacă, la Turica".

Titularul catedrei de latină şi greacă veche era domnul profesor Virgil Ungureanu. Timp de trei ani, din clasa a VI-a pînă-ntr-a opta, am făcut limbile clasice cu domnia sa.

Teribilă, impunătoare şi simpatică figură acel Virgil Ungureanu! Aducea leit cu Iuliu Cezar la faţă. Chelie împărătească, ridurile sever trasate, în verticală, bărbia enigmatic adusă-nainte, uşor adîncită-n mijloc printr-un fel de gropiţă, un rictus de cîine de rasă, dispreţuitor şi scîrbit totodată de lume, privirea filtrată printre sprîncene şi care colabora armonios cu ridurile, rictusul dispreţuitor şi bărbia care sugerau sentimentul autorităţii inflexibile, spatele lat, statura de ofiţer de husari, mersul de paradă, indiferent unde: pe coridorul liceului, acasă ori pe stradă, făceau, toate din el una din cele mai marcante şi mai originale prezenţe în oraşul Dumbrăveni.

Apărea aproape la ore fixe, alteori fantomatic, traversînd piaţa oraşului, cu mersul lui de cal dresat, puţin grăbit — graba energiei temperamentale — mergînd fie la farmacia din colţ, pentru a susţine cu multă ambiţie o partidă de şah cu farmacistul ibsenian de-aici, fie spre liceu, fie numai aşa, ca să se afle-n mişcare, ori ca să se hotărască pînă la urmă să intre la hotelul „Transilvania", la plăcut istovitoarea larvă de la camera 16, ori la femeia aceea duşmană, frumoasă şi fără capăt, aidoma unei genuni fierbinţi, în cazul că burduhănosul ei soţ, preşedintele vînătorilor din regiune (ca un zeu nordic arăta acest preşedinte, ca o zeitate fantastică atunci cînd se întorcea din fabuloasele păduri de dincolo de veacuri, încărcat cu tot soiul de victime, acoperit de sus pînă jos de

căprioare, iepuri, păsări mari, vulpi şi chiar mistreţi, căci nu se vedea dintre ele, şi uite-aşa înainta spre frumoasa, vicleana sa femeie, precum un Falstaf încărcat de trofeele inamice) era plecat la vînătoare ori în alte treburi, de politică sau de gospodărire a averii sale care nu era tocmai modestă.

Virgil Ungureanu însă cunoştea mai bine decît fabulosul vînător unde se afla ascunsă vizuina celei mai satanaelice fiare. Bietul meu profesor avea dezlegare de la bunul Dumnezeu de-a umbla în ţarină oprită, deoarece tot El, Domnul, îl lovise cu ani înainte, luîndu-i soţia şi văduvindu-l de timpuriu.

Rămăsese singur, cu o fetiţă pe care o iubea atît de mult încît a preferat să facă dînsul şi pe mama, şi pe bunica, şi pe bona, decît să aducă-n casă, la fetiţa orfană, o mamă vitregă. Se consola, deci, cu misterioasa frumuseţe din vizuinile preşedintelui, şi cu acea Circe în chip de larvă de la camera 16 a hotelului „Transilvania".

Nu aş şti să vă spun cît de fericit era domnul Virgil în preajma lor, dar ele cu siguranţă că au trăit clipe de înstelată beatitudine în braţele lui vînjoase, triste..., deoarece, eu socotesc că profesorul meu mergea acolo împins de-o implacabilă, nemiloasă amărăciune, dintr-o puternică sete de autodemolare, dintr-o nevoie surdă de a se răzbuna pentru ceea ce i se luase, de a se pedepsi, de-a uita.

Lumea-l condamna, fariseii-l cleveteau, adversarii politici îl boicotau acuzîndu-l de imoralitate, cei neputincioşi îl lăsau pe seama pedepsei lui Dumnezeu, dar toate acestea făceau bine sufletului său rănit, sporind pornirea împotriva sa însăşi, dînd o apăsare-n plus sentimentului, sub aripa căruia se simţea foarte bine, de auto-osîndire şi dărîmare de sine.

Doamna Virgil Ungureanu murise pe vremea cînd încă se mai întîmpla să moară cîte cineva şi la Dumbrăveni. Do, fata ei, mărişoară de-acum, elevă la o şcoală din Blaj, care-mi devenise prietenă într-un tîrziu, mi-a povestit într-o seară, stînd noi sub acoperişul unor ulmi plîngători, ce se află spre mărturisiri de taină sădiţi în ocolul dinaintea catedralei din Cluj, despre moartea mamei sale. Era frumoasă, îngăima ea cu vocea tremurată, şi era tînără. Era toată numai supleţe; discretă, tăcută, răbdătoare şi cu un zîmbet de-o dureroasă linişte, pe care-l adresa tuturora, zîmbet pe care-l au, de obicei, pe buze toţi oamenii frumoşi şi care ştiu că vor muri curînd.

„Nu voi uita ziua înmormîntării! Nu pot s-o uit. Canalia! Canalia!... Mergeam lîngă tatăl meu, căruia îi ajungeam pînă la brîu, iar el mă ducea de mînă ca pe-o jucărie, urmînd cu umerii gîrboviţi şi ochii-n pămînt carul cu sicriul mamei într-însul...

Bătea toamna şi totul era trist. Cădeau, rătăcind ici-colo, frunze, unele chiar peste carul mortuar, peste umerii gîrboviţi ai tatălui meu şi chiar peste marama neagră de pe capul meu, ca nişte mesaje din necunoscut, ultimile pe care ni le trimitea duhul, rătăcitor încă prin lume, al mamei. Ca un cîntec negru se sălăşluise peste mine tristeţea. Simţeam cum picioarele zdravene ale tatii se înmoaie din genunchi şi dau să se încline la pămînt. Iar roţile scîrţîiau înaintînd.

Deodată, ceva neobişnuit m-a silit să mă uit spre stînga drumului. Am văzut atunci ceva care m-a cutremurat. M-am lipit de tata tremurînd. Tata a pus peste mine mîna, protejîndu-mă. El nu s-a uitat spre locul de unde se arătase chipul acela înfricoşător. Ar fi vrut — simţeam acest lucru limpede, cu sufletul — să se uite înspre acolo şi tata, dar nu ştiu ce anume în clipele acelea l-a oprit s-o facă.

Pe cînd totul şi toate în jur erau mohorîte, şi casele şi pomii, şi strada, şi trecătorii, la geamul ferestrei domnului preşedinte al vînătorilor, stăruia un chip de femeie cu faţa albă, iar faţa ei, privind cortegiul mortuar, rîdea toată, stăpînită de-o deplină voluptate a fericirii. Parcă ar fi fost însuşi chipul morţii acolo, la fereastra aceea arătat, şi astfel întruchipat. Parcă era însăşi prezenţa cancerului înfăţişat acolo, în rama ferestrei, sub cea mai înfricoşătoare a ei iscoadă şi ispită. Era ea, şi se bucura de moartea mamei. Pusese ochii pe tata de mult; de îndată ce mama s-a îmbolnăvit fără vindecare şi durerile rupeau din fiinţa ei ca un mănunchi de şerpi întărîtaţi, ea a reuşit să pună şi mîinile pe tata, iar tata s-a dus după ea ca atras de o gravitaţie, precum corpurile şi conştiinţele în cădere, şi acuma, cînd ştia c-a scăpat definitiv de duşmanca ei care era biata mama, se bucura şi rîdea trivial, la fereastră, triumfătoare.

A trăit după aceea cu tatăl meu, s-a bucurat de bărbăţia lui, şi tata nu s-a mai însurat, nu m-a dat pe mîini de mamă vitregă. Pe nerușinata aceea frumoasă, mîngîiere trecătoare — sau poate pasiune! — pentru bietul tata, aş fi strîns-o de gît şi-aş fi sfîşiat-o cu sete."

Deci domnul Virgil Ungureanu era nu atît de văduv cît un burlac. Aducea, ca figură și comportare, mai mult a becher.

Pe cît de distant și sever se purta cu elevii pe atîta de plăcut și comunicativ, plin de umor și delicată ironie în societate.

Primăvara, toamna și iarna purta un fel de pardesiu-scurtă, dar nu îmbrăcat pe mîneci ci ținut mereu peste umeri, peste umerii lui lați, de templier sumbru.

Nu-l așeza-n cuier decît acasă, dar nu sunt sigur nici de asta, pentru că n-am fost niciodată la dînsul, însă la școală, fie-n cancelarie, fie-n clasă, fie oriunde, Ungureanu purta pardesiul-scurtă pe umeri. (Era probabil un fel de modă-n liceul lui Timotei Cipariu, deoarece și domnul director Negruțiu tot așa-și purta pardesiul-palton, gri cu carouri maro, pe umeri).

După ce suna de intrare și se lăsa liniștea caracteristică școlilor în timpul orelor, se auzeau pe coridorul pustiu pașii sihaștri, energic apăsați, ca husarii la paradă, venind spre clasă, ai lui Ungureanu. În clasă, Trifu glumețul, făcea „sssst" către toți din clasă ca să tacă. Și toți tăceau chitic. Nu li se auzea nici măcar respirația. Craja se aduna într-atîta-n gît cu capul, de emoție, că la un moment dat capul și trupul lui făceau una și aceeași alcătuire.

Dar ușa nu se deschidea. Pașii domnului Ungureanu nu se mai auzeau. Și ușa nu se deschidea nici după zece, nici după douăzeci, nici după o jumătate de oră, cînd, în sfîrșit, se porneau iarăși din loc pașii lui apăsați, drastici, dar ușa clasei tot nu se deschidea, căci domnul profesor Ungureanu pornea, dar nu înspre ușa clasei noastre, sau a oricărei clase unde trebuia să țină oră, ci traversa îndărăt coridorul, lăsa catalogul în cancelarie, la locul lui, și o tulea în oraș, traversînd piața, fie spre farmacistul ibsenian, fie spre restaurantul „Transilvania", fie la chioșc ca să-și cumpere tutun, fie ca să-și cumpere jimblă cu salam de la magazinul de coloniale și delicatesuri de vizavi, ori la librărie ca să răsfoiască ziarele, revistele și, în gîndurile sale de burlac mîhnit, s-o răsfoiască și pe nostima vînzătoare, cu ochii verzi și scuturată la trup, ori numai așa, ca să fugă de cine știe cine, de el însuși poate, de umbra singurătății, de obsesia cine știe cărei amintiri care durea, sau pur și simplu ca să scape de plictiseala orelor de latină. Aveai impresia că stă-n perimetrul acestui

orăşel, ca-ntr-o imensă cuşcă, un leu, care se plimbă agitat tot timpul, fără să ia seama la ce se petrece-n jur, de ici colo şi de colo iarăşi încoace.

Elevii îi prinseseră slăbiciunea şi cînd nu vroiau să ţină oră, şi nu vroiau deseori, căci nu era şagă să-ţi intre Ungureanu-n clasă şi să te poftească să răspunzi din: identificarea şi determinarea cuvintelor, morfologie, sintaxă, scandare, cunoştinţe generale din literatura latină, apoi traducere . . ., atunci stăteau într-o linişte desăvîrşită, ca morţii-n mormînt, iar domnul Virgil Ungureanu, dacă vedea că băieţii stau cuminţi, îşi fuma la fereastră, care da spre curte, una sau două ţigări, pe care şi le răsucea singur din tutun a II-a şi foiţe, după care o lua din loc, lăsîndu-i pe elevi în plata domnului. Cît de uşuraţi respirau, săracii!

Dacă totuşi se întîmpla să intre-n clasă, asta se întîmpla în niciun caz la începutul orei, ci, spre marea înfricoşare a elevilor, cam cu un sfert înainte de a suna clopoţelul de ieşire.

Şi nu era glumă, căci Ungureanu în acest timp scurtisim asculta vreo patru-cinci elevi, — totul mergea pe bandă rulantă, rapid şi fără nici un fel de timpi morţi cum s-ar zice astăzi — umplea cele cinci rubrici ale chemaţilor la lecţie, în catalog, cu note puse una peste alta: 3, pe doi, pe patru, pe cinci, pe doi, adică: trei la cuvinte, doi la morfologie — declinări, conjugări, particularităţi — patru la sintaxă, (să zicem) doi la traducere, cinci la cunoştinţe generale, doi la scandat, dădea pentru mai departe lecţia, pe care trebuia să o explicăm, prin rotaţie, cînd eu, cînd Popovici, şi ieşea din clasă cu cîteva minute înainte de a suna de ieşire.

Şi să nu credeţi cumva că elevii nu erau pregătiţi la latină. Era, dimpotrivă, materia-supliciu; la ea se învăţa cel mai mult, deoarece Ungureanu folosea, ca şi colegul său mai tînăr Domnaru, nu numai nota ca instrument de încurajare la învăţătură ci chiar şi pălmile, şi joarda. Aşa că, pas de nu-nvaţă la domnul Virgil Ungureanu. Era nesăbuit riscul.

Cu tot aspectul vestimentar neglijent, cu pardesiul-scurtă mereu pe umăr şi mereu acelaşi, cu şapca aceea soioasă, avînd clape şi cozoroc, de care nu se despărţea ca de cine ştie ce blestem, jegoasă cum era, (amintire? obişnuinţă? tic? sfidare? osmoză?) nu lăsa impresia unui dezordonat, a unui neîngrijit, ba dimpotrivă lăsa impresia unui ins care respecta

normele unei igiene severe, şi-a unui pedant împătimit. Pantalonii îi erau întotdeauna călcaţi, pantofii lustruiţi, pantalonii albi şi tenişii, pe care-i purta primăvara tîrziu şi vara, şi sacoul albastru erau ca scoase atunci din cutie, numai şapca rămînea peste chelia sa de Cezar, aceeaşi, soioasă, ponosită, pocită. La fel pardesiul-scurtă.

Nu rareori purta cu sine şi-o cravaşă, obişnuinţă rămasă de pe vremea cînd era ofiţer de husari în armata imperiului.

Cînd se-ntîmpla să dai ochii cu el pe stradă — şi apărea de te miri unde, ca din pămînt, la cele mai neverosimile ore — şi inima ţi se făcea cît un purice, mai ales cînd acest lucru se-ntîmpla peste orele permise şi cînd aveai alături şi o companie frumuşică, el te fura din coada ochilor şi din fundătura rictusului acela de om îngreţoşat de viaţă şi, dacă erai îmbrăcat decent, încheiat la nasturi, cu cravată şi pantofi lustruiţi, îţi răspundea cu vădită simpatie, chiar şi admiraţie, un „servus" grav şi din inimă rostit.

Să fi ferit însă sfîntul să te observe că nu ai ţinută, că duci pe lîngă tine fata fără să fii bărbierit, îmbrăcat cuviincios ori ţinînd mîna-n buzunar, căci a doua zi nu întîrzia să intre primul dintre profesori în clasă şi era vai şi-amar, fie de fălcile tale, fie de fundul tău, căci punea pe doi să te ţină aplecat de după cap, iar dînsul îţi croia cu joarda, acolo. „Ca să te-nveţi minte, mă! Dacă vrei să fii cavaler şi să faci curte la fete, atunci te poartă ca un cavaler adevărat şi nu ca inaşii. No, asta să-ţi fie de-nvăţătură". Apoi te mai şi asculta şi-ţi umfla nişte doi pe trei, pe doi pe doi, pe unu, de nu te mai scotea nici sfîntul Sisoie de la corigenţă.

La limba elină aproape că nici nu venea deloc la ore în tot trimestrul, decît la încheierea mediilor. Orele de elină le ţineam, chipurile, eu, la care mă descurcam întrucîtva, dat fiind faptul că o deprinsesem la liceul din Grebena, în Grecia, unde limba greacă veche şi modernă, geografia şi istoria Greciei erau materii obligatorii în programa analitică.

Se proceda astfel: domnul Ungureanu întra-n clasă, la ultima oră a trimestrului, tot cu un sfert de oră înainte de a suna de ieşire, se aşeza în picioare, aşa cum îi era obiceiul întotdeauna, cu spatele spre clasă, aranjîndu-şi scurta pe umeri ca să nu-i cadă, — niciodată nu mi-aduc aminte să se fi aşezat pe scaun — deschidea catalogul şi începea cu Albu şi rînd pe rînd cu toţi, pînă la Tratner:

— Mihădaş, mă striga cu vocea lui gravă, cavernoasă, de bătrîn comandant de oşti, cît merită Albu la elină?

— Nouă, dom' profesor, răspundeam eu, nu fără teamă, dar şi cu o uşoară undă de ironie, care lui îi plăcea, dar nu arăta.

— Nouă pe dracu, replica el cu fermitate. Ce nouă, mă? Ce nouă? ... Şi hotăra, apăsat: şapte.

— Bîrsan! ... Bîrsan se ridica zîmbind onctuos, deşi Ungureanu stătea cu spatele. Lu' ăsta cît îi dăm, Mihădaş!

— Eu: Şapte, dom' profesor.

— El: Pe dracu', şapte, cinci.

— Bolovăneanu! ... Bolovăneanu se ridica şi el în picioare, dar tot în pustiu.

— Ăsta cît merită, mă?

— Opt, dom' profesor, eu de colo.

— Mă, Mihădaş (el îmi pronunţa numele totdeauna cu ă, ceea ce vrea să spună că strecura în acest amănunt o adiere de simpatie şi o nuanţă românească mai neaoşă) tu vrei să iau la tine joarda, mă? ... Ce opt! Sau vrei să-i dau şase? Ei află că nu-i dau decît: cinci.

Şi astfel se încheiau mediile la limba elină, în ultima zi de trimestru, eu spunînd cu două puncte mai mult, pentru că ştiam că domnia-sa va scădea automat cel puţin două, şi nu propuneam niciodată, spre mînierea sa aparentă, şase, nici — ferit-a sfîntul, cinci — deoarece asta însemna că le trecea la colegi media în catalog patru sau trei, sau chiar doi.

În orice caz, cu toate jongleriile mele, pe care el mi le tolera, avînd faţă de mine, ca şi Domnaru, ca şi Suciu, o anume slăbiciune, şi cu toată dărnicia, cei rămaşi corigenţi la latină rămîneau automat şi la elină.

În cancelarie era cu totul altul decît în clasă. Se lega de colegii săi şi-i tachina, ironizînd latura rizibilă a felului lor de-a fi şi de-a se comporta. Ţinta obişnuită a atacurilor sale însă era mereu bietul Garda, atît profesorul, cît, mai ales, comandantul străjeriei. Garda devenea la tot pasul ridicol prin aceea că lua prea în serios totul, chiar şi fleacurile, chiar şi străjeria. Se pare că cea mai frapantă neseriozitate în viaţă rămîne seriozitatea excesivă.

Domnul Ungureanu obişnuia să-şi fumeze ţigara stînd la fereastra de la etajul unu, care da spre curte, tocmai atunci cînd domnul Garda avea de lucru în curte cu cohortele stră-

jerești. Pantalonii scurți (pentru un om trecut de patruzeci de ani!) cămașa albă, cu cravată tricolor și cu insigne multe pe dînsa, basca albă și ea și tot cu insigne-n frunte, modul foarte aferat, plin de zel cu care se-nvîrtea încoace și-ncolo, dînd tot felul de indicații, îl făceau și mai ridicol decît era menit să fie din naștere.

Ungureanu se amuza copios, urmărindu-l în tot ce făcea extrem de învăluit de tot soiul de griji și nimicuri, pe sărmanul comandant străjer.

Într-o zi, pe cînd domnul Garda făcea exerciții legate de ceremonia ridicării drapelului, în lipsa profesorului de muzică, Traian Felea, care trebuia să ordone: „cu cîntec, pentru onor înainte", și-apoi să dirijeze imnul regal și cîntecul tricolorului, Garda, disperat de lipsa dirijorului, a întrebat, cu naivitatea sa funciară, „Cine știe, măi, să ordone și să dirijeze, măi, dintre străjeri?"

Păcătoșii de elevi au răspuns în unison: „Brebu, Brebu".

Brebu acesta era un tip adunat în umeri, moldovean șugubăț, bufonul liceului.

Purta ochelari cu lentile groase și, orice vorbă pe care o articula, așa cum numai dînsul știa s-o facă, în stilul genialei idioțenii a lui Stan, era izvor de rîs.

— Brebu, Brebu, au răspuns deci elevii în cor, strînși în careu.

— Ieși afară din rînd, măi, Brebule, și dă tonul și dirijează cîntecul, îl poftește domnul Garda pe vicleanul măscărici.

Brebu înaintează, pășind aidoma lui Stan, spre rîsul tuturora, (el nu rîdea nici să-l fi gîdilat cu lumînarea) se instalează în fața careului și, în loc să spună: „Pentru onor, cu cîntec, înainte!" el, în mod voit, mimînd tîmpenia, a ordonat: „Pentru onor, înainte, marș!", iar cohortele aranjate în careu atunci s-au pus în mișcare, fiecare în direcția înainte, de s-a creat o încîlceală diavolească, amestecîndu-se cohortele unele-ntr-altele, exact ca-n încurcăturile create de Stan, de a răgușit strigînd în zadar domnul Garda, în timp ce Brebu, învîrtindu-se cu multă seriozitate printre străjerii care mărșăluiau alandala, poruncea stăruitor, cu mare sîrg: „un, doi, un, doi, stîng, drept, stîng, drept". De disperare, bietului Garda mai că nu i-au căzut pantalonii pe vine și nu i-a luat basca albă vîntul.

Cel care rîdea însă mai cu hohote decît toţi era domnul Ungureanu de la etaj, la fereastră, de unde viziona spectacolul.

Apoi, în cancelarie, către colegul său de-o vîrstă: „Nu ţi-e ruşine, mă, Eugene, om bătrîn, să umbli-n pantaloni scurţi şi să te faci de minune-n faţa elevilor? Lasă-te, mă, Garda, de străjeria asta, că numai te faci de minune". Iar pe Brebu l-a chemat la dînsul. Brebu a îngheţat. „Ştii ori nu ştii, la latină eşti trecut", i-a zis, bătîndu-l pe umăr.

Altădată iarăşi s-a amuzat domnul Ungureanu, stînd tot acolo, la fereastră, de unde privea activităţile străjereşti ale colegului său Garda Eugen.

Curtea era pustie de data aceasta. Doar elevul Craja, cel foarte silitor şi ascultător la geografie şi la străjerie, la fel ca Sandu Ionel, stătea pe stiva de lemne, repetînd de zor nişte date despre bogăţiile de subsol ale României, fără a neglija însă ferestrele de la şcoala de fete de unde-i veneau nişte mesaje deloc neglijabile, de la una Marioara Drenţea.

În această linişte, caracteristică unui fort din deşert la ora amiezii, păzită de numai doi străjeri: domnul Ungureanu la fereastră şi Craja Vasile pe stiva de lemne, apare la fereastra din faţa biroului comandantului străjer, care da tot înspre curte, cu braţele ridicate în aer, disperat, cu glasul răguşit, gîtuit de emoţie ori de mînie, strigînd, domnul Garda. Era-mbrăcat în costum de comandant străjer, cu bască albă, bluză albă, pantaloni scurţi, pantofi cu limbă peste şireturi, cu fluier legat strengăreşte peste piept, cu şnur, şi cu ceas la buzunărelul de la pantalonaşi.

Ce striga, cu atîta amarnică deznădejde domnul profesor Garda? . . . Îl striga pe Craja: „Măi, Cràjà! Măi Cràjà! Vino-ncòace, măi, rèpedè măi, cît poţi de rèpedè, măi, că-i nènòrocire, măi!"

Craja a urcat, zburînd, treptele pînă la etajul doi, la fereastra de unde striga domnul comandant. Domnul comandant atunci l-a poftit în biroul domniei sale, care sta aşternut cu tot felul de hărţi, aceleaşi de fapt dar sub douăzeci de nume diferite — erau hărţile pe care, în cursul trimestrului, au fost solicitaţi să le execute toţi elevii clasei din care făceam şi eu parte — şi, cu braţele deschise a dezolare, arătînd spre cîmpul aşternut cu hărţile colegilor mei, ordonate precum trupele pe cîmpul de luptă, sau înainte de paradă, i-a vorbit lui Craja cu jale mare, aproape plîngînd: „Ia

uită-te, măi, Crăjà, măi, și caută cu atenție, mâre, măi, să vezi unde se află hârțile lui Mihadaș, măi... căci eu le tot caut, măi, și nu le găsesc deloc, măi!... Unde pot, măi, să fie, măi? Așa este măi, Craja, că nu se văd, măi, nicăieri?!"

Lui Craja nu i-a fost deloc anevoie să descopere că eu nu figuram cu nici o hartă din cele peste douăzeci cîte ne ceruse domnia sa să facem. Din prima aruncătură de ochi — dealtfel, dînsul știa acest lucru dinainte, numai că acum, de hatîrul domnului profesor, în ale cărui grații se afla prin sîrguință și supunere, se făcea chipurile că le căuta — a înțeles că eu nu făcusem nici una. S-a speriat, dar pizmaș cum era din fire, s-a și bucurat în sinea lui.

Întorcîndu-se către domnul profesor, mîngîindu-l cu niște priviri mari, mieroase, surîzătoare, i-a zis: „nu, nu, se află aici... dom' comandant".

— Așa e că nu se află, măi, Crăjà, măi...? Ba chiar nu se află nici măcar una, măi, de leac, măi. Ce facem, măi Crăjà, măi, cu acest om sau Mihadaș, măi? Așa e că-l vom lăsa corigent, măi... chiar dacă scrie, măi, versuri, măi?

— Păi, așa ar trebui, dom' profesor, a aprobat colegul meu, pe bună dreptate.

În fond se fericea la gîndul că trecerea mea la fete, de care mă bucuram tot mai mult în ultimul timp, și care, nu numai pe dînsul îl cam incomoda, o să se destrame deîndată ce ele vor afla că am rămas corigent. Nu pricepea bietul meu coleg că fetele se îndrăgostesc mai repede și mai mult de cei care sfidează viața nu de cei care i se supun cuminte, chiar dacă mai tîrziu, cînd ajung soții și mame — cu excepția celor deosebite — judecata lor se răstoarnă radical.

Răutăcioasele colege ale lui Raa, iubirea mea de-atunci, cea mai înalt tulburătoare și niciodată împlinită, au necăjit-o pe ea și-au încercat să-i umilească dragostea pentru mine, dar Raa le zîmbea cu discretă semeție și superbă indiferență.

Un singur necaz mare am avut eu cu domnul profesor Virgil Ungureanu, necaz frumos dealtfel, din care s-a împărtășit la fel de bine și Nelu Popovici, dar și sărmanul Moraru.

De la un timp, atît eu cît și Popovici consideram că acasă la Tori, în camera mare de oaspeți, noaptea mai ales, era

fără doar şi poate mai bine decît la liceu, ori în sihăstria din internat.

Tori, năbădăioasa, cea cu miezuri de jăratec în fiinţa ei, mai avea două surori: una subţirică şi bălaie, cu ochi cenuşii, căreia îi făcea curte un fel de pedagog al liceului, cealaltă, femeie îndurerată frumos, avînd un copil, văduvă şi bolnavă de ftizie, cu trup alb, suferind, mai arzător decît cel sănătos şi ascunzînd într-însul nu ştiu ce fel de strigăte mute, păr negru, buze şi pomeţi trandafirii şi un zîmbet şi-un fel de a-ţi vorbi aidoma unor adieri de trandafir sălbatic, se numea Maria şi era curtată de Vasile Bîrsan, cel care credea cu stăruinţă că toate femeile frumoase din oraş — chiar şi din lume — trebuiau să fie iubitele lui şi numai ale lui, născute ca să-l iubească numai pe el.

Se făceau în acea casă clăci, iar la cele de joi seara, dar mai ales la cele de sîmbătă, duminecă, luni şi miercuri seara, eu şi cu Popovici eram nelipsiţi. Ne recomandase cordial (şi s-a aprobat cu bucurie participarea noastră la acele nedeie nocturne) Vasile Bîrsan. Oricum, Popovici era premiantul clasei, iar eu, mă rog, preşedintele societăţii literare şi, pe deasupra, poet consacrat în Băşcăleţ. Se ascundea aici şi niţică intrigă ţesută iscusit de către Tori împotriva lui Raa, colega ei, căreia îi pizmuia dragostea pentru mine şi a mea pentru ea, şi vroia s-o strice. Iar eu, canalie şi nesocotit cum sunt din fire, fără să mă gîndesc cît de mult pot s-o rănesc pe Raa, prin acele participări la clăci străine de sentimentele mele, dar nu şi de plăcerea mea, acceptam invitaţia şi mă purtam acolo cu deosebit sîrg. Era într-asta niţel sadism adolescentin. Doream eu cu tot dinadinsul să pun degetul pe rana piroanelor prin care ea mă răstignise în trupul şi inima ei, să mă conving că într-adevăr mă iubeşte şi nu-i numai o legendă sau vanitate feciorelnică iubirea ei pentru spulberatul din mine. Era prea mult ceea ce, nesăbuit, pretindeam eu, era mai presus decît firea omenească poate să accepte şi să tolereze, dar iubirea adevărată trăieşte din ea însăşi, iar ceea ce este menit s-o rănească şi s-o înveninеze, s-o jignească şi s-o umilească se preschimbă pînă la urmă într-o sursă din care ea-şi trage puterea de sacrificiu, prisosuri de înţelepciune, măreţie şi frumuseţe. Iubirea stă mai presus decît toate adevărurile, dobînzile şi drepturile omeneşti. Nu sunt vrednic să aduc aici cuvînt de mulţumire nici

lui Raa nici lui Zoe pentru fericirea de a-mi fi relevat acest celălalt adevăr al lumii, Iubirea.

Aşadar, după-masă, şi după odihna de după-masă, feciorii mi se spălau, mi se dichiseau întrucîtva şi, discret, pe poarta internatului, sub pretextul că se duc pînă la poştă sau la nişte colegi externi ca să procure te miri ce caiete ori manuale fictive, se înfăţişau la Tori, unde trona demult deja Vasile Bîrsan, în chip de staroste. Dacă cumva ieşirea noastră pe poartă era jenată de te miri ce neprevăzute sau de către portar — deşi cu octavanii portarul se purta ca şi cu nişte oameni împliniţi — aşteptam căderea nopţii, aşteptam mai ales să treacă vizita drastică a lui Domnaru prin internat şi, binişor, călcînd peste scoabele care legau burlanele de scurgere a apei, ataşate de-a lungul clădirii, săream peste zid, în stradă, şi iarăşi ne înfăţişam la claca de la Tori, unde eram primiţi cu urale.

Nu se poate spune că nu era bine acolo. M-ar bate Dumnezeu. Era chiar nespus de bine şi de frumos. Masa stătea în permanenţă încărcată cu bunătăţi, cu prăjituri făcute de îndurerata mereu Maria şi frumoasa peste celelalte toate, ca şi de alte mîini — căci participau acolo nu numai surorile Puşcaşu . . ., aşa cum dintre băieţi nu eram numai noi trei, ci şi alţi, externişti — şi vin chihlimbariu, avînd în el gustul şi ameţirea sărutului celui dintîi.

Dar bucatele cele mai dulci erau cele ce stăteau lîngă noi, şi ne învăpăiau, şi-şi risipeau în lăcomia noastră feciorelnică farmecul şi tulburarea miezului lor atunci scos din cuptoarele saturnale, erau ochii şi rîsul lor, prin care se revărsau clocotitor în noi, în stihia noastră amarnică la acea oră, şi, mai ales, erau acele atingeri ascunse, cald catifelate, dintre picioarele noastre şi cele ale lor, atingeri care se făceau — ca din greşeală mereu, şi mereu — acolo, în întunericul de sub pănuşile de păpuşoi, ori de sub păstăile eliberate de greutatea boabelor (pentru că aceasta era munca ce se făcea la aceste clăci: se desfăcea porumb sau păstăioase pînă dimineaţa) întuneric miraculos, în care mişunau demonii dulci ai păcatului, întuneric în care alţi demoni chemau apropierea, genunea, prăbuşita dăruire.

Din vălmăşagul snoavelor, al vorbelor de duh şi-al aluziilor, al jocurilor de-a oarba (cel mai dorit joc de-a oarba era de fapt cel al atingerilor dintre noi, sub întunericul de sub pănuşi) şi-al altor jocuri, ca de pildă gajurile, se tre-

cea la o scurtă tăcere vestitoare, după care, din mijlocul acelei tăceri, se ridica glasul lui Vasile Bîrsan, cel cu fața înroșită, părul aspru blond, căzut peste fruntea lui foarte strîmtă, cu nasul mare (de aceea și cînta nazal) și care, îndoind mîna din braț și mișcînd-o în ritmul cîntecului, ca și cum ar fi vrut să sugereze nu știu ce formă de cerc, sau un fel de nostalgie ovoidală, vrînd să accentueze parcă prin acel acompaniament sentimentul de jale de care era cuprins sufletul său, ne zicea doina românului din America:

„Cînd eram în sat la mine,
Măicuța mă-ngrijea bine,
Cu toți frații lîngă mine.
Dar de cînd m-am străinat,
De multe rele am dat.
Acasă n-aveam dolaru,
Dar aveam boii și caru,
Și-așa îmi duceam amarul...
O fi el, măre, dolaru,
De-ai muncesc, bată-l amaru..."

Apoi mai zicea el o cîntare în limbă englezească, dar pe care nu voi transcrie-o aici, fiindu-mi cu neputință a memoriza ortografia cuvintelor acestei prea strecurate limbi dar și prea criptică în grafie, căci, scrii, să zicem, fisch, dar pronunți good, sau, și mai și: scrii un cuvînt de vreo treisprezece litere dar nu-l citești deloc.

Numai cei cu memorie prodigioasă, meniți a se face medici, statisticieni, geografi ca domnul profesor Garda, ori șahiști au șansa de a deprinde ortografia engleză, dar pe aceștia îi paște o altă primejdie, anume aceea că nu prea au — și chiar nu au — ureche muzicală, și-atunci iar au încurcat-o, neștiind cum să articuleze fonetica ei. Așa încît limba aceasta, fiind cu neputință a o deprinde cineva pînă la capăt, ajunge a fi vorbită de oricine, iar dacă mai adăugăm aici spiritul de gentlemeni — adică lipsa de pedanterie a englezului care nu se supără deloc, ba chiar se amuză civilizat de felul cum îi pronunți (adică-i stîlcești) limba, așa cum s-ar supăra foc italianul într-o aceiași situație, ne lămurim pe deplin de ce limba engleză s-a impus cu atîta ușurință, în ciuda dificultăților pe care le prezintă, unor suprafețe pămîntești atît de întinse. Era, în tot cazul, în acel cîntec foarte frumos ca melos, vorba de o poveste galantă și se pomenea într-însul

despre o lună și despre o fereastră care se deschidea fermecată, într-o seară, la o casă, în ochii unui tînăr care tînjea minunat, și care fereastră dădea direct în lună, fereastră prin care se intra în universul vrăjit al palidului satelit... Aici Bîrsan nu numai că amplifica gestul magicului oval făcut cu mîna, dar înclina, pierdut în melancolie, capul pe spate. Îmi sună și-acum în memorie lunara aceea melodie. Marioara și cu mine eram cei care-l acompaniam, evoluînd pe glasul al doilea, pe Bîrsan, ceilalți, dar mai cu seamă Popovici, fiind afoni, se mulțumeau să asculte frumosul cîntec. Popovici intervenea uneori furios peste Bîrsan și brutaliza voit melodia, pentru că-l deranja prea multă melancolie, și-ar fi dorit să se treacă la lucruri mai sănătoase, mai de rîs, intervenție care-i reușea mai întotdeauna.

Uneori se întîmpla ca Popovici, mătăhală leneșă de om ce era, să adoarmă, fie de plictiseala cîntecelor lui Bîrsan, fie pentru că ceva nu-i ieșea la socoteală, fie pur și simplu pentru că-l apuca somnul, iar el nu se silea să-i reziste. Ce interes ar fi avut? Comoditatea lui disprețuia orice etichetă și se desfășura cu atîta firesc, încît îl preferai oricărui fante al etichetelor, oricărui domnișor bine crescut, arbitru al bunelor maniere.

Era însă trezit din somn în timpul jocurilor de-a gajurile, cînd una dintre fete venea să-l sărute, iar el se burzuluia, înjurînd chiar, de „ceardașii tăi".

Doamna Marioara, cea care pronunța sentințele în jocul de-a gajurile, avea pentru mine o simpatie aparte și nu pierdea ocazia de-a mi-o arăta ori de cîte ori îi venea la îndemînă. Cînd de pildă Suzi punea mîna pe un obiect de-al meu din căciula cu gajuri, Marioara ghicea că-i al meu — sau avea un semn discret prin care se înțelegea cu soră-sa în acea clipă — și în loc să mă pedepsească superficial, obligîndu-mă să mă sui pe masă și de-acolo să cînt cucurigu, sau să mă dau peste cap, ori să strig în gura mare, sub prestare de jurămînt că sunt „prost", dînsa îmi aplica o pedeapsă mult mai severă, anume: căderea în puț. Te retrăgeai atunci în tindă — ăsta fiind puțul — și, ca să mai poți vedea lumina zilei, adică să scapi din gheena puțului, trebuia să promiți acelora care veneau să te scoată, nu cîte una, ci cîte zece-douăsprezece sărutări, și nu oricum date, căci atunci salvatorii te împingeau din nou în adîncul afurisitei fîntîni, și astfel, erai obligat să dai sărutările așa cum se cuvenea.

Nu știu cum se făcea, dar, peste voia mea, împotriva bunei mele intenții și-a hotărîrii de-a nu greși, greșeam iară și iară...

Nu știu cum să vă spun, dar cel mai dulce săruta doamna Maria; ... uneori simțeai că-i plîng ochii — că-i plînge sufletul — și că i se preling lacrimile peste obraji, pînă peste buzele unite prin sărut.

Tori spunea — de-al dracului — a doua zi, la școală, toate acestea, în așa fel ca să audă Raa. Și Raa auzea, mima indiferența, dar numaidecît căuta un loc întunecat și ferit, și-acolo plîngea cu amar, iar în ziua aceea refuza să mănînce, căci nu putea înghiți nimic de atîta întristare cîtă i-o pricinuiam eu, nemernicul.

Dar după fiecare noapte ca acelea, îmi dădeam seama, cu durere, că o iubesc tot mai mult, și ea simțea această minune. A doua zi, cînd mă strecuram pînă-n colțul liceului ca s-o văd venind de la școală, traversînd piața ca cel mai frumos cîntec din lume pentru mine, de îndată ce apărea de după magazinul domnului Verteș, eu mă retrăgeam din nou în zidurile liceului, căci îmi era rușine să mă vadă. Așa judecam eu, că nu merit să primesc în inima mea vinovată, cu grave dîre de-ntuneric mișcător în adîncuri, raza preacurată care ar fi venit din ochii ei albastru dojenitori. Mi se înmuiau picioarele... și mă retrăgeam din calea ei.

...Cînd să se crape de ziuă, așadar, eu și cu Popovici ne întorceam la internat, cu oboseala-n trupuri, cu sufletul tulbure mișcător ca un limb dantesc, dar cu gustul buzelor acelora încă pe buzele noastre ca și cu înfiorarea de sub pănuși care stăruia încă-n mădulare a mîngîietoare furnicare.

Escaladam zidul hoțește, ne strecuram în dormitor, aținpeam pentru niște minute, ne trezeam bolborosind cine știe ce la adresa colegilor care încercau să ne tachineze, aluziv, ne sorbeam ceașca aceea mare plină cu lapte, înghițeam lăcomos codrul enorm de pîine moale, brașoveană și, țesălîndu-ne chicile cu degetele, așa ca și cum ai grebla mirișteа, ne îndreptam clătinîndu-ne spre clasă.

Acel așa zis pedagog care o curta pe Suzi, om pizmaș și răzbunător, ne-a umblat pe urme, a aflat unde ne pierdem noi nopțile (ar fi vrut el să fie dînsul în locul nostru, dar înghițea numai în sec și-și intensifica lucrarea pizmașă) și-a sesizat direcțiunea.

Între timp nici domnilor profesori nu le-a fost greu să observe că premiantul clasei, Popovici, şi Mihadaş cel cuminte, care citea pînă şi reviste străine, par foarte obosiţi în timpul orelor, neatenţi, şi răspund leneş, părînd ei în ultima vreme cam nervoşi, irascibili şi chiar cinici.

Domnul Leonte Opriş, care ne trata ca un tată, s-a temut să nu ne fi umplut cumva de boli lumeşti şi de aceia suntem palizi şi mîhniţi, şi impulsivi!... A atras atenţia doctorului liceului, domnul Samoilă, discret, să nu se afle, şi domnul Samoilă examinîndu-ne la locurile vinovate a zis că nu avem nimic, şi că ne-ar trebui numai nişte...

Văzînd milostivul Opriş-Lorenzzo că nu din cauza vreunei boli ruşinoase suferim noi de tristeţe şi restrişti, dojenindu-ne duios în clasă, a ridicat glas şi-n cancelarie, înaintea tuturor profesorilor, zicînd: „Dragii mei, în doi dintre cei mai buni elevi ai noştri, Mihàdas (aşa-mi pronunţa domnul Opriş numele, cu sonorităţi elino-spaniole) cel cuminte pînă ieri ca o fată mare, şi Popovici, cel aplicat la studiu şi premiant, a intrat spiritul necurăţiei. (Şi aici domnul Leonte spunea, ca şi atunci cînd slujea la altar, „spirit" şi nu duh). Daimonul desfrînării a pus stăpînire peste sufletele lor fecioreşti. Nu trebuieşte să-l lăsăm pe Satana să-şi ducă pînă la capăt lucrarea asupra lor. Viribus unitis, să acţionăm pentru a-i salva la timp. Eu am să mă rog cu stăruinţă la Dumnezeu ca să se-ndure de ei şi să nu-i lase să cadă-n rătăcire. Viribus unitis, viribus unitis (cu puterile unite, cu puterile unite) cît mai repede, şi s-a uitat cînd la domnul Garda, care mustăţea din gură iritat, cînd spre furtunosul Domnaru, cînd către tenebrosul Virgil Ungureanu.

Lui Garda i-a părut bine că i se confirmă părerile ce le avea despre mine, ca despre un ins deplorabil, dar nu îndrăznea să ceară pedeapsă, deoarece pedepsindu-mă l-ar fi pus în aceeaşi ciorbă cu mine şi pe Popovici, şi nu-i convenea. Deci a tăcut. Domnaru cătrănindu-se, arunca vina pe „stricatele alea trei" ca şi pe pasărea aceea de noapte ce se numea Bîrsan şi pe care-l aştepta la cotitură...

Acesta din urmă însă, adică Ungureanu, n-a zis nimic, decît şi-a mişcat mai accentuat rictusul dispreţuitor al buzelor, apoi, după ce l-a ciufulit pe Garda pe seama pantalonilor scurţi şi l-a mai necăjit pe Domnaru pe tema scurtei lui şederi pe scaunul de primar, între Crăciun şi imediat după Bobotează, pe timpul scurtisimei guvernări a lui Octa-

vian Goga, a repezit catalogul la subţioară şi, nici n-a terminat bine de sunat blestematul clopoţel, că s-a şi arătat în uşa clasei. Clasa a îngheţat. Mai tare am îngheţat eu şi Popovici.

Vreo inspecţie, mi-am zis. Ori domnul Manciulea ori domnul Ovidiu Hulea se află aici şi, cum profesorul nostru nu lucra decît cu noi doi în asemenea ocazii, m-a cuprins îngrijorarea, să nu-l fac cumva de ruşine. Dar n-a fost aşa. Domnul Ungureanu s-a instalat, după obicei, înaintea catedrei, în picioare, cu şapca soioasă-n cap şi pardesiul pe umeri, cu spatele la clasă şi, cu vocea-i gravă, tenebroasă, a poruncit: „Mihădaş, Popovici, la lecţie".

Spăşiţi, ne-am înfăţişat în faţa tablei, gata să ne primim osînda. Nu era mare lucru pentru noi să facem faţă unei lecţii, să determinăm cuvintele, să scandăm versurile lui Horaţiu, să traducem, să lămurim nişte probleme de gramatică, dar acest lucru, atunci cînd erai chemat să răspunzi şi nu să explici în locul domniei-sale lecţia care urma, aşa cum făceam de obicei, trebuia să decurgă electronic, fără nici o opintire sau întîrziere, dar-mi-te ezitare, mai cu seamă cînd era vorba de aşii clasei: Popovici premiantul şi cu mine, latinistul orgolios de această sorginte a mea latină.

Desigur că, obosiţi cum eram şi pe deasupra şi cu musca pe căciulă, spusul lecţiei mergea, dar mergea cam anevoie, ceea ce domnul Ungureanu nu accepta.

— „Vides ut alta stet nive candidum,
Soracte nec iam sustineant onus" . . .

etc., cam aşa începea oda lui Horaţiu.

Eu eram primul şi încep să spun cuvintele: „vides": verb de a treia, video, videre, vidi, visum, imperativ, persoana a II-a, singular . . . Le spuneam datele personale ale verbului cu o anumă frică, deci cu mare băgare de seamă, să nu care cumva să greşesc, dar această rostire cu încetinitorul şi cu mare grijă era semn vădit că nu studiasem acasă lecţia, ceea ce era, dealtfel, perfect adevărat.

Urma Popovici: „*ut*" co . . . con . . . conjuncţie . . .

— Ce fel de conjuncţie, mă, urlă spre dînsul Ungureanu.

— Co . . . con . . .

— Spune, că de nu, te *con*vertesc eu numaidecît. Spune mă, repede!

Popovici: — Consecutivă! . . .

— Ia scandează!

Bietul Popovici, afon din naștere, începe să se încurce printre hîrtoapele metrice, atît de jalnic, încît, deși nu l-am văzut, căci stătea cu spatele spre noi, Ungureanu a zîmbit a rîde, amuzat și dînsul.

În sfîrșit, ce s-o mai lungim, am mai tradus noi cu chiu cu vai textul horațian, cu poticniri, chiar dacă fără prea mare importanță, ne-am descurcat oarecum și la chestiunile de gramatică, dar cum aceasta nu era comportarea unor elevi de primă linie, domnul Ungureanu ne-a trimis la loc (ce fericire pentru noi că nu ne-a alduit!) cerînd cu voce mînioasă, neagră, să aducem carnetele.

Și ne-a trecut în carnet, spre hazul și bucuria multora din clasă, așa cum obișnuia, mai multe note, una peste cealaltă: 1 pe 2, pe 3 pe 2, lui Popovici, iar mie: 1 pe 4, pe 3, pe 2, adică 4 la scandat, deoarece eu m-am descurcat mai ușor la accentuarea silabelor ca și la aplicarea accentului tonic. După ce ne-a abțiguit astfel, a strîns catalogul și-a ieșit să se plimbe prin piață. Bineînțeles că s-au cam legat de noi și ceilalți profesori, dar fără urmări dezastruoase-n catalog, numai cu aluzii usturătoare.

La prînz, am mîncat noi foarte bine, chiar și cu nițică amărăciune-n suflet. În sala de silențiu — așa se chemau sălile de pregătire a lecțiilor — am răsfoit noi, cam în silă, manualele, fușărind lecțiile pentru a doua zi, dar mai ales spionîndu-ne unul pe altul, dibuindu-ne unul altuia gîndurile. De fapt eram gînd în gînd, numai că fiecare aștepta ca celălalt să arunce vorba.

Pînă la urmă, Popovici, dîndu-și smucit degetele prin claia de păr netuns și nepieptănat (noi octavanii eram scutiți de tunsoare, dar nu mult lipsea să ne facă domnul Ungureanu căpățîna curcubetă) s-a descărcat: „Mă Mihadaș, mă... tu-i ceardașii ei de viață, eu zic că dacă Gilu a venit astăzi așa de repede la ore și a stat atît de mult, asta înseamnă că de-acum încolo nu mai vine niciodată pînă la terminaarea școlii. Hai, tu-i ceardașii ei, la Turica!"

— Că bine zici, subliniez eu părerea lui Popovax, cum îl porecleau colegii.

Și ne-am dus. Nici n-am așteptat măcar să se-ntunece. Pe la cinci și ceva eram primiți cu osanale de bucurie în tinda casei cu cele trei fete, „fetele! stricatele-acelea", cum le considera Domnaru, cînd se lăsa cuprins de misoginism.

În noaptea care a urmat ne-am comportat mai pîrdalnici decît pînă atunci cu fetele. Era tupeul lotrilor, obrăznicia celor fără liniște sufletească, îndrăzneala osîndiților, sau bucuria celor care au scăpat ușor de la o mare strîmtoare. Popovici a și cîntat, solo, ca la Scala din Milano, iar noi ceilalți am rîs de el, cu hohote, fapt care-l încuraja și-l îndemna — dintr-o nevoie de plăcută auto-ironizare — să cînte în continuare și mai dezlănțuit. Apoi, după ce Tori l-a scos din fîntîna cu bucluc, era să-i rupă buzele de atîta sărutare înverșunată, lui, timidul, lui, cumintele, lui, indiferentul, lui, comodul, lui, somnorosul și papă-laptele de pînă atunci la nedeile noastre.

La cinci dimineața, escaladam din nou zidul internatului și ne strecuram sub pături, ca să furăm vreo oră, două de somn. Sub pătură ne urmăreau încă ecourile cîntecelor, ale rîsetelor, precum și freamătul amar al sărutărilor care ne învenina stăruitor și frumos, în surdină, ființa ostenită.

La opt fără un sfert ne aflam în clasă, la locurile noastre, dar, înainte de împlinirea orei, se mai afla, în aceeași clasă, și domnul profesor Virgil Ungureanu. Am înghețat deodată amîndoi, și brusc, ne-a trecut oboseala.

Cu spatele spre clasă, cu umerii lați, ce păreau de gîde la acea oră, domnul Uungureanu strigă grav, oracular, a primejdie mare: „Mihădaș, Popovici, la răspuns. Lui Vasile Bîrsan spuneți-i că poate să nu mai vie deloc la ore, decît numai la toamnă, dacă nu cumva atunci va trebui să se înfățișeze altundeva să-și treacă corigența la latină și greacă... No, zi, cuvintele".

Zic eu sărmanul ce zic, dar mai bine n-aș fi zis nimic ci mi-aș fi primit de la bun început osînda. Zic mai mult ca să amîn declanșarea furtunii împotriva noastră, a urgiei iminente. Zice ceva și bietul Popovici, cu capul ascuns între umeri, ca și cum l-ar fi ferit de mîniile cerului, ai cărui nouri stau gata să se rupă-n averse. Domnul Ungureanu tăcea la fel ca marea înainte de izbucnirea furtunii. Nu mai lipsea altceva decît să se-ntoarcă spre noi și să dea drumul fulgerelor și talazului mîniei. Și s-a răsucit lent, greu, amenințător. Cu rictusul acela de scîrbă adîncit din cale-afară de mult, a pironit privirea asupra noastră (noi am închis în mod reflex ochii) și-a strigat molcom, tenebros:

— Mihădaș?!...

Eu: — ...!

El: — Recunoşti că eşti măgar?
Eu: — Da, dom' profesor.
El: — Popovici?!
Popovici: — . . . !
El: — Recunoşti că eşti bou?
Popovici: — Da, dom' profesor.
Către mine, arătînd cu degetul: — Rinocer?
Eu: — Da, dom' profesor.
Către Popovici: — Hipopotam?
Popovici: — Da, dom' profesor.
El, arătînd consecutiv cu degetul cînd înspre pieptul meu, cînd înspre cel al colegului meu:
— Cal de apă?
— Da, dom' profesor.
— Hienă?
— Da, dom' profesor.
— Cîne de gunoaie?
— Da, dom' profesor.
— Porci?
Noi, în cor: — Da, dom' profesor.
El, atunci: — La loc, măgarilor. Carnetele.

Într-o stare de euforie, c-am scăpat (?) de năpraznă, am adus în grabă carnetele. Ne-a măsurat pe sub sprîncene cu privirea scîrbită, a făcut o pauză înfricoşătoare, apoi . . . a trecut notele-n catalog şi şi-n carnetele noastre: 1 pe 1 pe 1 pe 1. Şi după ce ne-a expediat în băncile noastre cu un „la loc, măgarilor", s-a adresat lui Moraru, la modul cel mai serios cu putinţă. O seriozitate la fel de mare pe cît de mare era neîndemînarea la învăţătură a lui Moraru: „Mă, Moraru, fă bine, mă, şi adu pe mîine (aveam zilnic ore cu domnul Ungureanu, chiar şi cîte două, aşa cum aveau ore de matematici cei de la real) o joardă. Auzi, mă, să fie din corn, cu noduri. Ai înţeles?

— Da, dom' profesor, răspunde sfios ca o mireasă, zîmbind galeş Moraru.

— No, fă bine, şi-a ieşit din clasă lăsîndu-i pe colegii noştri amuzaţi, dar pe mine şi Popovici de-a dreptul fericiţi.

După-masă, bineînţeles că am fost cei mai cuminţi dintre toţi elevii internişti. Ne-am făcut conştiincios lecţiile toate (eu chiar şi la geografie), le-am repetat pe cele precedente, la care lipsiserăm, am sondat prin cele ce urmau, noaptea am dormit tun, cu vagi fulgerări şi chemare de ispită la rare răs-

timpuri, cu suspinuri scuturătoare venind din adîncuri viscerale, prin somn, dimineaţa ne-am spălat, aşa cum ne învăţase domnul profesor de gimnastică, Bartha, pe faţă, pe gît şi pe piept, am servit micul dejun în linişte şi tihneală şi ne-am arătat în clasă, gata pentru orice confruntare, la locurile noastre.

Scaraoţchi acela de clopoţel n-a terminat bine de ţingălit, că domnul Virgil a apărut, cu şapca soioasă pe cap, pardesiul, soios şi acesta, pe umeri, s-a instalat ca o umbră a întunericului la catedră, cu spatele la noi, şi-a chemat:

— Mihădaş, Popovici, ... Moraru, la lecţie.

Moraru se uita încoace şi-ncolo, cerînd milă, căutînd parcă loc unde să se ascundă, cuprins de frică, precum o fiinţă încolţită de moarte. Mai că nu întindea mîinile spre cei din jur ca să le implore sprijinul, ajutorul, salvarea.

S-a îndemnat totuşi (n-avea încotro) şi-a ieşit la tablă, tras de nevoie ca de belciug un tăuraş.

Ceea ce-a urmat nu-i nevoie să fie spus. Destul că lui Popovici şi mie ne-a trecut nişte note de zece şi nouă, lui Moraru nişte de unu, iar după ce a isprăvit cu această operaţie, a zis către Moraru:

— Mă, Morarule, ai adus, mă, joarda aceea? ...

Moraru, abia mişcînd din buze: Mda ... dom' ... pro ...

Ungureanu: „Păi, fă bine şi adă-o-ncoa'."

Ce era să facă bietul Moraru? A adus joarda. Atunci Ungureanu i-a pus palma stîngă-n ceafă, l-a aplecat paralel cu podeaua şi i-a croit peste fund, cu joarda, vreo opt lovituri. Noroc că Moraru, din solidaritate şi milă faţă de mine şi Popovici, n-a adus una zdravănă, noduroasă, aşa cum o ceruse domnul profesor, ci una mai fragilă care, la a opta pleasnă, s-a rupt în bucăţi ce-au zburat prin clasă care-ncotro.

Mi-am zis atunci: cu milă gîndeşti despre semenii tăi, milă primeşti de la Dumnezeu, şi de-atunci, m-am hotărît să practic în viaţă, şi eu, mila şi iubirea faţă de oameni.

Iar profesorul meu, singur mai departe în viaţă, amăgindu-se din cînd în cînd cu cîte o femeie, îngropîndu-şi amărăciunea în trupul ei cald, alb, tremurat în adîncuri, tîrziu de tot, tot singur, fără a-i lumina cineva cu lumină aprinsă, după datini, trecerea-n lumea cealaltă, într-o noapte, cînd treaz fiind, a văzut că-i apare chipul soţiei sale la fereastră — afară ningea, ningea, ningea ... — chemîndu-l cu voce

stinsă, prelung săgetată-n beznă, spre ea, cu nemărginită sete și depărtare, el, oprind lectura nu știu cărei istorisiri, s-a dus către dînsa, și s-a tot dus, și dus a fost.

Așa a murit profesorul meu Virgil Ungureanu, Gilu cum îl porecliserăm din simpatie, cu cartea deschisă la pagina 13, în mîini, și cu ochii îndreptați spre fereastra de unde se arătase chipul acela depărtat, și de unde venea minunata chemare.

Cel mai amarnic au plîns după dînsul cele două nepoate, cărora le-a fost și bonă, și servitoare, și bucătărească, și învățător, și profesor, și mamă, și bunică, și cari, după pierderea lui, s-au pierdut aproape pe jumătate, dacă nu pe deplin, de ele însile.

Cine știe în care noapte, cu ninsori necontenite, își va arăta el, bunicul, chipul, la cine știe care fereastră, ca să le cheme, acolo, să fie împreună.

ALTE ORE, ALŢI PROFESORI

„Toate ramurile unui pom participă la frumusețea coroanei sale".

Cei despre care vom aminti aici nu ocupau poziţii de prim rang, nu făceau parte dintre generali, ci erau ofiţeri de cîmp, reprezentanţi ai comportării rezervate, mai expuşi intemperiilor.

Dintre toţi, Segal, profesorul de fizică şi chimie, era însăşi întruparea modestiei, dusă pînă la frica de orişice, chiar şi de propria-i umbră. Se speria pînă şi de o biată frunză moartă care zbura pe lîngă el toamna, şi se ferea de ea aşa cum te-ai feri de-un cîine.

Segal nu umbla ca toţi oamenii, pe mijlocul străzii, ci mergea în zig-zag, cu mîinile-n buzunarele-i imense, pe marginea străzii, pe bordură, călcînd cu mare grijă, ca nu cumva să atingă pe cineva şi să-l deranjeze. Era tînăr, dar cu siguranţă că fecior a rămas pînă la capătul vieţii, pentru că aşa sfielnic şi înţelept cum era de la maică-sa, (poate că şi de la o istorie plină de spaime, umilinţe şi loviri) el nu putea să moară decît virgin.

Era micuţ de statură, sau aşa îmi părea mie din cauză că mergea adunat în umeri, adus din spate. Avea ceva de profet pe figura lui prelungită neverosimil în bărbia triunghiulară, lunguiaţă şi ea şi împinsă înainte, dar, mai cu seamă, în zîmbetul acela interiorizat, ca pentru el numai, răsărind din cine ştie ce tainiţe înţelepte, a căror bucurie numai dînsul o trăia, o cunoştea şi nu o arăta, de teamă să nu se facă interesant, ori, poate, dintr-o feciorelnică decenţă. Aducea la bărbie cu Dante, şi trecea prin oraş tot aşa de urgisit, precum marele florentin prin cetatea Ravena.

Sfios ca un călugăr tînăr era acel profesor al meu Segal şi nu mai ştiu cum. La Sfîntul Munte i-ar fi stat infinit mai

bine şi s-ar fi simţit mai la adăpost de răutatea semenilor şi-a lumii, decît aici la Dumbrăveni, chiar dacă orăşelul acesta nu avea, ca altele, faima răutăţii agresive.

Dacă-l jigneai, el zîmbea; dacă-l loveai chiar, el iarăşi îţi zîmbea; dacă spuneai o vorbă de duh, zîmbea; dacă făceai aluzii la curăţia lui trupească, iarăşi zîmbea şi îşi zîmbea; numai atunci cînd îi vesteai un rău întîmplat cuiva, se întrista, colţurile buzelor se scoborau şi mai jalnic decît erau de obicei, bărbia se alungea şi mai mult, a plîngere, şi zicea, ridicînd spre tine ochii miloşi, aidoma actorului de cinema Stan, aidoma genialului mim al idioţeniei, îndoind totodată mîinile din braţ, ca un fel de gardă la box, şi lipindu-le aşa îndoite de piept: „Ce să faci? ... ce să faci? ... săracul!"

Avea pantofi mult prea mari faţă de trupul său şi chiar aduşi în sus puţin din vîrf, ca la Chaplin, călca drept înainte cu dînşii, fără nici cea mai insignifiantă deviaţie spre stînga, dreapta, ori ce ştiu eu cum, iar din genunchi se mişca mereu îndoindu-i înainte.

În cap purta gambetă, pe care o scotea grăbit înaintea tuturora, ca nu cumva să-l salute ei înainte. Şi ştia fizică şi chimie mai mult decît trei profesori universitari laolaltă, avea mult tact pedagogic şi-o metodă de-a preda materia din caleafară de simplă şi limpede. Dacă erai atent la explicaţiile dînsului — ceea ce era o imposibilitate, şi vom vedea mai departe de ce — nu mai trebuia să deschizi cartea decît doar ca să te verifici cît de cît.

Elevii erau răi cu el, din cauza bunătăţii lui şi pentru că nu ţinea să se impună. Dealtfel nici n-ar fi reuşit, ba din contră şi-ar fi agravat situaţia de om necăjit, la discreţia puşlamalelor.

De pildă, în timp ce săracul Segal umbla cu eprubetele ca să ne explice nu mai ştiu ce anume fenomene şi reacţii, cu atenţie mare şi cu acelaşi surîs îmbietor, Bolovăneanu deschidea fereastra şi cocheta ca frumoasa armeancă de la fereastra de vizavi, iar cînd profesorul nostru observa această tandreţe astfel purtată şi-l interpela pe Bolovăneanu cu vorbele: „Ci faci tu acolo, Bolovăneanu, ci faci tu acolo?" şi punea mîna ameninţător pe catalog ca să-l, chipurile, abţiguiască pentru neatenţie la lecţie, bătrînul Bolovăneanu — avea vreo 24 de ani — îi răspundea, uneori chiar lovindu-l

amical cu cotul: „Aa, nimic, o femeie, dom' profesor, o femeie".

„Cum, ci femeie, ci vorbeşti tu Bolovăneanu?, ci femeie?" relua Segal, şi cînd se lămurea pe deplin că într-adevăr despre o femeie era vorba şi se hotăra să-i puie un trei în catalog, Bolovăneanu adăuga — repetînd gestul familiar cu cotul: „Dă-o-n . . ., dom' profesor, oameni suntem, lasă dracului nota, nu-mi băga cioara-n suflet".

La celălalt geam din amfiteatrul de fizică, amfiteatru dotat cu un laborator impresionat, unde se făceau de fapt experienţele — lecţiile teoretice se ţineau în clasă — Bîrsan executa o serenadă, mişcînd în felul său sugestiv mîna dreaptă, pentru o altă doamnă tînără care deretica prin curtea, tot de vizavi, iar pe bordura ultimei ferestre, Popovici sta tolănit ca un ghibol, făcînd băi de soare, bineînţeles dezbrăcat pînă la chiloţi.

— Ci faci tu acolo, Popovici, ci faci matale acolo?

— Plajă, plajă, dom' profesor, răspundea deloc deranjat Popovici. Iar bietul Segal surîdea cu seninătate şi cu o dulce resemnare.

Se lăsa anume dus de nas. Găsea în această batjocură, pe care oamenii o făceau cu el, un prilej de a-i dispreţui cu multă discreţie şi de a-i compătimi în acelaşi timp.

Ştia o frică teribilă de părintele Albu. Cînd auzea de numele acesta se simţea brusc dezarmat, deşi niciodată părintele Albu nu l-a bruscat, nu a strigat la el, nu l-a ameninţat . . .

Pe tema aceasta păcătosul de Trifu însă, acel bufon mucalit al clasei, descoperise o figură prin care noi, înainte de Crăciun şi după cu o săptămînă, înainte cu o săptămînă şi după sărbătorile de Paşti, sau ori de cîte ori îi căşuna lui ca să nu facem oră de fizică, de îndată ce intra domnul Segal în clasă, iar noi ne ridicam în picioare, el se apuca să spună „tatăl nostru", rar de tot, după „tatăl nostru" spunea, tot rar de tot, „credeul", apoi „născătoarea", şi pentru că nu mai ştia alte rugăciuni pe de rost, se aşeza frumos în bancă — lăsîndu-ne pe noi în picioare — trăgea cartea de rugăciuni din pupitru şi nu înceta de citit dintr-însa decît tîrziu, cînd clopoţelul suna de ieşire.

Îşi rîdea astfel şi de domnul Segal, dar şi de noi. Uneori ne făcea să rîdem cu hohote, dar, al dracului, el nici nu se sinchisea.

— Ci așa multe rogăcioni, prea molte rogăcioni, ci-i asta? se mira surîzînd bietul Segal. Trifu însă, cu o mutră extrem de serioasă, de preot adevărat, răspundea: „Dom' profesor, vă rugăm să nu vă amestecați în treburile noastre religioase. Ne aflăm în perioada de exerciții spirituale în vederea purificării dinaintea Paștilor și vă rugăm să nu ne conturbați . . .“

— Io înțeleg, dragă Trif, dar trebuie să facem și fizică la ora de fizică . . . nu numai rogăcioni, îndrăznea a interveni domnul Segal.

— Avem poruncă severă din partea părintelui Albu să ne pregătim sufletește pentru a primi sfînta împărtășanie a sărbătorilor noastre, completa pe ton sacerdotal Trifu, cel care, cu siguranță că niciodată nu s-a dus la vreo biserică, la vreun popă, nici chiar la vajnicul părinte Albu, să se împărtășească în viața lui de cinic rudimentar, indiferent față de orice practică a vreunei credințe.

Cînd auzea acestea, timidul și înțeleptul Segal se resemna, arbora același zîmbet compătimitor și auto-compătimitor și asista în picioare, cu brațele aduse la piept ca-ntr-o gardă de apărare la boxeri, pînă ce Trif termina de lecturat cartea de rugăciuni, adică la sunatul clopoțelului-Scaraoțchi de terminarea orei.

Profesorul era atîta de curat la inimă și de cinstit, atîta de pașnic și inofensiv, atîta de înțelept în imensa toleranță pe care o acorda tuturora și orișicui, încît îl ocoleau și-l detestau rîzînd de dînsul toate fetele din Bășcăleț, inclusiv cele din seminția sa.

Nu știu care a fost sfîrșitul acestui sărman om, bănuiesc însă că, așa bun și neajutorat cum era, a avut un sfîrșit amarnic și trist.

Cînd urgia cea mare a căzut peste neamul său — ca și peste alte neamuri — gealații năimiți ai puterii politice n-au avut probleme cu Segal. N-a trebuit să-l caute, deoarece el nu s-a ascuns, nu știa să se ascundă. N-a fost nevoie să-l fileze și să-l detecteze deoarece el nu știa — dar nici nu concepea așa ceva — să se deghizeze, ori să comploteze. Era discret din cale-afară, din pudoare și respect față de persoana umană, dar nu, deloc subversiv.

L-au ridicat deci foarte simplu, fără probleme, de-acasă, cu: „Hai, hai“, și cu fluierături din buze: „Fiu, fiu“, și l-au dus cine știe unde.

El le zîmbea exact aşa cum îi zîmbea lui Bolovăneanu cînd acesta îi spunea: „Dă-o-n... mă-sii, dom' profesor, nu-mi arunca cioara-n suflet, oameni suntem", ori lui Trif, cînd acesta citea toată ora de fizică rogăcioni, sau lui Popovici cînd făcea plajă pe bordura ferestrii, în laboratorul de fizică. Sau poate că a murit pe un cîmp de luptă, cu o mină-n braţe, purtată ca pe-un copil, cu mare grijă, să nu-l scape cumva pe un cîmp de luptă, pe care, împreună cu alţi „nemernici", era obligat să-l demineze, adică să se cureţe curăţindu-l de minele instalate acolo de inamic. Aşa va fi murit acel om orfan Segal şi, fără nici o îndoială, că pe locul unde a căzut şi-n locul în care s-a mistuit trupul său firav şi sufletu-i duios, se va fi auzind la răstimpuri, un fel de cîntec lin, ca o rugăciune, şi creşte poate acolo floarea pustiei şi, de ce nu, cea care se cheamă „Nu mă uita". Genunchii lui, îndoindu-se mereu în mers, i-am simţit uneori în îndoirea propriilor mei genunchi.

Domnul Leonte Opriş era înalt şi avea legănare liniştită în mers, semn al mulţămirii de sine. Era profesor de istorie şi convins preot greco-catolic.

Era spîn, cu vocea femeiască şi manifesta faţă de elevi o înţelegere părintească şi-o protecţie de arhiereu. Era bun, pentru că îl născuse maică-sa bun. Rămăsese văduv de timpuriu, nu s-a mai căsătorit, pentru că-l oprea legea bisericii pe care o slujea cu credinţă şi supunere, şi avea un băiat cu dracul în el, căci, deşi îşi pierduse amîndouă mîinile într-un accident, îi copia pe absolut toţi profesorii, inclusiv pe Garda, şi nimeni n-a putut să afle vreodată cum anume îi copia. Răsfoia cartea şi caietele cu buzele şi cu degetele de la picioare cu o dexteritate de diavol. Scăpa astfel de corigenţe, dar nu şi la istorie, unde-l avea ca profesor pe taică-su, care-l lăsa nu numai corigent ci, o dată, pare-mi-se, chiar repetent, şi care-i zicea: „Opriş Liviu, du-te şi spune lu' taică-tu că profesorul de istorie te-a lăsat corigent" (sau repetent).

Intra foarte des la librărie şi zăbovea acolo îndelung, răsfoind reviste şi cărţi, arătînd un susţinut interes pentru informare, dar interesul domnului Opriş, sărmanul, se îndrepta nu aît spre informare cît, mai ales, înspre trupeşa librăroaică ce-i dădea nelinişti, supărări dulci şi chiar insomnii, cu suspinuri încete.

Cînd drăcoaia de la librărie închidea prăvălia şi se îndrepta spre casă, domnul Leonte Opriş o urmărea şi o urma

de la o oarecare distanţă, ţinînd ziarul în mîini şi, ca să o poată vedea, ridicîndu-l cînd deasupra ochilor, cînd coborîndu-l sub aceştia.

Păcătosul de Bok însă, atunci cînd îl imita pe Opriş urmărînd-o cu ochii pe dolofana aceea de papetăreasă, cînd ridicînd ziarul, cînd coborîndu-l, de-al dracului, dînd semne de nervozitate cum că l-ar deranja mişcarea în sus şi în jos a revistei sau ziarului, făcea două găuri mici prin hîrtia cotidianului şi astfel putea s-o urmărească în linişte şi tihnă pe frumoasa păcătoasă.

Opriş avea un fel cantabil de a istorisi lecţia, iar după ce termina, ne punea pe noi s-o mai spunem o dată, dar nu pe unul singur ci, pentru a ne ţine atenţia trează, pe rînd, fiecare cîte un fragment. Cînd trebuia să-l oprească pe cel ce povestea lecţia şi să-i dea cuvîntul următorului, domnul Opriş folosea, la răstimpuri şi ziceri latineşti, surîzînd cu satisfacţie pentru această virtute a sa.

Zicea, de pildă, cînd vroia să te oprească, cu glas suitor, subţire: „satis est", adică: destul, iar cînd îl invita pe următorul să continue zicea, tot cu vocea suitoare, ascuţită: „procul vicinus", sau „procul Mihadasius", sau „Popovicius, Sandus", etc. adică: mai departe, vecinul, mai departe cutare...

Expunea lecţia plimbîndu-se cu o uşoară legănare a trupului mlădios şi ţinînd palmele împreunate întocmai cum le ţine preotul catolic atunci cînd slujeşte spunînd „Dominus vobiscum", şi începea, cu mereu aceeaşi voce suitoare, călugărească sau feciorelnică, femeiască: „Să-m cum că şi Grecii făceau comerciu pe mare...", iar eu nici pînă astăzi n-am priceput ce putea să-nsemne acea locuţiune cu care îşi începea invariabil lecţia: „Să-m cum că..."

Era bun la inimă, săritor şi avea vocaţie de misionar. Pe noi, toţi cei veniţi de prin coclaurile Pindului şi de pe valea Timocului a încercat să ne organizeze într-un fel de confrerie (Timocenii au refuzat să adere, din cauză că ei aderaseră deja de mult la cauza comunismului) în scopul de a ne trimite înapoi la locurile de unde veniserăm, pentru a converti populaţia românească de-acolo la catolicism, „singura salvare de la pieire", considera dînsul.

(N-ar fi fost rău, dar cu condiţia ca acest eveniment să fi avut loc măcar cu nouă secole în urmă.) Aromânii, sau românii-macedoneni, sau vlahii, sau Ţînţarii (adică sîn-tzarii, fiii Cezarului) stăteau pe cale de a fi asimilaţi total de către

naţiunile majoritare de aici, de limbă greacă sau slavă. Şi nu exista salvare decît prin ei înşişi, dar, inteligenţa lor, talentul în comerţ, renunţarea la oierit şi rapida adaptare la condiţiile civilizaţiei, ale culturii, prinşi între Scyla şi Caribda, fără speranţa vreunui ajutor real, le-au grăbit drumul spre pieire, exact într-o vreme cînd triburi obscure şi grupuri etnice nu mai numeroase decît ei îşi cereau şi-şi dobîndeau dreptul de-a fi.)

Odată l-am supărat şi l-am amărît de moarte pe domnul profesor Opriş, care mă preţuia şi mă proteja aşa precum o făceau şi domnul Domnaru şi domnul Ungureanu. Ne-a dat să scriem, la teza de la istorie, în clasa a VII-a despre: *Socialismul şi rezolvarea lui cea mai fericită prin Biserică*, la care teză eu am persiflat o asemenea soluţie cam „naivă şi perimată", şi-am combătut, cu tupeu şi tulburescenţă rebarbativă, pentru rezolvarea problemelor sociale şi politice prin aplicarea unor metode drastice, fundamentate ştiinţific, pozitive, realiste şi cu adevărat eficiente... Realitatea nu se poate schimba spre bine decît numai dacă o supui unor lovituri ce vin din partea unor legi izvorînd din raţiune, din realitate, şi nu din fantezie ori extaze mistice. Cam aşa combăteam, după cîte mi-aduc aminte acuma, în cuprinsul acelei teze.

Disperat, domnul Opriş s-a dus repede şi l-a consultat şi pe Domnaru în această cauză, apoi au venit amîndoi la mine, m-au luat de-o parte şi mi-au reproşat fiecare în felul său. Domnul Opriş: „Frate Mihàdas, tu cel cuminte ca o fată mare, cum ai putut să te comporţi ca un comunist la teza de istorie?! Atitudinea ta mă sperie. Te-ai dat cu Satana. Ce-i de făcut? Să-m cum că şi tu ai rătăcit...?"

Domnul Domnaru: „Ce-i cu tine, jupîne Mihadaş? Te-ai făcut, mă, bolşevic? Cine ţi-a băgat în cap asemenea idei, domnul profesor Suciu?"...

— Iertaţi-mă, am răspuns, dar nu ştiu care dintre noi greşeşte... A considera că preocupîndu-te de rezolvarea logică şi obiectivă a problemelor de dreptate socială dai apă la moară comuniştilor, înseamnă că domniile voastre aduceţi nu ocară ci un elogiu acestei doctrine şi politicii ei. A considera iarăşi că înţelegerea şi soluţionarea ştiinţifică a aceloraşi probleme înseamnă a acţiona ca un comunist, atunci înseamnă iarăşi că dumneavoastră gîndiţi în favoarea lor. Eu cred că ştiinţa nu este monopolul nimănui, nici chiar al oamenilor

de știință, și de aceea nu mă consider că sunt ceea ce spuneți c-aș fi fiind. Cel mult sunt un om sincer, am perorat eu.

— Cred că ai înnebunit, că ți-ai pierdut mințile... Mihadașule, a zis Domnaru.

— Este o criză a sufletului, o încercare de la Dumnezeu, a încheiat discuția domnul Opriș. Dar nu au adus la cunoștința direcțiunii, nici a cancelariei profesorale cazul acesta, cu atît mai puțin la cunoștința poliției, secția siguranța statului. M-au urmărit îndeaproape în evoluția comportării mele, dar cu o anume amărăciune domnul Opriș, cu o încredere, mai presus decît înțelegerea, în mine, domnul Domnaru.

Bunul și grijuliul meu profesor Leonte Opriș, originar din Alba-Iulia, și-a sfîrșit zilele singur, ca un fel de Francisc d'Assisi, ducînd cu sine de funie o vacă costelivă, ca s-o pască de-a lungul căii ferate.

Vorbea cu ea, cu florile, cu vînturile anotimpurilor și cu păsările cerului.

Așa a murit, vorbind cu păsările și cu stelele serii.

Părintele Albu, cel care se interesa nu numai de mîntuirea sufletelor noastre, expuse la acea vîrstă, dar și de hrana noastră trupească, fiind el și custodele internatului, era om tare vrednic, înalt, cu burtă de arhimandrit, părul alb, puțin, și bărbuța tot albă. În familia lor se albea probabil de timpuriu, de aici și numele de Albu. Un alb imaterial, misterios, de colilie, cu miros de iconostas.

Își iubea familia și se îngrijea de ea, precum o cloșcă își iubește și-și îngrijește puii. Avea două fete și-un băiat — pe Nelu, colegul meu de bancă — și-i iubea pe toți trei cu fervoare, uneori disperată, de panteră. „Am o fată, măi, mînca-i-aș sufletul, frumoasă, Dumnezeule!, cum nu se mai află", zicea el oamenilor, indiferent cine ar fi fost ei și în ce împrejurare, indiferent dacă era sau nu cazul s-o spună. Ileana nu era măritată încă, urma în particular cursurile liceului, nu prea strălucea la învățătură, era nu chiar frumoasă, dar avea ochi cu deochi, pizmași, se îmbrăca foarte curat, se ținea cam semeață pe stradă, privea de jos în sus la oameni (nu la toți, bineînțeles) și nu se dădea pe niciuna din oraș... Dacă se întîmpla să ochească părintele Albu pe cîte cineva, avocat ori doctor, ca să-l facă ginere, iar dacă acesta se hotăra pen-

tru altă fată şi nu pentru „Ileana mea!", atunci să nu te fi apropiat de dînsul. Repezea foc şi pucioasă, flacără şi clocot de catran din fiinţa sa rănită. Arunca anateme şi ocări, şi blesteme infernale asupra ingratului, pehlivanului, netrebnicului, ajunsului, om de nimica şi tîlhar ce era el!

Exista în Dumbrăveni un avocăţel, frumuşel al naibii, abil, ager, fără scrupule, care-şi însuşise, peste noapte, de minune apucăturile marilor domni şi boieri, care ştia să dispreţuiască tot ce nu reprezenta vreo putere şi să se pună bine, lingînd chiar pe jos, cu cei tari, chiar dacă el provenea din ţărani săraci, distant şi plin de sine, şi care, în loc să se căsătorească cu Ileana domnului părinte Albu, lucru ce l-ar fi fericit din cale-afară de mult pe acesta, dar şi pe Ileana, el, netrebnicul, s-a căsătorit cu urîta lui Golomb, pentru că Golomb avea avere şi poziţie în partidul liberalilor. Într-adevăr, una din fetele marelui liberal, cea care devenise soţia lui Maciu, era nu urîtă, săraca, ci hidoasă. Ochi mari, exoftalmici, inegali ca aşezare sub frunte, umblînd adusă din umeri şi pe nişte picioroange parcă de paianjen, ca pe catalige, ţi se făcea milă şi spaimă cînd o vedeai, darămite să-noptezi între patru pereţi cu ea şi să trebuiască să o şi drăgosteşti!... Poate că numai acoperită cu pătura şi cu gîndul la alta, de pildă chiar la Ileana.

Dar avocăţelul acela frumuşel şi cretinel, avea veleităţi mari. Vroia să se căpătuiască şi să ajungă... şi cred că a şi ajuns. Avea toate virtuţile şi toate semnele, şi avea strategie.

Ce i-a făcut odată părintele Albu, să nu fi fost nici tu şi nici duşmanul tău în pielea domnului Maciu: eu îi meditasem avocatului acela pe un nepot timp de un an şcolar şi nu-mi plătise nimic pentru aceasta. I-am trimis eu vorbă prin nepotu-su, m-am înfăţişat în persoană la dînsul ca să-mi cer drepturile, dar dînsul, cu abilitate de avocat, ocolea problema, pleca şi mă lăsa ca vorba ceea,-n ploaie. Eram indignat, nu ştiam ce să mai fac. Lui nu-i păsa. Considera că dacă dă unui nenoricit ca mine vreo haină uzată de-a lui era plătită şi răsplătită munca, a unui nimeni la urma urmei cum eram eu.

Nu ştiu prin ce împrejurare — probabil că m-oi fi plîns eu colegului meu de bancă, Nelu — că povestea aceasta cu plata orelor a ajuns la urechile părintelui Albu, care i-o cocea de mult abilului avocăţel, îl aştepta de mult la coti-

tură, ca să-i plătească pentru o veche răfuială: refuzul de a o lua-n căsătorie pe Ileana. L-a prins, cu ocazia nu știu cărei adunări festive, și acolo, în auzul și vederea tuturor celor de față stătători, l-a judecat amarnic, ce zic?, l-a făcut troacă de porci, l-a tăvălit prin noroaiele care se revărsau torențial din inima-i urgisită atunci, de s-a făcut mic și pipernicit și jigărit bietul avocat, ca un șoarece lovit de ciumă, de ciuma care țîșnea și-l acoperea neîndurător, ca o lavă a iadului, din mînia părintelui Albu, ale cărei jgheaburi se rupseseră-n sfîrșit:

„Păi bine, măi porcule, și porc de cîine ce ești tu, neam de traistă-n băț și traistă goală, netrebnic și nemernic, jigodie de gunoaie, de ce nu plătești mă, rîie porcească, copilului care ți l-a salvat de la repetență pe hăbăucul de nepotu-tu?! Ha, mă? spune, de ce? De ce nu-i dai banii care i-i datorezi, tîlhar și neom ce ești! Batjocorăști și furi dreptul unui copil sărman, venit de departe, fără apărare, fără părinți? No bine! Iată, eu sunt tatăl acelui copil, și te poftesc ca mintenaș să dai, să pui aici, în mîna mea banii, acuși, că de nu, o-ntorc peste obrazul tău cel fără de rușine... Ni mă, la el, coțoflendura".

Uite-așa mi l-a pedepsit, fără milă, de s-a ușurat părintele Albu pe toată viața și pentru tot necazul ce i-l făcuse avocatul, doctorul în jură. L-a făcut praf nu altceva, iar domnișorul Maciu n-a zis nimic. Atîta-i trebuia.

A dat banii frumușel, domnul părinte Albu mi i-a dat mie, iar eu i-am risipit cu prietenii și fetele de la localul căruia i se zicea „Ca la mama acasă".

De ciudă, i-am prăpădit pe toți, pînă la ultima lețcaie, ciudă că în sfîrșit am reușit să-i obțin, dar, mai ales, fiindcă eram așa de îndrăgostit, încît aveam impresia că se destramă odată cu mine întreg universul, mă clătinam parcă peste prăpăstii, cu desăvîrșire dezorientat și fără nici un reazim, nici vreo busolă.

Îi cheltuiești ori ba atunci? Și încă cum!

Părintele Albu explica cu mare căldură și dragoste la orele de religie, mai ales la cele de apologie a bisericii ortodoxe, cu aceeași vervă cu care face Chateaubriand apologia religiei creștine în *Le genie du Christianisme*, atîta doar că Chateaubriand gîndea ca un bonapartist, în timp ce părintele Albu numai ca un urmaș de-al lui Șaguna. Picturile dinlăuntrul bisericilor ortodoxe, zicea dînsul, odăjdiile, tiarele și

cîrjele arhiereşti, apoi corul care dă răspunsurile de sus, din catapeteazma unde se ascund îngerii cerului, coborîrea preotului în timpul slujbei printre credincioşi, toate aceste virtuţi ale bisericii ortodoxe o făceau să stea mult deasupra celei catolice şi s-o apropie mai mult de misterul divinităţii, ca să nu mai vorbim de biserica reformată, laicizată complet şi dezbrăcată de orice fior mistic, de parcă s-ar aduna acolo, în biserica lor, să stabilească preţurile la cîrnaţi şi brînzeturi, nu să-l preamărească pe Dumnezeu credincioşii... Cam aşa sunau gîndurile părintelui Albu, a cărui barbă colilie avea mireasmă de păr de fată orfană şi de iconostas.

În momentul din serviciul divin, de pildă, care se oficia în capela liceului, cînd se cînta heruvicul iar părintele Albu, trecînd printre noi şi cădelniţînd rostea psalmul lui David rar şi cucernic: „Miluieşte — Dumnezeule după mare..." atunci cînd ajungea în faţa lui Bleahu, intercala această paranteză: „Frate Bleahule, n-ai adus taxa pe trimestrul trei, fă bine, juncule, şi-adu-o", după care relua psalmul: „mila ta şi după..." etc.

(Căci părintele era şi casierul liceului).

Altădată, tot lui Bleahu, care era cam indolent, şi tot în timpul heruvicului, cum Bleahu nu îngenunchea, aşa cum făceau ceilalţi, bunul părinte Albu iarăşi îl apostrofa discret: „Bleahu, juncule, fă bine, frate, şi-ngenunche". Iar cînd acelaşi Bleahu l-a întrebat într-o zi — spre lămurire — că dacă fiul şi duhul sfînt sunt născuţi din Dumnezeu, atunci pe Dumnezeu cine l-a născut, în sufletul blîndului părinte se arătă mînie profetică.

Aşa îmbrăcat în odăjdii cum se afla, căta cu ochii-n toate părţile întrebînd: „Unde-i joarda, unde-i joarda să-l croim pe juncul acesta".

Dar părintele şi profesorul meu avea daruri miraculoase-n fiinţa sa, date lui de Domnul: era destul să se uite-n ochii copiilor răi care exasperau pe părinţi cu plînsetul lor continuu şi nărăvaş că aceştia încetau numaidecît din plîns, se linişteau şi-i zîmbeau. Aşa încît nu de puţine ori îl vedeai plimbînd căruciorul cu copil într-însul al cine ştie cărui enoriaş (sau enoriaşe) pe stradă, conversînd drăgălaş cu viitorul junc, spre marea linişte şi voie bună a acestuia, vreme îndelungă, pînă ce părinţii fătului îşi terminau de făcut cumpărăturile, după care, luîndu-şi căruciorul cu pruncul, acesta începea din nou a plînge cu îndărătnicie.

Nu știu cînd, unde și cum va fi sfîrșit părintele Albu; știu însă cu certitudine că, înainte de a-și răsturna ochii dincolo, pentru a da față cu Dumnezeu, a îngăimat din adînc: „Copiii mei, copiii mei".

Mai erau doi preoți ortodocși în Dumbrăveni: *profesorul Munteanu*, care slujea de obicei la capela liceului și-a școlii de fete, și *părintele Dragolea*, figură complet cenușie și absolut inofensivă; deasupra tuturora, ca statură fizică, dar mai cu seamă ca statură morală și intelectuală, se ridica impunător *părintele Simu*, discipol al Blajului și, deci, catolic fervent, nedogmatic însă.

Cînd apărea pe stradă, de fapt, nu trecea, nu umbla ci *venea*, venea parcă luptîndu-se cu o mîzgă imaginară, venea biruitor, cu pieptul răsucit puțin în aer, ca să-și facă vînt, cu ochii mari, sferici, halucinant inegali, scrutînd amenințător văzduhurile, cu toiag apostolic în mîna-i viguroasă, aidoma unui profet al luminii.

Deși eram din țara ortodoxiei, adică din Grecia, deși eram prin născare și botez ortodox, mergeam să ascult slujba părintelui Simu, la biserica greco-catolică. Mă spovedeam eu și mă cuminecam — nu tocmai cu plăcere — dar din obligație, la părintele Albu, căci nu-l puteam supăra, deoarece el se interesa de noi cei de peste hotare dar, pentru împăcarea sufletului cu Dumnezeu, pentru găsirea acelui sentiment forte al comunicării cu infinitul, cu ceea ce incende și transcende, mergeam să-l aud slujind pe titanicul părinte Simu, și mai ales, să-l ascult cum predică. Cînd apărea în amvon, parcă un vultur își arăta chipul fanatic și aripile întinse sub bolți, acolo. Cred că Bossuet l-ar fi pizmuit. Pe lîngă verbul adînc răscolitor, cu fulminații profetice la răstimpuri, ca la Bossuet, părintele Simu mai avea ceva mai presus decît slăvitul vlădică frînc: statura înaltă, amețitor deșirată, glasul tunător, boiul osos și ascetic, cerebral pur și gigantic, vibrînd de-o sinceritate înafara oricărei retorici de amvon. Nu avea în schimb interioruri vaste și înalte, somptuozități grave, de catedrală în care să se desfășoare... ci doar o biată biserică românească.

Mi-aduc aminte și astăzi de dumineca aceea ploioasă, cînd părintele Simu, apărînd parcă din limburile iadului, deodată, la amvon (tocmai atunci atacaseră trupele hitleriste Cehoslovacia și o îngenuncheaseră) a fulgerat cu vocea-i ieșită parcă

dintr-un mare glob de aramă izbit cu o rangă, două propoziții-dicton, una rostită vertical, cealaltă în orizontală, așa fel ca să descrie un imens și înfricoșător crucifix: „Dum Romam deliberant, Seguntum perit" („În timp ce la Roma se vorbește, Saguntul piere.) Aluzie la scleroza flască a puterilor occidentale, care, în loc să sară în ajutorul Cehoslovaciei invadate, parlamentau interminabil și duceau tratative. Leit bătrînul Cato îmi părea părintele Simu, un Cato îmbrăcat în odăjdii, ori un Savonarola uriaș.

Era făcut nu să slujească la o bisericuță dintr-un orășel din Transilvania, ci să calce, îmbrăcat în rasă legată cu sfoară la mijloc, încălțat, în sandale, deșerturile lumii. Nu sărman preot, ci misionar al pustiului era a fi părintele Simu.

Atracția mea înspre această personalitate a orașului venea însă și de altundeva, din niște straturi ancestrale, comune. Oasele mele se simțeau aparținînd acelorași locuri, provenind din aceleași calcaruri ca oasele vajnicului preot, iar magma sîngelui meu era aceeași cu a sîngelui care șuvoia prin vinele acestui Simu de aici.

Străbunii lui, la fel ca străbunii domnului inspector *Ștefan Manciulea*, altă personalitate dominantă in perimetrul cultural al Tîrnavelor, veniseră, cu avutul încărcat pe cai și catîri, din Macedonia, ca să fugă de primejdiile ce-i pîndeau acolo atît din partea autorităților turcești cît, mai ales, din partea națiunilor majoritare care-i amenințau cu deznaționalizarea.

Prinși între două tampoane, își căutau adăpost la frații lor de-o limbă și la o legislație mai statornică, mai sigură.

Inocentiu Micu Clain, care era nu numai un mare luminător al neamului dar și un gospodar iscusit și departe-văzător, îi apradunase pe acești fugari aromâni și îi așezase la Blaj, cu scopul de a crea aici o burghezie românească, știută fiind aplicația spre comerț a acestei spițe a românității.

Cu timpul însă, acei cuțo-vlahi, atrași de dulceața și dărnicia neasemuită în vinuri a pămîntului din hotarele Blajului, au abandonat negustoria și-au devenit țărani, ridicînd din rîndul lor cărturari de seamă, ca și aceștia doi pe care-i amintim cu smerenie aici, părintele Simu și domnul profesor Ștefan Manciulea, ca să nu vorbim de alții, ridicați în alte părți ale Ardealului ca: Gojdu, Șaguna, Meșota, Sina, Muceană, Boiagi și alții.

Părintele Simu a murit la Cluj, şi-a murit numai aşa cum putea să moară un om de măreţia sa sufletească, fericit, în braţele unicului său fiu, doctor dintre cei rari ca ţinută şi frumuseţe morală. Totul s-a petrecut foarte simplu şi firesc: şi-au zîmbit unul altuia. Atît.

Domnul Niculiţă Pop, al doilea director al liceului „Timotei Cipariu" din Dumbrăveni avea, ca şi domnul Negruţiu, predecesorul său, aceeaşi calitate esenţială: toleranţa împinsă pînă la slăbiciune, dar şi aceeaşi debilitate a voinţei, virtute remarcabilă a mai tuturor preşedinţilor din statele din Occident. Ar fi fost un eminent preşedinte.

Dacă cumva el ar fi fost să zicem directorul unui magazin uriaş de vase de cristal de Boemia, şi, din întîmplare, ar fi intrat în acel magazin un taur buiac şi taurul, nărăvit la exercitarea delirantă a puterii sale ar fi început să izbească cu coarnele şi copitele în dreapta şi-n stînga, sfărîmînd vasele într-un iureş mesianic, domnul Niculiţă, în loc să-i fi dat cu ranga-ntre coarne şi să-l îngenunche, dînsul ar fi stat liniştit la masă, bîndu-şi paharul de vin şi lăsîndu-l pe taur să-şi facă poftele pînă la capăt, să nu care cumva să-l deranjeze, să-l supere, să-l necăjească, să-l conturbe din manifestarea măreţelor sale dezlănţuiri taurine.

Domnul director Niculiţă vorbea prea puţin, în schimb bea, destul de mult, vinuri alese, producţie proprie, din pivniţele personale, de aceea era aşa de bun şi îngăduitor cu oamenii, de aceea avea faţa, şi la supărare şi la bucurie, învăpăiată, vînăt-rozacee, mereu.

Preda ştiinţele naturii, dar nu se omora cu firea deloc în această calitate. Premianţilor clasei le dădea din oficiu nota zece, celorlalţi elevi, originari din Dumbrăveni, le dădea nouă şi opt, elevilor din alte părţi, dar de mai mulţi ani aici, la acest liceu, le dădea şapte şi şase, iar celor noi sosiţi de te miri unde, le dădea — puteau să fie ei Buffon sau Racoviţă — invariabil şi indiferent dacă ştiau ori ba, nota cinci, din oficiu.

La teză ne spunea cu o oră înainte ce anume are să ne dea, aşa încît noi scriam lecţia respectivă pe un caiet, acasă, iar în timpul tezei, pe alt caiet ne prefăceam că scriem; atunci cînd domnul Niculiţă începea să adune caietele, noi strecuram nu cel pe care ne jucaserăm pînă atuncea ci pe cel cu lecţia

scrisă gata de-acasă. În caietul de teză simulat, scria fiecare ce-i trăsnea prin cap.

Trifu de pildă, după ce făcea o singură frază introductivă în legătură cu tema dată de domnul profesor, și aceasta copiată din celălalt caiet, înșira pe două, trei pagini tatăl nostru, credeul, născătoarea sau chiar vreo priceazna.

Tezele toate erau așadar copiate cuvînt de cuvînt, punct cu punct, virgulă cu virgulă din manual, deci ar fi însemnat să ne dea la toată clasa nota zece. Nu. Domnul Niculiță dădea lui Popovici și lui Nelu Albu nota zece, la cei din Dumbrăveni nota nouă și opt — după notele de la celelalte materii — la cei veniți mai demult, din alte părți, șapte și șase, iar mie și la încă vreo doi venetici, proaspăt debarcați la Dumbrăveni, cinci. Drept aceea eu n-am deschis niciodată cartea nici la botanică, nici la zoologie, nici la geologie — și regret profund acest lucru — și m-am dus la bacalaureat cu o cutezanță fără precedent, fără să știu nici o altă lecție decît doar două, învățate la Grebena, în clasa a II-a, de la excelentul profesor Niculescu: asimilația și dezasimilația clorofiliană și funcțiunile și produsele pielei, și... exact din acestea două am și răspuns. De ce și cum, vom vedea în alt capitol.

Domnul Niculiță călca egal și liniștit, cu grijă, să nu care cumva să zăhăiască în vreun fel scoarța pămîntului ori podeaua clasei ori betonul de pe coridoare și, de îndată ce intra în clasă, se îndrepta direct la cuier, unde își anina, vara pălăria iar iarna căciula de astrahan, cu exact același gest, fără nici cea mai insignifiantă schimbare.

Apoi îl punea fie pe Popovici, fie pe Albu, fie pe Sandu să citească lecția care urma, de două, trei, patru ori, pînă ce suna de ieșire, cînd, cu aceleași mișcări liniștite, dar exact aceleași, își desprindea pălăria sau căciula din cuier și se făcea nevăzut pe ușă afară, fără să ne spună nimic, de parcă o nălucă de ceață ar fi fost și nu director.

Comoditatea sau indiferența ori, mai cinstit spus, bunătatea lui astfel mascată, ca să nu pară de fariseu, erau semnele vădite ale unei filozofii devenite înțelepciune, aceea de a considera că cel mai neserios lucru în viața aceasta este tocmai să iei ceva prea în serios.

Atunci cînd a fost să fiu exmatriculat, prin forța faptelor săvîrșite de mine și fără voia sa, căci se adunaseră prea multe iar domnul Garda mă pîndea la cotitură, m-a chemat și mi-a

spus, cu o durere şi părere de rău seci, impersonale, „poţi să-ţi iei bagajele şi să pleci unde vrei". Degeaba s-a opus dînsul, Ungureanu, Opriş şi Domnaru în cancelarie, exmatricularea mea s-a hotărît, iar acest lucru îl incomoda nespus de mult pe acest om de o comoditate incoruptibilă.

Mi-a spus să-mi iau bagajele şi să plec unde vreau, dar imediat după ce am părăsit biroul domniei sale, nu ştiu, dar cred că nu greşesc dacă afirm că şi-a şters ochii, a luat legătura telefonică numaidecît cu şeful gării şi l-a rugat să dispună funcţionarului de la casa de bilete ca să legitimeze pe toţi elevii cîţi ar fi solicitat plecare, iar elevului Mihadaş Teohar să nu-i elibereze în nici un caz un asemenea bilet.

Era prima zi de vacanţă a Paştilor şi elevii plecau acasă. Eu am fost invitat să petrec sărbătorile la el, de către colegul meu, Acelenescu Pompiliu, din Jina Sibiului. Bietul Niculiţă şi-a închipuit că voi lua în serios spusa dînsului şi că voi dispare cine ştie pe ce drumuri, singur cum eram, şi-atunci, ca să oprească o asemenea nenorocire a rugat gara să nu mă lase să plec.

Dar eu tocmai de aceea am plecat, pentru că funcţionarul de la gară a refuzat să-mi elibereze bilet. Am crezut că mă aşteaptă altă nenorocire, altă lovitură... că planează şi-o altă năpastă peste capul meu.

Poate că ordinul este, îmi ziceam eu, de la poliţie... Poate că domnul Garda m-a dat şi pe mîna poliţiei... mai ştii. Şi-am plecat pe-ascuns, pe „blat" cum se pune.

Amărîtă vacanţă. Dar nici a domnului Niculiţă Pop n-a fost mai tihnită. Se simţea de două ori vinovat faţă de mine: o dată pentru că nu s-a opus mai cu hotărîre la eliminarea mea din şcoală, a doua oară, pentru că, vrînd să-mi facă un bine nelăsîndu-mă să plec din oraş, mi-a făcut un şi mai mare rău. A înghiţit, fără să se vază, cu noduri bunătăţile şi vinul pascal. La Jina, eu, în timp ce o sărutam pe Elena, mă simţeam străbătut fulgerător de un suspin ca de lama subţire a unei săbii reci: neliniştea viitorului meu.

În ultimul an directorul meu s-a accidendat grav la un picior, în timpul unor campanii electorale, şi-a trebuit să umble din acea clipă şhiopătînd, rezemîndu-se în baston. Din cauza acelui necaz elevii l-au poreclit Hefaistos.

Avea un băieţaş subţirel şi firav şi-o fată, dintre cele mai drăguţe ale oraşului. I-aş fi făcut curte, dar nu-ndrăzneam, pentru că era fata directorului, iar eu eram stîngaci în

ale obrăzniciei. Decît să se creadă că fac acest lucru pentru ca să mă pun bine cu directorul liceului, mai bine am renunţat, nu fără durere, la a-i face curte ochioasei şatene.

După ce-a ieşit la pensie, directorul Niculiţă s-a retras la Cluj, unde s-a făcut pălărier şi-a putut să fie astfel aproape de copiii săi pînă ce i-a văzut pe fiecare cu pîine bună-n mînă.

Nu a rămas dator nimănui, cu nimic.

A murit ca oamenii blîndul Niculiţă, înconjurat de toţi cei pe care i-a iubit şi l-au iubit.

Mai era la Dumbrăveni un profesor cu numele de *Pop*, dar nu Niculiţă ci, după poreclele pe care i le-au dat elevii, cînd Leliţa, cînd, şi mai sugestiv, Pişiflinghi. Făcea cu noi ore de muzică, dar, vorbă să fie . . .

Era rotofei şi la trup şi la faţă, iar cînd mergea, indiferent unde, mişca din cap şi din buci cu drăgălăşenie, ca leliţele.

Stătea la internat, unde, în schimbul cazării şi-al mesei, făcea slujbă de pedagog. Era foarte fricos dar se silea să facă pe autoritarul excesiv, pînă la ridicol, aşa cum se-ntîmplă de obicei totdeauna cu fricoşii. Umbla cu jordiţa-n mînă şi, fie că era, fie că nu era cazul, la masă ori în dormitor, ori pe coridoare, ca să-şi demonstreze că-i investit cu putere, abţiguia pe toţi cîţi îi ieşeau înainte, aiurea, trecînd printre ei sau oprindu-se în faţa cîte unuia, tam-nisam: „Ce, ce, ce-i cu tine, hai", şi jap, jap cu jordiţa peste fund sau peste umeri.

În sala de mese era o trapeză alăturată unde serveau masa unii profesori, burlacii de regulă. Acolo se ospăta şi domnul Leliţa, sau Pişiflinghi, dar se ridica de la locul său în fiecare minut, ca să abţiguie pe unul sau pe altul de la mesele unde era niţică gălăgie. Mai simpatic era în zilele de miercuri şi vineri, cînd ni se servea supă de chimin urmată de porţii serioase de fasole frecată şi prăjeală multă cu ceapă pe deasupra.

Atunci era mai nervos ca în alte dăţi, se ridica mult mai des de la locul său, agitînd jordiţa împotriva noastră sau peste spinările noastre, avînd întotdeauna două dîre de grăsime care i se prelingeau din colţul buzelor la vale, peste bărbie, întocmai ca nişte mustăţi mongole.

Din cauza lui am primit într-o duminecă două pălmi nă-

praznice de la profesorul Domnaru, protectorul meu, spaima internatului şi-a liceului.

Sîmbătă seara cam întîrziasem prin oraş, m-am cam consumat, din care cauză dimineaţă am prelungit somnul, peste limita permisă de regulament. Domnul Leliţa a intrat în dormitor, a venit ţintă la patul meu, a tras pătura de pe mine şi-a început să mă muşte cu jordiţa: „Na, na, nerușinatule ce eşti, na". Buimac şi întărîtat, îmi ies din fire, mă ridic, îl apuc de guler şi-l scot din dormitor afară, după care m-am încolăcit sub pătură şi mi-am continuat somnul. El s-a dus, zburînd şi ţipînd ca o gîscă-ndopată, speriată, de-a dreptul la domnul Domnaru, şi s-a plîns cu deznădejde mare, dînd din aripi într-una şi făcînd larmă disperată.

No, lasă, lasă, a zis domnul Domnaru, iar la ora mesei de prînz s-a înfăţişat, ca de obicei, în sala de sufragerie. M-au cam trecut răcori. Domnul Domnaru a mai înfipt mîna-n chica cîte unuia, l-a izbit cu fruntea de colţul trapezei, s-a oprit la masa noastră (răcorile la mine deveniseră fiori de gheaţă) l-a tachinat niţel, cu amabilitate, pe Craja pentru felul său mercantil de a se comporta — precupeţ de note, cum îi spunea dînsul — apoi pe Popovici, pentru claia de păr nepieptănată-n veci, şi urma să se oprească şi la mine... Dar, spre uşurarea mea, nu s-a oprit, ci s-a dus, cu pieptul afară şi fruntea-n sus.

Eu am respirat adînc, relaxat, dar... n-am apucat să duc prima lingură de supă la gură, căci am rămas cu ea în dreptul buzelor, înfrigurat din nou. Cînd să-nchiză uşa după dînsul, domnul Domnaru a întors capu-i semeţ înspre masa unde stăteam şi eu şi-a zis, jovial aproape: „Jupîn Mihadaş, ia-n poftește te rog..."

Profesorul meu n-a vrut să mă înjosească în faţa întregului internat, iar a doua zi în faţa liceului şi-a oraşului întreg, căci zvonul s-ar fi întins epidemic, dar nici nepedepsit nu înţelegea să mă lase.

Pe coridor, numai între noi doi, mi-a ridicat faţa spre cer, cu chica mea bogată şi vălurită strînsă zdravăn în pumnul stîng al dînsului şi: „zbang, trosc, jap, jap" cîte două pălmi peste fiecare parte a obrazului meu. În surdină: „De la cine-ai învăţat tu mă, să-ţi baţi profesorii?" Apoi mi-a dat drumul: „Marş la masă!" „Vă mulţumesc, dom' profesor" răspund eu, „m-am săturat" şi, în loc să reintru în sufragerie, urc în grabă mare scările spre dormitor, unde-am stat singur şi nici

n-am ieşit în oraş după-masa, cînd era permisie generală. Cineva s-a supărat mai tare decît mine în după-amiaza aceea. Sărmanul Pişiflinghi, de-atunci încolo trecea pe lîngă mine cu un aer victorios, parc-ar fi vrut să spună, ca leliţele: „Sîc, sîc, crapă de ciudă, na, ai văzut?"

Nu ştiu ce s-a mai întîmplat cu domnul Pop Leliţa, dar cred că numai bine, deoarece mai era pe deasupra şi doctor în jură, iar unor atari persoane nu li se poate întîmpla mare rău în viaţă. Cel mult, se-ntîmplă, de regulă, să moară singuri.

După dispariţia domnului Pop Leliţa din Dumbrăveni, a venit ca profesor de muzică fermecătorul *Traian Felea*, vrăjitor al baghetei, care a creat în oraşul acela, fără exagerare, cel mai frumos cor mixt din toate cîte erau la liceele şi şcolile din ţară atunci.

Ne-a cucerit pe toţi cu acel zîmbet crepuscular, ca-ntr-un „Ziurel de ziuă" . . .

Cînd dorea să obţină ceva de la noi, chiar imposibilul, se deschidea surîzător spre noi, ca atunci cînd se crapă de ziuă într-un loc de mare taină, de pildă pe creasta unui munte, şi aceasta era argumentul suprem, ce spun, argumentul miraculos, căci atuncea chiar şi elevii afoni căpătau voce muzicală ca prin minune şi corul întreg ca o explozie de îngeri din adîncul albastru al cerului.

Dar nu numai pe noi reuşea să ne farmece domnul Felea ci, mai cu osebire, pe tînăra profesoară de gimnastică de la şcoala de fete avînd într-însa jăratec de vatră din Eghipet. Înaintea adormitorului surîs al lui Traian, jeratecul acela se preschimba-n cîntec, cîntec închinat tremurător zeului Soare, iar negrul ochilor ei, în fumegare de jertfelnic. Vom reveni.

Limba franceză au predat-o doi: *domnul Coca* şi după dînsul, *domnul Podariu.*

Cu nici unul n-am dus-o bine, nu pentru că n-ar fi învăţat la această foarte îndrăgită materie, ci pentru că mă obrăzniceam şi-nvăţam mai mult decît pretindeau domniile-lor sau programa analitică, lucru care pe dînşii îi vexa în autoritatea şi competenţa de care erau plini.

Coca acela era un tip micuţ, subţirel, foarte elegant îmbrăcat într-una, schimbînd costumele de cîte două, trei ori pe zi, avea un defect la bărbia şi-aşa mică, aproape simulată, încît,

din cauza aceasta, vorbea cu gura cam strîmbată, cu vorba repezită; avea în schimb o soţie foarte frumoasă, cu ochi cenuşii, părul galben şi trupul ispititor, ca făptura serii, cu luciu viclean, de sidef viu, în miezuri.

Domnul Coca nu avea numai bărbia scobită cumva, ci şi falanga de la degetul arătător îi era răsucită, şi-mi părea foarte nostim atunci cînd umbla cu ea pe filele caietelor de teză, apostrofîndu-ne din gura asimetric mişcată, cu vocea în cvintă: „Hei, secătură, fire-ai a dracului să fii".

Tip citadin, rasat şi foarte rafinat cum era, nu putea să simpatizeze cu o mutră de fiară, ca aceea pe care i-o ofeream eu, şi faţă de care, un om subţire ca dînsul era firesc să aibă un fel de repulsie amestecată cu ceva teamă: teama civilizatului faţă de barbar. De aceea tot striga la mine — dar fără nici o raţiune — „hei, puşlama, hei secătură" ... Nu eram nici una, nici alta. Putea să-mi spună, de-o pildă: „hei ciobane, hei tîlhar de codru, hei brută, hei fiară", dar în nici un caz secătură sau puşlama. Nu aveam nici cea mai vagă tangenţă cu acele două categorii caracterologice în care fără noimă, nici haz, mă încadra domnul Coca.

Îi rămîn însă recunoscător că m-a lecuit de o boală: credinţa c-aş fi avînd talent la pictură!

Făcusem capul lui Traian şi-al lui Decebal şi le-am fixat pe peretele clasei, cu pioneze. Cînd le-a văzut, domnul Coca a sărit în sus ca muşcat de viespi: „Hei secătură, cine-a făcut idioţeniile-acelea de-acolo? ... Jos, secăturilor, imediat jos de-acolo cu bulibaşii de şatră şi cu împăraţii romani".

Umilit, de mi s-au înmuiat toate încheieturile de la mîini şi de la picioare, am desprins de pe perete pe cei doi făuritori ai neamului românesc, pictaţi de mîna mea nătîngă, şi dracul să mă ia dacă am mai pus de-atunci degetele pe creion sau pensulă ca să desenez. Vindecarea a fost radicală.

Cu domnul Podariu, bărbat înalt şi legănat în mers, am avut un alt necaz: la o teză despre Leconte de Lisle şi anume analiza la poezia *Somnul Condorului*, în loc să scriu exact cele şapte fraze dictate de domnia-sa, şi care trebuiau învăţate pe dinafară, eu m-am apucat — după un tratat de istorie a literaturii franceze pe care mi-l dase spre consultare profesorul meu de filozofie Camil Suciu — să fac întîi o „dizertaţie" asupra atitudinii eului în lirica parnasiană, apoi un portret vibrant poetului, după care a urmat o analiză „exhaustivă", cu citate, a excepţionalului poem.

La o săptămînă după aceea, domnul Podariu ne-a adus tezele. La toţi cei care-au scris nici mai mult, nici mai puţin decît dictase — adică scrisese — domnia-sa pe tablă, şi fără greşeli de ortografie, le-a dat zece. La cei care greşiseră sau omiseseră cîte ceva, după gravitatea omisiunilor sau a greşelilor, le-a dat nouă, opt, şapte şi chiar şase la vreo doi, mai neatenţi, mai neglijenţi. Nu dăduse nici un cinci, dar pe teza mea pusese, din tot sufletul, un patru cît scaunul pe care stătea la catedră de mare.

Adică, haşurase toate cele şase pagini scrise de mine, apăsînd cu patimă creionul roşu (restul tezelor nu ocupau mai mult decît trei sferturi de pagină) iar peste ultima, plesnise, pe toată suprafaţa, cu autoritate triumfătoare, impunătorul „patru", în cifre şi litere.

— Domnule profesor, spun eu, nu fără indignare nici ironie, teza mea n-aţi binevoit a o citi... decît doar aţi haşurat-o. Atunci consider că nota patru este prea mare... Vă rog să-mi daţi zero pentru că atîta ar merita o teză pe care n-aţi citit-o deloc.

— Nu fii cinic, măi, nu face pe nebunul, răspunde domnia-sa ameninţător. Şi-n lucrarea scrisă ai făcut pe nebunul, ţi-ai dat aere, vrînd să-mi arăţi mie cît de „deştept eşti", dar află că nu-ţi merge cu mine. Trebuia să scrii ceea ce au scris şi colegii tăi, adică ceea ce v-am dictat eu şi nu să-mi faci paradă mie de baliverne... Ce, crezi că mă impresionezi? Ori vrei să te crezi mai ceva decît colegii tăi, şi (aici a pufnit pe nas) poate că şi decît mine... Nu-ţi strică să fii ceva mai modest. Ori vrei să faci excepţie, opinie de deştept deosebit?"

— Domnule profesor, îndrăznesc eu a relua, cele dictate de domnia-voastră le ştiu pe de rost şi vi le pot scrie pe tablă chiar acum, cu ochii închişi, şi dau să mă îndrept spre tablă...

— Ei bine, pentru că persişti în a fi cinic şi a face în continuare pe nebunul, te mai dăruiesc cu un trei în catalog. „Ca să nu se simtă prea stingher patrul de la teză", completez eu, fapt care l-a scos din sărite şi s-a dus glonţ la domnul director, tunînd şi fulgerînd împotriva mea, cerînd eliminarea pe o lună, „ca să-mi vină minţile la cap".

Problemă grea pentru domnul Niculiţă Pop, a cărui bonomie, ca şi aceea a predecesorului său, Ion Negruţiu, putea fi

invidiată de mulţi preşedinţi de state occidentale şi extremoccidentale.

N-a ieşit bine domnul Podariu din biroul direcţiunii că am şi intrat eu.

Luasem cu mine istoria literaturii franceze, în care subliniasem, la capitolul respectiv, toate paragrafele de unde mă inspirasem în pregătirea tezei, am luat şi teza cu paginile haşurate şi cu patrul acela paranoic instalat pe ultima pagină şi, cu drămuită cuviinţă, am arătat domnului director Niculiţă, care tot îşi mototolea pălăria-n mîini, jenat şi încurcat, nedreptatea ce mi se face, rugîndu-l totodată să dispună asupra domnului profesor Podariu să-mi corecteze nota, precum că... mă obrăznicesc eu, „am să mă duc cu teza şi cu istoria literaturii în mînă la ministor, să mă plîng domnului ministru, aşa precum am venit să mă plîng la dumneavoastră, dacă nu mi se face dreptate."

— Nu putem pedepsi, perorez eu, interesul şi pasiunea pe care o manifestă unii elevi de-a se strădui să-nveţe mai mult decît cere limita pretenţiilor domnilor profesori şi nici limitele programei analitice... (Începeam să mă obrăznicesc, iar domnul Niculiţă se stăpînea, autosurîzîndu-şi, jenîndu-se ca nu cumva să pară autoritar faţă de mine, faţă de sine, ceea ce l-ar fi înstrăinat de firea sa minunată şi l-ar fi făcut neom, caraghios. Dînsul prefera celălalt mod de a fi caraghios: bunătatea nemărginită. Nu putea să-i urmeze altcineva dacă ar fi trebuit să plece, decît celălalt om de mare omenie, care-l precedase, domnul Ioan Negruţiu).

„Bine, bine, a zis domnia-sa cu înţelepciune ascunsă, du-te numa-n clasă şi vezi-ţi de treabă".

Nota s-a schimbat din patru în zece, iar la cîteva luni după cele întîmplate, domnul Podariu a părăsit învăţămîntul, obţinînd un post de inspector la Ministerul Muncii. În timpul studenţiei mele, ne-am întîlnit prin Bucureşti şi-am fost prieteni. La Ministerul Muncii nu avea probleme de genul aceleia pe care a avut-o în liceu cu mine. Acolo oamenii puteau lucra cît de mult peste dispoziţiile inspectoratului şi-ale inspectorilor, era cu atît mai bine.

M-am prezentat cu teza buclucaşă şi la domnul profesor Camil Suciu, care ne preda filozofia şi care, cu totul opus domnului Podariu, se bucura atunci cînd se-ntîmpla ca vreunul din noi să ştie altceva decît ceea ce conţinea manualul, sau mai mult... şi, domnia sa, ascultîndu-mă, şi-a prins na-

sul proeminent între policar şi arătător — aşa cum îi era obiceiul cînd avea o stare de spirit deosebită — şi frecîndu-l uşor, a rîs înfundat, cu plăcere ironică.

Am mai spus că profesorul meu de filozofie semăna cu Carol al XII-lea, la faţă şi la statură, avînd aceeaşi frunte înaltă şi lată din cale-afară, aceeaşi ochi departe-săgetători, puţin adus din spate, cum stă bine filozofilor; avea o gîndire sceptică şi sîcîitoare, de voltairian comunist în ilegalitate, şi nu era cîtuşi de puţin dispus să împingă curajul pînă la temeritate, aşa cum făcea uriaşul rege suedez. Făcea pe profesorul de nevoie, în silă, deşi avea calităţi neobişnuite în această direcţie, mai ales de pedagog. Era licenţiat în drept şi filozofie, cu supra-studii la Paris, de unde se întorsese cu idei democratice puternic avansate spre comunism. Domnul Domnaru era gelos cînd mă vedea stînd de vorbă cu dînsul, făcea crize de indignare şi-l făcea pe el vinovat de devierile mele spre stînga, ca-n exemplul cu teza de la istorie despre socialism şi rezolvarea lui cea mai fericită prin . . . „Ştiu eu cine-ţi vîră-n cap idei dintr-astea", îmi reproşa protectorul meu.

Domnul Suciu îmi dădea să citesc cărţi în limba franceză şi-mi dirija lecturile în materie de literatură şi filozofie scrisă-n limba română. Îmi dădea chiar şi pachete de ţigări, mai ales cînd rămîneam singur în internat, în zilele de vacanţă, şi-şi permitea afrontul de a se plimba cu mine prin oraş, îmi vorbea despre fete, despre femei şi grija de a nu mă-mbolnăvi cumva, ba mai mult, m-a rugat să o pregătesc pe Hilde, logodnica sa, frumoasa teutonă a oraşului, la limba latină şi limba română, ea urmînd în particular cursurile liceului. Dumnezeule, cît erau de frumoase acele ore! Dumnezeule, cît de tulburător ningea afară! Ce somptuos stătea-n colţul camerei, şi-n ce tăcere sacerdotală învăluit, ceţosul pom de Crăciun! Iar eu îi traduceam frumoasei Hilde, din Tacit ori din Tit Liviu, pierdut, făceam rătăcitoare incursiuni în lumea poeziei lui Eminescu, iar profesorul meu, în cealaltă cameră, tolănit pe divan, lîngă sobă, îşi fuma precum un sfinx, ţigara, răsfoind alene o carte ori reviste franţuzeşti cumpărate de la chioşc. Cînd se împlineau exact 45 de minute, adică ora oficială de lucru la clasă, Camil striga la Hilde: „Hilde, dă-i drumul la băiat. S-a terminat ora. Dacă nu, te voi obliga să plăteşti timp suplimentar de muncă". Hotărît lucru, domnul Suciu era de-a binelea bolnav de boala occidentului.

Hilde-mi dădea degrabă drumul de la oră, dar nu și din casa ei, căci treceam în camera cealaltă, acolo ne așezam la masă toți trei, serveam prăjituri făcute de mîinile ei dalbe, beam vinuri regești, de Tîrnave, discutînd între timp, fie lucruri serioase, fie hazlii, cu aluzii răutăcioase.

În clasă domnul Suciu vorbea cu noi prietenește, considerîndu-ne niște *copains* (termen franțuzesc pentru a denumi prietenia fără pretenții) și, plictisit cum era de munca pe care o făcea, nu de puține ori se scăpa în clasă, ca între amici, cu vorba: „M-am săturat de școală ca țiganul de... mă-sii".

Intuia în profunzime oamenii, îi persifla și-i punea uneori la surprinzătoare probe, ca de pildă aceea de la teza de logică, despre figurile silogistice, cînd eu, prins într-o atare cursă vicleană, am descoperit, fără să-mi fi pomenit cineva vreodată despre ele, încă două figuri silogistice, peste cele cinci cîte figurau în manualul de logică al lui Valeriu, pentru clasa a VII-a de liceu, dintr-o simplă punere la încercare din partea șiretului meu profesor de filozofie. Elev de zece la dînsul, fără probleme, am scris la repezeală în caiet care erau cele cinci figuri ale silogismului de la Aristoteles cetire, și-acuma îmi reciteam textul pentru a-i face ultima corectare. Nu trecuse nici jumătate de oră. Domnul Suciu s-a postat în spatele meu și, rîzînd în felul său, cu nasul între cele două degete, policarul și arătătorul, rîzînd ca și cum ar fi cetit tot ceea ce scrisesem eu, m-a avertizat: „Bagă de seamă, Teohari, că nu sunt cinci figuri silogistice ci șapte. Pentru cît ai scris nu primești mai mult decît nota șase. Colegii mei s-au speriat, dar nu s-au sinchisit. Ei nu le cunoșteau nici pe cele cinci, ce să-și mai bată capul și cu altele. Or, mai perspicaci decît mine naivul, care poate fi dus pînă la capătul lumii, — dar nu în orice problemă —, cu un bob de porumb legat de-o sfoară și trasă încet dinaintea lui, au priceput subtextul intervenției lui Suciu prin care el vroia să mă întărîte. Eu însă am intrat în panică.

Domnul Suciu a observat starea mea și și-a întețit instigarea: „Ai cam trecut superficial peste lecția asta, amice; se vede că erai grăbit sau te gîndeai la vreo Turică și-ai uitat să consulți și indicațiile de la subsolul paginii... acelea (iarăși a rîs înfundat) scrise cu litere mărunțele".

M-am cătrănit și m-au trecut sudorile. Era într-adevăr rușine; s-ar fi aflat nu numai în cancelarie ci și la școala de

fete că eu, cel care mă ţin filozof, n-am ştiut la logică şi n-am obţinut decît, ca oricare altul, nota şase. Colegii mei nu se gîndeau că dînşii nu erau singuri nici pe cele cinci, dar jubilau în sinea lor pentru neştiinţa mea, şi sperau că aerele pe care, probabil, mi le dădeam, se vor cam risipi de-acuma.

Mai aveam aproape un sfert de oră. M-am înverşunat. Nu se poate. Trebuie să le ştiu. Ia să vedem cam cum ar arăta. Trebuie că sunt nişte alte ipostaze ale celor dintîi cinci. Le vin eu de hac. Şi sudorile mă trecuseră de-a binelea.

Domnul Suciu jubila şi dînsul, dar îndemnat de cu totul alte sentimente decît pizma colegilor mei.

Da' ce? Nu tot minte de om a fost aceea care le-a descoperit? Şi mi-am răsucit creierii, i-am biciuit, i-am canonit, i-am stors, i-am frămîntat, le-am cravaşat inerţia şi, pînă la urmă, de unde neunde — în orice caz după ce le descoperise înaintea mea filozoful francez Gobleau — am dat şi peste celelalte două figuri silogistice!

Nu eram sigur, dar erau fără cusur ca structură logică şi nu erau identice cu nici una din celelalte. Şi mai satisfăcut, — parcă ştia că aşa va fi — profesorul meu, frecîndu-şi mai departe nasul, cu acelaşi tic, a zis rîzînd înfundat, cu mîndrie ironică: „Ehei, ce nu face omul cînd îi cade zăvorul pe gît!" Nu m-a lăudat în faţa clasei (considera c-ar fi fost indecent, şi bine-a făcut) în schimb, pe coridor m-a prins pe după umeri şi mi-a zis: „bravo". Apoi, tot rîzînd: „Tu ştii că nu figurează-n manual cele două figuri pe care le-ai descoperit, forţat, în ora de teză? ..." Apoi, în glumă, bucuros, cu ironie mărinimoasă: „Dar dacă n-ai ştiut că nu erau trecute-n manual, înseamnă, totuşi, că n-ai ştiut lecţia, că n-ai cetit-o cu atenţie, deci am avut dreptate cînd ţi-am spus că n-ai învăţat". M-a mai bătut o dată cu drag pe umeri şi-a intrat în cancelarie, ţinînd în stînga catalogul şi caietele de teză, iar cu dreapta frecîndu-şi nasul.

L-am reîntîlnit peste vreo şase ani, la Bucureşti, cînd m-a invitat stăruitor, de data asta nu să o meditez pe frumoasa Hilde ci să-mi încredinţeze, în cadrul Departamentului Naţionalităţilor, al cărui secretar general era, un post de referent de presă cu două gradaţii dintr-odată. „Am nevoie de un om de încredere", stăruia dînsul. Şi, nu ştiu de ce, am preferat postul oferit de profesorul meu din liceu, în locul aceluia oferit de profesorul meu din universitate, Mihai Ralea, post de inspector al teatrelor. Am considerat, probabil, că-i mult

mai bărbăteşte să ai de lucru cu naţiunile, decît cu actorii şi actriţele. Pînă la urmă însă tot a trebuit să lucrez şi cu aceştia.

Cînd, după nu multe luni, a trebuit, din motive pe care le vom relata în altă parte, într-o altă povestire, să părăsesc postul, profesorul meu, în loc să se supere pe mine, a strigat, impulsiv şi nesocotit cum era uneori: „Am avut un singur om cinstit aici, şi-acela mi-a plecat!"

Îmi mai aduc aminte de încă un profesor de matematici, unul *Cervenca* şi nu ştiu cum, care mi-a rămas în amintire prin aceea că, în timpul recreaţiei, ca şi-n timpul liber, îi urmărea pe elevi, prin subsolul internatului, pe după zidul care înconjura liceul, ca să-i prindă fumînd şi apoi să-i pedepsească cu tăierea părului, sau îi urmărea, deghizat în fel şi chip, ca să-i prindă la cinematograf sau altundeva... şi iarăşi să-i pedepsească. Era mic, ursuz şi-mbrăcat mereu în maro.

Fiind diriginte la clasa VIII-a, i-a tuns pe octavani pînă la piele, cu douăzeci de zile înainte de încheierea cursurilor, pentru că i-a prins fumînd. Altfel, era foarte citit.

De la domnul profesor *Bartha*, cu care făceam educaţie fizică, am deprins lucruri sănătoase: să mă dezbrac pînă la piele şi să fac băi reci pe tot corpul, în fiecare dimineaţă, să nu zăbovesc în pat după ce m-am trezit din somn ci să sar imediat, să fac mişcări şi apoi să mă spăl, să mă frecţionez, de preferinţă cu prosop din cînepă, să nu-mi încarc stomacul cu prea multă mîncare, de fapt mie nu mi-a fost dat să fac atari greşeli, ba din contră!... — să nu-mi pun minţile niciodată cu vrerea femeii, căci n-au capăt, să nu-mi irosesc vigoarea trupului stînd la cîrciumă şi bînd, să nu fumez, sau să fumez cu grijă şi măsură.

Vedea în mine un viitor mare fotbalist. Mi-a spus odată: „Dacă aş şti că nu s-ar supăra domnul Domnaru — cu care n-ar fi vrut să aibă de-a face —, m-aş ocupa intens şi-aş scoate din dumneata un fotbalist de talie mare. Ai un fizic anume făcut pentru aşa ceva, ai o vitalitate explozivă şi continuă, ai start şi detentă, ai simţul plasamentului pe teren şi-al mingii şi, mai ales, ai... cum să spun... ceva... adică nu laşi nici mort să treacă adversarul".

M-a introdus în selecţionata liceului, în mare taină, ca să nu afle domnul Domnaru şi rezultatul a fost că, din cauza

înverşunării cu care jucam pe post de apărător dreapta, şi-a durităţii cu care întîmpinam pe adversarul care îndrăznea să mă depăşească, într-o zi s-a dezlănţuit o mare busculadă pe teren, cu serioase contuzii şi tumefieri de ambele părţi. S-a aflat, bineînţeles, la direcţiune, în cancelarie (cum să nu se afle cînd mai toţi eram cu urme pe faţă) şi ce perdaf am primit eu atunci de la domnul Domnaru, numai eu ştiu.

— Ce-i, jupîn Mihadaş?... Doar nu intenţionezi să te faci fotbalist. Îmi este mie ruşine mai mult decît ar trebui să-ţi fie ţie. Bravo! Frumos îţi stă, n-am ce zice. Apoi s-a legat de domnul Bartha atît de vehement, că bietul de dînsul n-a ştiut unde anume să se ascunză de gura lui. Imediat, a doua zi, la ora de română, Domnaru a citit în clasă, în batjocură, şi-o epigramă împotriva acestui sport, şi-a mea, pe care dînsul îl considera odios. Iată epigrama:

Ai fost favorizat de soartă.
Aplauzele zburau în stoluri...
Cînd ai intrat cu capu-n poartă,
Băgaşi, deodată, două goluri.

Aşa m-am lecuit eu de pasiunea fotbalului. Nu ştiu dacă a fost bine sau rău pentru mine. Mai mult decît intervenţia domnului Domnaru însă m-a lecuit de jocul cu mingea, boala aceea cumplită, pleurezia purulentă contractată în iarna clasei a VI-a.

Era om chipeş şi fain domnul Bartha, dar avea unele mici cusururi, lua totul foarte în serios, împingea ambiţia pînă la absurd şi nu l-am văzut zîmbind niciodată, decît tîrziu, la Cluj, cînd bătrîn fiind şi plimbîndu-şi nostima nepoţică, zîmbea acesteia cu iubire mare şi ungureşti vorbe de alint.

Am lăsat la urmă pomenirea unui alt profesor de ştiinţe ale naturii, domnul *Traian Trăzneu*, zis Paratrăznetul, nu pentru că ar fi fost ultimul, ci dimpotrivă, tocmai pentru că era un ins cu totul aparte. Era originar din graniţa ţării Năsăudului, din Comuna Ragla, mic de statură, cu început de chelie, deşi tînăr, cu un tic ciudat, de savant, pe care-l executa discret, din umăr şi gît, mai ales atunci cînd nu-i convenea un lucru, ori cînd vroia să-ţi dovedească că nu-i tocmai aşa cum spuneai; umbla mereu cu cartea-n buzunar, şi fusese, înainte de-a fi profesor de liceu, învăţător.

Era de-o exigență excesivă, dar și de-o acurateţe și stăruință în predare, fără egal. Ajunsese proverbial, iar atunci cînd un candidat la examenul de admitere la medicină ieșea la tablă să răspundă, cu cutia de crete colorate subțioară, și-ncepea să descrie organul și funcțiile lui, marcînd cu cretă colorată totul, președintele comisiei de examinare îl întrerupea: „Dumneata ai făcut anatomia cu domnul Trăzneu, nu-i așa?" „Da", răspundea cu încredere-n el candidatul.

„Mulțumim, destul, ne-am lămurit. Zece." Și aceasta nu-i poveste. Așa se întîmpla și la examenele de admitere la medicină și la științe naturale, geologie, cu elevii care-au pătimit amarnic la Dumbrăveni, la liceul „Timotei Cipariu", unde au trebuit să studieze acele discipline cu domnul Trăzneu, zis Paratrăznetul.

Își ieșea repede din fire în fața indolenței și-a relei voinți. Atunci mușca fulgerător, ca vipera, din pălmi.

Cum pe Bok nu-l putea ajunge, deoarece acesta avea peste doi metri statură, iar Trăzneu numai unu și șaizeci, zburînd, se suia pe bancă și de-acolo: „Hei, mișelule!" ... și jap, jap, peste fața mișelului.

Pentru mine avea slăbiciune, căci lui Traian Trăzneu îi plăcea poezia și auzise el cum că eu scriu versuri. Nu mă supunea la eforturile la care erau supuși restul: „Hei, mișeilor, cu Mihadaș e altceva. Poeții au alt statut de viață. Pe voi ceilalți însă, las pe mine, mișeilor!"

Se uita cu simpatie și chiar admirație la mine și-mi dădea șase din oficiu, lăsîndu-mă să-nvăț atîta cît îmi „tihnea". Nici nu mă provoca măcar la răspuns, de teamă să nu mă facă de rîs, și într-adevăr, m-ar fi făcut.

În societate era un om minunat. Știa să glumească într-un mod plăcut, cînta cu mult patos doine, și-avea pleazna șoadă-n vorba dulce mușcătoare, de țăran din Ragla. Era un adevărat basm să umbli cu dînsul prin munți. Eu am avut această fericire. Am călcat cu Trăienică tot masivul Rodnei, cînd s-a-ntîmplat să fim colegi de cancelarie la Bistrița. Din fenomenele tectonice făcea adevărate pasaje epice, de roman, ca să nu mai spun cu cîtă înfiorare și gingășie vorbea despre florile de pe Ineu, iar din restul specimenelor de floră realiza adevărate personaje de povestire fantastică. Despre faună îți vorbea ca despre societatea omenească, fiecare neam de animal reprezentînd o anumită categorie de oameni. Manifesta însă, în mod vădit, un plus de simpatie și prețuire

față de animale decît față de oameni. „De cînd cunosc oamenii, am început să iubesc animalele“ sau „sunt mizantrop fiindcă mă cunosc“ ...

Apoi a plecat pe front, căci era și ofițer de rezervă, locotenent, — de unde s-a întors purtînd în suflet o mare tristețe și-un icter negru care a degenerat cu timpul în cancer — deoarece lui Trăienică îi plăcea, mai ales atunci cînd cînta doine, să bea și pălincă.

A stat la datorie ca un adevărat soldat al menirii sale de profesor, n-a vrut să se pensioneze și s-a dus acasă ca să moară cu numai două ore înainte de a intra în comă, acea stare neutră, între viață și moarte, stare intermediară, un fel de purgatoriu, în care muribundul aude totul, și ceea ce vine din adîncul memoriei și ce vine dinafară, dar nu poate răspunde, în nici un fel, nimănui.

Îl duceau doi elevi de braț spre casă. La jumătatea drumului, Trăzneu s-a oprit brusc: „Hei, mișelul de mine, trebuie să mă întorc înapoi în cancelarie... Lui Cocișiu nu i-am calculat exact media. I-am dat cinci, dar trebuia — acuma îmi dau seama — să-i dau șase, căci știe cam de cinci și optzeci. Mă-ntorc să-i mai dau cele douăzeci de procente. Sunt ale lui. E dreptul lui. Haideți înapoi.“

— Domnule profesor, au protestat cu blîndețe și condescendență Doroftei și Bicsak, elevii care-l duceau spre casă, lăsați acuma, nu-i nimica, ori cinci, ori șase, tot acolo-i. Nu-i nici-un bai.

— Hei, mișeilor, nu-i așa. Nu mă duceți în ispită. Nu vreau să duc cu mine, dincolo, această remușcare pe conștiință... (și în șoaptă aproape): căci nu se știe ce ne așteaptă după asta. Înapoi.

Și Ionel Doroftei și cu Atila Bicsak au fost nevoiți să-l aducă înapoi în cancelarie ca să modifice nota lui Cocișiu. După aceea, agățat de brațul celor doi elevi, s-a îndreptat spre casă, silindu-se într-una să zîmbească, nu cumva să se arate mîhnit în ochii lumii înainte de moarte.

Ajuns acasă, a glumit cu soția și cu Nicușor, un frate paralitic al ei, a surîs elevilor și, lent, crepuscular, a intrat în comă, iar din acest purgatoriu despre care nimic nu știm, nici vom ști vreodată, după zece ore, a trecut în moarte.

Bietul meu profesor și coleg totodată, după ce trăise cu soția sa doar cîțiva ani, o fată orfană și care l-a iubit așa cum numai cei care au cunoscut lipsa părinților știu s-o

față, s-a prăpădit de timpuriu. Cu alți elevi, dintre cei de mai tîrziu ai domniei sale, l-am dus pe umeri spre locul de veci.

Cînd îl duceau spre „comoară" — așa se spune în țara Năsăudului la cimitir — era toamnă, și dinspre hotarele Raglei plutea deasupra-n văzduhurile toamnei, un triunghi de cocori, sfîșiind tăcerea tomnatică a cerului cu strigătele lor. Nu știu cum să spun, luați-o cum vreți, dar strigătul unuia dintre acei cocori, vătaful, care vîsleau în triunghi deasupra noastră spre cine știe unde, parcă suna aievea cu strigătul vocii lui Traian Trăzneu atunci cînd spunea: „Hei, mișeilor".

COLEGI ŞI PRIETENI

„Tălmăciți-mi, taina cărui faur
V-a-ncrustat în seara cu năluci . . .“

Nu cred c-am fost un bun coleg, aşa cum nici tovarăş bun n-am fost să fiu.

Nu pot spune, în schimb, că n-am din născare, vocaţia prieteniei. Cînd n-am avut prieteni, am suferit. Cînd i-am avut, eram în stare să dau totul pentru ei. Doamne, ziceam uneori, abate asupra prietenului meu un rău mare, ca să-i pot dovedi cît de mult îl iubesc . . .

Această înclinaţie a firii mele se datoreşte, cred eu, întîi şi-ntîi straturilor tracice ale plămădirilor mele. Tracii aveau patima haiduciei, iar aceasta se bizuie, pînă la moarte, pe libertate şi prietenie. Aveau virtutea afirmării extraordinare prin merite personale excepţionale, iar această afirmare presupune iubirea şi preţuirea, nemijlocite, din partea semenilor, deci prietenia. Tracii trăiau exclusiv în dimensiunea libertăţii, iar în acest climat moral şi natural se face în mod necesar cea mai eugenică selecţie a forţelor, deci şi-a prieteniei, relaţie profundă, solidaritate genetică, sacră între două destine, două iubiri, două singurătăţi, două morţi. Ei refuzau structurile extravertite, deci istoricitatea, temporalitatea existenţei. Iubeau însă afirmarea dincolo de timp, în legendă şi poveste.

Aşa se explică marile, sfidătoarele lor explozii în istorie, unice, şi numai pe merite ieşite din comun, irezistibile, de la sine impunătoare, dimensionînd-o în basm şi magnificenţă: Alexandru, Spartacus, Eţius, Burebista, Ioniţă, Justinian, Mihai, Belizariu şi alţii, ca oameni de acţiune, iar Orfeu, Tamiris, Dionisos, Aristotel, Zamolxe ca oameni de gîndire şi fantezie creatoare, neobişnuite, uluitoare şi acestea.

. . . N-am fost un bun coleg, fapt pentru care nici colegii nu se omorau după mine. Ei mă repudiau discret, iar eu tot discret, îi cam dispreţuiam. Ei vedeau în silinţa mea şi

neliniștea mea pentru poezie o infatuare, iar eu, în suficiența lor, jalea.

Cu timpul, acel dispreț devenise compătimire, tot discretă. Mă simțeam un privilegiat — deși ridicol — și aceasta mă deranja oarecum.

Nu cred că erau mai inteligenți cu mult decît mine, dar fără îndoială că mă depășeau pînă la anulare totală în ce privește agerimea. Erau, toți, mult mai abili și mai descurcăreți. Chiar și Moraru, a cărui nepricepere la învățătură aproxima cretinismul, mă ducea de nas cu ușurință ca pe-un miel mănar. De pildă, cînd avea nevoie de mine ca să-i traduc un text de limba latină, să-i lămuresc o chestiune de literatură română, de gramatică a limbii franceze ori de logică, se apropia în mare taină, mă învăluia-n niște vorbe spuse-n surdină misterioasă, punea mîna-n buzunar, scotea cîteva semințe de dovleac de-acolo, tot în taină, și-mi spunea că mi-a adus ceva. Și-mi strecura acel ceva, cu discreție mare, ca să nu mă jignească, ori să nu-l vadă alții, ceea ce ar fi însemnat o jignire și mai mare, în mîna mea. Întocmai așa cum făcea mătușa Timina de la Tauria cînd, întîlnindu-mă-n cale ori la biserică, mă săruta mult și-mi strecura un bănuț de bacîr în mînă.

Eu, surprins de dărnicia lui Moraru îmi însușeam cele vreo șase, șapte — nu erau mai multe — semințe prăjite de dovleac, după care, copleșit de obligație, îi traduceam lecția la latină, chinuindu-mă amarnic și inutil să-l lămuresc cum devine cazul cu ablativul absolut și acuzativul cu infinitiv. Bineînțeles că după aceea, aruncam fără să fiu văzut — ca să nu-l jignesc nici eu pe dînsul — semințele-n coșul de gunoaie.

Nu pot să spun că nu mi-erau dragi. Uneori mă hîrjoneam cu ei pînă a mă pierde cu firea. La Ioșka, acolo unde făceam chefurile nocturne, mă manifestam zgomotos, cîntînd felurite cîntece și grave și deocheate, rîzînd clocotitor, jucînd pînă la strivirea tuturor tristeților din mine, prins de după umerii lui Popovax (așa-i spuneam lui Popovici), ai lui Sandu sau Man și recitam versuri din Eminescu, Esenin, Goga, Blaga urcat pe scaun ori chiar pe masă, ca-n poezia *Împărat și proletar*. Ceea ce aveam, față de ei, cu deosebire mai mult, mai mult decît ar fi însumat ei toți laolaltă, era teribila mea vitalitate, care, atunci cînd se dezlănțuia, stîrnea în jurul ei focuri mari, vîlvîitoare. Alte ori însă, aceeași

vitalitate se retrăgea sub cortul sumbru al celor mai nemiş-cătoare întunecimi ale singurătăţii şi tristeţii. Deveneam atunci ursuz, irascibil, intolerabil, odios chiar, gata să o rănesc chiar şi pe mama mea dacă ar fi fost ea cea care-mi tulbura starea de sub blestemul în care mă aflam.

Uneori intram în conflicte declarate cu ei, toţi. Îmi manifestam faţă de dînşii revoltele, şi ca să mă eliberez de sub povara lor, dar şi dintr-o tendinţă diavolească de a-i provoca, de a le strivi prejudecăţile şi de a le deranja placida, prostească linişte şi-mpăcare de sine în care trăiau ca-n paradisul din Eden.

Într-o seară — era în clasa a opta — în dormitorul nostru, al octavanilor, în care se aflau şi cîţiva externişti, eu am atacat cu o satanică pornire nestăvilită, biserica şi pe cei — mai ales — care o slujesc.

O făceam vinovată de toate relele cîte muncesc societatea omenească: mizeria, inechitatea, nedreptatea, înşelăciunea, excrocheria, menţinerea omului într-o permanentă stare de decrepitudine, lăcomia, lenea, murdăria, păducheria, făţărnicia, menţinerea omului, prin frica de pedeapsa de apoi, în poziţia prosternării patrupede, acefale . . . etc. etc.

De fapt făcusem din ea cenuşăreasa mîniilor mele nesăbuite, sfruntătoare, dar totodată mă exersam în ştiinţa oratoriei şi-mi încercam tăişurile gîndirii personale şi mă eliberam de lava din abisuri care-şi căuta craterul, iar terenul peste care se revărsa acum acea lavă, îl constituia ţarina gîndirii lor suficiente, neghioabe.

După ce au încercat să mă înfrunte zadarnic, au dat curs şi ei indignării, m-au taxat de bolşevic, eu i-am taxat de imbecili, ei de nebun, eu de nenorociţi, ei de ingrat, eu de milogi, ei de venetic, eu de idioţi cu seu în loc de creier în ţeastă, şi-au sărit asupra mea, cu toţii, să mă arunce peste geam nu altceva.

Am făcut faţă în mod strălucit, atît cu pumnii cît şi cu picioarele, s-au ales cu nişte vînătăi — cei mai îndrăzneţi şi mai porniţi — iar eu, după aplanarea luptei, mi-am luat plătura-n cap şi-am stat încolăcit sub ea fără să pot să adorm, pînă dimineaţa. Îmi părea rău. Îi umilisem. Ei au fost cinstiţi şi buni şi nu m-au pîrît la direcţiune, nici chiar la poliţie . . . Dar m-au supus, timp de cîteva luni la un regim de embargo, fără să scoată în tot acest timp nici unul nici o vorbă cu mine, pînă cînd, ajunşi în preajma bacalaureatului, să-şi

aducă brusc aminte — mai ales cei de la uman — că le sunt coleg şi că nu-i frumos să se poarte astfel cu mine ... Istoria de mai tîrziu însă a făcut între mine şi ei rocadele de rigoare, folositoare lor, de onoare mie.

Să facem un fel de apel: *Acelenescu Pompiliu*, zis Pompiluc, era trecut de douăzeci de ani, repetase nişte clase la alte licee, era jinărean, avea ten măsliniu şi lucios, păr puţin şi castaniu, cu luciu, micuţ de statură, prietenos, iubitor de fete, îngrijit îmbrăcat, cu bani asupra lui totdeauna, o iubea pe Turica Puşcaş şi era fiu de popă. Avea întotdeauna ţigări la el, încă de cele alese, şi bucuros mă ţinea şi pe mine cu ele, oferindu-mi cu drag ori de cîte ori şi-o aprindea pe-a lui. Eu îl ajutam la limba latină, română şi franceză. Taică-su îl dase pe mîna lui dom' Domnaru, şi acesta tot sibian, dar nu din Jina ci din Poplaca, şi nu era dat pe mînă slabă. Era lege: ori se strămuta la alt liceu ori devenea elev de-adevăratelea. Domnaru făcea minuni. A făcut şi cu Pompiluc.

Nemulţumit de hrana şi în genere de regimul de internat, neplăcîndu-i să doarmă-n devălmăşie cu noi ci — mai degrabă-n devălmăşie cu vreo femeie frumoasă, şi Dumbrăvenii nu duceau lipsă de aşa ceva — Pompiluc s-a retras din internat, s-a instalat la o femeie bătrînă şi bună la suflet ca alifia tămăduitoare, pe strada Crişan, şi m-a convins şi pe mine să merg să stau cu el, pe cheltuiala lui, el suportînd chiria, ceea ce am şi făcut.

Era totdeauna calm, nu se supăra, nu-şi ieşea dintr-ale sale orice i-ai fi făcut, îi plăcea vorba de duh, iată de ce atunci cînd, după douăzeci de ani l-am reîntîlnit, nu mi-a fost a mirare să văd că nu se schimbase deloc, decît doar că i se mai rărise părul, încolo aceeaşi faţă lucie, fără riduri, aceeaşi dispoziţie spre femei frumoase şi prietenie cu vorbe vesele şi vinuri alese. N-a avut nici copii. Tot din comoditate şi respect faţă de sine.

Odată l-am pedepsit drastic. Cum taică-su m-a rugat să-l ţin sub supraveghere şi cum el lipsea aproape în fiecare seară de-acasă, lăsîndu-mă singur cu biata bătrînă, gazda noastră, mîniindu-mă pe el cu mînie mare, într-o noapte, pe un ger cumplit, de jucau iepurii prin grădinile oamenilor, am zăvorît uşa pe dinăuntru, l-am ţinut afară, gata, gata să degere, şi nu i-am dat drumul în casă pînă n-a spus de zece ori tatăl nostru, de alte zece ori născătoarea, de încă zece ori crezul şi pînă ce n-a luat jurămînt că nu se va mai duce la

Turica fără mine. El, pehlivanul, zicea că merge numai pînă-acilea, după niște țigări, și cînd colo ață la Turica, unde stătea pînă după miezul nopții. Dar jinăreanul sau mai bine zis acileanul, căci era de baștină din Aciliu, comună despre care umblă și-un cîntec cătunesc care zice așa:

„O, săracu Aciliu,
C-o rămas iară pustiu!...

Dar-ar Dumnezeu un focu,
Să arză Sighiu totu.
Să rămîie numa parii,
Să se-nțepe ghenărarii.
Ghenărarii și maiorii,
Care-or cătunit feciorii",

și pe care-l cîntam noi la petrecere, prinși de după umeri, nu s-a lăsat ci, mai în glumă, mai în serios, într-o dimineață, cînd eu soseam extrem de obosit de la Erjike și m-am culcat numaidecît și-am adormit ca înviatul din morți, el, cu grijă mare dar și cu dibăcie ciobănească, a adus niște funii de la bătrîna, s-a prefăcut că mă acoperă, dar de fapt mă lega, mă lega cu viclenie, atenție mare și meșteșug, ca pe Gruia lui Novac, și m-a lăsat așa legat, pînă tîrziu, cînd a binevoit să se-ntoarcă dînsul din oraș iar eu am scăpat într-acea duminecă, fiindcă ziua a șaptea era, ocazia de a-l asculta pe părintele Simu vorbind despre devoțiunea lui Petru care a refuzat să fie răstignit cu capul în sus, el nefiind vrednic de o asemenea moarte, ci să-l bată-n cuie, cu capul în jos.

După terminarea liceului Pompiluc s-a făcut șofer, apoi ofițer de infanterie, iar la urmă popă.

Și-a sărutat, și-a-mbrățișat Pompiluc în viața lui, femei multe și drăguțe, și-a băut vinuri multe și alese, și-a avut totdeauna tot ce i-a trebuit, neducînd grijă de nimic, bucurîndu-se de rodul muncii lui, nepurtînd nici măcar grija copiilor pe care, ca să-i fie bine lui și să trăiască ani mulți și fericiți pe pămînt, nu i-a avut.

Albu Ionel, zis Nelu, era o fire drăgălașă, bucuros întotdeauna cînd i se accepta prietenia, pe care el o oferea cu acea deschidere caracteristică băiatului singur la părinți, era frumușel, dar, îmbinată frumusețea lui cu drăgălășenia și

cuviința, dădea o impresie de feminitate pe care o respingeau, mai întotdeauna, îndeosebi femeile, adică fetele.

Avea memorie de viitor doctor — căci doctor s-a făcut — era ambițios, avea avantajul de-a fi protejat de către domnii profesori și pentru că era fiul părintelui Albu și își disputa premiul întîi cu un alt Nelu, Popovici, dar care-l depășea lejer și degajat la învățătură, chiar leneș cum era, în ciuda discretelor sau fățișelor protecții ce i se acordau lui Nelu Albu.

Cînd vorbea, își arăta în așa fel limba, lățind-o cumva între dinți, ca pelticii, încît credeai că vrea să fluiere, așa cum fluieră păcurarii cînd vor să abată oile.

Era copil adorat și vroia mereu să pună la încercare dragostea celor care-l iubeau. Se complăcea în acest joc al alintului, necăjindu-și părinții, surorile, dar se alegea cu daune grave atunci cînd făcea la fel cu prietenii, mai ales cu fetele. Căci amîndouă fetele pe care le-a iubit Nelu cel frumos, și Ioki și Gema, nu l-au iubit și ele la rîndul lor, ci l-au tratat: Ioki camaradereşte, ca să nu-l jignească, Gema, fata colonelului, tranșant, abandonîndu-l pur și simplu și preferînd curtea altuia . . ., chiar a secretarului liceului.

Iată ce făcea el: ieșind la plimbare, de pildă, cu păcătos de frumoasa Gema, blonda aceea de tip aheic, în loc să-i vorbească despre veșnicele idioțenii ale unor atari situații de îndrăgostiți, s-o sărute și s-o strîngă-n brațe, acest nou tînăr Werther se prefăcea că are o criză mare de inimă, sau la alt organ: ficat, stomac, plămîni, rinichi, devenea palid, dădea ochii peste cap ca-n fața morții și aștepta, pîndind de după gene, să vază cum reacționează iubita . . îl iubește sau nu?, va dispera, se va tîngui, își va smulge părul din cap strigînd după ajutor, sau nu? Dacă îi reușea jocul, pe care-l juca excelent, atunci el era fericit, încredințat că Gema-l iubește și, abia după ce se consuma tragica scenă, o săruta lin pe obraji, în semn de recunoștință.

Gema însă rămînea nu numai indiferentă, dar îi făcea puțină silă teatrul acela și-l invita în clipa imediată să meargă acasă, c-a trecut ora de plimbare, c-o așteaptă părinții, care de fapt nu o așteptau niciodată, chiar dacă n-ar fi venit la cuib decît după niște zile de absență. Atunci Nelu suferea exact ca atunci cînd i se părea că maică-sa a dat bucata cea mai mare și mai frumoasă de prăjitură,

de tort, surorilor lui, plîngînd şi făcînd scene de om nenorocit, părăsit, prigonit.

Cu toate aceste apucături de copil dezmierdat, în ciuda plămădelii lui cam feminine, era totuşi, mai ales la săniuş, cel mai temerar dintre toţi.

Sărea, zburînd peste grămezile de fîn, cu sania, peste hîrtoape, ocolea cu abilităţi de veveriţă pomii şi stîlpii, iar odată şi-a spart capul, într-o cădere, de-a trebuit să-l coase doctorii şi să-l abţiguiască taică-su.

Bîrsan Vasile. Despre el am mai vorbit. Vom mai adăuga atîta doar că, născut fiind el în America, manifesta — dar numai în privinţa fetelor — tendinţe de acaparare şi dominare monopolistă a acestora. El considera şi trăia ca pe-un fenomen natural această consideraţiune, că toate femeile trebuie să-l iubească numai pe el, iar el să le iubească la rîndu-i pe toate, în exclusivitate.

Şi, avînd el nas viguros (deşi nu se remarca decît prin contractarea unor guturaiuri dese şi îngrozitoare) avînd păr aspru, care începea să-i crească de la numai un deget distanţă de la sprînceană, fiind şi mai în vîrstă, atunci cînd ceilalţi elevi se legau de vreo elevă şi-ncepeau să facă frumos în jurul ei, precum cocoşeii, se arăta deodată, de te miri unde, din colţuri, din neunde şi oriunde, bătrînul cocoş Bîrsan, îi înlătura înfoiat pe toţi, izbindu-i din aripi şi din ciocul bătrînesc, înfoindu-se apoi el singur şi sumeţindu-se din pinteni în jurul puicuţei căreia nu-i displăcea că feciorii, indiferent, mai tineri sau mai tomnatici, se bat pentru graţiile ei.

Alte ori, se repezea la bieţii pretendenţi, vajnic, precum dulăul la căţei, scuturîndu-i de umeri şi risipindu-i cît vezi cu ochii, cu coada între picioare, schelălăind, iar el, învîrtoşindu-şi coada-n sus, sumeţindu-se din ea-n văzduh, zburlindu-şi părul pe spinare de bucurie şi fală, şi de ceea ce ar fi urmat, ciulindu-şi urechile şi dilatîndu-şi nările mari ca să o adulmece mai profund, rămînea singurul stăpîn tutelar al paşnicei căţeluşe — dar nu lipsită de viclenie, căci căta din coada ochiului şi către sărmanii risipiţi prin colţuri şi tînjind de-acolo la ospăţul marelui dulău-tartor —, dînd ocoluri, cabrîndu-se, alintînd-o în fel şi chip, şoldiu aşa cum era din mers, deoarece, într-adevăr, avea un tic la piciorul drept, mereu repezit în afară şi,

concomitent cu această smucire-n afară a piciorului drept, repezea, smucind tot înafară, şi din şoldul stîng.

După mărimea nasului ar fi trebuit să fie şi-un bariton ori chiar un bas teribil aşa ca la ruşi, dar nu. Cutia de rezonanţă a glasului său era gîtul, de aceea vorbea şi cînta stins, cu vocea obturată de cenuşa şi nicotina ţigărilor pe care le fuma cu nemiluita, pînă la capăt, pînă i se pîrleau degetele. Primele fumuri le inhala atîta de adînc încît totul rămînea acolo-n plămîni, iar fumul care venea înapoi Bîrsan nu-l lăsa nici mort să se piardă, ci şi pe acesta-l prindea din nări şi din gît în gură şi-l înghiţea-n stomac.

Nu era curvar, deşi era afemeiat. Respecta o anumită curăţenie a trupului, pe care majoritatea colegilor lui nu o respectau: nu mergea la fetele nopţii. Îşi rezolva problemele de acest gen cu femei cinstite.

Bolovăneanu Lică: Ăsta venise de la Găieşti şi era vesel, modest, versatil, frivol-inteligent, simpatic şi de omenie, întocmai ca un găieştean. Înainte de a fi elevul liceului „Timotei Cipariu", a fost notar într-o comună de lîngă Găieşti unde deprinsese obiceiul de-a mînca bine, de-a bea bine, de-a fuma, de-a juca cărţi pe bani şi de-a se culca cu soţiile altora, ca orice notăraş ce se respectă, obiceiuri pe care le onora şi în această nouă a sa calitate, de elev.

Avea o însuşire simpatică, chiar dacă niţel ciudată: cînd se întorcea noaptea tîrziu din oraş, unde juca poker şi se culca cu soţii străine, fie că pierduse fie că cîştigase, el era vesel în continuare şi-i ardea de glume. (Îl caracteriza un veşnic prisos de voie bună). Atunci, intrînd în dormitor, unde noi ceilalţi dormeam ca după scaldă, se ducea la Popovici, care ţinea întotdeauna picioarele afară din pătură, şi-i punea poştă: hîrtie împăturită mărunt, aprinsă şi aşezată între degetele de la picior. Sau venea la patul meu, se aşeza pe bordura lui, la picioare, mă lovea cu buricul degetelor încet şi mereu pînă ce mă trezeam, iar dacă deschideam ochii şi-i fixam întrebători asupra lui, el îmi zîmbea binevoitor şi, după ce-mi spunea, cu aer filozofic mimat: „Grele vremuri, măi Mihadaş", îşi lua coada între picioare, se ascundea sub pătură, în patul său, şi acolo rumega el timp îndelungat pînă adormea, cine ştie ce gînduri, poate că amare. Ne era drag tuturora şi nimeni nu se supăra pe el pentru şotiile la care se deda. Dealtfel, avea, datorită vîrstei, mai înaintate decît chiar a lui Acelenescu,

un ascendent firesc asupra noastră a tuturora. Îl respectam.

Fuma foarte mult şi numai ţigări „Naţionale" şi, ca tot omul care joacă banii-n cărţi de joc, nu prea avea bani. Se-ntîmpla ca într-o noapte să cîştige două, trei mii de lei, dar în noaptea următoare, ca şi cum ar fi avut furnici sub fund, fugea, ca apucat, din nou, la o altă masă de poker, unde pierdea tot şi încă ceva pe deasupra. Era în stare să dea oricît, să facă orice pentru o ţigară atunci cînd îi trebuia şi nu o avea. Tenul feţei lui era de nuanţă turcotătară, dar trăsăturile erau, aş cuteza să spun, de sicilian.

O chelie evolutivă îi încadra boiereşte fruntea cu două arcuri perfect simetrice, întocmai ca un camilaf boieresc. Nu era înalt, dar nici mic, era ager în mişcări, bun pentru a juca dansul căluşarii.

Pentru dormit, adusese cu el, de-acasă, o cămaşă minunată, iar cînd o îmbrăca, lungă şi albă cum era, din in făcută şi nu cu multe cusături, — aş zice că era lucrată dintr-o singură cusătură, de mîinile mamei lui —, în picioarele goale, părea un Crist născut la Găeşti.

Se instaurase un regim sever în internat, cu pază straşnică. Nu se putea ieşi, iar Bolovăneanu rămăsese, într-o seară de sîmbătă, fără ţigări. Nu puteam nici să dormim, deoarece în casa de peste drum era nuntă mare, iar pe noi acest eveniment ne zgîndărea şi ne dădea tulburări cu insomnie. Bolovăneanu era cel mai necăjit. Nu avea ţigări şi se plimba nervos, în cămaşă de Crist, prin dormitor, de la un colţ la altul.

Păcătosul de Cornel Medrea atunci, inspirat de diavol, a zis: „Măi Bolovănene vere, eu îţi dau ţie o roată mare de o sută de pachete de ţigări „Naţionale" dacă tu mergi, în cămaşa asta de noapte a ta, la nuntă, peste drum, intri-n sala de ospăţ şi săruţi mîna miresii. Te prinzi?..."

„Mă prind, mă, de ce să nu mă prind, dar cum dracu să ies de-aici, că Domnaru ăsta ne-a blocat aici ca-ntr-un cavou".

„Asta nu-i treaba ta, răspunde Medrea. În două minute te-am şi trimis în stradă. Spune-mi numai dacă te legi cu jurămînt că te duci şi săruţi mîna miresii".

„Mă duc, mă duc. Ţi-am spus că mă duc, ce naiba". Şi tîrgul s-a făcut, rămăşagul s-a prins. Cornel Medrea, zis „vărul", a legat cu nişte cearşafuri un alt cearşaf de cele

patru colțuri, l-a așezat fain frumos pe Bolovăneanu, în cămașă albă de in înăuntru, și-n cîteva secunde, cu băgare de seamă, strecurat pe fereastră-n jos, colegul nostru se afla debarcat în stradă, și desculț.

A trecut el lin strada, călcînd ca pe ape, a intrat în curtea oamenilor, a deschis încet ușa, și-a apărut, ca din morminte, în sală, înaintea nuntașilor.

A ridicat mîinile-n sus ca și cum ar fi vrut să spună: „Pace vouă", de fapt ca să lămurească pe comeseni asupra prezenței lui neanunțate acolo, dar n-a apucat să facă acest lucru, deoarece țiganii au încetat brusc să cînte din instrumente, — unora le-au căzut chiar viorile din mînă de frică — mirele, mireasa, nașul și nuna s-au aplecat pînă la pămînt ca să primească binecuvîntarea Domnului Isus care le-a făcut dumnezeiască cinste de-a coborî între ei, la nunta lor, restul nuntașilor au rămas și ei cu gura căscată, uimiți și înfiorați peste măsură, și-n toată sala ospățului se lăsase ca un fel de har venit de altundeva, dintr-o altă lume, din cer.

Bolovăneanu, care era om întreg la minte, înzestrat cu umor și indiferență față de arătările neobișnuite ca la Maglavit, a înaintat — spre și mai marea înfiorare a nuntașilor — pînă la locul unde stătea, palidă de emoție, mireasa, i-a apucat cu gingășie mîna și i-a sărutat-o. Noi am văzut, prin fereastra de la dormitorul internatului, gestul. Nu încăpea îndoială. Pariul era cîștigat de Bolovăneanu. După care, ridicînd iarăși mîinile-n văzduh și odată cu ele și glasul, — cînd a ridicat mîinile-n sus se arătară picioarele goale! — a zis lor: „Doamnelor și domnilor, cinstite mire și mireasă, cinstit nun și nună mare, de fapt eu nu sunt ceea ce credeți. N-are rost să vă amăgiți. Eu nu sunt Domnul Isus, ci elevul din clasa a VIII-a, zis Bolovăneanu Lică (hiii!, s-a auzit atunci un sunet de ușurare-n sală) și mă aflu aici din cauza unui afurisit de pariu făcut cu colegii mei de acolo, uitați-i. (A arătat spre fereastra de unde noi, îngrămădiți ciucure, urmăream scena biblică). Îmi cer în genunchi iertare dacă v-am deranjat de la petrecere. (Și s-a lăsat în genunchi). Pariul așa s-a pus, ca eu să apar aici în cămașa aceasta, pe care mi-a făcut-o biata mama mea, și să-i sărut mîna miresei".

„Ba să o și dansați atunci", a ridicat glas un mucalit de la masă.

Bolovăneanu nu s-a lăsat invitat a doua oară, s-a uitat spre nănaşi, apoi spre mire, în semn că le cere încuviinţarea, aceia au zîmbit a rîde spre el, i-au spus: „Poftiţi, poftiţi" şi păcătoşenia de găieştean, în aplauzele şi strigătele de bucurie şi haz ale mesenilor, a dansat cu mireasa un tango şi o polcă în sunetele vijelioase ale instrumentelor mînuite acum de ţigani cu sîrg mare, bucuroşi c-au scăpat de frica nălucirii.

Apoi l-au dăruit pe Bolovăneanu cu tot felul de bunătăţi: colaci, prăjituri, fructe, caş, chiar şi bucăţi de friptură şi sarmale, puse-n sufertaşe şi cratiţi căpăcite; au făcut, dintr-o faţă de masă o legătură mare, iar Bolovăneanu aruncînd-o pe umeri, s-a întors la noi, desculţ şi-mbrăcat în alb, şi-ncărcat de bunătăţi, ca un adevărat Moş-Crăciun. Firește că l-au încărcat şi cu ţigări, dar nici la roata de o sută de pachete de „Naţionale" promisă de Medrea nu a renunţat.

Cum l-am tras la deal, în cearşaf şi-n văzul nuntaşilor care hohoteau de rîs, pe fostul notar de la Găieşti, numai noi ştim. Dar ne-am petrecut după aceea, la fel de bine ca cei de la nuntă, căci, uitasem a spune că-n legătura aceea se aflau şi numeroase sticle cu rachiu şi vin, şi unele şi celelalte de foarte bun soi. Către dimineaţă, unii dintre noi, nărăviţi la femei, am coborît, tot în cearşaf, şi ne-am dus la localul „Ca la mama acasă".

O altă ispravă, demnă de amintit aici, a acestui soi de Păcală de Găeşti este şi următoarea: ne-am dus, într-o iarnă cu geruri agatîrze, un grup de octavani, invitaţi de nişte admiratoare, eleve la şcoala de menaj, la o nuntă în Geacăş. Nuntă mare, cu puhoi de lume, nuntă-mbelşugată ca pe Tîrnavele cele dăruite de Domnul cu bucate din belşug, femei dureros de frumoase în strălucirea lor, dar mai ales, cu vinuri duhovniceşti de culoarea chihlimbarului diavolesc (şi eu cred că acel vin le făcea să fie dureroase în strălucirea lor) şi cu zăpezi necontenind afară iarna.

Cum Bolovăneanu a obosit pe la miez de noapte de atîta voie bună şi cum nu avea unde să-şi aşeze trupul spre odihnă, casa oamenilor fiind ticsită, s-a strecurat el cu viclenie afară, s-a pripăşit în grajdul învecinat şi, după ce a adresat cuvinte de drăgălăşenie oilor ce sălăşluiau acolo, s-a întins în iesle şi-a adormit îndată.

Oile, mirate de un asemenea oaspe la o asemenea oră și care știa și să le bășnească frumos, de la inimă, așa cum le place deosebi oilor, s-au strîns buluc la căpătîiul lui Bolovăneanu, care dormea bolovan, și-au început a-l descînta și a-i cînta pe glasul lor: beaaaa, beaaaa, beaaaa..., cu insistență.

Trezindu-se brusc, Bolovăneanu s-a uitat la corul de oi care nu contenea a-i cînta la ureche cîntecul: beaaa, beaaaa, a răspuns tot brusc: „Nu beau, nu mai beau", și, răsucindu-se, tot brusc și burzuluit pe cealaltă parte, a adormit, mai departe, odihnindu-se-n pace pînă dimineața, cînd l-au descoperit fetele, într-o incursiune ordonată de un joc al gajurilor, cum se numește în Ardeal.

Drept pedeapsă pentru absența sa la dansuri — și la alte bunătăți — și conform cu regulile acelui joc al gajurilor, Bolovăneanu a trebuit — și nu i-a fost ușor — să sărute tot muieretul, de la octogenare la colegele noastre, de la nănașă la mireasă, de la preuteasă la socăciță și de la nevasta primarelui la aceea a boahtărului din sat, de față stătător și el la această slăvită nuntă.

— Măi, fire-ați ai dracului de pehlivani, tot a fost bine și-așa. Putea fi mai rău..., de pildă, să-mi cereți să mă sui în turla bisericii și să le chem acolo pe toate, pe rînd la sărutat. Acolo nu se știe ce se putea întîmpla, ne-a avertizat el.

Craja Vasile. Era cel mai scund din clasă, dar avea un cap mare și juca cel mai bine volei. O iubea pe Marioara Drențea, prietena bună a lui Raa, iubita mea.

Bunicii lui Craja, dacă nu cumva părinții, veniseră din Macedonia, ca aromâni. El însă se născuse la București și venea de la București la Dumbrăveni. Beneficia de bursă ca și ceilalți elevi originari din Macedonia, mai ales cei veniți direct de-acolo. Statul român acorda cu generozitate burse elevilor români de peste hotare, iar Craja, care avea talent de comerciant, s-a prevalat cu iscusință de originea bunicilor săi și-a obținut bursă, ca și noi ceilalți, veniți de-a dreptul de peste hotare, cu familiile rămase acolo. Controalele asupra investițiilor, indiferent de ce gen erau acele investiții, nu funcționau pe vremea aceea nici cu prea multă rigoare și nici cu zgîrcenie prea mare. Craja era harnic, egoist, abil, invidios, dar nu canalie. Se știa controla. „Tot secretul în viață, spunea chiar el, este să știi să te-

nvîrți". Odată a scris chiar acasă în termenii aceștia: „M-am învîrtit astăzi de-un șapte la latină" ... dar scrisoarea a fost interceptată de domnul Domnaru, care a citit-o nu numai pentru dînsul ci și-n fața întregii cancelarii, iar de-atunci, o parte dintre profesori, ori de cîte ori li se ivea ocazia, îl cam purtau pe bietul Craja în vîrful peniței cu ironia, îndeosebi domnul Domnaru și cu domnul Suciu.

„Iar te-ai învîrtit de-un șapte", ori „de-un patru", îi zicea rîzînd în felul său înfundat și frecîndu-și nasul, domnul Suciu, în timp ce consulta catalogul, iar Craja își lăsa capul în jos, rotind în același timp ochii mari, verzi-gălbui, a vinovăție acceptată autoironic, inspre profesor.

Știa să solicite și să obțină, cu mult tact, fără să rămînă cît de cît cu sentimentul vreunei obligații față de cineva. Considera că i se cuvine de drept, sau că este meritul său exclusiv faptul că a reușit să obțină, indiferent cît și de la cine. Cînd vroiam să-l necăjesc (pentru că și el mă necăjea, ba chiar mă otrăvea cu invidia sa iscoditoare, ca atunci cînd mi-a cotrobăit în sertarul pe care eu îl țineam deschis, nu ca el, care-l închidea cu două rînduri de cuietori, și-a dat peste nenorocita aceea de carte de versuri idioate pe care eu le-am cetit la ședința societății literare, dîndu-le drept ale mele, și cînd m-am făcut de rîsul lumii —) îi spuneam: „Mă Vasile, tu nu ești aromân de-al meu, tu ești ovrei..." „Păi așa și este", îmi răspundea dînsul, flatat, nu jignit. Nu ni se spune nouă aromânilor, evreii Balcanilor? N-a spus rabinul Tudella în broșura sa despre noi că suntem evrei la origine? Numai tu ești străin de firea noastră".

Mereu în stare de veghe, cumpătat și prudent, s-a făcut inginer, și-a făcut familie, pe care niciodată n-ar fi fost în stare s-o trădeze, și-a trăit ca un om corect față de sine, prin urmare și față de societate. Dacă mi-ar plăcea cît de cît să vorbesc în categorii politice, aș zice că era un *mic burghez* exemplar, ca francezii după ce trec de patruzeci de ani.

Dragolea Ion: Acesta a ajuns protopop la Sighișoara. Era și firesc: umbla mereu, mai bine decît alții — care-au ajuns numai preoți, sau părinți protosingheli — cu duhul blîndeții, căci știut este, că dacă știi să umbli pe căile acestui duh al blîndeții, ai tot ce-ți trebuie, fără să te supui la

eforturi prea mari sau la neplăceri. O confirmă și proverbele din bătrîni.

Anevoie își promova clasa, tare anevoie, dar nu se sinchisea prea mult de acest neajuns, căci, în gîndul său: „Numai proștii-s buni la-nvățătură", își zicea, și zîmbea cu înțeleaptă mulțumire de sine.

Gheorghe Ștefan: A murit pe front. Era prea blînd și prea cinstit ca să nu se fi întîmplat așa cu acest frumos călărășean. Era întruparea buneicuviințe de pe cîmpia românească.

Man Ștefan: Cel mai jucăuș dintre noi. Tatăl său era țăran înstărit și prieten bun cu domnul senator, profesor, preot și catihet Aurel Munteanu, căci făceau amîndoi politică liberală. Ștefan s-a angajat în securitate mai tîrziu și nu știu în ce împrejurări și-a smintit de-a binelea ochiul drept. A avut o viață tristă și amară. Pe front a pătimit și de-abia a scăpat cu viață — mai bine nu scăpa, săracul. Soția sa, mamă a doi copii, casieriță fiind nu știu unde, s-a lăsat antrenată într-un joc amoros cu un fante șmecher de București care a jucat, cum numai bucureștenii știu să joace, rolul de îndrăgostit, a zăpăcit-o pehlivanul de cap, a împins-o să delapideze sume mari de bani, ca să le fie bine, ea a furat cu candoare și bucurie pentru bucuria iubitului, apoi a fost descoperit furtul, șmecherul a scăpat basma curată, iar soția lui Ștefan, sărmanul, și-a sfîrșit zilele în temniță. Sper să-și fi refăcut viața. Îmi sună-n urechi și acuma sprințarele chiuituri pe care el le repezea, în ritmul dansului, atunci cînd își învîrtea partenera, încîntată foarte și întărîtată plăcut de iscusința cu care chiuia Ștefan, fiul primarului.

Medrea Cornel: zis „vărul", zis „dacul", era de prin Țara Hațegului, avea părul aspru, țepos, roșu la culoare, barba înghesuită și sîrmoasă, bărbia răsucită pătimaș înainte și trepida într-una de vitalitate. Cînd i se pomenea de vreo fată, de vreo femeie, detuna fulgerător strigăte de durere, sfîșiindu-se parcă, apuca în mîini tot ce-i ieșea-n cale, și strîngea: bancă, sobă, catedră, stîlp, pom sau coleg, la piept, cu dezlănțuită patimă, ca și cum un războinic și-ar fi strîns femeia, după o îndelungă și greu încercată absență.

Era poreclit „vărul" pentru că oricărei fete îi spunea „văruica". La chefuri era portdrapelul. Nu se îmbăta, se

ameţea doar, atîta cît să poată apoi să cînte de să trăsnească, şi să urle ca lupul la lună, acolo, în cîrciuma lui Ioşka, ori pe uliţele oraşului, ori sub zidurile castelului, mai ales pe vreme de ger, la miez de noapte.

A ajuns gestionar de magazin alimentar, după ce a lucrat la contractări de vite, a făcut bani mulţi şi copii, tot mulţi.

Mirea Ion: era pictorul clasei. Bucureştean de fel. Era paşnic, blajin, darnic şi tolerant din cale-afară. Era urît la faţă, cu gura şi ochii cam strîmbi, dar avea un suflet foarte bun. Nu-l puteai supăra orice i-ai fi făcut, dar nici el nu ştia ce-i aceea să supere pe cineva. Cînd primea de-acasă, de la părinţi, vreun pachet cu alimente, prăjituri şi fructe, împărţea totul la colegi, şi bucuria lui cea mai mare era să-i vază pe ei că se bucură şi că le place.

Avea pe faţă, întotdeauna, chiar şi la supărare, un zîmbet iertător, deschis cu o caldă bonomie tuturora. Cred că i-ar fi putut urma ca director la liceul „Timotei Cipariu" atît lui Niculiţă Pop, cît, mai ales, lui Negruţiu. Era miruit de la Domnul, Mirea.

Moldovan Zeno: Era din Dumbrăveni. După tată român, după mamă sas. Familie cu vază în oraş. Era o combinaţie reuşită a celor două participări etnice: avea ceva din fineţea şi rafinamentul românilor, fericit împletite cu onestitatea şi disciplina germană-n muncă şi relaţiile cu oamenii. Inteligenţa lui era şi intuitivă şi impresionistă şi circumspectă, ca la român, dar avea ceva şi din rigoarea, sobrietatea şi înţelegerea constructivă a lucrurilor, ca la saxoni. Era cutezător, chiar puţin „tîlhar", ca daco-romanii, dar în acelaşi timp naiv şi credul ca cimbrii şi alemanii. Din cauza îndrăznelii româneşti şi-a naivităţii nemţeşti, mai tîrziu avea să pice victimă unei infracţiuni. Era frumuşel, dar fără prea mare succes la fete. Nu-i creştea barbă sau îi creştea foarte încet, puhavă şi rară, era blond, cu ochii albaştri spălăciţi şi răspîndea-n preajmă un nu ştiu ce, plăcut, femeiesc. De aceea, cu toată frumuseţea lui, fetele nu se simţeau atrase spre el. Era bun la învăţătură, urmînd imediat după Popovici, Albu şi Tratner la medie. Dar tocea în mod stăruitor, ca şi Albu.

Oblu Paul: Era tocmai cum îl arată numele, la caracter, dar nu cum pronumele, la intelect.

Panga Niculae: Fiu de cîrciumar din Turnişorul Sibiului, aşezare foarte veche, datînd din vremea marilor regi ai Daciei, avea un caracter de-o frumuseţe morală fără egal printre noi, dar şi printre oricare alţii s-ar fi aflat.

Nu era nici prea aplicat nici prea silitor la învăţătură, dar aceste două deficienţe constituiau în felul lor o interesantă accentuare a trăsăturilor forte ale profilului său moral. Dacă s-ar fi potrivit să trăiască-n evul mediu, ar fi fost, fără-ndoială, unul dintre cei mai străluciţi ai săi cavaleri. Unul, fără teamă nici cusur, precum frîncul Bayard. Se poate să fi fost chiar o reîncarnare a aceluia în evul nostru incompatibil cu atari vrednicii, de aici, cred eu, o anume tristeţe care-l învăluia mereu ca-ntr-o mantie de cavaler rătăcit într-o lume de pehlivani. Pe vremea lui Mihai Bravul ar fi fost căpitan de oaste. Judeca oamenii cu demnitate şi acţiona, atunci cînd era cazul, cu promptitudine şi curaj. Îi repudiau josniciile şi fugea de ele cu mîndrie decentă şi scîrbă ascunsă pudic. Nu ştia a minţi. L-ar fi iubit multe fete, dar el, iubind frumuseţea mai presus decît frumuseţile, rămînea în aşteptare... mereu, încît ai fi zis că este un mofturos, un mereu nemulţumit, un îndrăgostit de idealitatea absolută.

Era cel mai muşchiulos dintre noi, avînd bust de halterofil aproape, şi, în sala de gimnastică, la aparate, nu-l egala nimeni. El nu executa precum noi ceilalţi, el se juca. Nu se sumeţea pe seama calităţilor cu care-l dăruiseră părinţii. Nu le sublinia, nu le afişa, ca nu cumva să-i afecteze pe cei care nu le aveau. Era chiar ruşinos, din puritate, ca fecioarele. Conştient de forţa sa, şi cea muşchiulară, dar şi cea morală, n-ar fi fost în stare să vatăme pe careva, nici să-l lovească, oricît de peste măsură s-ar fi obrăznicit vreunul.

Cel mult, cînd ajungea la capătul răbdării, îl prindea de încheietura mîinii şi, după ce-l ţinea aşa, prins ca-ntr-o menghină, vreo cîteva secunde, adversarului îi pierea pofta de a mai fi obraznic. Odată, un oarecare, mic, pizmaş şi cam smintit la minte, slab şi jigărit, i-a repezit chiar un pumn în faţă lui Niculae, dar Niculae a zîmbit şi l-a făcut doar cu mîna mai încolo. Atît. Şi cum pe oamenii ca Panga Niculae nu prea-i agrează pămîntul, a trebuit să plece de timpuriu — ca şi colegul său Ştefan — de pe spinarea

lui. Atîrna într-adevăr greu și incomod de bătrîna ghebă a pămîntului acesta, colegul Panga.

Încercase dreptul, dar cum în lumea dreptății n-are ce căuta un om drept, a abandonat această disciplină și s-a făcut ofițer. Și, întorcîndu-se într-o zi de pe cîmpul de instrucție, mergînd alături de plutonul său, cu mersu-i bărbătesc, liniștit și ferm, un plutonier comandant de tanc a venit peste sublocotenentul Panga Niculae și l-a strivit sub șenilele monstruosului agent al civilizației, în mijlocul Sibiului, pe bulevard.

Apoi l-au îngropat înafara cetății, „extra muros", făcîndu-i mormînt pe cîmp, lîngă niște răchite, nu în cimitir, cu oamenii de omenie, căci el „murise nu de moarte bună", așa au zis popii și legile lor, ci de „moarte năpraznică".

Dar cum el era mai presus decît oamenii de omenie și înafara lor cu mult prin frumusețea sa morală, îi șade, cred eu, mai bine să odihnească și după moarte, înafara cercului morții celorlalți, și mult departe de ei, în frumusețea lui, singur.

Am fost de două ori la mormîntul lui. Și cum stam cu gîndul la el, deodată, fără să fi adiat nici măcar cu o părere vîntul, s-a stîrnit freamăt în frunzele răchitelor și-n iarba de la picioarele mele . . .

Popovici Ionel: Noi colegii îi ziceam Popovax. Era leneș pînă la ataraxie și puturos de inteligent. Nu numai că memoriza ușor dar și înțelegea ceva din miezul lucrurilor. Cînd cădea în somn puteai să bați toba peste el, sau să tai lemne, că tot nu s-ar fi trezit. Înjurătura lui preferată era: „tu-ți ceardașii tăi de . . ." Comoditatea lui întrecea lenea, dar întrecea și inteligența, deoarece ea se ridicase la un fel de nivel filozofic, se făcuse îndreptarul unei înțelepciuni.

Mișcările lente ale acestei comodități se transformau pe nesimțite și firesc în principii filozofice. Odată a venit sora lui la el — era o frumoasă învățătoare măritată după un preot — și la ceilalți doi frați ai lui, și le-a cumpărat la fiecare cîte o pereche de pantofi. Popovici i-a purtat în după-amiaza acelei zile și și-a dat seama repede că-l cam strîng. Și-a dat seama că-l strîng și a doua zi dimineața, observație care a deranjat grav imperturbabila lui comoditate. Atunci, la prînz, a luat un cuțit de la bucătărie, de la lelea Ana, și simplu de tot și cu un aer foarte firesc,

i-a tăiat la spate, despicîndu-i pînă la călcîi, şi i-a purtat mai departe aşa, ca pe nişte galenţi, saboţi ori pantofi de casă. Dar nu l-au mai deranjat, nici chiar cînd mergea prin oraş cu ei, sau alături de vreo fată.

Nu ştiu cu ce l-am vexat, pe el, impasibilul, cu ceva foarte dur în orice caz, căci într-un moment dat — ne aflam în sala de mese — s-a înroşit la faţă şi, scos din apatia lui, de beşniţă-filozof, s-a răstit la mine cu vorba: „Nenorocitule". Cuvîntul a căzut asupra mea ca un bulgăre de murdărie, ca o lopată de catran, şi-i simt şi astăzi, cînd mi-aduc aminte, otrava. Numai el ştie de ce a văzut în mine atunci un nenorocit. Numai el.

Eram, el şi cu mine, cei mai buni discoboli din liceu, mai buni chiar şi decît muşchiulosul Panga, dar, deşi el învăţa mult mai bine decît mine, căci era premiantul clasei, la aruncatul discului îl întreceam, adică aruncam mai bine şi mai departe. În această competiţie, care avea loc de regulă în curtea internatului, cam în pauzele dintre masa de prînz şi intrarea la pregătirea lecţiilor, o singură dată m-a întrecut, cînd, furios că de zece ori la rînd am dat cu jumătate de metru mai departe ca el, a înjurat de ceardaşi cu mînie aprinsă, a luat discul peste umeri, aşa cum apucă ciobanii bîta, şi-a azvîrlit cu el, din toate puterile, cu toată mînia urnită-ntr-însul, dar direct în geamurile mari de la sala de gimnastică. „No, aşa, ceardaşii ei..." a zis, şi s-a dus mormăind în dormitor unde s-a culcat şi-a dormit pînă la ora cînd şi noi ne-am dus să ne culcăm la rîndul nostru. A continuat să doarmă, a plătit geamurile şi n-a mai fost ispitit să arunce cu discul de-atunci încolo.

Se mai afla printre noi unul *Rădulescu* şi nu mai ţin minte cum, căruia Craja, care era coleg de cartier din Bucureşti cu el, îi spunea *Raşpel*, şi care a stat doar vreo două trimestre la Dumbrăveni, după care a dispărut nu ştiu unde.

Avea ceva din ceea ce au actorii de comedie ai Bucureştilor. Era orfan de tată, iar mama lui, o femeie impunător de frumoasă, îl vizita foarte des, aducîndu-i de toate pentru că era singurul ei copil. Era bun, prietenos ca mai toţi orfanii, dornic de prietenie, ca toţi copiii singuri la părinţi, singur la mamă în cazul lui, şi nu suporta să vază pe cineva trist. Imediat punea în scenă simpatica lui mutră

de comediant şi reuşea să ne descreţească inimile. Iar dacă omul continua totuşi să fie trist, el se îmbufna înduioşat şi se ruga: „Hai mă, ce naiba, am făcut tot ce ştiu şi tot ce pot, m-am dat peste cap, m-am strîmbat, ce mai vrei... să mă arunc pe geam?“ ... şi scuipa în pălmi, şi-şi făcea vînt către geam, ca să se azvîrle afară, aşa cum îşi fac vînt Stan şi Bran. Nu puteai să nu-l iubeşti. Iar mama lui era frumoasă. Era frumoasă!

A plecat din cauza severităţii lui Ungureanu, a duritaţilor lui Domnaru, a absurdităţii lui Garda sau, mai degrabă, pentru că nu putea să rabde mai mult decît trei zile absenţa frumoasei şi singuraticei lui mame.

Sandu Ion: Cel mai frumos dintre noi toţi, dacă nu chiar din tot liceul, irezistibilul femeilor (adică fetelor). Ştia că este frumos şi era plin de sine atunci cînd trecea prin faţa ta, ori cînd se plimba-n oraş. Era fiu de C.F.R.-ist din Prahova, iar maică-sa, căreia-i semăna la frumuseţe, cînd venea, rareori, la el să-l vadă, se topea toată de bucurie că are băiat atîta de mîndru şi şcolar pe deasupra. Era silitor, supus, dar nu tocmai inteligent, ceea ce nu înseamnă că nu era deştept. Era chiar foarte descurcăreţ. Purta părul şaten pieptănat lin şi lucios şi avea trăsături fine pe faţa într-una îmbujorată. Era sănătos şi plin de voie bună şi-i plăcea să copieze pe profesori în ticurile şi atitudinile lor. Îşi manifesta de pildă voioşia lovind tam-nisam cu pumnul, precum Munteanu, călca sacadat ca Garda, ţinînd în mînă un băţ, îl imita în felul de-a vorbi, presărat cu cacofonii, tot pe Garda: „Ia spune-mi măi, că cît petrol se extrage zilnic din regiunea Prahovei, că care sunt foloasele lui, că cum şi că cînd se vor epuiza rezervele conţinute-n subsol?“; scria şi versuri, pe care însă domnul Domnaru, la o şedinţă a societăţii literare, le-a considerat a fi un fel de „mihadaşisme“ dar pe care profesorul Dumitru Scurtu, om înalt şi falnic ca un ofiţer de dorobanţi, profesor de română la alte clase, şi care avea o fată nostimă, Lavinia, sensibilizată de frumuseţea lui Sandu, le-a găsit foarte frumoase, „atestînd un veritabil talent“; şi era Sandu angajat în vreo cinci, şase acţiuni galante, chiar şi cu Lieze, frumoasa fecioară alemană, născută parcă dintr-o iubire a stelelor cu azurul, a soarelui cu zăpezile, a zăpezilor cu un cîmp de smirnă, şi pentru care a trebuit să purtăm război, noi, colegii lui, cu cetele de feciori saşi, care se opuneau cu violenţă orga-

nizată împotriva acelei neîngăduite iubiri dintre valah şi minunata săscuţă.

Ne-am organizat şi noi în cete de războinici, alcătuind avangărzi şi ariergărzi, ca să-l protejăm pe Sandu, atunci cînd o aducea acasă, după o plimbare, în decursul căreia o săruta (şi acest fapt îi mînia pe feciorii saşi, dar nici pe noi nu ne încînta), ori cînd o conducea cine ştie unde, şi nu de puţine ori ne-am izbit cu cetele saxone pe uliţele cetăţii, noaptea tîrziu, lovînd şi ei şi noi înfundat, fără vorbire, în timp ce pehlivanul de Sandu îşi continua liniştit drumul şi sărutările, la adăpost de primejdie, lîngă amarnic de frumoasa Lieze, susţinut şi apărat de braţele noastre. Oare cine dintre noi n-ar fi dorit să fie în locul lui? Ah! . . . Doamne . . .

Pe fata aceea, pe Lieze, aş fi putut s-o salvez de la o nenorocire, dar n-am făcut-o pentru că nu s-a putut, pentru că alte forţe au fost mai tari decît voinţa mea de a o ajuta, iar eu, în împrejurările acelea, m-am arătat slab.

Pe cînd eram referent de presă la Departamentul Naţionalităţilor iar Camil Suciu, căsătorit cu Hilde, era secretarul general acolo, ea a solicitat un certificat de naţionalitate română, ca să scape de deportare. Entuziast din fire, fără cumpăt cînd e vorba de nevinovăţie, am stăruit pe lîngă profesorul meu să elibereze acel certificat pentru că ar fi o crimă dacă nu-l eliberează. Suciu m-a înţeles, m-a admirat ca şi-n alte dăţi pentru atitudinea mea, dar a spus că nu-şi poate pune-n pericol propria sa persoană. Iar dacă eu ţin neapărat s-o salvez, n-am decît să mă căsătoresc cu ea . . . a zis el, zîmbind înfundat şi frecîndu-şi nasul ca pe vremea cînd îmi era profesor.

Am încercat să sustrag ştampila şi să iscălesc eu, în fals, certificatul acela de care depindea viaţa şi libertatea unui om nevinovat, dar atît ştampila cît şi hîrtiile cu antet fuseseră dosite cu străşnicie.

„N-ai decît să te-nsori cu ea. E simplu". Aşa mi-a răspuns, încheind discuţia, domnul Suciu. Dar cînd i-am spus Matildei că trebuie să mă însor cu Lieze, ca s-o salvez de la o nenorocire pentru care este cu desăvîrşire nevinovată, Matilda a luat foc, a făcut pîrjol în jurul ei, de era să ard nu numai eu, dar şi hotelul tot în care ne aflam ascunşi frumos, într-o cameră, amîndoi, de nişte săptămîni.

Dar nu numai pe Lieze a tulburat-o Sandu Ion, ci şi pe fata morarului dinspre marginea de către Hoghilag a oraşului, albă la trup ca un caş din lapte de mioare, din ierburi de luncă adunat, curat îmbrăcată şi curată peste tot şi-ntotdeauna, ca scoasă atunci din sipeturi sau din scăldători cu apă de izvor, cam şoldie în mers, dar această particularitate, în ochii noştri, ai celor flămînzi de dorul fetelor, arăta ca un fel de vino-ncoa; pieptănată lins, cînd purta cu sine vreo carte, părea c-ar fi fiind o tînără călugăriţă care merge la rugăciune. La fel a tulburat-o Sandu şi pe Lavinia, fata profesorului cu figură de dorobanţ, Dumitru Scurtu, cu faţa mică şi nişte ochi mici ca nişte pureci, fragilă ca a floare de seră, în ciuda staturii impunătoare, de Peneş Curcanul a tatălui său, ca şi pe fata colonelului Stănescu, prietena Laviniei, cu care ea se plimba prin oraş ţinîndu-se strîns de braţe, fata aceea tuciurie la faţă, suflată parcă cu funingine şi cu ochii mari, cenuşii, cu margini viclene, şi pe Turica, şi pe Ioki şi pe cine n-a tulburat el, . . . păcătosul acela.

Era străjerul cel mai convins, cel mai iubit de comandantul Garda, împrumutase de la acesta corectitudinea de-a executa ordine pînă-n pînzele albe, drept care, mai tîrziu, în viaţă, a ajuns un foarte meticulos şef de cadre, într-un minister central.

Tratner Francisc: făcea parte din categoria evreilor înţelepţi, pe care o reprezenta aici, cu strălucire, bietul profesor Segal. Profilat pe ştiinţele pozitive: matematici şi fizică, ştia din aceste materii mai mult decît cuprindea manualul dar nu ar fi făcut caz de aceasta obrăznicindu-se faţă de profesori cu prisosul cunoştinţelor sale. Era modest şi cuviincios, nu atît prin educaţia primită de la părinţi, cît prin experienţa de mii de ani a unei seminţii încercate. În zîmbetul lui superior indulgent, orgolios jenat, circumspect cuviincios, vorbeau principii de viaţă devenite acte reflexe: surîsuri, dări din umeri, privire întrebătoare, zîmbet iertător, plat, şi radia din fiinţa sa o învăţătură acumulată şi filtrată de veacuri şi milenii. Nu participa la manifestările noastre zgomotoase, dar nici nu ne dispreţuia pentru ele, ci zîmbea admirativ, chiar cu nitică gelozie aş spune. Redus ca vitalitate, o compensa printr-un intelect mai ascuţit, mai atent, mai comprehensiv.

Era cast şi fidel partenerei unice, ovreica aceea discret pistruiată, care, atunci cînd mergea lîngă el, pe stradă, lîngă omul acesta care căta cu ochii fie-n pămînt, ca Segal, fie drept înainte, ea săgeta din coada ochilor ei negri înspre noi ceilalţi, cu vinovată complicitate spre ceva foarte obscur, dar care-i plăcea al dracului.

A scăpat din ghearele lui Hitler şi astăzi este cetăţean american.

Szabo Pius: Înalt şi curbat din spate, părea o hahaleră hazlie şi simpatică. Nu prea strălucea la-nvăţătură dar nici nu prea dorea el acest lucru. Avea un fel de-a vorbi botos, ca francujii, iar cînd se bosumfla de vreo supărare devenea şi mai botos, expus atenţiei sîcîitoare a lui Craja, căruia îi riposta, cu umor, deşi amărît: „A, mă, lasă-mă-n pace".

Ca şi Rădulescu-Raşpel, era orfan de tată, cu o sensibilitate aparte, deşi părea indolent, şi cu o dragoste sporită faţă de maică-sa, care venea des de la Mediaş ca să-l vadă. Îi plăcea să mănînce mult şi bine iar maică-sa ştia acest lucru. Fiind singurul copil, era explicabil să fie aşa, mîncăcios. În dulapul lui stăteau morocănoase bucăţi de slană, numeroase borcane de gem, cutii cu prăjituri, pui fripţi, portocale, cîrnaţi şi vinuri tonice, dar mînca din ele stînd cu spatele la noi, cu spatele acela lat şi curbat, ca o umbră spăimîntătoare sau ca ursul asupra stupului cu miere.

Munteanu, ca să-l necăjească, îi spunea Sabău, lucru care pe Pius îl lăsa rece, iar domnul Suciu, care se amuza mult de felul lui de-a fi, striga spre el, cu voioasă simpatie, apăsînt prelung pe i: Píius!, iar Pius se ridica-n picioare agale, gata să răspundă ca un filozof, la filozofie, unde dădea mereu cu bîta-n baltă, dîndu-şi în acelaşi timp, la modul serios, aere. Nu prea-l interesau fetele, manifestare caracteristică aproape la toţi băieţii singuri la mame, fără tată, ca şi Rădulescu.

Pe ceilalţi trei colegi: *Bok Carol*, cel de peste doi metri înălţime, care-i imita în mod genial pe toţi profesorii, de ne prăpădeam de rîs, *Trifu*, cel care citea rugăciuni în toată ora de fizică, spre mirarea surîzătoare a domnului Segal, şi fărşerotul *Jaca Leonida*, cel care rîdea în hohote mereu, chiar şi atunci cînd nu era cazul sau cînd tocmai el era obiectul derîderii, i-am pierdut pe drum, reuşind ei să rămîie repetenţi.

Prieteni am avut patru: pe *Teodor Floruţiu*, care cînd eram în clasa a V-a, era într-a VII-a, om ager la minte ca o mangustă, diabolic şi iubitor de stricăciuni, dar în egală măsură şi de poezie, din a cărui vină m-am îmbolnăvit în clasa a VI-a, de era să mor (de fapt murisem dar m-au reanimat) care m-a-nvăţat să sar noaptea gardurile şi zidurile spre locuri „de perdiţie", care juca cărţi pe bani, dispreţuia fetele dar era un curvar ahtiat, care-şi dispreţuia colegii iar aceştia-l urau şi detestau, cu toate că era elev de zece pe flanc, alături de care citeam, la miezul nopţii, pe nişte geruri cumplite, pe sub sălciile Tîrnavei, cam ameţiţi de vin, sub lumina lanternei, pe Bacovia şi Esenin..., care cînta la vioară doine, precum ar fi cîntat aşa ceva Mefisto, care m-a despărţit de Stela, şi căruia, cred, eu i-am fost unicul prieten în viaţă, pe care l-a iubit cu gelozie, de-adevăratelea.

Vedea în mine nu ştiu ce! Eram într-adevăr, cînd am sosit din Macedonia mea, curat ca o azimă la suflet şi trup, iar el prea de timpuriu muncit de păcatele lumii. Poate că tocmai această curăţenie a mea o iubea el cu nostalgia omului întinat. Şi cu durerea aceluiaşi om.

Al doilea al meu prieten era *Florea*, omul acela blegit de tuberculoză osoasă, alături de care am sosit la Dumbrăveni, al doilea al meu loc de naştere, omul care nu cerea de la nimeni nimic, dar care suferea că nu poate da el oamenilor, neluat în seamă de semeni, nici de vecini şi nici chiar de ai săi din casa părintească, rămas fecior, aşa cum a şi murit, căci nici o femeie nu l-a dorit de soţ, dar nici el n-a dorit... sau a ştiut să-şi transforme o asemenea dorinţă-ntr-un zîmbet de-o neţărmurită bunătate, cel care rîdea din toată fiinţa, cu faţa cît o lună plină, atunci cînd mă vedea, ori cînd îl vedea lumea că stă cu mine de vorbă, care se mîndrea cînd auzea de la frumoasele lui surori cuvinte de laudă despre mine, care, dac-ar fi vrut soarta să ajungă, de pildă, medic, biserica l-ar fi canonizat de sfînt...

Al treilea era doctorul acela nebun, *Rihter*, care purta barbă roşie, avea ochi albaştri mici şi scînteietori, era părăsit de nevastă şi trăia singur, ducînd la păscut două capre pe răzoarele şi prin luncile Dumbrăvenilor, şi care scrisese pe frontispiciul casei sale, cu litere de-un metru, următoarea inscripţie: „Casă blestemată pentru speculanţi".

A fost primul cetăţean al acestei ţări care a avut ideea,

dar și curajul de a o pune-n practică, a autoservirii. La poarta lui puteai să observi, dimineața mai ales, pungi cu prune aranjate grijuliu, ca-n rafturi, cu mere, pere ori chiar coarne, culese de el însuși de pe răzoare și pe care scria citeț: „un leu", „cincizeci de bani", „un leu, doișcinci" etc., iar alături de aceste pungi de hîrtie — nu de nylon — cu mere, pere, corcodușe, coarne, dude etc., stăteau sticle înșiruite perfect, de un kilogram sau de jumătate kilogram, cu lapte de capră, pe care iarăși scria citeț: „un kilogram, doi lei", sau „o jumătate de kilogram, un leu".

Alături, pe-un panou la-ndemîna oricui, un fel de gazetă de poartă se puteau citi avertismente magice ca: „Hoțului să-i sece mîna", „Nu fura, țigane", „Aici nu este W.C. (closet)", „Mergeți la primar și cereți budă publică" sau, cu litere de-o șchioapă, apelațiunea: „ANALFABEȚIVAȘILOR!"

Lumea rîdea de dînsul, golanii și nerușinații își băteau joc în fel și chip de el, dar el nu renunța la principiile sale, nici nu se enerva. Continua să-și expună marfa rînduită cu grijă-n fața porții, continua să-și alimenteze gazeta de poartă cu ziceri, avertismente, apostrofări, sfaturi și îndrumări, continua să consulte pe bolnavi — cei care mai aveau încredere-n el — fără să primească nici bani (ferit-a sfîntul!), nici nimic altceva, stăruia în a recomanda ca unic medicament apa de la un anumit izvor, de unde el bea în exclusivitate, și nu s-a-ntîmplat să fie niciodată bolnav; mai spunea că el nu este doctor — doctor este „numai Sfînta Natură", — și te ruga să nu-i spui domnule doctor ci „bade medic . . ."

Deși se numea Rihter și era german la origine, el se considera dac get-beget și se mîhnea și te dojenea dacă-i contestai această descendență.

Avea și-o bicicletă cu care se deplasa la distanțe ceva mai lungi. Cu aceeași bicicletă l-am văzut trecînd prin oraș și acum un an, îmbrăcat în aceeași cămașă de dac, scoasă peste pantaloni (itari), cu aceeași saboți în picioare, cu aceeași viteză și agerime, deși acum era trecut de optzeci de ani.

Ca să nu se lege cineva de barba lui roșie, de ciudat preot aleman din vechime, și să i-o taie — barbă la care ținea ca la viața sa, și-n taina căreia rezida, după dînsul, ca la Samson din Biblie, forța lui morală, — purta arbo-

rată pe piept, în perioada democrației populare, o imensă insignă a lui Lenin.

Avea ceva de copil în ochii și pe fața lui mereu aureolată de-un zîmbet solar, egal și continuu, ziua, noaptea, chiar cred și cînd dormea. Aceștia sunt oamenii care m-au impresionat în mod deosebit în viață, care știu să zîmbească mereu, care-au știut sau au avut norocul să concentreze și să reducă toată durerea, crisparea, supărările și grijile și neliniștile vieții într-un surîs nimbat, înțelepciunea supremă. Zîmbetul: cheia tuturor durerilor. Nobil dureroasă cheie.

Era un fel de Nastratin al liniștitului oraș, frumos pierdut într-o stătătoare binețe, un Nastratin fără fes, umblînd în capul gol și cu pletele-i blonde revărsate pe umeri aidoma unui Crist. Mă duceam după el ca un miel supus, iar caprele lui îmi aminteau de caprele mele de la Tauria, și-mi era dor, și-mi trecea de dor . . .

Avea un fel naiv de-a explica lucrurile, dar el credea în ceea ce spunea cu candoare de poet, și era frumos. Cuvîntul „Ardeal" de pildă, venea de la „Are dealuri", sau de la „Arhi-ideal" pentru că în el se vorbește românește, ungurește, nemțește: „bărbat" de la „are barbă"; „Tîrnave" de la „turnarea navelor", adică răsturnarea navelor celților de către băștinașii daci etc. Da, era un Nastratin, dar deloc pezevenghi, ci unul curat, bun și prost. Nebun. Nebun bun și blînd, omenos și fericit.

Ultimul prieten al meu era frizerul sas, a cărui prăvălie se afla chiar lîngă liceu și-n care intrai urcînd niște trepte și dînd la o parte niște baiere de mărgele care țineau loc de draperie. Era foarte cinstit și din cauza aceasta părea prostalău.

Cînd rîdea își deschidea tot sufletul, precum o uriașă plantă carnivoră spre tine și te-nvăluia într-însul ca-ntr-o arătare nordică a soarelui. Era osos, chel și urît la față, și suferea cu demnitate, de sihăstrie. Mă bărbierea, îmi pieptăna și-mi aranja părul cu o grijă ca aceea cu care gătești pe un mire, fără să bănuiască — dar chiar dac-ar fi bănuit tot așa m-ar fi aranjat — că eu veneam de la o noapte petrecută cu miresele nopților de pierzanie. Ba mai mult, îmi făcea cu sinceritate simplă, complimente, atunci cînd îi spuneam că am fost acolo, cum că, după o asemenea noapte

pierdută arăt mai bine, că mi-e faţa mai frumoasă, pretindea el.

Dacă treceau zile şi nu-l vizitam, se mîhnea, suferea, şi ieşind în uşa prăvăliei, aştepta acolo să mă vază apărînd de undeva. Iar dacă apăream, se înseninа de tot, cu faţa lui bălană bucurîndu-se cu bucurie mare.

Aceştia au fost colegii şi prietenii mei de-atunci, iar dacă am greşit cu ceva faţă de ei aici, îi rog să mă ierte. Eu am vorbit despre cei din memoria şi din sufletul meu — deci despre mine — nu despre ei cei adevăraţi.

FRUMOASELE RISIPEI

„Iubirea de-atunci,
mormînt năpădit e de ierburi şi ceaţă".

Cum aş începe? Care-i cuvîntul? Şi de unde? Cum să aduni în cuvînt ceea ce nu-i sortit rostirii? Putea-voi să cuprind şi să preschimb în vocabule miile de semne ale mirării care-mi luminează noaptea de-acum a sufletului, cum cerul înstelat luminează cealaltă noapte? Erinii purtînd în mîini, precum nişte lumînări aprinse într-o noapte a răstignirii, înalte, misterioase semne ale mirării, procesiuni de asemenea semne, tăcute-n orizonturile nemişcătoare ale celor mai adînci şi depărtate întunecimi, mă cutreieră.

Iată, mă prostern povîrnit sub greutatea binecuvîntătoare a căinţelor precum Poetul la porţile Paradisului, înaintea uriaşului crucifix de stele — al sufletelor curate — din cea mai înaltă culme a Edenului, pisc Everest arătat în chip de cruce foşnitor fosforescentă a Raiului din care se desprinde, sublim dojenitor spre mine acum, steaua lui Beatrice!

Aici, locul cuvîntului îl ia plîngerea; lacrima şi surîsul, vinovăţiei care imploră iertarea. Aici, tăcerea este strigătul cel mai grăitor şi muzica de dincolo de armoniile sonore; strigătul sărutului pecetluit adînc şi definitiv, ca al Morţii, starea pură şi despovărată de orice cerere, a rugăciunii, identitate dincolo de orice pămînt, ca-ntr-un orgasm, orfic împlinită, între cel care cere şi Cel de la care cerem, în marginile miraculoasei acestea clipe.

O, fericiţi ochii mei! Fericite buzele mele! Ochii mei care plîng cu lumini şi buzele mele care nu mai ştiu să vorbească, decît numai să adaste întredeschise ca pentru a primi sărutul Pîinii şi-al Vinului!

Strigăt în care-a-ncremenit, ca peste-o înserare pe Muntele Căpăţînii, strigătul: „Elly, Elly, Lama Sabahtani!"

Iată, mă năpădesc şi mă acoperă adînc, adînc liniştitor, zăpezile, ninsorile grăbite ca peste-un deşert care demult nu ştie să vorbească. În ultimele abisuri ale acestor căderi albe, în ultimele aşternuturi ale aşteptării ne vom reafla, cu certitudine, pentru că nimic nu se petrece la voia întîmplării şi-a hazardului în marea noastră neştiinţă ci totul şi toate răspund unei chemări, unor limanuri şi raţiuni pe care, din fericire pentru noi, nu ni-i dat să le cunoaştem niciodată, nicicum.

Iată, lucrurile se depărtează şi intră-n Frumuseţe. Ca-ntr-o asfinţire, tristeţea noastră se arată soarelui. Această lume a tristeţii nu-i altceva decît o asfinţire de jur împrejurul apelor şi-a pămîntului. O asfinţire ca un ultim, somptuos a-Dio.

Fericită zi de Unu Decembrie! De două ori fericită! O dată pentru că ne-ai descoperit Unirea, şi-a doua oară pentru că mi-ai descoperit mie Iubirea! Din acea zi, soarele n-a mai răsărit pentru mine din cer, ci direct din inimă, şi nu asfinţeşte după orizont, ci dincolo de sufletul meu.

Trecuse un an de zile şi ceva de singurătate de cînd sosisem la Dumbrăveni şi domnul Domnaru mi-a dat să-nvăţ o poezie ca s-o spun la serbarea de Unu Decembrie. Era o poezie oarecare, de Ovidiu Hulea, străbătută de-un suflu patriotic de toate zilele. Îmi aduc şi azi aminte de primul vers: „Măria ta, pe vremuri, poetul plînsu-mi-sa . . .“ şi aşa mai departe, iar eu, în acea seară a zilei sărbătorite, în sala de spectacole „Transilvania“, făcînd uz de nişte tertipuri actoriceşti şi insuflînd textului o anume vibraţie, care era a participării mele afective la idee, am obţinut un mare succes, fiind îndelung aplaudat de spectatori, dar mai ales de elevii liceului şi, în mod deosebit, de către elevele şcolii de menaj de la castel.

Am avut atunci revelaţia să mă fac actor, dar nu m-am făcut, şi nici nu-mi pare rău. Mi-a fost peste cap teatrul propriu-zis pe care l-am jucat în viaţă, nu era nevoie şi de unul derivat. Şi încă pe ce scene şi-n ce roluri! Şi le-am jucat bine pe toate, fără aplauze, nici titluri, nici onoruri decît nişte pumni şi mai multe ciomege pe spate. Textul, decorul şi regia aparţineau unor Shakespeari, unor Fellini, unor Breugheli şi unor sufleuri în faţa cărora adevăraţii Shakespeare, Fellini, Breughel şi toţi sufleurii cîţi i-a cunos-

cut teatrul de la origini şi pînă astăzi n-ar fi fost decît nişte bagatele jalnice . . . .

A doua zi, un elev dintr-a patra, care şedea în gazdă la Ioki, frumoasa, veşnic spălata şi primenita Ioki, desăvîrşita prietenă a tuturora, rotundă la locurile frumos rotunde şi roşie-n miezuri ca harbujii, mi-a înmînat în mare taină un plic roz. M-am cutremurat tot, ca un pom încărcat de rouă, pradă unei rafale de vînt stîrnită din pămînt, brusc. Nu ştiam unde s-o ascund. Arzînd de emoţie, febril, am vîrît plicul magic undeva-n sîn, între cămaşă şi căldura trupului. De la ora următoare — parcă de ştiinţele naturale — am fugit. M-am retras în dormitor şi, făcînd pe bolnavul — căci aveam într-adevăr frisoane şi ardea carnea pe mine, oricine putea vedea acest lucru — m-am ascuns sub pătură, am deschis tremurînd plicul, am tras afară cu grijă dîntr-însul scrisoarea şi-am citit conţinutul, gîtuit de emoţie şi inundat de răcoare. Apoi, fără gînd, am dus scrisoarea la buze şi-am sărutat-o lin, de mai multe ori. În josul ei un nume: Elly. Elly îmi făcea nişte complimente stîngace în subtextul cărora însă pulsa ceva tulburător, o pasăre stranie care se pregătea cu grijă şi sfială să-şi ia zborul. Circulau acolo nişte seve vegetale care căutau a se face cîntec, freamăt întunecat şi foşnire de ape şi de codri.

Oare cum va fi arătînd? Cine să fie? Litera E, începutul numelui, cei doi de l încinşi la mijloc, şi cu y-grecul de la urmă mă făceau să mi-o închipui ca pe-o fecioară blondă din Sumer. E-ul vestea albastrul cerurilor din ochii ei, dublul l îmi străbătea alintător stihia precum doi şerpi înaripaţi ai celor două voluptăţi: voluptatea zilei şi-a nopţii, precum o înlănţuire a doi şerpi cu o singură faţă, iar y-ul grecesc mă săgeta precum strigătul dulce al primei dureri, al celei dintîi întru-îmbrăţişări.

O indiferenţă eroică faţă de îndatoririle mele a pus stăpînire peste mine.

Nu mă interesa nimic şi nu aşteptam altceva decît s-o văd! Singurul loc unde îmi era îngăduit acest lucru era bisericuţa ortodoxă unde fetele erau aduse ca să asculte slujba în fiecare duminecă. Iar eu, răzvrătitul ateu, duşman al preoţimii, (un fel de oaste a Întunericului) m-am pomenit deodată credincios fervent, devotat bisericii şi supus oamenilor negri şi, duminecă, de abia aşteptam să sosească clipa începerii liturghiei ca să mă înfăţişez printre cei dintîi, poate

că deodată cu popa și cîntărețul din strană, în incinta ei, într-un colț ferit, ca orice dreptcredincios cu inima vinovată și evlavioasă.

Între timp se lățise zvon printre colegi că una cu păr roșcat îmi poartă apele sîmbetii. Mă cam irita acel fel de-a vorbi, în parabole, și-a fost cît pe-aci să mă-ncaier cu ei, dar tăceam, deoarece mă interesa să ascult și să aflu cît mai multe despre frumoasa din vis care-mi tulburase pînă-n adînc, nu numai somnul ci și starea de veghe, încît umblam ca un lunatec ziua-n amiaza mare.

Duminecă dimineața, cînd să mergem la liturghie, m-am arătat foarte activ în a-i încolona în curte pe elevii mai mici din internat și-a porni cît mai repede ca să nu pierdem cumva citirea evangheliei. Cînd să ieșim pe strada principală, de după castel, iată, coloana fetelor se îndrepta deja către biserică. Un clopot mărunțel, ca de schit, atîrnat de-o bîrnă de lemn prinsă între alte două, bătute vertical, le zorea parcă să iuțească pasul, într-atîta de limbut se agita clopoțelul acela, risipind sunete limpezi și subțiri, prin văzduhul rece adiind a zăpadă.

— Uite-o, aceea este, îmi atrage atenția Sandu, atotștiutor în materie de fete, aceea voinică, uite-o, care se uită-ncoa. Aia, bre, cu păr roșu, bogat și inelat, care tot ține capul încoa..., ce naiba, ai orbul găinilor?, și-mi dă un ghiont.

Am ridicat ochii spre ai ei. Se afla cam la șase metri distanță de mine.

Ne-am chemat din priviri. Cînd mi-a întîlnit vederea, brusc, s-a făcut parcă strălucitor de frumoasă — era toată numai lumină și fericire — mult mai frumoasă decît era, și, Doamne, cît putea fi de frumoasă! Parcă venea spre mine direct din soare și se revărsa ca o lavă fluidă, înecîndu-mă. Broboane de sudoare mi-au năpădit fruntea, genunchii mi s-au înmuiat și simțeam că mi-am pierdut culoarea feței devenind palid. Și-am început să tremur, bîntuit de năluca ei solară, ca o casă nouă cu odăile goale.

Am intrat în biserică. Ele se aranjaseră deja pe treptele modeste, dispuse-n amfiteatru, la dreapta și la stînga ușii, în spatele bărbaților după datina ortodoxă. Noi trebuia să ocupăm loc în fața lor, între iconostas și ele. Elly stătea pe banca a doua, la limita ei dinspre culoarul de ieșire. Cînd m-am aflat alături de ea, o pînză țesută din miresme so-

nore m-a înfăşurat în vălurile ei mirifice, ca-ntr-o iluminare. Se implîntase-n trupul şi fiinţa mea întreagă, şi deatuncea aşa o port, implîntată, ca pe-o răstignire, pe cel mai înalt pisc al singurătăţii.

Simţeam cum mă sfredeleşte din ochi — parcă mă ţinea încleştat în braţele, în trupul ei — şi nu ştiam ce ţinută să iau, cum anume să stau, cum să-mi ţin braţele, capul, umerii ca să nu par caraghios, să fie mîndră de tot de mine.

Să n-aibă ce cîrti colegele ei.

Îmi simţea deruta, stîngăciile, vedea limpede că mă pierdusem din cauza ei, şi rîdea înlăuntru-i, stăpînită de un deplin sentiment al triumfului. Mă avea în mînă. Eram al ei, şi trupul i se iluminase de-o bucurie mare. Cînd corul a cîntat „Cari pre heruvimi", cîntecul era parcă forţa sonoră, sacră a trupului ei biruitor, şi toate drumurile din mine începeau să urce spre pămîntul ei, încărcate de poveri solare şi-acoperite de pulberi fluorescente.

Iluminata biserică de la ora aceea, cu icoanele, cîntările, odăjdiile şi toate obiectele sfinte dintr-însa nu era altceva decît trupul ei alb, iluminat de bucuria iubirii, cu icoane, cîntări şi catapetezme înstelate într-însul, iar eu urcam spre el pe toate drumurile din mine, ducîndu-mă pe mine însumi în spate ca pe-o imensă cruce de lumină, ca să mă răstignesc în adîncile ei întunecate cerimi.

Fetele au ieşit din biserică înaintea noastră. La colţul unde noi trebuia să cotim pe după castelul-şcoală, ea şi-a mai întors o dată capul spre mine acoperindu-mă de lumini, precum soarele inundă, dimineaţa, piscurile cu toate prăpăstiile lor, apoi pădurile şi răcoroasele văi adînci.

Mergeam, dar parcă nu mergeam. Unul mergea spre internat, în rînd cu ceilalţi elevi, iar altul, ca un meteor luminos, ca o cometă, cădea în împărăţiile ei.

— Fii atent, îmi vîră-n suflet veninoasa săgeată Sandu de lîngă mine, care observase tulburarea şi zăpăceala-n care naufragiam. Se amuza de nepriceperea mea, de lipsa mea totală de pragmatism şi pozitivism în iubire. „Fii atent, că-i încurcată cu Mihăiescu, ăl dintr-a şaptea."

Nu mi-a trebuit altă vorbă, că m-am şi prăbuşit în întunericul dezolării şi-al spaimei, cu impresia că m-aş fi fost angajat într-un joc din care-am ieşit ridicol. Eram naiv, pînă la idioţenie, dar infernal de orgolios. De unde înainte

mă simţeam tot numai lumină, acum mă transformasem brusc într-un heleşteu de catran.

„Să ştii, îmi ziceam, că se foloseşte de tine ca să-l facă gelos pe celălalt. Nu sunt decît un joker în jocul ei cu Mihăiescu", şi m-a cuprins crîncenă mînie asupră-mi. Mă vedeam urît şi urgisit şi umilit. N-am mîncat nici la prînz şi nici la cină, decît cîteva dumicaturi seci şi amare, înghiţite-n noduri.

Toată noaptea m-am prigonit: cine sunt eu ca să se îndrăgostească de mine dintr-odată o fată atît de frumoasă? Mihăiescu este frumos, îmi ziceam eu, (deşi tîrşîia niţel tălpile după el şi avea urme uşoare de vărsat pe obraji, pe care le ascundea sub straturi dese de pudră) este septiman, este bine îmbrăcat şi are buze anume făcute de la Dumnezeu ca să sărute cu ele, nu ca mine, cu mutra ursuză, cu fălci de fiară, bărbia smucită brutal şi retezată la mijloc, cu fruntea boltită înalt şi dispreţuitor, neomenească, şi cu nasul acela care, avînd nişte nări încordate, fiind mic şi niţel teşit la rădăcină, parc-ar fi de silen, dacă nu — chiar de maimuţă. „Fugi de-aici că-şi rîde de tine", îmi repetam. Şi cu gura aceea care nu-i decît o linie trasă fioros între bărbia răzvrătită şi nasul plebeu şi impulsiv.

M-am dus şi m-am mărturisit lui Floruţiu, dracul, căruia, dacă-i umblai bine prin păr, cu siguranţă că dădeai de vîrful coarnelor. A-i fi mărturisit atari treburi lui Dodi Floruţiu însemna să mergi să te spovedeşti la diavolul.

Am spus tot ce mi s-a întîmplat. Aşteptam de la el o încurajare, o înţelegere, o redresare morală, căci eram totalmente descumpănit, dar ţi-ai găsit omul. Dodi a rîs de mine cu cinism, dar a rîs, mai ales de ea, misoginul din el, lucru care m-a cătrănit şi-a fost cît p-aci să-l apuc de gît.

— Dacă eşti prietenul meu, atunci te rog să iei în serios ceea ce-ţi spun, că dacă nu, te părăsesc şi nu mai vin cu tine, noaptea, la petreceri. Şi te mai şi bat la urma urmei, l-am ameninţat.

— Hî! ştii că eşti bine! Cred că ţi-ai pierdut minţile. Nu-ţi cunoşti rostul vieţii tale, nu-ţi cunoşti menirea. Du-te, iubeşte-o pe lăţoasa, pierde-te-n treburi ordinare, ca oricare individ, şi risipeşte-te, şi-ngroapă-ţi talentul şi chemarea în încîlceala capriciilor femeieşti. Ştii ce-a spus Napoleon: Femeia este mormîntul gloriei. Du-te şi culcă-ţi gloria de peacum în ponoarele blondei. Adică, pardon, nu e blondă e

roşcovană şi se ştie că toate curtezanele vestite ale împăraţilor au fost roşcate. Iubind o roşcată poate că ajungi împărat, mai ştii? hi, hi, îşi încheie Floruţiu aserţiunea.

A doua zi, elevul poştaş, ştafeta lui Ioky, adevăratul poştaş, m-a întrebat dacă n-am a trimite ceva prin domnişoara Ioky la . . .

— Nu, am răspuns răspicat, cu mînie apăsată. N-am de trimis nimic, la nimeni.

Băiatul, fiind suflet delicat, n-a transmis întocmai riposta mea nesăbuită.

O fi spus el cine ştie ce, pentru că ghicise că nu din indiferenţă sau dispreţ am vorbit astfel, ci dintr-o pornire, din care, în loc să se observe că nu m-ar interesa persoana ei, dimpotrivă, se vedea limpede că mi-e dureros de dragă. Într-adevăr, îmi era atîta de dragă încît, după o zicere a păstorilor valahi din Pind — i-aş fi tăiat capul. Capul din care se revărsau flăcări şerpeşti peste superbia ei de liniştită fecioară a joimariţelor de pe Negoiul.

Căci era din ţara Făgăraşului. După ce băieţaşul dintr-a patra şi-a luat codiţa-ntre picioare şi s-a îndepărtat cu grijă şi sfială de mine, m-am îndreptat spre pivniţa internatului, ca să trag acolo din ţigară. Acolo însă, printre alţi fumători se afla şi Mihăilescu — sau Mihăiescu — septimanul care, plin de sine, sorbea liniştit, cu buzele lui răsfrînte şi roze, de nevastă tînără, din ţigara R.M.S.

Cum era să aprind eu ţigara mea „naţională" în faţa lui, care fuma ţigări R.M.S.? Ar fi însemnat că de la prima confruntare eu să mă pun într-o postură de umilinţă, de învins. Am privit în dreapta şi-n stînga, precum sălbăticiunea, încolţit de propriile-mi gînduri şi, cu toate că bunul Capsali şi tot atît de bunul Ciunga, compatrioţii mei, s-au bucurat cînd m-au văzut şi-au vrut să mă cheme să stau între ei, eu am întors umerii mînioşi şi-am ieşit din beciul internatului din care ieşeau la acea oră tulumbe de fum prin ferestruici, ca dintr-o afumătorie.

Ajuns în clasă, din te miri ce, din absolut nimica, din senin, era să mă apuc la bătaie cu Medrea. A făcut el nu ştiu ce anume aluzie la o „văruică" iar eu, crezînd că la Elly se referă, m-am înviforat spre el: „Dacă mai vorbeşti, te izbesc", i-am spus. Numai intrarea-n clasă a domnului Domnaru a aplanat lucrurile, altminteri dacul lui Burebista

și cu tracul lui Spartacus și-ar fi măsurat cu încrîncenare puterile.

Domnul Domnaru, după ce i-a ascultat pe vreo doi, bătîndu-și joc de ei, a explicat lecția care urma: despre elegie, și după ce a ajuns la formularea definiției despre gingașa specie a genului liric, spre exemplificare, ne-a cetit poezia „Peste vîrfuri" de Eminescu. Vai, cum știe frumoasa frumoaselor să amplifice și să ridice sentimentele în zona piscurilor, preschimbîndu-le în altceva, de pildă în reverberări stelare. Iubirea atunci devine rugăciune și împăcare sublimă, iar ființa iubită, obiect sacru. Tristețea îți este preluată parcă de mișcarea aștrilor, de elementele naturii, ale lumii și devine fenomen cosmic... durerea devine stare sacerdotală a întregului univers.

Și domnul Domnaru a început să citească deci:

„Peste vîrfuri trece lună,
Codru-și bate frunza lin,
Dintre ramuri de arin,
Melancolic cornul sună..."

A doua zi, același băiețaș milostiv mi-a strecurat în mînă un alt plic.

I-am pus mîna pe umeri, prietenește, — el se arăta foarte mîndru înaintea colegilor săi că este dus de după umeri de mine — l-am cinstit cu jimblă și șuncă și, la despărțire, îmi venea să-l sărut.

În ora următoare — oră de elină, la care domnul Ungureanu nu venea deloc, eu fiind cel care-l suplinea, — l-am rugat pe Popovici să aibă grijă de liniștea din clasă, i-am spus ce anume minciună să spună dacă, totuși, își vîră dracul coada și vine la oră domnul Ungureanu, după care am întins pasul către apa Tîrnavei, peste șcarpă, peste drumul acoperit de zăpadă, și-acolo, sub sălciile pustii, desfoliate, pe malul apei cu marginile prinse de ușoare sloiuri de gheață, am cetit scrisoarea.

Scrisoarea, de la prima vedere, m-a făcut să mă simt mai rece decît sloiul de la picioarele mele. Nu începea nici cu „Dragul meu", nici cu „Dragă, nu știu cum", nici cu „Prietene", ci ataca direct în text. Zicea cam așa: „Nu știu cu ce am putut să te supăr așa de tare încît să ajung să fiu disprețuită. Nu o merit, să știi. Mă rog lui Dumnezeu să-ți dea har ca să te poți convinge de aceasta. Ori cineva

nu vede cu ochi buni... prietenia dintre noi şi pune zîzănii. Cam ştiu cine poate fi, şi nu mă-nşel. Simţul meu de femeie mi-o spune limpede. Pentru că nu mi-este indiferent ce faci şi cu cine te aduni, cui oferi prietenia frumosului tău suflet... Să nu crezi că nu mă dor cele ce aud despre tine, cu atît mai mult cu cît binevoitoarele care mi le spun, mi le spun cu bunăvoinţă răutăcioasă. Vei înţelege oare cu ce gînduri şi sentimente vin spre tine eu? şi că-ţi vreau numai binele? *Dragul meu*, (aici m-am iluminat dintr-odată şi m-am simţit cuprins de flăcări înălţătoare) îmi eşti dator cu cîteva nopţi nedormite. Din cauza ta. Cel care-l crezi că ţi-ar fi prieten, îţi este de fapt un duşman. El te duce în prăpastie, o ştiu amarnic de bine, şi va trebui să curmi primejdioasa amiciţie cu acel om. Şi dacă crezi că merit să-mi răspunzi, răspunde-mi cît mai repede. Aştept cu nerăbdare. O, de-ai şti cu cîtă...! Sunt uşor bolnavă, am nişte afurisite dureri de cap, şi cîteva rînduri de la tine m-ar linişti. Pot să-ţi spun că m-ar face chiar fericită? Mîniosule! Urîciosule! Eşti un neştiutor. Nu pricepi nimic, cu toată deşteptăciunea din capul tău. Elly".

Aveam aproape optsprezece ani, ea avea şaptesprezece, dar înţelegea infinit mai mult din lume şi viaţă decît creierul meu de orbete. Atîta doar, poate, că eu mă tulburam mai zgomotos şi mai adînc. Ea avea forţa şi siguranţa de sine a liniştitelor statui greceşti, în timp ce eu arătam ca o pădure barbară, bîntuită de furtuni şi de înfricoşate solitudini.

I-am răspuns. Nu mai ţiu minte ce. Era ceva fără de noimă, dar care vibra şi răscolea.

Discursul meu amoros era foarte incoerent dar cu neregularităţi de relief ameţitoare, cu abrupţii tenebroase şi neaşteptate izbucniri de lumină şi izvoare. Mîndria ei, după ce citise scrisoarea, devenise superbie.

Nu o mai durea nimic decît sentimentul că nu poate ceti ceea ce-i scrisesem eu, de pe o înălţime mare ca să o audă şi s-o fericească toată lumea. Înflorise brusc, covîrşitor, iar frumuseţea ei arătată în toată orgolioasa splendoare, colegele ei o resimţeau cu admiraţie şi pizmă totodată.

Pe Floruţiu l-am refuzat în două rînduri de-a ieşi după orele de la miezul nopţii, peste ziduri, în oraş, la cîrciumile de la periferii şi gară: „Ca la mama acasă", „La Mielul alb", „La fraţii veseli", „Călăreţul voios", „La Ionică haraminul", şi altele. Aşteptam să se liniştească tot internatul,

să mă pot retrage-n sala de silenţiu ca să-i răspund, să vorbesc cu Elly. Dodi m-a urmărit şi l-a pălit gelozia. Devenea agitat, capricios, sfruntător, insidios, şi dispreţuia noua mea postură, de îndrăgostit.

A treia oară, cînd iarăşi a venit la căpătîiul patului meu, după miezul nopţii, ca să mă invite-n şoaptă să mă scol şi să ne ducem, eu iarăşi l-am refuzat. Atunci Floruţiu a plîns peste pătura mea, ca un ins nefericit, şi mi s-a făcut milă de el. Cu atîta jale şi singurătate plîngea, încît te speriai.

M-am ridicat, m-am îmbrăcat în sumarele mele veşminte de elev — palton nu aveam, nici chipiu, iar pantofii erau cam găuriţi în tălpi, ciorapii traşi pe talpă cam pe la etajul al treilea — şi l-am urmat. Ca să fiu drept, nu numai mila faţă de el m-a mînat să mă duc ci şi un îndemn personal de-a mă duce. Am escaladat zidurile, ne-am strecurat hoţeşte pe sub ele, pînă ce-am dat de cărarea care ducea spre şcarpă, apoi de-a lungul şcarpei — ca atunci cînd mi-am pierdut chipiul — pînă ce-am ajuns la „Fraţii veseli".

Cîrciumele de pe lîngă gară, pe timpurile acelea, stăteau deschise pînă foarte tîrziu, iar dacă închiseseră, băteai în geam şi ţi se deschidea. Dacă nu-ţi deschideau cîrciumarii, îţi deschideau, cu siguranţă, uşa, fetele din camerele sau chiliile din dosul cîrciumei.

Înăuntru, la tejghea, stăteau în picioare doi călători şi-un plutonier, care-şi beau „alaşul cu rom", cam obosiţi.

Noi am tras ca de obicei în camera de-alături, unde un alt Ioşka ne-a servit o papară din nu ştiu cîte ouă — o mulţime — cu slănină, şi ne-a adus de băut vin roşu, fiert, dres cu scorţişoară şi piper. S-au înfăţişat şi cele două fete ale tuturora, care s-au aşezat pe genunchii noştri, iar apoi ne-au condus, fericite de asemenea pradă, în camerele şi aşternuturile lor. Iar mai tîrziu, cînd cerul îşi povîrnea galaxiile peste dumbrăvile Saroşului, la lumina lanternei, călcînd încet pe sub sălcii, ca grecii vechi pe sub măslini, citeam versuri din Bacovia, Blaga, Esenin. Către dimineaţă, mă-ncolăceam — eu aproape degerat, Dodi nu, pentru că avea pardesiu îmblănit, şi chipiu, şi încălţări zdravene — sub pătură, în căldura zăcută a dormitorului, şi dormeam butuc pînă ce suna deşteptarea.

Bine, dar Elly avea semne; avea telescoapele ei nevăzute, antene miraculoase, şi prindea în raza undelor telepatice, ca pe-un ecran dintre cele mai fine, toate mişcările

mele. Nu trebuia s-o informeze nimeni căci ea mă vedea oriunde m-aş fi aflat, mă vedea cum stau în cumpănă întîi, întins în pat şi cu Floruţiu alături implorîndu-mă să mă scol şi să-l urmez, mă vedea, cu săgetată amărăciune cum mă ridic, apoi cum mă furişez pe coridoare şi uşi, codiţă după Floruţiu, mă vedea cum sar peste ziduri şi cum mă strecor de-a lungul lor tîlhăreşte, izbucnea în plîns, în somn, iar colegele ei credeau că visează cine ştie ce vis urît, dar ea vedea, nu visa, mă vedea cum intru cam zgribulit în cîrciuma lui Ioşka, cum mă pun la masă, cum înfulec şi beau şi glumesc ca proştii cu prietenul, apoi vedea cum apar cele două fete ale oricui şi cum — aici izbucnea în hohote, strigînd „*nu, nu!*" — ni se aşază pe genunchi, şi cum ne conduc apoi de braţ în culcuşurile lor... Şi-a doua zi, iarăşi îmi scria scrisoarea de tînguire şi de dojană, cerîndu-mi disperată să mă despart de Floruţiu căci m-a tras deja pe jumătate-n prăpastia cea mare. „Dragul meu, (aşa mi se adresa de-acum) nici nu ştii cît de mult mă chinuieşti, şi-aş suferi pentru tine oricît de mult, aş face ultimul sacrificiu, dar să ştiu că fac acest lucru pentru ceva nobil şi frumos, să ştiu că te-ai angajat într-o luptă pentru ceva măreţ, dar nu să-mi irosesc nopţile-n plîns iar zilele-n umilinţa şi jignirile pe care mi le-aduc ceilalţi. Eu aş vrea să fiu mîndră de suferinţele tale şi s-o port şi pe-a mea suferinţă cu mîndrie şi demnitate. Hary, bunul meu drag, nu mă neferici aducîndu-mă-n situaţia de-a renunţa la dragostea mea pentru tine. Va trebui să te hotărăşti: ori eu, ori Floruţiu acela. Dac-ai şti... ce visuri îmi fac despre noi! A ta, care te iartă, Elly".

M-am dus la Floruţiu. Stătea singur, ca o umbră, la masa de lucru, în camera aceea micuţă, unde făceau „meditaţia" elevii dintr-a opta, căci Tazar (aşa îi ziceam din simpatie, iar el mie Tamar) era într-a opta, iar eu într-a şasea, hotărît să-i spun că am curmat-o definitiv cu dînsul. El stătea în faţă cu nişte reviste franţuzeşti, altele româneşti, părea foarte concentrat asupra conţinutului lor şi aproape că nici nu m-a luat în seamă, nici n-a auzit ceea ce i-am spus:

— Ascultă, Tamar, îmi zice el, ascultă aici:

„Au vuit prelung ca vîntul păsările migratoare,
Peste casa părintească unde ieri m-am regăsit,
Singur, cu lumina care galbenă venea din soare,
În odaia de-altădată, să-mi ureze bun sosit".

Apoi, după ce m-a cîntărit din privirile lui iscoditoare de diavol, a continuat:

„Toamnă, iată-ne-mpreună, gospodină ce porţi cheia
Ruginită ca o frunză a trecutului meu mort,
Toamnă, lasă-mă să-ţi mîngîi părul tău de frunze moarte,
Părul tău de aur roşu şi de soare întrupat".

La ultimele două versuri îşi îndrepta insidios spre mine colţul ochilor lui de Mefisto. „Hi, hi, îţi place, nu? Încă nu te-ai ridicat deasupra realului, nu te-ai eliberat de lumesc. Tu vezi în aceste minunate versuri ale lui Pillat, părul ăleia de la Făgăraş, în loc să vezi şi să simţi culorile şi mireasma părului poeziei. Du-te la ea, că-ţi va face plăcinte cu brînză şi magiun, veţi face copii, te va trimite după cumpărături, îţi va spune mai tîrziu că eşti un fleţ şi-un tras-împins, că cel mai din urmă ins este mai capabil să poarte o casă şi să se-ngrijească de ea decît tine — şi nici n-ar greşi la urma urmei — te va duce cu ea în America, la taică-su... şi uite-aşa, ai s-ajungi tu yankeu, hi, hi, hi, poet yankeu, şi-o să închei în apoteoză o strălucită carieră de intelectual. Ascultă, Tamar, dragul meu, tu eşti legat de limba românească şi de neamul care-o vorbeşte şi-a creat-o cu putere de blestem; eşti legat cu blestem de moarte de această limbă, sau nu eşti nimic şi nimeni. Vrei să fii nimeni şi nimic, adică mare yankeu? Du-te după roşcovana". Apoi deschizînd o altă carte, ce-i sta alături, „Plumb şi scîntei galbene" a lui Bacovia, a intercalat în discuţie:

„... Din turn, pe cîmp, văd voievozi cu plete,
Străbunii trec în pîlcuri violete..."

„... Du-te cu roşcovana, că te va face american. Iar copiii voştri, dintr-unul cu păr negru ca tine, adică un trac din Pind, şi dintr-una cu păr focos ca al ei, adică traca din Carpaţi, vor rezulta, hi, hi, hi, nişte veritabili irlandezi, hi, hi, hi... Tu crezi că te iubeşte, dar ea îşi face nişte calcule precise, de muiere care ştie ce vrea, socoteli pragmatice... Ştii ce-i aia pragmatic cred, nu?..."

Îmi venea să-l strîng de gît, dar găseam o plăcere stranie în a mă lăsa cravaşat astfel de inteligenţa satanică a lui Floruţiu.

— Ce, parcă nu ştiu eu ce gînduri îşi face ea cu tine?

Mi le-a spus aia, cum îi spune, Suzy, căreia îi face curte caraghiosul acela de Atanasiu, care va fi un excelent funcţionar în viaţa lui, poate chiar şi un foarte simpatic purtător de geantă a vreunui profesor universitar. Hi, hi, hi! Am întrebat-o aşa, într-o doară, ce face colega ei, pe jumătate U.S.A.-istă, care-i trage clopotele lui... prietenul meu... şi mi-a răspuns, nu fără ironie şi cu nitică invidie, că făgărăşeanca şi-a făcut planuri mari cu tine: Cum tu eşti singur pe lume, iar ea tot singură la părinţi, cum eşti naiv şi curat la suflet, ca un prost, iar ea tocmai de un asemenea fraier are nevoie să-i fie soţ, cum nu arăţi deloc rău ca bărbat, dimpotrivă, cu statura ta înaltă, atletică, cu mutra-ţi beethoweniană, cu mersul tău cînd vijelios, cînd mîndru şi grav, şi cu talentul... hi, hi, hi! pe care l-a simţit că-l ai, dar fără să-nţeleagă totodată ce-nseamnă talentul, cu patetismul tău frenetic şi-acea revărsare stihială din anumite clipe... hi, hi, hi! deci cu un asemenea om, lipsit de orice rude care să i se vîre-n suflet şi-n casa ei mai tîrziu, şi cu atari virtuţi, a văzut, firește o partidă ideală. Să n-ai tu nici soacră! Bună afacere, strașnic bisnis!"

— Ai grijă, răspund, să nu mergi prea departe. Nu uita că dacă, să zicem, pentru cea care-mi va fi soţie, faptul că nu va avea soacră va constitui o mulţumire, deşi nu-i întotdeauna aşa, pentru mine însă, prietene, această absenţă, adică mama, va însemna o mereu prezentă şi mare durere. Aşa că măsoară-ţi cuvintele torenţialei tale deşteptăciuni satanaelice... Parcă vorbeai de o anume vitalitate la mine... Vezi să nu o simţi dezlănţuită, cu toate mîniile haiduceşti din ea, pe propria-ţi piele de drac, chiar acum!

— A, cu Mihăilescu ăla, nu zic ba, reia el, va face casă fericită. Hi, hi, hi! Moldoveanul acela, care mi-e coleg şi-l cunosc foarte bine, poate, la un moment dat să ajungă chiar ministru de externe acolo. Zău. Hi, hi, hi! (Dacă Bîrsan a ajuns profesor universitar, de ce n-ar fi ajuns Mihăilescu şef la Departamentul de Stat)!

— Măi Tazar, prietenul meu canalie, ce-ai cu fiinţa aceasta nevinovată, de ce o urăşti? Ce ţi-a făcut?... Chiar dacă gîndeşte aşa cum spui tu, cu ce a greşit în faţa ta şi-a lui Dumnezeu? N-are ea, ca toate fetele, dreptul să se gîndească la viitorul ei, să şi-l dorească soţ pe cel care-l iubeşte? De ce dracul te-ai pornit cu atîta otravă şi înverşunare împotriva ei?

— O urăsc tocmai de aceea, pentru că te iubeşte pe tine, şi pentru că tu te-ai pierdut după ea. M-ai înţeles? Şi pierdut ai să rămîi, dacă nu renunţi la ea.

— Ori la ea, ori la tine, răspund eu.

— Bineînţeles! Cum îţi aşterni, aşa vei dormi.

Între timp, în gîndul meu: Cu Mihăilescu s-au limpezit lucrurile, în ziua aceea, cînd cîrdul de fete a venit la liceul nostru, ca să participe la nu ştiu ce serbare. Eu, şi Mihăilescu mai încolo niţel, stăteam în aşteptare, pe coridor, la fereastră, arătînd ca şi cum ne-am fi aflat acolo doar din întîmplare, dar aflîndu-ne de fapt ca să o vedem pe ea — pentru cîteva clipe, iar clipele acelea preţuiau infinit mai mult decît dacă-am fi stat ore întregi alături. Cînd ea a ajuns în dreptul ferestrei, — la care, din întîmplare, ne aflam atît eu cît şi Mihăilescu — Elly s-a uitat direct la mine, cu faţa inundată de bucurie, toată numai lumină şi surîs, iar către celălalt nici măcar coada ochiului, din curiozitate, n-a îndreptat. L-am văzut atunci pe moldovean cătrănit. S-a ascuns în beci unde a fumat mai multe ţigări la rînd. Pînă la urmă s-a mulţumit cu Ileana, fata lelei Ana de la bucătărie care, deşi scundă la trup şi urîţică la faţă, era nostimă şi-avea o fire veselă şi-un suflet bun.

Seara tîrziu, am vorbit cu Elly prin morse, ea de la fereastra castelului, eu de la fereastra micii săli în care făceau meditaţie octavanii. Era sîmbătă şi elevii dintr-a opta se cam risipiseră prin oraş, în diverse locuri. Floruţiu se afla la cinematograf, deghizat în detectiv, cu ochelari negri pe ochi şi-o şapcă împlîntată leninist în cap, gulerul de la palton tras pînă peste urechi.

Vorbeam cu nişte ştergare albe-n mînă descriind prin ele literele ce compuneau cuvintele. (Tot era bună la ceva şi străjeria: ne învăţa să vorbim de la distanţă, prin semne). Ea-mi spunea că a doua zi, duminecă, va ieşi cu bilet de voie în oraş şi se va duce la familia prietenului meu cu care-am venit împreună din Bucureşti, la surorile lui, una colegă de clasă, cealaltă un fel de secretară la şcoala de fete. Şi că mă va aştepta acolo. Trecuse amar de vreme de cînd începuse istoria vrerii noastre, iar noi nu reuşiserăm să stăm alături, să vorbim împreună sau, aşa cum făceau mai toţi colegii ceilalţi, să ne sărutăm şi să ne strîngem în braţe. Ne-am trimis doar scrisori şi ne-am mulţumit să ne uităm unul la altul, fericiţi, fie la biserică, fie la serbările ce aveau

loc în sala de gimnastică a liceului, fie în cine știe ce alte împrejurări, fie — și atunci ne simțeam mai bine, deoarece puteam să ne uităm unul la altul timp mai îndelungat și mai de aproape — la repetițiile de cor. Aceste apropieri însemnau mult mai aproape decît orice apropiere. Mă-ntorceam acasă cîntînd și toată noaptea somnul meu nu era decît un cîntec, cîntecul ființei și iubirii ei.

Odată m-a dojenit din priviri, speriată. Domnul Traian Felea, profesorul de muzică, avea un fel viclean de a ne prinde că fumăm. În pauzele de la repetiții punea febril mîna-n buzunar, scotea pachetul de țigări, apoi, și mai febril, căuta cutia de chibrite pe care, nu știu cum se făcea, nu o găsea deloc, și enervat ni se adresa nouă: „Care-aveți, măi, un chibrit", la care întrebare, noi aproape toți, ne repezeam cu chibritele aprinse să-i oferim foc. După ce aprindea țigara, uitîndu-se iscoditor printre gene și sprîncene, se răstea brusc, în glumă către noi: „Mă, voi fumați fire-ați să fiți".

Noi: „Nuuu, dom' profesor, da' de unde!"

El: „Lasă, lasă, strengarilor, știu eu. În fine: bașii și baritonii pot să fumeze, pe tenori însă dacă-i prind fumînd îi dau pe mîna lu dom' Domnaru".

Printre cei care s-au înghesuit să-l servească cu foc pe șiretul muzician Traian Felea, mă îmbulzisem și eu. Elly m-a observat. (Cum să nu mă observe cînd era cu ochii tot timpul asupra mea, simțeam acest lucru chiar și atunci cînd se-ntîmpla să stau cu spatele, ca pe-un jet de lumini și raze ale sufletului ei care mă pătrundeau, în asalt, mereu, neîncetat. Și mă simțeam fericit, și-mi venea să strig). Îmi observa toate mișcările, toate gesturile. S-a îngrozit cînd și-a dat seama că eu fumez, iar a doua zi îmi reproșa într-o scrisoare că i-am apărut ca un golan, „iar ție nu-ți stă bine ca golan ..., stă bine, chiar foarte bine, știu eu cui, unul care-i născut pentru așa ceva". Așa a scris.

La sfîrșitul conversației noastre, noaptea, de la o fereastră la alta, cu prosoapele albe (al meu nu era chiar atît de alb), conversație aranjată-n complicitate cu sora prietenului meu, tebecistul, secretară la școală, conversație protejată chiar în timpul desfășurării, de către supla, ca o trestie, secretară, — căci era și ea de față, în spatele lui Elly și se amuza — mi-a spus: „te sărut".

Zăpăcit, luat prin surprindere, am răspuns la fel. Atunci ea a reluat zicînd: „eu te sărut mult, mult de tot", după care eu n-am mai avut ce spune.

Floruţiu s-a întors tîrziu de la film. A mai stat să răsfoiască reviste în mica sală a octavanilor şi, pe la miezul nopţii, aşa cum îi era năravul, s-a aşezat ca un oaspe misterios, ca o nălucă, pe marginea patului meu, lîngă capul meu, şi-a încercat discret să mă trezească. Eu de fapt eram treaz. Cum să poţi dormi cînd fiinţa iubită îţi spune, chiar şi prin morse şi de la distanţă, că te sărută mult, mult de tot!

„Tamar, Tamar, Tamar, mă auzi?" ... insista el cu voce stinsă, venind din adînc şi de departe. Hai! Scoală-te. Te implor. Hai, prietene Tamar!"

Cum nu puteam nicicum să adorm, m-am supus chemării, m-am ridicat şi ne-am făcut iarăşi nevăzuţi peste ziduri şi pe după străzi. Pe fata aceea a nimănui şi-a tuturora am strecurat-o-n noaptea aceea de tot în sărutări, timp îndelungat, orbeşte, tîlhăreşte. Apoi, tîrziu, cînd stelele coborau peste dumbrăvile de pe dealurile Saroşului şi cînd le auzeai cum crapă de ger, noi prietenii nopţii, citeam la lumina lanternei:

Tu tot mai trăieşti, bătrînă mamă,
Ţie cu supunere mă-nchin.
Casa-ţi albă, scara de aramă
Lumineze-o paşnic şi senin.
Mi se spune că eşti tulburată,
Că ţi-i dor de mine ne-ncetat...
Că ades baţi drumul supărată,
În paltonul vechi şi demodat...

Sau:

Ah, voi sănii, sănii, şi voi cai, voi cai,
Numai dracul v-a scornit, mişelul!
Peste stepe-n goană, cu alai,
Rîde pînă-n lacrimi clopoţelul...

Prin limpezi depărtări,
Aud din pieptul unui turn,
Cum bate ca o inimă un clopot,

Şi-n zvonuri dulci îmi pare
Că stropi de linişte îmi curg prin vine
Nu de sînge...

Sau:

Un corb adînc visează pe-o piatră de cetate.
Mijesc aromitoare tărîmuri de vechi domn...

Sau:

O brad frumos, o brad frumos,
Ce-nalt şi uriaş îmi creşti coşciugul,
În trupul tău cu-mbălsămat miros
Să-ncap cu neamul tot şi-ntreg belşugul

Sau:

Amurg de iarnă, sumbru de metal.
Cîmpia albă, un imens rotund.
Încet, un corb tăcut vine din fund,
Tăind orizontul diametral...

Sau:

Cîntau amar, era delir,
Plîngea clavirul trist şi violina,
Făcliile îşi tremurau lumina,
Clavirul catafalc părea şi un clavir...

Sau:

Niciodată toamna nu fu mai frumoasă
Sufletului nostru bucuros de moarte...

Sau:

Fecioară vrăjitoare şi curată,
Nu te-am oprit s-aştepţi şi să suspini,
Ci te-am lăsat să-l împleteşti în spini
Fuiorul vieţii tale de mătasă.

Sau: (Şi aici Tazar marca insidios cuvintele)

Mi-am stăpînit pornirea idolatră
Cu o voinţă crîncenă şi rece,
Căci somnul tău nu trebuia să-nece
Sufletul meu de piscuri mari de piatră...

Sau:

Veniţi după mine tovarăşi, e toamnă.
Se coace pelinul în boabe de struguri
Şi-n guşe de viperi veninul...

Şi uitîndu-ne la lună:

„Ha, Ha! ce străluceşte-aşa straniu pe cer?
e cornul de lună? sau poate un ciob
din cupa de aur ce-am spart-o de boltă
cu braţul de fier?"

Iar cînd luceafărul de dimineaţă îşi făcea apariţia dinspre tărîmurile Derneşului:

„Porni luceafărul... creşteau

În cer a lui aripe,
Şi căi de mii de ani treceau
În tot atîtea clipe .."

Apoi, automat, fără să-mi dau seama că nu sunt un om viu ci sloi de gheaţă aproape, îmi îndreptam paşii, tîrîţi după mine, pe zăpada scîrţîitoare, sub un cer cu stelele tremurător îngheţate-n el, cu Floruţiu adunat în paltonul îmblănit lîngă mine, tăcuţi, ca după o istovitoare poveste, către internat.

Mergînd noi aşa prin desăvîrşita singurătate a orei, eram întîmpinaţi de cîntatul cocoşilor, de pretutindeni, care-şi prelungea răscolitor ecourile în memorie:

Cocoşi apocaliptici tot strigă
Tot strigă-n sate româneşti...
... Iar Petru şi-a adus aminte
de cuvîntul lui Isus, care zisese:
Mai înainte de a cînta cocoşul, de trei ori
te vei lepăda de Mine ..
Şi ieşind afară, a plîns cu amar".

Toropit de căldura din dormitor, am aţipit îndată, dar după ce m-am încălzit, am revenit la starea de trezie şi m-am tot gîndit cum are să fie după-masă la cinci, cînd urma să mă întîlnesc cu Elly.

M-am sculat din pat, m-am spălat bine cu apă rece, aşa cum m-a învăţat domnul Bartha, m-am frecţionat cu un

prosop de cînepă, insistent, pînă cînd mi s-a înroşit pielea, încît aproape că nu simţeam oboseala de peste noapte.

M-am dus la drăcoaica Anuţa, nepoata lelei Ana de la bucătărie, am rugat-o să-mi dea fierul de călcat, ca să-mi calc pantalonii — singura pereche, deşi puteam avea mai multe, pentru că cîştigam destui bani pe pregătirea la lecţii a puştilor dintr-a I-a şi-a doua, şi chiar a unora dintr-a opta la limba latină, dar îi risipeam nemilos cu Floruţiu, în escapadele noastre nocturne — şi ea mi-a spus, cu vocea ei strigată, metalică: „Du-te la dracu' şi adă-mi-i mie să ţi-i calc, că nu eşti bun de nimic, şi-ai să-i arzi", m-am bărbierit, dînd cu lama în toate direcţiile, aşa fel ca să nu întîmpine mîna, cînd o treceam pe faţă, nici un fel de asperitate, m-am dat apoi cu cremă Nivea, şi numai eu ştiu cît de greu se urnea din loc timpul pînă ce s-a făcut aproape de ora cinci.

Palton n-aveam, şi nici pardesiu, iar ca să cer de la altcineva într-o atare situaţie era ruşinos, degradant, însemna să calc de la bun început cu stîngul.

Dealtfel casa prietenului meu nu era departe, chiar după zidul internatului, ultima casă înainte de-a apuca cărarea dintre ţarini către şcarpă. Puteam merge-n talie, liniştit, arătam chiar mai zvelt, mai sportiv.

După masa de prînz, colegii au cam „roit-o" prin tîrg, fiecare la cîte o „văruică", vorba lui Medrea, dacul. Eu m-am întins în pat, pe spate, ca pe tarlalele de la Tauria mea, la umbra pinilor descîntători de pe măgurile de la Climări, şi mă lăsam, întocmai ca atuncea, să mă poarte-n voie gîndurile şi visul . . .

Oare cum va fi? îmi ziceam stăruitor. Ne vom strînge mîinile, am să cuprind în mîna mea aceasta, mîna de catifea albă, caldă a ei, ea are să se scurgă-n sîngele meu toată, ca un şuvoi freatic, şi-are să-mi împînzească tot trupul, am să mă uit în ochii ei adînc, cutremurat, iar colegele ei, înţelegînd taina clipei aceleia, se vor retrage binişor, lăsîndu-ne singuri, şi-atunci, simţindu-ne singuri, vom cădea unul în braţele celuilalt, ne vom cuprinde cu sete, setea mai multor luni de aşteptare! şi ne vom săruta, devorîndu-ne, mistuindu-ne, cu fiinţa întreagă inundată de fericire şi lacrimi, ne vom oglindi unul în ochii celuilalt adînc, ea într-ai mei dojenitor iar eu într-ai ei zîmbind cu vinovăţie, şi iarăşi ne vom cuprinde, şi iarăşi vom arde unul întru celălalt şi-n

una și aceeași stihie, și vom sta așa îmbrățișați, și vom rîde, și vom plînge. N-am să știu ce să mai fac cu ea de dragă ce-mi va fi, și-am să-i spun: ești atît de frumoasă, atît de caldă bunătatea ființei tale, încît „ți-aș tăia capul", vorba păcurarilor valahi din Pind. Ea atunci se va preface că se sperie, apoi va exploda în rîs, și din nou îmi va cădea în brațe, și mă va săruta, mult, mult de tot.

Vor urma apoi clipe mai dificile, cînd ea va insinua la adresa purtării mele, a nesăbuințelor mele, a neruşinii mele, a desfrînării mele, la adresa lui Floruțiu, omul care mă duce-n prăpastie, eu voi apleca capul a vinovăție, și-a iertare, sau voi căuta să bravez complăcîndu-mă oarecum în acest rol de erou al perdiției, ca să-i întărît și mai mult dragostea pentru mine, să văd pînă unde poate ajunge; la plecare, bunele ei colege și înțeleptele gazde ne vor mai lăsa pentru cîteva clipe singuri, cînd ne vom săruta ca doi inși a căror iubire s-a pecetluit pe vecie, făgăduindu-ne noi întîlniri, luînd, mai ales eu, jurămînt că nu voi mai face rele, „blăstămății".

Mi-am văcsuit pînă și pantofii. Nu știu de ce, dar patul meu, mereu în neorînduială — despre care domnul Domnaru zicea, atunci cînd intra în dormitor și-l vedea: „pe acest pat stă scrisă toată istoria Macedoniei" — acum l-am întins și aranjat ca pentru o retragere nupțială. Nu puteam, din moment ce mergeam să mă întîlnesc cu o fată, și încă una de care eram îndrăgostit pînă-n oase, să-l las în dezordine. L-aș fi simțit cum mă deranjează și mă rușinează în timpul cît aș fi stat lîngă Ea. N-aș fi avut curajul s-o mîngîi, s-o sărut, din moment ce vedeam în închipuire cum patul este devălmășit, pătura și cearșafurile fiind una și aceeași hărmălaie, ca un mototol de rîze. Parcă patul acela aș fi fost eu însumi.

La cinci fără un sfert, după ce mi-am controlat încă o dată ținuta, cu atenție scrupuloasă, am pornit.

Am ieșit din incinta liceului și-am apucat liniștit la dreapta, pe lîngă zidul pe care-l escaladam tîlhărește, noaptea. Un fel de furnicături molcome au purces a umbla prin picioarele mele și a se instala pe la încheieturi, înmuindu-le. Pe măsură ce înaintam, picioarele își pierdeau puterea din ce în ce mai tare, încheieturile slăbeau, în inimă se strecurau adieri reci și fața îmi devenea palidă. Încerc să mă controlez, să-mi revin, să pun stăpînire pe gîndurile, simțămintele și

gesturile mele. Pe măsură ce mă îndemnam să-mi poruncesc, mă pomeneam că devin tot mai slab, iar starea aceea de destrămare sporea. Cînd am atins colţul de unde se zărea deja casa unde Ea mă aştepta, a fost cît pe-aci să mă-ndoi din genunchi şi să cad. Inima bătea zvîcnind, gata gata s-o zbughească afară şi să fugă spre cine ştie unde. Tîmplele stau şi ele să pleznească. Sudori de gheaţă m-au năpădit. Fruntea devenise albă ca varul şi broboane de sudoare rece o acopereau aburind.

De undeva, din adîncul întunericului din mine, auzeam chichotirile lui Floruţiu: „Hi, hi, hi! Aşa-ţi trebuie. Unde te duci? Ce cauţi acolo . . .? Hai, du-te, nu şovăi, nu te clătina, nu-ţi fie frică, nu-ţi fie ruşine . . . Te aşteaptă. Ai să-i faci mare plăcere cînd te va vedea în ce hal arăţi. Iar tu ai să te simţi minunat: plouat, jigărit, căutînd cu privirea prin colţuri, căutînd o ieşire, jalnic de nătîng, trezindu-i milă şi dezgust. Tu, orgoliosul, sfruntătorul, ulcerat tot de vanitate, stînd pe susceptibilităţi ca pe spini, tare frumos o să-ţi stea, şi-o să fii obiect de milă şi deriziune. Hai înaintează! Nu sta-n cumpănă. Opinteşte-te şi du-te. Cineva te-a vrăjit. Uite, nu mai poţi mişca. Reazimă-te de zid. De zidul pe care cu atîta agilitate-l sari noaptea cînd te duci la fetele de la gară, sau cînd vii, stors, înspre dimineaţă, de la ele".

Nici nu mi-am dat seama cînd şi cum m-am întors cu spatele înspre direcţia drumului meu şi-am pornit a bîjbîi, împleticit, de-a lungul zidului, înapoi, spre internat. Nemernicul de mine! Cum aş fi putut să stau aproape de frumuseţea ei curată, toată numai ardere pentru mine şi cîntec de nuntă? . . .

Aş fi duhnit încă a fum de ţigări proaste, intrat în hainele mele din plămînii urgisiţilor clienţi nocturni ai făgădaielor! Aş fi mirosit a mirosul trupurilor femeilor nimănui de la „Fraţii veseli", a rujul de pe buzele lor intrate-n putrefacţie, ar fi zărit petele de ruj rămase încă neşterse, ca nişte păcate, pe buzele şi faţa mea, le-ar fi simţit gustul acru-cleios atunci cînd m-ar fi sărutat cu buzele ei nesărutate pînă atunci decît de raza soarelui, de picurul ploii şi de albul fulgilor de nea, şi în vis, de visul buzelor mele, . . . iar toată fiinţa mea i s-ar fi arătat ca o hidoasă arătare a păcatului, risipind duhoare de iad, răspîndind întuneric putred şi un fel de cîntare neagră, ca de moarte, de urîciune. Ar fi simţit cum se mişcă-n aşezămintele din mine, şarpele neîndestulat,

deşi istovit de neodihnă, al desfrînării, cum urlă şacalul morţii în trupul meu, cum ţipă, peste apele mele tulburate de demon, pasărea neagră, iar singurătăţile din mine cum urlă la lună precum mii de guri de lupi, răscoliţi de nu ştiu ce duh care-i cheamă spre o altă lume, spre nu ştiu ce planetă rătăcită într-o altă galaxie.

Nu o merit! Nu sunt vrednic de o fericire ca aceasta, nedemn sunt de acest prinos, de această preacurată ofrandă. Nemernic sunt! Nu am dreptul să mă adăpostesc sub acelaşi cort cu ea, sub acelaşi sărut; nu mi se cuvine bucuria de-a întinde mîna în acelaşi blid, fie şi numai cu linte, cu Ea, să stau la masa celor curaţi şi drepţi, . . . Elly! . . . Elly!

(Cîţiva ani mai tîrziu, citind eu cartea „Spaimă şi cutremur" a marelui şi cel mai trist dintre danezi, Soren Kirkegaard — cu siguranţă cel mai trist dintre filozofi — am înţeles deplin de ce Soren a refuzat să se prezinte la biserică pentru a primi taina căsătoriei cu Regine, iubita lui. Nici Regine n-a înţeles de ce iubitul ei a făcut neiertata, vinovata lui nebunie, şi nici Elly n-a priceput de ce eu m-am întors din drum şi nu m-am prezentat la prima şi mult aşteptata noastră întîlnire. N-au înţeles nimic, dar au stăruit în a iubi.)

Femeile nu ştiu mai mult. Iubirea este steaua lor pe cer, legea pe pămînt, tragicul şi sacrul blestem în viaţă.

Dar nici eu n-am înţeles nimic, nici pînă astăzi. S-o înţeleagă Dumnezeu . . . şi psihologii . . .

„Dragul meu Harry, îmi scria a doua zi, cu toate că m-ai rănit şi m-ai jignit, că nu mai ştiu cum să mă uit la cele care se bucură de nefericirea mea şi se uită batjocoritor la mine, eu nu voi înceta să te iubesc. Oricît de mult nu ţi-ar conveni, eu te voi iubi mai mult chiar ca pînă acum. Nu vreau să te pierd. Nu! Nu pretind explicaţii, dar aştept scrisoarea de la tine, ca deşertul ploile. A ta, Elly".

Desigur că i-am scris, şi numai eu ştiu cum. Dar din ce-i scriam nu se înţelegea mare lucru. Făceam la tot pasul evaziuni stilistice de la ceea ce trebuia să lămuresc. Aruncam plasa în apele nămoloase ale eului şi nu scoteam de-acolo decît nişte ambiguităţi, nişte confuzii, exprimate şi suprarealistic pe deasupra. De ce nu m-am prezentat? Poate, nu atît criza de conştiinţă a vinovăţiei, a nedemnităţii, ci o temere a orgoliului de a nu se pune într-o postură ridicolă m-a întors din drum. Poate o abulie care m-a lovit brusc, paralizîndu-mi

toate energiile, anulîndu-mi toate dorinţele, pulverizîndu-mi toate bucuroasele intenţii. Dar ce anume a declanşat-o? Nu cumva nehotărîrea unui ins lipsit totalmente de încredere-n el, de orice încredere, care se credea incapabil de a se face agreat — cu atît mai puţin iubit — de-o fiinţă frumoasă, stînd faţă-n faţă, obraz lîngă obraz cu el? ... De la distanţă e altceva. Poţi să faci pe grozavul, poţi să te închipui erou, poţi să-ţi dai aere şi să bravezi, poţi să scrii scrisori pehlivăneşte şi tulburător ticluite, dar cînd te afli lîngă ea, cînd îi simţi căldura, respiraţia, parfumul ei de femeie curată, cînd auzi cum îi bate inima ca şi cum în inima ta ar bate, atunci să te văd pe unde scoţi cămaşa, cît eşti de priceput şi de stăpîn pe tine. Dar eu m-aş fi zăpăcit, m-aş fi pierdut, aş fi devenit jalnic, caraghios, şi-n loc să-i sporesc dragostea pentru mine, i-aş fi întors-o-n dezgust şi dispreţuire. O astfel de neîncredere-n tine nu-i decît o dezgustătoare mască în dosul căreia se ascunde trufia, dispreţul faţă de ceilalţi, orgoliul — păcat luciferic. Sau ... cine ştie, poate că una pe care n-am îngăduinţa s-o cunosc ar fi fost cauza adevărată.

... Şi Elly mi se plîngea cochet, mereu, că nu prea înţelege ce anume vreau să spun în scrisori. Dealtfel nici nu prea avea ce. Întărîtat, recîştigîndu-mi obrăznicia şi ingratitudinea, clătinate cumva în urma greşelii comise, încep să-mi bat joc de sărăcia duhului ei. Să persiflez cu aroganţă de om cetit, erudit, savant, filozof, modestul ei perimetru lexical, modesta ei intelectualitate, vezi doamne.

Deci, la ultima ei epistolă în care din nou mărturisea, drăgălaş, că nu pricepe ce-i scriu, i-am răspuns cam astfel: (ţin minte fraza de-nceput şi pe cea cu care terminam) „Buna şi draga mea Elly, întrucît te plîngi mereu că nu înţelegi cele ce-ţi scriu, iată, azi mă voi strădui să fiu cît se poate de limpede cu tine, amarnic de limpede: aşadar, multilateralitatea investigaţiunilor riguros preferate-n domeniul scripturisticei cotidiene, m-a adaptabilizat cu introspecţia acerbă acută şi uneori inerentă a paradigmiilor, iar ca o concluzie, opinia-mi nu poate fi luată ca antagonism, între diversitatea afabilă a controverselor ce s-au filat sub sclerotica de bună seamă albă a văzului imaterializat" ... Şi încheiam cam astfel: „Inadaptabilitatea expresiei mele abrupte, radicalism poate exagerat în expresii: cumpănă-n mijloc de Sahara, pahar

negolit pînă la fund. Te sărută mult, mult de tot, și pentru atunci cînd n-a venit să te sărute, Harry".

(În gîndul meu, cu găunoasă superbie: „Păstrează-ți sărutarea ca florile otrava, / Ca să o dăm țărînii, întreagă, înapoi").

Citind un astfel de text, ea a rămas convinsă, cu o mîndrie aproape sfidătoare, că eu sunt cel mai profund filozof din toți pe cîți ea nu-i citise. Și nu numai ea a fost convinsă de acest adevăr, ci și toate colegele ei, căci Elly a cetit-o la toate, ca să le arate cine-i Harry al ei! Cine-i ca ea! Iar colegele atunci s-au simțit săgetate de mare admirație pentru mine, dar și de invidie pentru ea.

*

Totul are o limită, toate cu reversul lor și nimic nu rămîne nepedepsit. (Nu știu dacă și nerăsplătit, mai ales aici, în imperiul și-n casa lui Avizuna).

Căci a venit ceea ce voi numi „Lupta cu demonul", dintre demonul care s-a strecurat în mine, venind din apele Tîrnavei, ieșind din nămolurile ei, de sub rădăcinile sălciilor pe sub care citeam versuri (sub cerul înghețat, la miezul nopții) ori adus pe vîntul care bătea dinspre Ormeniș și Lepindea, sau mai degrabă, ivindu-se de sub Masa Dracului, în continuarea cimitirului, la stînga drumului spre Prad — niște spinări de pămînt stranii, formate cine știe cînd, în ce diluviu și cu ce scop anume, cărora băștinașii le-au zis „Masa Dracului", ori chiar de sub Crucea de la marginea orașului unde oamenii sărmani făceau pelerinaj, pe latura drumului care duce la Sîntioana, sau din turnul vechii biserici luterane din Biertan, între acel demon pedepsitor și îngerul dat eului meu ca să-l apere, să-l protejeze. Ca Iacob s-a luptat îngerul meu păzitor cu celălalt, iazma născută din misterioasele locuri mai sus arătate.

Lupta s-a dus la început surdă, în întunericul din interstiții, și-a durat multe nopți, fără să se decidă sorții. De-a surda s-au luptat cei doi. Apoi încăierarea s-a arătat la lumina zilei. Ai putut să-i vezi aievea pe vrăjmași, cu cîtă înverșunare își încleștează unul asupra celuilalt brațele, ca doi șerpi de apocalipsă prinși într-o luptă pe viață și moarte. Cu oarbă ură și mînie se izbeau. Unul parcă era Gerul, iar celălalt vîlvătaia Focului.

Din nopţile pierdute prin casele pustiei de pe lîngă gară, mai degrabă de-acolo a ieşit demonul.

... Îmi aduc aminte: era ziua de 28 februar. Dădeam teză la astronomie, cu bunul şi înţeleptul Negruţiu, directorul liceului. După ce am rezolvat cumva şi ultima chestiune, vederea mi s-a întunecat, beznă grea s-a depus peste creierii mei, genunchii mi s-au prăbuşit, toate puterile din mine au înclinat flamurile, iar colegii au fost nevoiţi să mă care tîrîndu-mă după ei, şi să mă arunce-ntr-un pat din infirmeria internatului.

O oră şi ceva m-au scuturat şi zguduit frisoanele iadului. Apoi lent, ca la intrarea în moarte, am alunecat în nişte genuni fierbinţi, după care n-am mai ştiut nimic de mine. Zvon de îngrijorare în tot liceul, panică şi deznădejde-n inima Ei, căci s-a auzit şi la şcoala fetelor, imediat în ora următoare despre năprazna care mă lovise. Ştirea s-a lăţit degrabă şi-n micul oraş: un elev de la liceu, un elev foarte cuminte şi care n-are pe nimeni în lume, (o aveam de fapt pe Elly) şi care scrie şi poezii, trage să moară la internatul liceului!

Îndată s-a pornit spre locul suferinţei mele un adevărat pelerinaj, mai mare decît cel care se făcea la Crucea dinspre Sîntioana. Toate femeile milostive ale blîndului Dumbrăveni au purces să vină la patul meu, aducînd cu ele tot felul de bunătăţi: prăjitură, portocale, mere, compoturi şi siropuri tămăduitoare, vorbe dulci, apeluri spre Dumnezeu, iar la plecare toate îşi ştergeau ochii de lacrimi după mine. Nu trebuia mult şi-ar fi venit şi cu mir. Eu nici nu le-am văzut măcar, nici pe milostivele care-au venit să mă vadă, nici nimic din ce aduseseră ele, căci eram deja plecat pe jumătate dincolo, iar trupul şi viaţa mea se aflau pe pragul dintre aici şi acolo, la jumătatea apelor de la rîul Styx.

Domnul doctor Samoilă, după ce m-a examinat sumar a zis să aşteptăm pînă ce trece faza critică, puseul acut. „S-ar putea să scape... Are inimă foarte bună. Îi bate ca la un tăuraş. A făcut o dublă pneumonie zdravănă". A indicat apoi să mi se pună comprese, tot timpul, cu apă stătută.

Domnul Domnaru se plimba abătut, întunecat, pe coridor, în faţa uşii de la infirmerie, zicînd din cînd în cînd: „Mi-am pierdut flamura liceului". Iar domnul Leonte Opriş a rînduit gărzi de veghe la căpătîiul meu formate din cîte doi elevi, cu durata de cîte două ceasuri, ziua, noaptea. Pentru unii era

o bucurie această gardă, în special cea de zi, deoarece scăpau de la ore, şi-apoi se mai înfruptau din bunătăţile care curgeau spre infirmerie din toate părţile, ca la un hram, şi pe care eu nici măcar nu le bănuiam.

Fiinţa care-a suferit însă din cale-afară pentru mine în acele zile, atît cît mama, dacă ar fi trăit şi s-ar fi aflat de faţă, deoarece mama ţi-a dat viaţa iar femeia vrea s-o creeze mai departe prin tine, a fost Ea. Avea coşmaruri şi, de-ndată ce aţipea, tresărea ca muşcată de şerpi, se sfîşia plîngînd, suspina din senin şi din toată fiinţa; udase mulţime de batiste, şi faţa perinii, şi toate acestea pentru mine năucul şi nemernicul. (Dacă cineva i-ar fi spus despre mine că sunt un nemernic ar fi fost în stare să-l sfîşie-n bucăţi).

Eu, din adîncul nopţii-n care căzusem, de pe hotarele întunericului acela, nu mai ştiam nimic. Doar atîta: fiinţa mea, înecată-n acel nomol canicular, îngăima la răstimpuri dese, doar aceste două cuvinte: „Mamă" şi „Elly"! Numai atît. Ultimele legături cu viaţa şi lumea, ultimele pîlpîiri.

Într-o după-amiază a venit din nou domnul Samoilă şi, după ce mi-a luat temperatura — peste patruzeci şi unu de grade — a zis: „Dacă nu moare pînă mîine dimineaţa, are şanse de scăpare". Vorba aceasta s-a auzit la internatul fetelor, căci Elly era la curent clipă de clipă cu starea nenorocirii mele, şi-a ei, iar a doua zi dimineaţa, cum fetele se aflau la ora de brodat, au început a trage clopotele la biserici, şi fetele toate au tresărit cu spaimă, Elly a ţipat şi-a căzut peste bancă, deoarece a crezut că pentru mine trag clopotele.

Nici vorbă. N-am murit. Domnul Domnaru auzindu-mă că o strig mereu pe Elly, i-a întrebat pe cei care stăteau de veghe cine este aceea Elly, şi colegii mei i-au spus că este o fată de la şcoala de menaj.

Atunci, bunul domn Domnaru, al doilea al meu tată, cel care m-a înviat din morţi, a luat-o într-o seară pe Ea de la internatul unde conducea ca directoare doamna Domnaru, şi-a adus-o de mînă la mine, la căpătîiul meu. Dar eu n-am cunoscut-o, ci continuam şi faţă de Ea s-o strig pe mama şi pe Elly, iar Ea atunci şi-a acoperit ochii cu mîinile şi-a-nceput a plînge cu jale mare. Domnul Domnaru a cuprins-o cu grijă miloasă de după umeri şi-a dus-o de-acolo, de pe pragul morţii, înapoi acasă.

Într-adevăr, cu începere de-a doua zi febra a început să cedeze, iar ochii mei acoperiți pînă-atunci de pînze roșii, au purces a deslușí, încetul cu încetul, vag de tot, conturul lucrurilor din preajmă. Plafonam, cum se spune-n termenii medicinii. Reviriment general. Elly a mijit a surîdere, de-o bucurie lină cuprinsă lent. Eu ceream colegilor mei să-mi cînte. Nu o mai chemam pe mama, nici pe Elly, dar mă rugam cu voce îngăimată să-mi cînte. S-a format atunci cor, dintre elevii cu voce frumoasă, și se dădeau concerte de muzică vocală, în infirmerie, la căpătîiul meu. Italianul acela urias, cu spate și pumni de Carnera, elev într-a șaptea, ajuns nu știu cum la Dumbrăveni, și cu Perceli, aromânul din Munții Rodope, prieteni nedespărțiți, mi-au cîntat cel mai mult și cele mai frumoase cîntări, în limba română, în cea italiană, și chiar și-n cea germană, „Am Brunen for dem Tore", de pildă.

Pe măsură însă ce temperatura scădea, o altă umbră, neagră, începea să mă cuprindă-n tentaculele ei. Înnegream văzînd cu ochii, tot, deodată. A, nu-i nimic, e bine, au zis unii. Răul este aruncat afară. A venit din nou domnul Samoilă și, de data aceasta a spus ferm: „Acum se curăță. Pînă mîine o ia din loc. Pregătiți-l".

(La început s-a crezut că este vorba de-o pneumonie. Pneumonia s-a transformat, probabil și din cauza neîntreruptelor comprese cu apă, în pleurezie, iar agentul patogen: streptococ sau stafilococ, a invadat sîngele, pleurezia a degenerat în pleurezie purulentă, iar eu am trecut într-o stare de septicemie generală din care nu te mai putea salva atunci, pe vremea aceea, lipsită de antibiotice, decît numai, și fără nici o îndoială, moartea).

Părintele Albu a venit și m-a cuminecat. Ciudat: m-am repezit spre linguriţa cu trupul acela misterios ca după o dulce mîntuire. Îmi amintesc limpede și astăzi cum am deschis gura, iluminat parcă, spre clipa euharistică. Apoi am căzut în comă. S-a cumpărat lumînarea, cutia cu chibrite și s-au pitit undeva prin apropiere ca nu cumva, cine știe cum, să le văd eu, mi s-a cumpărat giulgiul, domnul Opriș a marcat în curte locul pentru desfășurarea ceremoniei de doliu, fiecare clasă avînd careul ei, a trasat sarcini despre felul cum trebuia să pornească cortegiul de înmormîntare, cu sicriul meu purtat pe umeri de colegi și prieteni. Marcel Oniceanu, noul meu coleg de bancă, fiu de comandor din București, dar ori-

ginar din Brăila, mi-a ticluit şi discursul funebru, chinuindu-se o noapte întreagă aproape; toate au fost gătite şi aranjate în bună rînduială, numai că eu nu prea muream. A trecut noaptea aceea, a trecut şi ziua care i-a urmat, a trecut şi cealaltă noapte, dar nici vorbă să mă adaug neamului meu. Elly nu mai avea lacrimi să plîngă, se uscase-n sufletul ei orice izvor, secaseră toate albiile peste care curgeau înainte cîntătoarele rîuri ale iubirii, se înveşmîntase discret în negru şi aştepta resemnată. Domnul Domnaru a mai îngăimat o dată ca pentru sine: „S-a dus flamura liceului". Din după-amiaza celeilalte zile, am început să bolborosesc ca prin ceaţă: „Cît e ceasul?" Colegii s-au speriat. Au bănuit ei de ce întreb cît e ceasul... şi mă amăgeau de fiecare dată, dîndu-mi răspunsuri mincinoase. Dacă, de pildă, ceasul arăta la şapte seara ei îmi spuneau că-i cinci, iar dacă el arăta către miezul nopţii ei mă amăgeau spunînd că-i şapte.

Ca să deruteze moartea.

Aceste trucaje asupra scurgerii timpului pentru mine au devenit mai alarmante pentru colegii mei şi mai febrile, de cînd, în cea de-a doua seară, întrebînd eu din nou cît e ceasul, Ciunga Vanghele, aromânul meu, tot din Munţii Rodope ai lui Spartacus, elev într-a opta, de-o mare şi liniştită frumuseţe morală, care suferea amarnic şi tăcut pentru soarta mea, m-a întrebat la rîndul său, aplecîndu-se la ureche, cu grijă mare, de ce vreau să ştiu cît e ceasul?, iar eu am îngăimat, vag de tot, ca dintr-o zare ceţoasă: „Atunci va veni mama să mă ia".

Şi într-adevăr, exact cînd limba ornicului arăta miezul nopţii, eu am avut, avolo, în întunecimea-n care am căzut, un vis: „şarpe, dintr-aceia care-n cărţile vechi se cheamă vasilisci, cu ochi fermecători, care cînd se uită la tine te ucid, s-a ridicat încet de sub patul meu, tremurător s-a ridicat pe verticală, a aplecat capul teşit asupră-mi, şi-a îndreptat privirea-i funestă drept în inima mea şi cînd, mînios, se pregătea să atace cu muşcătura, eu am stricat cu înfricoşare: „Şarpele!", apoi am deschis încet ochii, i-am rotit a mirare în jur, — mare lucru n-am deslușit din ceea ce se afla în jurul meu — i-am închis din nou... şi-am adormit lin.

Colegii s-au repezit la chibrite şi lumînare, ca să nu mor fără lumină, dar iscusitul Capsali, alt aromân, în a cărui ochi puteai vedea mărinimoasa linişte din ochii cărăvănarilor şi-a păcurarilor din Pind, şi-a aşezat degetele peste pulsul meu şi,

cu nespusă bucurie a constatat că el bătea, şi încă într-o mare tihnă. „Ssst, a şoptit el. Nu mişcaţi, doarme. Să-l lăsăm să doarmă". Şi-ntr-adevăr, am dormit pînă dimineaţa, ca după scaldă. Oştirile demonului începeau să se retragă-n rîpi şi văgăuni, în frunte cu El, să se vîre-n ponoare de balauri şi-n găuri de şarpe, în timp ce îngerul cel bun, apărător al vieţii, îşi chema istovit, acoperit de pulberi şi de sudori, cu pieptul însîngerat, lancea ruptă, oastea lui albă, istovită şi ea de puteri, la puţină merinde şi odihnă.

Între timp, uitasem să spun, domnul Leonte Opriş mi-a schimbat şi numele, tot în scopul de-a deruta moartea, de-a o înşela, aşa cum făceau colegii cu înşelarea timpului. A propus să nu mi se mai spună Teohar ci Toader, iar cînd Elly a aflat de această rebotezare a mea, a plîns mai amarnic decît dacă-aş fi murit.

Cînd, înainte de-a cînta cocoşii, domnul Domnaru a venit să vadă ce-i cu mine, am murit sau ba, şi cînd a văzut că dorm, a alergat într-un suflet la domnul Samoilă, doctorul liceului şi l-a rugat să vină de-ndată la infirmerie. El a venit, şi văzînd cum dorm de liniştit a zis, dînd din umeri: „Ăsta nu-i om, e altceva. Pînă-acum, oricare altul ar fi fost demult în pămînt, iar el doarme, ca după chef".

— Şi ce-i de făcut? a întrebat fericit dar îngrijorat, aproape zîmbind, domnul Domnaru. Domnul Samoilă a dat atunci din umeri. Ieşind pe uşă a zis totuşi: „La Sighişoara, la spital cu el". Domnul Domnaru a alergat din nou la castel (adică la şcoala de fete), a înştiinţat-o pe Elly că n-am murit şi că dorm numai, a luat bani de-acasă, a angajat o maşină mică, m-a înfăşurat în pături, m-a aşezat în ea, şi-ntr-o jumătate de oră eu mă aflam instalat într-un pat din dormitorul mare al spitalului din Sighişoara, lîngă un alt bolnav, care a şi murit atunci, lîngă mine, iar domnul Domnaru cu pălăria-n mînă, mototolind-o mereu, îl implora pe doctorul Căpăţînă şi pe directorul spitalului, domnul Onaca, să facă tot ce ştiu ei şi cît mai repede cu putinţă cu mine, ca să mă scape... Iar domnul părinte Albu, care-l însoţise pe domnul Domnaru, se ruga şi el împreunînd mîinile ca la biserică înaintea lui Dumnezeu, de domnii doctori, să facă bine şi să se ocupe urgent de mine, căci aceasta este „voia Domnului Dumnezeu".

După o foarte sumară examinare, domnul Onaca a dat ordin să se facă pregătirile pentru operaţie. Eram pe jumă-

tate mort şi de-abia desluşeam figurile din jurul meu. Toate mi se păreau nişte nebuloase în continuă, haotică mişcare. M-au aşezat pe masa de operaţie. „Îl adormim?" a întrebat domnul Căpăţînă. „Dacă-l adormim nu se mai scoală", a răspuns domnul Onaca.

Au făcut atunci numai anestezie locală, au tăiat din coaste, au pătruns în iadul dintre pleură şi plămîni şi îndată a pornit a ţîşni afară băltoaca de puroi acolo zăcînd de săptămîni. Nu simţeam decît o plăcută rîcîială pe oase, dar pe măsură ce infecţia se scurgea afară, privirile mele se limpezeau, oamenii şi obiectele din jur se conturau desluşit, o senzaţie de despovărare mă cuprindea, de eliberare, ca de sub un perete de pămînt sub care-am fost prins într-un cutremur.

Marele demon, care-şi instalase tabăra oştirilor sale în viaţa mea şi care între timp şi le înmulţise peste măsură, a pornit a se retrage în grozavă neorînduială, avînd în mînă doar un ciot, desfigurat de ura neputinţii, cercînd a azvîrli cu el în îngerul meu care, căzut în genunchi, pentru că nu se mai putea ţine pe picioare de atîta amar de neodihnă, suna, ţinînd-o în mîna stîngă, deoarece dreapta îi era de tot strivită, din trîmbiţă, ca să-şi adune la numărătoare oastea albă, care răspundea la chemare şi se arăta abia venind din toate părţile, zdrenţuită şi clătinîndu-se de istovire.

Căpcăunii se înghesuiau în bortele din rîpi, la întunecatele şi ceţoasele intrări în ponoare, în găurile şerpilor, în toate văgăunile pămîntului, cîrîind, scîncind, schelălăind, grohăind, mieunînd, hîrîind, lătrînd ca şacalii, şuierînd ca viperele, întorcînd, cu mînie, şi ură, capetele hidoase către îngerii albei oştiri care stau într-o rînă, în jurul căpeteniei lor, ca să-şi mai tragă sufletul şi să aţipească puţin dacă le va fi îngăduit.

Eram un ins complet sănătos, doar lipsit de putere. La numai o săptămînă după aceea, cînd părintele Albu a venit să mă vadă, încărcat cu pachete de tot felul, pline de bunătăţi, şi a deschis uşa şi m-a văzut stînd în capul oaselor, turceşte, glumind cu ceilalţi bolnavi şi înfulecînd dintr-un picior de pui — căci era ora mesei — a lăsat să-i pice din mîini toate pachetele peste prag, a ridicat mîinile spre cer, apoi le-a împreunat a rugăciune la piept şi a exclamat, cu ochii larg deschişi către bolţile cerului: „Apăi, asta-i minunea lui Dumnezeu, mă copile!" şi a venit la mine şi m-a

cuprins la piept — barba îi mirosea a aghiazmă, tămîie, a icoane vechi şi-a colilii — şi m-a sărutat pe frunte.

Cît am stat în spital, pînă s-a scurs toată otrava lăsată-n mine de armatele lui Avizuha acela, am fost dat în seama unei fiinţe din altă lume, soră lui Isus Hristos, pe nume Elilia.

Cît de mult a însemnat pentru mine grija ce mi-a purtat-o zi şi noapte, mereu, sora aceea a lui Isus Hristos, nu se poate spune-n cuvinte. Alunga ultimele stoluri de căpcăuni şi anticrişti din mine cu un singur surîs. Surîsul acelei surori a lui Isus Hristos făcea mai mult decît o grindină de săbii îndreptate asupra Răului.

Ea destrăma întunecimea, cu toate iazmele dintr-însa, alunga urîtul, cu toate vasiliscile şi aspidele dintr-însul, mîhnirea, cu toţi vîrcolacii colcăind într-însa, şi însenina lumea, cerurile, limpezea apele, cu un simplu surîs. Cînd ea abia mijea numai să zîmbească, toţi norii plumburii şi cei metalici, şi cei care anunţă seceta — afară numai de cei care vestesc zăpada — se risipeau şi păräseau cerul, limpezind totul şi toate pînă-n cele mai adînci abisuri ale lor.

La Dumbrăveni, cît am stat cu boala-n infirmerie, m-a îngrijit o altă soră a lui Isus Hristos, o bătrînă văduvă şi sărmană, care locuia într-o căsuţă de lemn, la dreapta drumului către Hoghilag, şi care tot lelea Ana se chema, ca buna şi mult îngăduitoarea femeie de la bucătărie şi ca altele, şi pe care conducerea liceului a angajat-o anume pentru a face pe infirmiera mea.

Nu mi-am putut închipui că un om este în stare să îndure atît de mult fără să zică nimic, decît să-şi vadă de treabă mai departe şi să-şi zîmbească în sinea sa ca şi-n ochii celorlalţi. Sunt vinovat şi mă voi simţi vinovat cît voi trăi, mereu, faţă de sărmana lelea Ana care a răbdat multe din partea mea, fire impulsivă, agresiv pretenţioasă, care m-am purtat faţă de ea — poate că şi din cauza că eram bolnav şi nu aveam putere de autostăpînire — ca şi cum ar fi fost nu chemată să mă îngrijească, ci obligată prin blestem să-mi suporte toate capriciile şi violenţele. Mai rău decît dacă ar fi fost mama mea am chinuit-o pe biata lelea Ana.

Lele Ană, nu ştiu unde vei fi fiind şi *ce* anume, dar oriunde te vei fi aflînd, indiferent în ce anume stare sau formă în acest univers infinit, unde nimic nu se pierde cu de-

săvîrșire, eu trimit tot sufletul meu, cît mi-a mai rămas, spre tine, și te rog să-mi zîmbești și să mă ierți.

Toți colegii mei au stat de strajă la căpătîiul meu, cu schimbul, tot astfel au făcut și elevii dintr-a șaptea și-a opta, cei dintr-a cincea au venit și ei să mă vadă în perioada cît a durat lupta mea cu Demonul, unul singur însă, nu numai că n-a venit la mine dar, cînd trecea prin fața infirmeriei, își ridica gulerul și grăbea nervos pasul... Acela era Floruțiu. Stătea tot timpul la locul său de lîngă fereastră, în sala de lectură a clasei a opta, ca un urgisit, urît și disprețuit de toți colegii, pe care el, la rîndu-i, îi disprețuia.

Săracul Floruțiu! (În ciuda derutantei lui inteligențe — se vede că a avea o inteligență ieșită din comun nu înseamnă neapărat că poți să și însemni ceva în viața aceasta — ba aș zice că-i chiar dimpotrivă uneori) prin mijlocirea căreia putea foarte ușor să ajungă medic, demagog al cine știe cărei cauze politice, savant, chiar și profesor universitar — ceea ce, nu-i vorbă, n-ar fi însemnat cine știe ce — el nu s-a făcut decît popă, pentru ca să fie răspopit, nu de altceva. După ce a risipit la jocuri de cărți banii din zestrea soției, după ce n-a lăsat nealduită nici o credincioasă din parohiile cîte i-au fost încredințate lui spre dreaptă păstorire, indiferent bătrînă ori tînără, nevastă sau văduvă, servitoare sau doamnă, soția l-a părăsit, plecînd de la el cu copii cu tot, arhiereul l-a alungat de la sînul bisericii, și a rămas el singur, să-și ducă viața între locul de muncă al te miri cărei slujbe și arena de fotbal, dezbrăcat, flămînd, dar nu și nebăut...

Doctorii principali ai spitalului: domnul Onaca și domnul Căpățînă erau două naturi diferite. Onaca era prea sever ca doctor. Era în schimb mult mai bun ca director. În ziua cînd făcea dînsul de serviciu, la absolut toți bolnavii se ridica temperatura cu cel puțin un grad. Îl așteptau bolnavii ca pe general în inspecție la cazarmă batalioanele. Cum să nu ți se urce temperatura! Însă a făcut avere, și era impunător.

Căpățînă în schimb, cel care de cînd i-a murit soția nu și-a mai tăiat barba și-și făcuse din a îngriji pe bolnavi și din a-i înveseli, un scop în viață, dacă ar fi avut norocul să se nască italian de pildă, să-și disciplineze și să exploateze acele două înclinații ale sale: grija pentru bolnavi și silința de a-i înveseli mereu, într-un spital condus de vreun ordin călugăresc, ar fi putut fi canonizat ca sfînt de către biserica Sfîntului Petru, pe bună dreptate.

Căci în ziua cînd era dînsul de serviciu, chiar şi la bolnavii cu temperatura ridicată, aceasta cobora la normal, ca şi cum nu într-o clinică ne-am fi aflat ci într-un locaş al voioşiei. Pe cît de priceput şi de atent era ca medic, pe atîta de bun şi înţelept ca măscărici.

Casa lui nu era alta — cel puţin atunci — decît camera, cu o masă şi-un scaun din incinta spitalului, dată lui spre folosinţă, la cerere.

Într-o zi a sosit la spital o fată de la Dumbrăveni, colegă cu Elly, ca să se opereze de apendicită. Domnul Căpăţînă a lăsat repede totul baltă cînd a aflat de acest lucru şi-a venit, foarte vesel să mă bucure, spunîndu-mi că „a venit cineva... care întreabă de... tine. Hai numai, că te duc să staţi şi să povestiţi... dar nu mult. Repede".

La întoarcere acasă, adică la şcoală, cînd să mă dau jos din tren, eram aşteptat pe peron de Capsali, compatriotul meu, acel tînăr în ochii căruia, cînd priveam, mi se arăta, şi-mi trecea de dor, acea largă şi liniştită deschidere spre depărtări a păstorilor şi cărăvănarilor aromâni din plaiurile Pindului, care m-a luat în braţe şi m-a sărutat frăţeşte, fericit. Dar cînd să ieşim din gară, în piaţeta din spatele ei, era trăsură cu birjar pe capră, iar în trăsură, înfăşurată la gît cu un şal de mătasă ca la cucoanele cele mari de la oraş, ce-i flutura a săgetătoare chemare-n vîntul lui april, Elly. (Capsali a aranjat această surpriză pentru mine!) Era toată numai soare şi surîs solar! „O fugă de oi tunse dintîi ei, / Ieşind în zori de zi din scăldătoare..." Cît eram de palid, acum m-am făcut alb ca varul. De frică, o frică a fericirii, sîngele meu s-a retras dinaintea ei, să se ascundă-n adîncurile unde se reîntîlnesc poate, cîndva, după moarte, oamenii care s-au iubit. M-am aşezat supus lîngă ea, cu capul aplecat de vinovăţie, cu ochii coborîţi în pămînt. Aşa trebuie că arăta Dante înaintea lui Beatrice, cînd i-a apărut înainte, dojenitor zîmbitoare, la intrarea în Rai, desprinsă din milioanele de stele care pîlpîiau licărind pe imensa cruce a fericiţilor, crucea aceea mişcătoare de stele mărunte şi nenumărate.

Simţeam cum mă acoperă starea ei de bucurie că mă are alături şi cum mă-nvăluie-n mătăsurile solare ale surîsului ei cîntător acum ca o primăvară peste locuri pustii din ţara mea. Iată fericirea, coborîtă aievea peste sufletul meu, îmi ziceam, ca o cîntare lină, ca un har ce ninge himnic peste mine şi mă pătrunde din adîncuri precum o iluminare. Doam-

ne, ce bucurie ţi-am adus ca să mă dăruieşti cu această mare clipă a darurilor tale, sau cu ce fi-voi cîndva vrednic să te bucur?

Iar ea îmi cuprinse-n mîinile ei alb-catifelate, calde ca locul perinii unde a stat obraz de fecioară, mîna mea, şi mi-o ţinea acolo strîns, ca să nu mă scape. A fost prima şi ultima oară cînd ne-am strîns mîinile stînd unul lîngă celălalt. Căci eu m-am arătat şi în continuare încîlcit şi îndărătnic, sfruntător şi plecîndu-mi să-i chinuiesc pe cei care mă iubesc, iar ea atunci, văzînd că nu-i chip să facă om din mine, să mă-nsor cu ea şi să plecăm împreună în America, la tatăl ei, unde: „Voi face din tine om însemnat", după cum ea, cu propriile-i cuvinte spunea, a plecat acolo, în anul următor, şi nu s-a mai întors la mine.

„Sunt legat, Elly, de limba românească, cu blestem de moarte, şi de oropsita această seminţie română, şi nu pot pleca. Aici e rostul meu, şi fericirea, şi blestemul şi rădăcina."

...Ajuns în curtea internatului, am fost înconjurat de colegi şi de ceilalţi elevi cu gălăgie şi bucurie mare, iar cînd am intrat în sala de mese, unde m-a poftit cu hotărîre baba Vişa ca să mă hrănesc, lelea Ana m-a chemat în taină mare la dînsa, mi-a întins un fel de boccea, un fel de mototol alb, şi m-a-ndemnat să stau cu spatele la focul care ardea cu vîlvătaie-n cuptor şi să arunc mogîldeaţa aceea albă înăuntru, în flăcările cuptorului, stînd cu spatele spre el.

Ce era? Era moartea mea făcută mototol şi-aruncată la spate, în cuptorul cu foc, ca să ardă. Era acolo-n legătura aceea albă, giulgiul în care trebuia să fie învelit trupul meu, lumînarea care trebuia aprinsă în clipa cînd aş fi dat ochii peste cap, şi cutia de chibrite din care s-ar fi aprins lumînarea. Căci fuseseră pregătite toate cele de cuviinţă pentru petrecerea mea din această lume.

— No, aşa, dragul meu. Să mai poftească a-ţi da tîrcoale de-acum cumătra. Te va găsi acolo unde-a înţărcat dracu' pruncii. No, aşa.

Şi am făcut întocmai cum mi-a poruncit în taină lelea Ana, şi uite-aşa am devenit eu nemuritor. Cum nu se moare decît o singură dată în lumea asta, aşa cum tot o singură dată te şi naşti, şi cum eu mi-am ars în foc moartea făcută mototol, am toate şansele de-a nu mai muri niciodată, de-a rămîne imortel.

Discursul funebru însă, pe care mi-l ticluise colegul de bancă Oniceanu, n-a putut fi ars acum, ci numai după ce l-am ascultat eu însumi, acolo, la poalele Dumbrăvilor de pe dealul Saroşului, duminecă, după ce am făcut foc noi elevii dintr-a şasea, am fript slănină, am băut vin roşu, şi Oniceanu s-a ridicat cu mare şi caraghioasă solemnitate şi l-a rostit ca la înmormîntare.

Profesorii mei, toţi, chiar şi infernal de conformistul Garda, tenebros de corectul şi inuman de cinstitul Garda, s-au purtat cu mare înţelegere faţă de mine şi mi-au dat aproape toţi note din oficiu, oral şi teze, pentru încheierea trimestrului doi şi pentru aducerea la zi a celorlalte zile ale mele lipsă la cursuri.

Elly mi-a spus într-o scrisoare: „Sper că de-acum încolo vei rupe definitiv cu Floruţiu acela, ori poate că vrei să mă chinuieşti mai departe, şi să te ruinezi pînă la capăt cu felul tău nechibzuit de-a fi. Nu-ţi dai seama cine eşti şi ce vreau să fac cu tine! Şi nu mă asculţi. Cred că tot aşa ai chinuit-o şi pe biata maică-ta. (Şi nu greşea Elly). Dar nu voi renunţa la tine. Nu vreau să te pierd. Ascultă-mă şi pe mine. Dacă aflu că-ţi pierzi nopţile pe nu ştiu unde cu diavolul acela, să ştii că voi face o mare nebunie, şi-ai să fii răspunzător de viaţa mea, şi-ai să te căieşti amarnic, şi-ai să suferi fără milă, pentru că-ţi cunosc sufletul, bun, bun, dragul meu Harry, în ciuda răutăţilor tale şi-a urîciunii ce te stăpîneşte uneori". Aşa mi-a scris Elly. Apoi a plecat în America.

Iar compatrioţii mei, gînd în gînd cu Ea, Perceli, Caramihai, Craja, Ciunga, Zechiu, Stilu, Barza, Jaca, Capsali, la care s-a adăugat şi italianul acela uriaş, cu spate lat de luptător roman şi cu pumni de Carnera, s-au strîns la adunare cu sfat, şi-au hotărît să nu mă mai lase să mă alipesc de Floruţiu. Înţeleptul Ciunga însă a ridicat cuvînt şi-a spus că nu-i drept să desfacem o prietenie ca aceasta pentru că este legare de suflet şi n-avem voie s-o smintim, dar să păzim să nu-l mai poarte după dînsul prin locuri damnate, asta trebuie s-o facem, cu jurămînt.

Pe Jaca l-au însărcinat cu paza mea îndeaproape, să-mi urmărească toate mişcările, mai ales cele nocturne, şi m-au chemat şi pe mine-n faţa adunării şi mi-au pus în vedere că dacă mă vor prinde că intru-n localuri infecte dus de Floruţiu şi că-mi degradez acolo trupul şi sufletul, după ce

Dumnezeu m-a scăpat de la moarte, (pentru că te va întreba într-o zi: „Ce-ai făcut tu cu zilele pe care ţi le-am dăruit în plus, din dragoste pentru tine şi pentru cei care te-au iubit?) să ştiu că vor veni, constituiţi în ceată, şi mă vor bate acolo, pe mine şi pe celălalt, ca să mă ruşineze şi să mă facă om.

Şi aşa ar fi fost. Nu-ncape nici o îndoială. De aceea m-am cam cuminţit. Cea mai fericită însă pe acest motiv era Elly. Dar Elly, fără să mă poată convinge să o urmez — în calitate de soţ — a plecat. A plecat la tatăl ei, în America, continent zdravăn păzit de oceane şi cercuri arctice... din care cauză este foarte prosper şi... foarte generos, urît de cei cărora le dă din belşug, mai mult chiar decît de către aceia pe care-i dă.

Dar atunci, cînd şi ea se va îmbolnăvi cîndva, cine ştie cînd, acolo-n America, şi din depărtările memoriei va fi strigînd după un nume drag, aşa cum am strigat eu după Ea, strigătul ei va răsuna într-un deşert desăvîrşit, iar domnul Domnaru nu se va afla acolo ca să-l aducă pe omul purtător al acelui nume strigat de Ea, de mînă, pînă la căpătîiul suferinţei ei, şi-al singurătăţii din urmă.

*

De-abia după ce am pierdut-o mi-am dat seama cît de mult o iubeam. Acuma numai mă dumiream cît de mult a însemnat prezenţa ei în viaţa mea şi, numai acuma, cînd ea se afla peste mări şi munţi, peste continente şi oceane înţelegeam cum anume şi cît de frumos trebuia să mă port cu ea.

Dar Elly de-acuma nu mai era decît amintire şi chemare zadarnică. Era paradisul pierdut. Nostalgia unei fericiri de care n-am ştiut să mă bucur, tristeţea unei lumi pierdute, dragă şi pătrunsă de vrajă, precum stihia copilăriei. Nostalgia după Elly lua în mine proporţiile unor goluri vertiginoase, ale unor abisuri. Umblam fără noimă, indiferent unde: pe coridoarele şcolii sau ale internatului, pe străzile oraşului, de-a lungul Tîrnavei Mari, singur pe şcarpă sau pe dealurile năpădite de răzoare dinspre Alma, Geacăş şi Lepindea... Nu vedeam înaintea ochilor şi pe-ntreg cuprinsul singurătăţii mele decît chipul ei, şi nu auzeam nimic altceva, nici şoptitul ierbii, nici foşnirea pinilor de la coliba lui Vereş, nici dulcea fremătare a dumbrăvilor de pe spinările dealurilor ce se rosto-

golesc înspre cealaltă Tîrnavă, nici bătaia clopotelor la ora reculegerii şi-a suspinării, decît numai chemarea ei de peste tot, venind înspre mine cu deznădejde înfricoşată, strigînd de pretutindeni, ca un ocean de unde fluide, stinse, sfîşietoare, iar toate ierburile şi plantele şi florile dealurilor nu miroseau decît a părul şi-a sufletul ei.

Pronia însă — care niciodată nu m-a părăsit de tot ci m-a pus numai la încercare, s-a-ndurat de mine şi data aceasta şi mi-a scos-o-n cale pe cea al cărei nume înseamnă revărsarea molatecă a soarelui peste grelele şi liniştitele grînare ale unei ţări foarte vechi, pe Raa!

Raa aceea nu era fiinţă reală. Nu părea a fi aşa ceva. Pentru că, atunci cînd apărea, trecea mai departe plutind parcă uşor pe deasupra pămîntului, mai mult semănînd a ceva nălucă de icoană desprinsă din chenarul ei, din colţul de casă veche, decît a om.

Parcă ar fi fost o minunată vedenie de ceaţă aurie, cu largi aureole azurii încercuind-o pînă departe. Un lujer de pulbere solară. Uite-aşa trecea pe stradă, pe lîngă tine, prin inima tinerilor, dar mai ales prin albiile bîntuite de secetă şi peste platourile aztece ale inimii mele, ca o icoană plutind albă cu chenare de aur şi aureole de azur deasupra ei, peste fluviul sîngelui meu care niciunde nu se varsă decît doar în propriu-i deşert.

Era atîta de mlădioasă, încît uneori se preschimba în cîntec, şi uite-aşa trecea prin lumina zilei sau prin taina înserării ca un molcom lied din cine ştie ce depărtate timpuri ale bătrînei şi fabuloasei aceste ţări de dincolo de codri.

Aur curgător întrupat era părul ei! Arătare de abur, stîlp de ceaţă lunară, dîră de nor rătăcind pe întinderile cerului ca o chemare spre limanuri pierdute; cîntec şi poveste era, şi săgetătoare ispită.

Şi pentru ca impresia de icoană vie să fie perfectă, să se încheie cu un ultim şi grăitor semn ortografic, îşi purta capul superb în frumuseţea-i neverosimilă, lin înclinat, a nevinovăţie, spre dreapta, ca o madonă tînără cînd îşi apleacă ochii şi faţa lin asupra pruncului imaginar din braţe.

Cum putea să fie atît de frumoasă?! Ce înţelpciune înrăită a putut să dăruiască ochilor mei atîta armonie cîtă ascundea fiinţa ei? Era ceea ce se cheamă o lucrare desăvîrşită, indiferent din care unghi, al oricărei şcoli despre frumuseţe ai fi privit-o. Actriţele cele mari de nu ştiu unde, şi foarte strălu-

citor lăudate, precum și toate cele care, amante ale cine știe căror monarhi sau nababi fiind, sunt declarate modele ultime ale frumuseții, puteau să-i întindă la picioare somptuoasele lor rochii înstelate cu pietre scumpe, ca să treacă Raa peste ele.

Negreșit, Raa făcea parte din acea parte a seminției omenești care se trage din căprioară și nu din maimuță. Așa îmi explic și cealaltă minune, a fratelui ei, pe care nu-l întrecea nimeni în lume la alergat, căci fugea ca cerbii Carpaților și i-a biruit pe toți concurenții din toate colțurile lumii, veniți să se ia la întrecere cu el.

Această fecioară, cu nume de zeitate egipteană, croită la înfățișare aidoma fetelor de la curtea faraonilor, cunoscute nouă din picturile vechi, fără trufie însă (aici sfiala ținea loc de trufie și discreția religios șoptitoare, aroganței regești) era menită de sus să poarte-n suflet minunata osîndă de-a fi muză bărbatului și nu muiere. Tremurătoare obsesie, departe, sîngelui meu, siderale insomnii ochilor mei, nălucă de foc rătăcind călăuzitor prin noianul zăpezilor ce nici acum nu contenesc să cadă asupra mea, asupra solitudinilor interzise, din deșertul de dincolo de cuvînt, Raa!

Iată de ce, timp de doi ani cît am locuit amîndoi în același orășel, nu ne-am apropiat unul de celălalt nici măcar la un metru distanță, ci doar ne furam, atîta cît era îngăduit de zei, din coada ochilor, eu cînd ea nu se uita la mine, iar Ea atunci cînd eu nu mă uitam la ea, dar niciodată față-n față, privire către privire, dorință către dorință. Nu ne-am spus nici măcar bună ziua vreodată, ci treceam grăbind pasul, unul pe lîngă celălalt, săgetați de-o frică parcă, frumos suitoare-n trupurile noastre, pînă la obraji. Și nici scrisori nu ne-am scris. Poate că, în modestia și cumințenia ei, ea considera că nu e vrednică de iubirea mea, iar eu eram pe deplin convins că nu merit eu iubirea ei. Că nevrednic sunt de un asemenea dar. Ne puteam întîlni zilnic, deoarece nu stătea precum Elly la internat, ci în tîrg, la un unchi și, totuși, totul se petrecea în zarea undelor telepatice, și eram liniștiți și împăcați amîndoi, deoarece știam (și numai noi, cît de adevărat și de mult) că ne iubim. Știau și colegele și colegii mei dar n-aveau prilej să comenteze acest mister al nostru, iar cînd fetele, totuși, făceau trimiteri și aluzii la adresa poveștei noastre, Raa tăcea undeva departe și sus de tot, încît nu auzea nimic din ceea ce se petrecea sau se comenta pe seama

sărbătorii în care se desfăta sufletul ei şi-al meu. Colegii mei, pe de altă parte, cînd aduceau despre „Marlene Dietrich" vorba, se mulţumeau să se uite unul la altul cu invidioasă complicitate, dar atîta doar şi nimic mai mult, căci dacă ar fi cutezat să-mpingă mai departe, în profan, gluma, se puteau trezi fulgeraţi de pumnul meu, mult mai năpraznic decît era de fapt, atunci cînd trebuia s-o apere pe Raa.

Şi ei îl cunoşteau. Şi cunoşteau şi iuţimea mîniei mele, mai ales acum . . .

Totul se petrecea cuminte şi frumos. Nu i-am adus nici necazuri nici supărări, ca celeilalte, pentru că ea era apărată de candoarea ei intangibilă, tabú, aproape străină de viaţă, şi de-un anume fel de a părea că nu o interesează nimic, că nimic n-ar tulbura-o, orice i s-ar fi întîmplat. Elly, fire dinamică, impunătoare sieşi şi altora, ştia ce vroia, Raa în schimb părea că nu ambiţionează nimic, decît să aştepte, curată şi nevinovată, aşteptarea anilor şaisprezece.

Odată numai — greşeală a docilităţii şi imaculării — s-a arătat ochilor mei, răscolind în mine întunecimi şi mari înfricoşări. Ea, aşa cum am spus, stătea la un unchi al ei, negustător de brînzeturi, care unchi avea un asociat, tot negustător, dar om destul de tînăr şi holtei, cu arătare de dihanie mare, tăcută şi umblînd cu capul în pămînt.

Cum s-a întîmplat, nu ştiu; probabil că asociatul, mergînd într-o duminecă — nu fără încă un interes pe lîngă acela al negustoriei ce-o făceau împreună — la unchiul ei, a cerut-o, după ce au terminat de prînzit, pe Raa, ca s-o scoată niţel la plimbare, iar ea nu a avut tăria, nici necuviinţa să-l refuze, şi l-a urmat supusă.

Eu îmi pregăteam lecţiile pentru a doua zi în sala mică de meditaţie, a octavanilor — căci eram şi eu, ca şi Floruţiu altădată, octavan, şi stam exact pe locul de lîngă fereastră unde stătea şi el, la fel de ursuz —, şi se mai aflau acolo încă vreo doi.

La un moment dat s-a deschis uşa, a apărut în uşorii ei Craja, iscoditorul şi pizmaşul, şi le-a şoptit ceva la ureche lui Medrea şi Popovici. Aceştia s-au ridicat deîndată şi-au dispărut, ca să reapară apoi împreună şi cu alţii şi să mă poftească-n dormitor, ca să-mi arate cine anume este fiinţa la care eu visez cu atîta ardoare, pe care o socotesc a face parte din lumea îngerilor, la care mă uit ca Hyperion la fata de-mpărat şi-i dedic versuri, . . . pentru care sufăr. Să fac bi-

ne să merg numai... ca să mă lămuresc cu cine am de-a face... S-o văd pe Marlene Dietrich, cum o porecliseră ei cu invidioasă admirație pe Raa, plimbîndu-se în tandrețe mare cu brînzarul.

Nu m-am putut înfrîna. M-am năpustit ca furtuna. Nu m-am putut ascunde ci, spre hazul colegilor, am fugit ca din gură de tun. Din fereastra dormitorului nostru se vedea limpede dosita stradă umbrită de tei, pe sub care se mai vedea, tot limpede, cum Raa mergea supusă, cuminte, sfielnic, lîngă bărbatul tomnatic de la stînga ei, aproape lipită de el, — ori așa vedeam eu la acea oră amarnică.

Dintr-odată, s-au urnit din mine spinări, negre, clocotitoare, de lavă, clocot surd de furtună, spulber mare de pantere și zimbri mugind spre prăpastie, torente tulburi s-au pornit cu urlete și strigăte și m-am încruntat tot, ca muntele din țara părinților cînd năvăleau asupră-i întunecatele neguri cu tempeste.

Într-o clipă am albit la față ca un mort, sîngele s-a retras în tenebre ori a înghețat în mine, nemaivrînd să curgă, am stat cîteva clipe cumpănindu-mă peste genune, apoi m-am iluminat ca de sunetul a mii de trompete și de tulnice, am adunat cu mare iuțeală sul plocada cea frumoasă, de mîinile mamei țesută și descîntată în culoarea galbenului liturgic, plocada ale cărei mițe dese adiau încă a cerurile și plaiurile și apele și poveștile Tauriei mele, a tristețile și bruma lacrimilor mamei într-însa rămase ca un murmur depărtat și rece, m-am repezit cu un bolid în țigănie, am vîndut-o pe loc, la primul balaoacheș care mi-a ieșit în cale, pe un preț de rușine (rușinea cea mai mare era însăși vînzarea ei) destul însă pentru a-mi petrece o noapte cum îmi place, pe săturate, cu colegii, ca să-mi potolesc mîniile și să risipesc turma de demoni care juca tontoroiul și toate jocurile satanei în inima și creierii mei, ca să uit de înfricoșata pierdere ce mi se arăta.

„Veniți după mine, tovarăși, să bem!" Așa am strigat către colegii mei, întors din țigănie, cu bani grei în buzunar. Iar ei au venit cu toții, și ei mînioși, ca la o acțiune de răzbunare.

Am intrat în cîrciuma lui Ioșka, cea dinspre Hoghilag, mai încolo puțin de bisericuța ortodoxă, Bîrsan a trimis pe un oarecare să cumpere vin roșu de la chiar directorul liceului, domnul Niculiță Pop, vreo zece chile, am băut întîi alaș cu rom, apoi vin dintr-al lui Ioșka, apoi vinul roșu de la domnul

Niculiță, am mîncat cîteva tigăi pline cu jumări cu slănină și murături, apoi slănină cu ceapă roșie, brînză de burduf și iarăși jumări cu slănină prăjită, am mîntuit tot vinul roșu, am hotărît să trimitem să se aducă încă, dar domnul Ioșka, înțelegînd situația, ne-a spus că are și dînsul vin ca acela, și fără apă, ni l-a adus spre convingere, după care noi l-am rugat să ne servească din plin, apoi ne-am prins de după umeri, cu cămășile ieșite-afară din curele și piepturile tot afară, ca la războinicii din vechime, și-am jucat, și-am frămîntat podelele cu patimă dezlănțuită, pînă cînd a fost gata gata să fărîmăm din temelii biata cîrciumă a lui Ioșka.

Către dimineață ne tîram cu toții, într-o mare descumpănire, către culcușuri, nici astăzi nu știu cum naiba am escaladat zidul, probabil ca melcii tîrîș ori ca șopîrlele lovite-n cap, știu doar atîta, că de îndată ce-am intrat în dormitor, izbit de căldura stătută dintr-însul, am căzut ca trăsnit peste prag, abia m-am prelins pînă-n spălător, unde m-am pornit a revărsa din mine toate triburile de demoni și vîrcolaci aținați care mă munciseră pînă atunci, făcînd vraiște-n inima mea, în toate ungherele, mînuind încoa și-ncolo vătraiele lor infernale.

Pentru prima dată m-am îmbătat în viața mea, în halul acesta, și asta din cauza candidei Raa.

Nu m-am mai uitat spre ea, (decît doar în mare, în foarte mare taină, cu grijă) ca nu cumva să observe, n-am mai apărut în colțul liceului ca s-o văd, atunci cînd mergea ori venea de la școală, ea s-a mirat foarte, și foarte s-a întristat observînd indiferența mea (probabil că nu-și închipuia că pot fi atît de gogoman) și văzînd că nu-i chip să mă înduplec și să reintru-n circuitul frumoasei noastre povești, a aranjat cu sfială îndurerată o întîlnire cu mine, prin Marioara Drența, drăguța lui Craja și prietena ei bună. Peste văzduhurile albastre ale sufletului ei dinainte s-au pogorît burnițe veninoase, suferea, nu știa ce să creadă, bucuria i se destrăma și ceva ciudat, ca o clepsidră, o consuma și o sfîrșea. Era toată numai suspin. Suspinînd se culca, suspinînd se trezea, suspinînd se așeza la masă, în suspinuri își pregătea lecțiile și parcă uitase gustul surîsului, nu mai știa ce înseamnă a rîde.

Cum eu mă mutasem din internat la o gazdă în oraș (ca să mă pregătesc mai în tihnă, vezi doamne, pentru bacalaureat) într-o seară a venit Craja la mine însoțit de Marioara lui și mi-a spus, cu bucurie, crezînd că mă bucură (și într-ade-

văr m-am bucurat, dar la modul satanic) cum că cineva... aşteaptă afară, şi... că doreşte să stea de vorbă cu mine...

— Cine? întreb eu, deşi ştiam bine cine era.

— Vrea să-ţi explice ceva.

— N-are ce să-mi explice, zvîcnesc eu.

— Nu fii măgar şi nu face pe cinicul, mi-a răspuns cu dreaptă indignare Craja. Ştiu că aştepţi de mult această clipă. Hai, îmbracă-te şi să mergem.

— Nu cunosc pe această fiinţă, n-am stat niciodată de vorbă cu ea, nu ne-am dat nici măcar bună-ziua pe stradă,... nu o cunosc şi nici nu doresc...

— Nu fii bestie! a strigat Craja, iar Marioara a început să plîngă.

— Nu o cunosc, îţi spun, şi... nu doresc s-o cunosc. Ce mai vrei! Nu mă interesează deloc persoana ei, şi nici n-are de ce să mă intereseze. Nu o cunosc. Nu vreau s-o cunosc... Nu ştiu cine este şi nici nu doresc să ştiu. E bine? Nici n-am auzit măcar de ea vreodată.

— Du-te dracului, a replicat mînios Craja, şi-a plecat tîrînd-o aproape după el pe Marioara, îngrozită de reacţia mea de vasilisc.

Nu ştiu ce-i vor fi spus sărmanei Raa, care-aştepta legănîndu-se pe stradă ca o trestie galbenă adiată de briza unei nelinişti şi de adierea unui sentiment de umilinţă, ştiu însă, şi-mi amintesc mereu, că după ce-au plecat ei, m-am trîntit peste pat cu faţa îngropată-n perină, şi n-am plîns, ci am gemut ca fiara pădurii lovită de o grindină de plumbi. Aş fi vrut să se întoarcă şi să insiste. Să mă vadă cum clocotesc de plîns şi-atunci, chiar dacă iarăşi nu m-aş fi dus, i-ar fi spus măcar despre starea în care mă aflu din cauza ei, şi ea s-ar fi convins cît de mult o iubesc, şi-ar fi fost fericită, şi cu siguranţă ar fi prins curaj, ori s-ar fi milostivit şi-ar fi suit la mine-n cameră, mi-ar fi aşezat mîna pe păr şi mi-ar fi şoptit: „dragul meu prostuţ drag, sunt aici lîngă tine, cu toată dragostea mea, mai mare acum cînd mi-ai umilit-o", şi ne-am fi cuprins în braţe, eu plin de lacrimile căinţei, ea cu ochii plini de lacrimile fericirii că m-a regăsit, şi ne-am fi sărutat, cum nu s-au sărutat vreodată, în vreo poveste de dragoste, alţii.

Iată de ce nu voi muri curînd, şi nici uşor.

Apoi, eu am apucat pe alte drumuri, iar cînd a fost rupt Ardealul de Nord, cuprins de disperare că s-ar fi putut în-

tîmpla să rămînă acolo capturată, i-am scris prima scrisoare, în care o rugam să vie la mine. Înţeleaptă, nu mi-a răspuns, iar eu am scris atunci, pentru ea, o legendă:

Aici, în ţara de odinioară,
Lucrurile-s grele,
Oamenii tăcuţi,
Iar apele tihnite, ca după răscoală.
Ori încotro îmi aţintesc privirea,
Apar încet eu însumi de oriunde.
Oriunde urechea mi-aplec
Pe mine m-aud cîntînd,
Ca-ntr-o străveche legendă,
Sub pămînt, sau în vînt.
Cînd cutez a vorbi,
Pămîntul revarsă-n cuvînt,
Apele nopţii, oseminte, stihii!
Prin vinele mele, filoane de aur!
Fire relicve din părul tău oare?
Şi-acum luminează . . .
Era o amiază,
Ca un clopot de ghips cu vuiete caniculare,
Cînd tu ţi-ai dezvelit agale
Trupul tău alb lîngă mine,
Ca o supremă cîntare!
S-au arătat atunci conchistadorii:
Sub braţul stîng, ca pe o stemă-nsîngerată te-am adunat,
Iar cu cel drept,
Cum m-am bătut! Cu zece dintr-odată.
Apoi,
Fluvii ştiute ne-au dus pe-amîndoi,
Prin noapte, prin ceaţă, departe . . .
Pămîntul îşi trimitea cîntecul în noi,
Acelaşi pămînt stăruind înapoi . . .
Eu m-am mai născut în lume, undeva,
Dar trăiesc în ţara-aceasta
De cînd lumea nu era.

. . . Raa! Oare, vreodată, mă vei ierta? . . .

De pe cele mai înalte piscuri ale nerostirii, roiesc înspre mine, aceleaşi zăpezi, . . . şi ne acoperă, şi ne acoperă, şi ne apropie, tot mai aproape, pînă la regăsirea noastră în statornicia albă.

MOARTEA MAMEI

Din tărîmurile nopții
străpunse de teamă,
Prin vămile serii,
pe săbiile vîntului,
Cine mă cheamă? . . .

La două luni de la sosirea mea în Dumbrăveni, mama a murit. De fapt ea murise în clipa-n care m-am desprins de ea, din brațele ei — cu oarecare ostentație, deoarece momentul acela mi se părea penibil — acolo, peste pietroaiele punții lui Mațangani, rîul de la marginea Tauriei.

Cu o ușoară smucire m-am desprins, ca-ntr-un îndemn de silă, am întors spatele și-am pornit, am grăbit pasul, pînă unde drumul coteşte înspre Pietrele Albe, fără să mă-ndur a privi înapoi, să fac măcar un semn ochilor ei deschiși a deznădejde mare după mine, semn pe care ei îl așteptau, dar eu nu m-am întors ca să li-l dau. N-am întors nici capul. Iar ea aștepta, măcar înainte de-a dispare după pintenul dealului de gresii, o ultimă privire, un ultim semn de la unicul ei fiu, marea ei iubire.

A rămas acolo, peste pietroaiele podului, ea însăși stană de piatră, și fără doar și poate stă și-acum acolo privind înspre cotitura drumului după care m-am mistuit, ca să apar din nou și să-i spun adio, să-i fac un ultim semn măcar.

Chiar dacă nimeni nu o vede stînd acolo, dintre călătorii străini sau de-ai locului, eu însă o văd necontenit, și noaptea-n vis și ziua-n amiaza mare, acolo.

Cealaltă parte a ei se reîntorcea cu greu către casă, așa cum te-ai duce singur către mormîntul tău, ca să moară acolo. Ducea în mîini smocuri de ierburi smulse de la locul despărțirii, ca să le arunce, după datina păstorilor valahi din acele locuri, peste acoperișul casei, semn magic că eu va să mă întorc odată și-odată la cuib. Magie de chemare la matcă.

Pe jumătate era demult moartă, de la vîrsta de douăzeci și opt de ani, cînd născuse pe-o soră a mea, Vae, într-un

februarie geros, statornic în înverşunarea lui. Frigul, hrana puţină şi slabă, singurătatea, au făcut să se sălăşluiască-n pieptul ei o tuse afurisită care n-a mai părăsit-o. O îngăduia doar în timpul verii, iar de la apariţia primei zăpezi peste vîrfurile muntelui Bălţilor — care semăna leit cu Himalaia în închipuirea mea — şi pînă ce ultimele ei urme se spulberau, ea tuşea într-una.

Mai apoi şi-au arătat gheara nişte dureri surde şi nemiloase, bîjbîind aiurea prin fiinţa ei, ca să-şi facă loc. Durerile au pricinuit repetate vărsări de sînge, din alte părţi, după care mama nu s-a ridicat din pat, timp de aproape doi ani, fără numai în ziua plecării mele cînd, îndemnată de-o putere ascunsă, s-a ridicat ameninţînd parcă moartea, sfidînd-o, deşi ea, sărmana, nu mai era decît o dărîmătură mişcătoare, şi-a venit, învăluită-ntr-o teribilă solemnitate tristă să mă petreacă, pînă acolo, la locul unde s-a preschimbat, privind după mine îndelung, stană de piatră, laolaltă cu pietroaiele de la marginea punţii lui Maţangani. Unde şi-acum se poate vedea stînd în aşteptare.

Tata, sărmanul, a purtat-o cu mare grijă pe calul nostru ţintat, la doctorii de la Aminciu, ori la cei de la Grebena, dînd parale multe din sărăcia lui, dar doctorii, după ce au examinat-o, au zis să meargă acasă pentru că nu are nimic. Ei ştiau foarte bine ce avea şi de aceea o trimiteau acasă... zicînd anume că „nu are nimic", căci ea avea ceea ce eu nu pricepeam ce-nseamnă, dar despre care era să aflu, cu înfricoşare, mai tîrziu în viaţa mea, cînd mi-a murit a doua oară, a doua mamă, şi soră, şi prieten, şi iubită, şi mireasă, şi spadă de foc veghetoare asupra mea...

Se apropia Crăciunul şi neliniştea care rodea necontenit în mine eu o atribuiam vrajei pe care o răspîndeşte această sărbătoare, îndeosebi cînd eşti departe de locurile copilăriei, unde ţi-a fost dat să o petreci pentru prima oară, departe de casa părintească, cea care-ţi aminteşte de ieslea din Betleem, şi o mai atribuiam vrajei în care mi-au învăluit stihia adierile primei iubiri.

Nu mă puteam concentra, oricît de mult m-aş fi silit, iar atenţia nu mi-o puteam ţine fixată la nimica, nici măcar o clipită. Ceva mă fura mereu aiurea, cineva mă chema fărăncetare, dar şi fără glas, spre nu ştiu unde. Acea lume a lui nu ştiu unde eu o ştiam foarte bine dar nu mi se deslușea. Îşi lărgea în schimb deschiderile înspre mine, iar fuga mea

înspre acele misterioase deschideri, era mai mult decît nestăvilită, era dorită cu voluptate mută, sfîșietoare.

Devenisem insuportabil colegilor, irascibil și agresiv ca năpîrca. Ursuz și impulsiv totodată, nu izbutea să mă ogoaie nici Floruțiu, nici versurile poeziei, nici cele mai fabuloase spectacole ce mi s-ar fi oferit.

În seara zilei de 19 decembrie, irascibilitatea mea devenise panică, neliniște biciuitoare. Nicăieri nu-mi găseam șederea. Nu era chip să stau în același loc nici măcar o frîntură de secundă. Parcă creșteau deodată ghimpi pe scaun și jeratic se stîrnea sub tălpi. Dam să deschid cartea și-o închideam numaidecît. La fel se-ntîmpla și cu caietele. Am cerut voie de la pedagogul Atanasiu să mă lase să ies pînă-afară. El, observînd starea mea agitată, a crezut cine știe ce, și mi-a dat voie să ies. Ieșind, eu nu m-am dus la loc anumit, ci am tulit-o afară, ca la chemare strigătoare de ajutor. Am trecut pe lîngă portar ca năluca și ca o vijelie am cotit la dreapta, către șcarpă și către Tîrnave, singur, ca un corb, prin zăpada fără pîrtie. Peste adîncurile inimii mele vîslea într-adevăr un corb, chemînd în felul său, a mare spaimă, spre nu știu unde, spre nu știu ce. Crăa! Crăa! ... Înaintea ochilor mei mergea, parcă făcîndu-mi semn să mă duc după ea, stana aceea de piatră în care-a încremenit mama, în ziua smulgerii mele din brațele ei, la puntea lui Mațangani.

A vedenie plutea stana aceea prin zăpada fără pîrtie, înaintea mea... Glas pedepsitor mă dojenea suind din adîncuri: „Te bucurai că pleci. Că te eliberezi. Te bucurai că nu vei mai fi martorul suferințelor ei, dar mai ales, că nu vei fi de față atunci cînd îi va veni sfîrșitul... cînd nu va mai geme, nu va mai îngăima, nu va scînci, nu te va striga ci va sta mută, teribil de liniștită și de tăcută față de strigătele tale în pustie, față de urletele adîncului, față de chemările de a se întoarce înapoi, indiferent cît de mare i-ar fi pe mai departe suferința, să deschidă cît de cît ochii către voi și să se uite cu ei deschiși, nu cu ei căzuți în înfricoșata genune de-acum... Lașule! Nemernicule! Ai fugit de lîngă ea tocmai atunci cînd ea te dorea mai mult și mai dureros, aproape, cînd ar fi vrut să nu mai pleci, să rămîi cu ea, lîngă ea, căci atunci sfîrșitul, despărțirea, totul ar fi fost mai frumos, mai ușor, iar ea s-ar fi dus mai împăcată cu sine, mai mulțumită, mai curajoasă, sau cu sentimentul că fiind tu alături cu ea, nu vei lăsa-o

să moară“ ... Şi vedenia aceea care mergea înaintea mea plutind transparentă, stana aceea de piatră mişcătoare mă tot chema ameninţător să mă tot duc după ea. Şi m-am tot dus.

Am ajuns la Tîrnava. Ea curgea impasibilă, rece, drept care părea şi mai limpede, iar sălciile de pe malul ei îşi oglindeau în ea, înfiorate, crengile plîngătoare, acoperite de zăpadă şi de stelele serii.

Brusc, ceva mi-a atras atenţia. Sîngele mi-a îngheţat, şi-arătam alb, ca arătarea din albia rîului. Albia în clipa aceea nu era un drum de prundiş şi nomoluri peste care trecea apa, ci era leit chipul mamei acolo întins şi îmbrăcat în alb, prelung şi hieratic, care trecea şi tot venea liniştit, zîmbitor, cu o chemare mută, adînc grăitoare pe buze, pentru mine. Şi parcă se bucura c-am venit s-o văd, s-o petrec ...

— Aaaaa! ... Strigătul a tăiat cu atîta năpraznă văzduhul, încît salcia de deasupra mea şi-a scuturat neaua de pe braţe peste umerii mei şi peste capul meu descoperit. Sau poate-a fost o mînă din necunoscut! ... M-am speriat din cale-afară şi-am fugit înapoi spre internat. O pasăre cenuşie, a zăpezilor şi-a pustiei, se ţinea după mine, zburînd cînd la dreapta, cînd la stînga, cînd înainte, cînd venind după mine, uneori gata-gata să mi se aşeze pe umăr, săgetînd prin singurătatea orei şi prin aceea din fiinţa mea, cu ascuţite, sfîşietoare strigăte, cînd de chemare, cînd de vestire, cînd de mustrare.

Parcă nu era pasăre din locurile acestea. Parcă era străină de aceste locuri, venită de cine ştie unde ... Nu ştiu, dar semăna aievea la chip şi glas cu pasărea aceea ciudată care cîntă numai în pădurile de brazi de la Climările Tauriei şi căreia i se spune de către valahii locului pasărea *ghion;* ea nu cîntă oricînd, decît numai atunci cînd vesteşte fie o moarte, fie venirea zăpezilor.

Ea era! Pasărea ghion care cîntă-n întunecimile pustii din pădurile Climărilor, numai atunci cînd va să moară careva, sau cînd vesteşte venirea ninsorilor, a nălucilor.

Din cealaltă zare a lumii, din întunecatul meu neant, cealaltă voce stăruia pedepsitor şi oracular totodată: „Ai fugit ca un laş, aşa cum şi-acum fugi dinaintea chipului ce ţi s-a arătat în albia apelor rîului ... Du-te şi stai acolo, dacă eşti om şi fiu adevărat, şi veghează, şi nu-i meni sin-

gurătății pe cei ce se duc. Ai fugit și fugi mereu... Astfel ai fugit din fața disperării mamei, înaintea morții, tot astfel vei fugi dinaintea iubirii celei care vine spre tine, frumoasă, și tot așa ai să fugi și dinaintea nevinovăției celei care-ți va veni cu iubire a doua oară, Raa".

Răvășit, cu ochii șiroind de lacrimi peste fața albă m-am întors prin zăpada fără pîrtie, acasă. Colegii mei dormeau duși. M-am ascuns grăbit sub pătură, m-am încolăcit sub ea, ca șarpele, cu fața înspre perete, căci patul meu se afla instalat lîngă fereastră.

Încercam să adorm, dar nici n-am apucat să alung coșmarul ce mă urmărea, că am și fost inundat deodată de mii de torente care-au pornit să curgă de peste tot peste mine, cu strigăte felurite, unele tulburi, altele înspumate, altele întunecate, iar altele purtînd pe grăbitele lor talazuri cristaline ființe strigătoare, ca niște iele.

Din adîncul acestor torente ce se revărsau clevetitor asupra mea, ca peste o adîncă pîlnie, din locul unde se întîmpla confluența lor, de-acolo de jos, parcă striga numele meu vocea stinsă și foarte depărtată a mamei.

De-acolo, simțeam cum sufletul ei urcă spre mine, împotriva torenților care-l întorceau înapoi, luptînd împotriva strigătoarei lor iuțimi, strigînd mereu prin tumultul din strigăte felurite ale torenților, numele meu, și iarăși încercînd să suie înspre mine, înfruntînd curentul gîlcevitor al torenților care-l mînau spre confluențe, în adîncul pîlniei, de unde apele se preschimbă iarăși în izvoare.

Pînă către dimineață a durat lupta cu îngerii torenților. Iar eu, încolăcit în amărăciune ca șarpele în ascunzătoarea de sub pămînt, plîngeam, chinuindu-mă să-mi înăbuș plînsul, ca nu cumva să-l audă alții.

Apoi m-a scuturat un suspin din toate zăvoarele și brîiele, m-au acoperit de tot niște sudori reci, am oftat a liniștire mare și-am adormit oarecum.

În somnul acela derizoriu, pe muchia dintre uitare și veghe, le-am văzut pe surorile mele cum se sfîșie în disperare pe prispa casei, chemînd în ajutor oamenii, pe vecini, pe nimeni.

Apoi am văzut niște umbre de femei apărute de după colțul casei care s-au strecurat pe scări înăuntru și-au făcut acolo nu știu ce cu trupul mort al mamei.

Un licăr de lumină tremura ca o ultimă stea în zenitul unui cer străin, în casă.

Un alt mugure de lumină, palid săgetător, se zărea licărind înaintea icoanei lui Sfînt-Dumitru, cel călare pe cal roşu, patronul casei noastre. Nimic totuşi nu era mai grăitor în cameră decît tăcerea care zăcea aşternută peste tot şi peste toate, pînă şi-n taina dinlăuntrul lăicerelor unde, nu ştiu care duh, tresărea şi înfiora greul plocăzilor de mîna ei ţesute şi descîntate.

Mai pe urmă a venit, poticnindu-se prin nămeţi, cu cruce şi busuioc în mîna dreaptă şi cu o carte cu coperţi negre ca negrul hainelor, al pletelor şi-al potcapului său, un preot, care s-a strecurat şi el acolo, unde mama nu mai era, rostind cuvinte mîngîietoare, făcînd semne ciudate şi risipind mireasmă de moarte dintr-un potir fumegător, atîrnînd de lanţuri de argint vechi.

Şi l-am văzut şi pe tîmplarul Mişoni, cel singur mereu şi îngheboşat, cum apare ca din neunde în curtea noastră, ţinînd în mînă un fel de firez şi-un fel de teslă, a cotrobăit prin cutar (un fel de magazie de lemne), a scos de-acolo nişte scînduri vechi de brad, le-a tăiat, le-a geluit cu un fel de rindea mică pe care-a scos din buzunar, le-a potrivit şi le-a bătut în cuie, obţinînd pînă la urmă un fel de ladă scundă şi prelungă pe care a rezimat-o de peretele casei noastre şi-apoi a dispărut pe unde a venit.

Am văzut apoi cei patru prieteni buni ai tatei cum ridică pe umerii lor lădiţa aceea, care nu pricep de ce părea atît de grea pe umerii lor de bărbaţi de munte, şi cum pornesc ei, şi-n urma lor, cernite, surorile ... şi încă vreo trei-patru inşi, dar ceea ce m-a cutremurat şi-am izbucnit în plîns fără să-mi fie ruşine că mă aud colegii, a fost arătarea aceea a tatălui meu, cu capul ascuns sub maramă neagră, cu maramă neagră peste capul lui superb altădată, peste părul lui încă des, arămiu şi inelat, peste sprîncenele-i negre şi stufoase, peste bărbia şi fălcile lui de haiduc, cum se duce gîrbovit, cum se tîrăşte aproape în neştire, cu faţa-n pămînt, umbră blestemată în urma acelei blestemate lădiţe în care se afla un lucru înfricoşător de greu.

Apoi am pierdut din ochi această tristă vedenie şi s-a arătat ochilor mei dintr-odată o altă privelişte, de zare mirifică, sub un soare oprit din mersul său pe cer, acolo,

peste crestele muntelui Bălţilor, care în închipuirea mea îmi părea o Himalaie: întreg pămîntul, cît era cuprins între hotarele Tauriei, de la Niramză pînă pe vîrful Toaca, de la întunecaţii munţi mănăstireşti dinspre apus, pînă la stejerişurile pustii de la Viloni, din coastele viilor de la Miciulă şi Serghi pînă-n grohotişurile şi prăpăstiile de la Buluvar, de la Corbu la Climări şi de la Codrii-Mari la Apa-Bună şi Muntele Catara, tot acest pămînt cuprins între hotarele Tauriei semăna aievea cu chipul mamei, era însăşi arătarea chipului mamei, nu era altceva decît moartea mamei mele astfel arătată.. O, hieratică identitate! Dumnezeiască odihnă! Sublimă împăcare! Toate acele pămînturi închipuiau o uriaşă mumie cu braţele întinse, ca o răstignire, un alb şi uriaş coşciug din care surîdea precum soarele oprit peste piscuri, în cer, chipul, devenit divinitate, al mamei cu ochii ei albaştri.

M-am sculat din pat zîmbind colegilor mei enigmatic, cu faţa brăzdată de albiile lacrimilor secate acum. De pe ele mai abureau unele nestinse încă deplin.

— Ce, ce-i cu tine? Ce s-a întîmplat? m-au întrebat colegii crezînd despre mine te miri ce . . .

— Nimic. Aşa am răspuns, şi-am umblat toată ziua clătinîndu-mă din toate încheieturile trupului şi ale sufletului. Parcă nu eram întreg. Într-o clipă m-am gîndit să-mi lipesc pe braţ doliul. Să merg la lelea Ana şi s-o rog să-mi facă acest bine. N-am făcut-o.

Am continuat să răspund colegilor, invariabil, sec: „Nimic".

Peste două zile a venit la mine vărul Virgil de la Bucureşti. „Ce faci, mă Tohari", zice el, şi-mi pune mîna-n păr, mototolindu-mi-l cu iubire frăţească.

Apoi mi-a cuprins capul în mîini şi mi l-a lipit de pieptul său. Şi, foarte pe ocolite, cu un fel de introducere stîngace despre strămoşii noştri daci care nu ştiau să plîngă decît numai de bucurie, care nu iau în serios moartea, încearcă să mă pună-n temă despre . . .

— Ştiu, am răspuns eu liniştit: A murit mama.

— De unde ştii? Cine ţi-a telegrafiat?

— Nu mi-a telegrafiat nimeni. Mi-a spus pasărea ghion, cea care cîntă uneori în văile şi măgurile de la Climări, acolo . . .

VACANȚE, ÎNTÎMPLĂRI CIUDATE ȘI NIȘTE ACCIDENTE

„Vecinătăți ingină-ademenirea-n
mireasma unor nunți fără cuvînt . . ."

Înaintea marii iubiri, la tăinuita ei Clipă, te înfățișezi ori gol de tot — dacă nimic nu te rușinează despre goliciunea ta — ori ascuns de tot, în cel mai îmbietor veșmînt al Apropierii.

Ca să ai ceva cu adevărat trebuie să cunoști taina de a nu avea. Ca să simți bucuria apropierii trebuie să aștepți pînă ce ea devine depărtare.

Ne apropiem tot mai tare de inima noastră ființele și lucrurile, mai cu seamă cele iubite, pe măsură ce ele se depărtează tot mai mult de noi.

Nimic nu se preschimbă-n nimic, ci doar în altceva, căci oroarea este eternă.

Viața nu sfîrșește nicăieri și niciodată și în această brutală evidență rezidă drama metafizică a omului. Iar noi am dori ca odată și odată să se sfîrșească. Iată ceea ce noi numim setea de absolut. Viața este un drum fără capăt, cu cotituri și cotloane viclene, și-am vrea odată să-i dăm de capăt. Dar acest lucru este cu neputință. Iar lumea este privelișteа infinită prin care străbate acel drum fără sfîrșit.

Drum fără capăt într-o lume fără margini, nemurire! Lumea este eternitatea, iar viața nemurirea. Unde-i ieșirea? . . . Înspre ea strigă toți profeții și poeții, toată singurătatea din veci a omenirii, zbaterea din care nu se poate ieși.

Iată de ce, acele zile petrecute-n pustietățile internatului, singur, deoarece restul elevilor plecau acasă, iar compatrioții mei plecau și ei, fie acasă — căci aveau familii în București sau în Dobrogea — fie la diferiți colegi, pricepîndu-se mai bine decît mine în ale vieții, fie chiar la fete, răsună

acum în mine, acum, cînd le-a cuprins depărtarea cea mare, ca un cîntec de orgă într-o catedrală pustie, și iată de ce vine-nspre mine din lumea acelor zări, mireasmă de nuntă fără cuvînt.

Și ningea peste acel oraș ca peste Ninive, ca pe vremea campaniilor lui Burebista, ori ca-n era cuaternară... și clădirea internatului se scufunda-n genunea zăpezilor, iar solitudinea își rostea misterele în sufletul meu preschimbat în orgă surdă la acea oră, și-n acele hotare...

Frica ce mi se strecura în oase atunci cînd mă acopeream sub pătură, în patul meu de lîngă fereastră, din dormitorul cu alte nouă paturi, toate pustii, o resimt acum ca pe-un cîntec depărtat, încărcat de descîntec, iar înduioșarea ce mă cuprindea cînd mă așezam singur-cuc la locul meu de la masa din imensa sufragerie, sunînd a gol și-a pustietate și ea, s-a preschimbat astăzi într-o rugă a melancoliei. Nu-i vorbă, doamna Vișa și lelea Ana îmi puneau înainte tot ce avea mai bun cămara internatului, dar aceasta nu mă oprea — sau poate că tocmai și de aceea — să mă amărăsc în sufletul meu și mai mult. Înghițeam cu noduri dumicatul dimineții, cina amărăciunii și prînzul greului din adîncuri.

În noaptea de Crăciun mă plimbam pînă tîrziu pe străzile orașului, vedeam prin geamurile caselor somptuosul pom reverberînd misterios, zîmbeam și mă acopeream de zîmbet tot, cu ochii închiși, îmi venea să-ncep să cînt colinzi de unul singur pe ulițele pustii, și-mi părea rău că nu mă aflu-ntr-o pajiște cu flori ca să le smulg și să le arunc pe fereastră, înlăuntrul caselor, peste sufletul oamenilor, să li-l acopăr cu flori, să li-l preschimb într-un fel de zare-nstelată, peste care am aruncat în valuri jerbii de flori de cîmp.

Cînd, tîrziu, treceam pragul școlii și-apoi pragul internatului, traversînd curtea, pustie și ea, dar în care eu auzeam aievea hărmălaia de elevi din timpul pauzelor, atunci, după miezul nopții, ca să alung vedenia spaimelor care mă pîndeau pe coridoare, de după ușile dormitoarelor, de după oricare colț, cîntam de unul singur colinzi. Parcă-ntr-un templu îndepărtat foarte sunau frumoasele colinzi, perle ale mult încercatului și fără seamăn de frumos sufletul nostru. Epuizam întreg repertoriul de colinzi, cu migală și destoinicie pregătite de domnul Felea: *Bună dimineața la Moș-Ajun, Am plecat să colindăm, O ce veste... Dum, dum...*,

Cetiniță, cetinioară, Colo-n sus și mai în sus, La poartă la Țarigrad, Astăzi s-a născut Hristos..., Trei păstori, Praznic luminos, Coborît-o, coborît, Linu-i lin... și altele.

Într-o noapte, întorcîndu-mă tîrziu acasă, în timp ce peste mine ningea necontenit, ca și peste întreg orașul, dar mai deosebit peste marea biserică ciungă din centru, mînios că nu am nici un ban în buzunare ca să merg la „Călărețul vesel" și să beau împreună cu Erji alaș cu rom, și-apoi să ne retragem în dulcea, sordida singurătate, am făcut răpire de lucru străin, așa cum răpeam noatina, noaptea, din turma oierilor vecini, după datină, pe vremea cînd umblam și eu după oile bunicului și-ale tatii, la Tauria.

În colțul dintre magazia lui Verteș și zidul cetății care ducea înspre școala de fete era atîrnată de scoabe o drăcie de cutie din metal, în care, dacă strecurai prin orificiul de sus, sub bordură, un ban, apăsînd apoi peste un mîner, apărea în recipientul de jos, fie o bomboană, fie o șocolată, fie te miri ce alt produs de patiserie. Trezit, haiducul din mine a smuls cu putere cutia Stolwerk din scoabele care o țineau fixată de zid și, repede, cu ea la subțioară, fuga pînă-n beciul internatului. Cu mînie tîlhărească am pus mîna pe topor și-am izbit cu el în bizara mașină pînă ce-am turtit-o și-am desfăcut-o din tăinuitele ei sertare. Speram să găsesc acolo cel puțin vreo cîteva sute de lei — așa îmi închipuiam eu — dar înăuntru nu se aflau decît doar trei monede a cîte cincizeci de bani. La dracu, mi-am zis, și m-am retras în dormitor, sub pătură, fără să am de data aceasta nici un fel de vedenii decît doar pe aceea a supărării că n-am găsit ceea ce scontam în diavoleasca mașină nemțească.

A fost primul și ultimul meu furt din averea statului, dar pe care, nu după prea mulți ani era să-l plătesc cu mari prisosințe. Primăriei din Dumbrăveni însă eu îi sunt dator și astăzi cu acea cutie umblătoare și promit că la prima ocazie cînd voi dispune de un ban mai mult, voi cumpăra și voi instala, exact în același colț, un mare tonomat din care să apară, cînd apeși de manivelă, nu numai bani sau ciocolăți, dar care să și cînte, în amintirea acelei hoții săvîrșită de mine atunci.

Nu-i vorbă, mai tîrziu, cu timpul, m-am ticăloșit și eu, și-mi petreceam vacanțele ca tot omul, mîncînd și bînd laolaltă cu oamenii de omenie, cu fete-n preajma noastră, care

făceau ca bucatele şi băuturile de pe masă şi toate lucrurile din jur să-nceapă să cînte.

Unchiul Gheorghe Peristeri de la Bucureşti îmi trimitea de fiecare vacanţă, fără greş, cîte trei sute de lei, dar nu ştiu cum se făcea că-i risipeam în aceeaşi zi, fără să simt cît de cît că-i primisem. E drept că prelungeam durata zilei pînă cam pe la miezul nopţii, şi iarăşi este drept că mă arătam foarte galanton şi consumam cele mai scumpe specialităţi. Ca din banii pe care nu i-ai muncit.

În acele zile şi nopţi bîntuite de tot felul de vedenii şi năluci, patronate de nemiluita zăpezilor care cădeau mereu peste mine, înfiorate la rari răstimpuri de către trilurile ca din altă lume ale unor zurgălăi atîrnaţi la gîtul unor cai-năluci ducînd după ei o trăsură-fantomă, s-au petrecut în oraş acele stranii întîmplări, care-au înfrigurat cu spaimă mult timp pe oamenii din Dumbrăveni.

Tocmai în acele zile de vacanţă, mai ales cele de Crăciun, umblînd eu singur prin dormitoarele pustii, pe coridoarele de-a lungul cărora străjuiau ca-n nişte strane întunecate tot felul de fantome, cînd după uşa dormitorului în care numai eu dormeam, stătea cineva de veghe, în nişte giulgiuri înfăşurat, cînd pînă şi gîndurile mele primeau ecouri dinspre toţi pereţii şi toate ungherele, începusem, închipuindu-mă un fel de Ovidiu aici exilat, în acest boreal Euxin, să compun versuri în limba latină: „Nem ist, in triclinio sol noctem peragro" ... cam aşa suna sfîrşitul (Nu-i nimeni în Tricliniu, singur străbat noaptea).

Iată, relatate, pe scurt, aici, cele două ciudate întîmplări petrecute:

Pe strada Cotită, nr. 19, se afla o casă, toată acoperită de iederă.

Seminţii felurite de paianjeni şi-au instalat sub frunzarul iederii şi printre crăpăturile dintre zid şi rămurişul acesteia, tenebroasă sălăşluire; paianjeni mici, agili şi veninoşi; rozacei şi străvezii; alţii cenuşii, cu privirea neagră, glacială, avînd licăr iscoditor în mărgea şi cu păr mărunt pe trupul lor minuscul şi satanaelic; alţii, ridicaţi pe picioroange înalte, ca pe pirostrii, dominînd de sus lumea, mari şi groşi cît nişte căpuşe, avînd cruce pe umăr, blestemată, oficiind parcă în chip de prelaţi ai cine şti cărui întuneric; iar alţii, îmbrăcaţi în alb, ca doctorii, aveau feţe palide şi siringi fosforescente în gheare.

În curte se intra printr-o poartă de fier. În spatele casei o grădină îngrădită ermetic cu scînduri înalte, ţuguiate, adăpostea într-însa toate ierburile, brusturii şi buruienile nopţii, crescute acolo unele asupra altora, ca-ntr-o mută şi învălmăşită întruposedare a regnului vegetal.

Un arici — singurul suflet de om şi paznic de la începutul lumii parcă prin această feudă a uitării — a ucis toate vietăţile, pînă şi şarpele casei, a cărui cămaşă, lepădată, se putea vedea uitată pe treptele intrării, lîngă prag.

În acea casă a fost găsit mort, în ziua de 31 noiembrie 1936, insul pe nume Ewald Ionescu, proprietarul ei şi locatar exclusiv, om singur şi ciudat, tăinuindu-şi viaţa cu o ură şi-o tăcere dură.

La autopsia care i s-a făcut s-a descoperit, spre stupefacţia tuturora şi-n ciuda competenţei medicilor, că toate organele erau absolut sănătoase şi intacte, în special inima, şi că prin urmare a murit din cu totul altceva decît din atingerea în vreun fel sau altul a unuia dintre organe.

Ambiţionaţi în marea lor neştiinţă, doctorii chirurgi au cerut părerea colegilor lor, internişti; aceştia însă au tras aceeaşi concluzie: moarte fără nici o cauză, organism perfect sănătos, nevătămat nicicum.

S-a apelat la organele de poliţie . . .

Ele au răspuns prompt. În timpul primelor informaţii, — informaţii de tatonare, un agent mai cu fler, prizărit şi pricăjit, cu o mutră şuie, şi-a permis să observe un amănunt straniu: ochii mortului erau holbaţi altfel decît la morţii obişnuiţi, şi-n adîncul lor de gheaţă stăruia parcă şi-acum imaginea unei stări de groază neobişnuită. „Nu te-am adus aici să iei cuvîntul . . . ci să taci şi să execuţi", i-a retezat cu autoritate fermă şeful intervenţia, . . . şi-a continuat cu aceeaşi autoritate: „Optica ta este aceea a unui superstiţios, superstiţia nu este compatibilă cu ştiinţa poliţienească, iar matale va trebui să-ţi mai ridici nivelul pregătirii profesionale şi ştiinţifice".

„Am înţeles, să trăiţi", s-a supus cu smerenie prizăritul funcţionar.

Şeful atunci a decis să vie cîinii, şi cîinii au sosit deîndată, nestăpîniţi şi impetuoşi în zelul lor cînesc, fanatici pînă la devoţiune.

Au scormonit cu boturile viforoase în toate ungherele, prin toate boarfele din pivniţă, au dat de-a dura toată de-

baraua, au stîrnit pulbere cu miros de pămînt mort în podul casei şi-au băgat nările adînc în scoica latrinei, apoi au dat năvală în grădină, unde-au călcat sub labe toată sălbăticia ierburilor infernal crescute acolo... În această incursiune radicală au dat însă peste arici, misteriosul paznic al acestei blestemate sihăstrii... Şi, bineînţeles, l-au strivit domnii oameni sub călcîiele cizmelor pe bietul arici sihăstrit aici cine ştie cu ce rosturi ascunse, după ce domnii cîini, încercînd cu mult devotament să-l sfîşie-n fălci, n-au izbutit, din cauza ţepoasei lui cuirase.

„Cine să-l fi omorît p'ăsta?" se întreba în gîndul său mai marele peste detaşamentul de ordine... Ei, nu-i nimica... o să mai vedem. Trebuieşte timp şi răbdare. Adevărul o să iasă pînă la urmă la iveală. Ori l-au ucis pentru a-l jefui (dar, bagu-l în mă-sa, era sărac ca o boarfă) ori l-au supus unui omor ritual nişte din ăştia cu pletele la vale, malagambiştii, ori — şi asta cred că este mai aproape de adevăr — l-au achitat cei din banda în care intrase, bandă de traficanţi de droguri, unde devenise, pesemne, dubios".

„Bine, dar... nu a rămas nici o urmă, nici un semn că l-ar fi omorît cineva în vreun fel... Nu sînt nici măcar semne ale vreunei boli", interveni reverenţios în gîndirea şefului acelaşi funcţionar pîrlit.

„Sînt mult mai deştepţi decît ne închipuim noi... şi ca să le dovedim că nici noi nu sîntem proşti o să stabilim adevărul, o să regulăm lucrurile şi-o să dibuim pe făptaşi. Din clipa aceasta încep cercetările în fondul chestiunii".

„Vă rog cu respect... să-mi permiteţi a adăuga încă ceva: uşa camerei era închisă pe dinlăuntru şi cu cheia şi cu foraibărul, ferestrele la fel, ermetic închise pe dinlăuntru... toate".

„Tocmai de aceea uşa şi ferestrele au fost închise pe dinlăuntru, ca să ne dovedim noi vrednicia, să ne punem la contribuţie inteligenţa..." Şi comisarul-şef a distribuit sarcinile subalternilor, pe secţii şi compartimente, pe cartiere şi cheiuri, ordonînd o severă evidenţă a tuturor celor vizaţi şi dubioşi: unde se aflau şi ce anume făceau în seara respectivă a comiterii crimei.

„Dar... totuşi... eu v-aş ruga să-mi aprobaţi a dormi aici, în această cameră pînă la clarificarea cauzei". Comisarul-şef a rămas în cumpănă; după o gîndire concentrată

a îngăduit solicitantului să stea de „preveghiu", poruncind însă în taină altor trei să se posteze în casele din față și să-i urmărească cu atenție mare toate mișcările. „Nu știi de unde răsare iepurele; nu poți să știi dacă acest pirpiriu o face numai pe idiotul, de-al dracului, și să fie chiar el implicat în afacerea asta... Mutră are; se știe ascunde cu dibăcie și poate să inducă în eroare cu aerul lui de tîmpit superstițios... pe oricine... E vicleană potaia!"

...Așa că omul nostru s-a instalat în locuința dispărutului, singur, în liniște.

A închis ușile și ferestrele toate pe dinlăuntru și s-a întins cu pălmile după ceafă pe patul liber de-acum, deoarece mortul a fost dus într-ale lui.

Se pare că pe undeva, structura psihică a acestui ciudat slujbaș al poliției era aceeași cu a mortului. Nu se știe dacă nu cumva erau una și aceeași persoană... Nu-i vorba de o dedublare în întrupări aparent diferite ale aceluiași eu ci, pur și simplu, că în infinitele ei combinații și permutări, în marele joc al întîmplărilor din sînul materiei, e foarte firesc și logic ca, la un moment dat, elementele care compun viața cuiva să se grupeze exact și perfect la aceleași dozaje, așa încît unul, doi sau mai mulți indivizi să fie una și aceeași persoană, să li se întîmple aceleași lucruri, să sufere aceeași soartă, chiar dacă poartă alt nume și apar în locuri și timpuri diferite.

Stătea întins în pat și se simțea ca acasă la dînsul, într-atîta de familire îi păreau toate din jurul său, ca și cum ar fi locuit aici toată viața, și chiar încă una, poate înainte de aceasta; ca-ntr-o casă pe care singur și-ar fi făcut-o, după gustul și blestemul său.

Stătea și aștepta... Nu știa și nici nu vrea să știe ce anume așteaptă, dar trăia o stare de așteptare care-l mistuia plăcut și care-l purta lent, abia perceptibil, spre ceva, ceva care trebuia să se întîmple.

Colegii lui de breaslă, fixați la posturile de observație, în casele din față, dotați cu instrumente tehnice foarte moderne de detectare și mărire a obiectivului, nu-l slăbeau din vedere nici o clipă.

Au trecut astfel orele fără să le simtă; supraveghetorii lui însă le-au drămuit pînă la oboseală, la lehamite. Peste lucrurile din cameră ca și peste întreagă-i ființa a început să se așeze liniștea care precede miezul nopții. Se simțea

din ce în ce mai adînc învăluit de misterul unei amintiri care suia de dincolo de orice margine, pe care nu şi-o putea desluşi nicicum.

A stins lumina cu un gest lipsit de orice voinţă. Se simţea acum şi mai bine, încolăcit în amintire, în întuneric, ca de-o iubire îndelung şi intens aşteptată.

Prin cele trei ferestre peste care atîrnau şuvoaie de iederi în chip de draperii, pătrundea galben-verzuie lumina lunii. Întins aşa pe pat cum se afla, părea mai mult mort decît viu, mai degrabă un spectru decît un om acoperit de lună ca de linţolii.

Observatorii îşi ascuţeau atenţia: de ce oare a stins lumina? se întrebau ei, bănuind că se apropie momentul cînd se va denunţa secretul.

Şi nu s-au înşelat: la un scurt răstimp, spectrul omului care stătea întins pe spate în pat şi învăluit de blîndeţea morbidă a lunii s-a ridicat brusc în capul oaselor, ridicînd mîinile în lături a groază, holbînd ochii spre uşa care dădea în cealaltă cameră, deschizînd gura ca-ntr-un strigăt de moarte. A apucat doar atîta: să-şi dea capul pe spate cu un gest de apărare şi a rămas înţepenit aşa, cu mîinile ridicate-n văzduhuri, ochii răsturnaţi în genuni, gura încremenită într-un rictus de neînchipuită spaimă, părul înnălbindu-i tot, deodată, ridicat măciucă deasupra feţei moarte.

Colegii lui de la posturile de observaţie au intrat în alertă numaidecît, au dat glas de fluiere, au roit înconjurînd casa, păzind toate ieşirile posibile din imobil. Au dat telefoane fulgerătoare la ofiţerul de gardă să trimită întăriri şi, cu multă atenţie şi grijă, cu ţevile puştilor înainte, prevăzute cu lanterne puternice la vîrf, mai tremurînd, mai îndemnîndu-se unul pe altul, cot lîngă cot, au pătruns înlăuntru.

A sosit şi echipa de cîini. Au cotrobăit peste tot. (Dar unde n-au cotrobăit!). Nimic. Absolut nimic. Nici urmă de prezenţa, la acea oră imediat după miezul nopţii, a vreunei persoane străine şi asasine.

Omul nostru însă zăcea mort în poziţia exact asemenea ca aceea în care-l găsiseră mort şi pe Ewald Ionescu, înainte cu două zile. Şi, lucru şi mai ciudat, sărmanul poliţist avea imprimată pe faţa lui, şi mai ales în adîncul ochilor, aceeaşi expresie de teroare încremenită care se putea citi şi pe faţa şi pe ochii mortului celuilalt. Tiparul acestei stări de groază care se pare că i-a izbit pe amîndoi era absolut iden-

tic unul cu altul; se putea observa cu uşurinţă această asemănare perfectă.

A sosit şi comandantul, dar cu toată autoritatea conferită lui n-a putut spune altceva după cîteva secunde de şovăială hamletică şi privind iscoditor, cu bănuială, spre mort, decît atît, şi-n doi peri: „Superstiţia i-a mîncat capul lu' ăsta; i-am atras atenţia să se lepede de aceste fleacuri obscurantiste, l-am şi sancţionat ca să se îndrepte, nu l-am avansat să aibă timp să mediteze şi să se corijeze, dar el a ţinut-o tot pe-a lui" ... Apoi, după o pauză filozofică, a ordonat: „La morgă cu el".

Uimiţi şi doctorii de faptul că n-au găsit nici o cauză a morţii, nici o urmă cît de vagă a vreunei maladii ascunse, înainte de a trece la efectuarea autopsiei au pus în folosinţă — pentru prima dată — nişte aparate fotoscopice importate de curînd din Japonia, aparate a căror funcţionare trecea dincolo de perfecţiune, întrucît nu se blocau nici măcar în faţa acesteia, a perfecţiunii, a absolutului.

Au radiografiat astfel cu ajutorul acestor aparate, performanţă a diabolismului nipon, toate organele, insistînd în mod special asupra ochilor, scurtînd cu atenţie, fotografiind în toate poziţiile şi momentele expresia aceea terifică, grefată acolo în genunea din albul ochilor. Dacă a fost cineva şi l-a omorît, să zicem prin lansarea unei raze extraterestre iar apoi s-a pulverizat, ori dacă s-a ivit o altă arătare de groază, o arătare criminală, această arătare s-a imprimat pe retina ochiului iar aparatul funcţionînd ultraperfect al clinicii, de curînd importat din Japonia, va trebui să-l surprindă.

S-a făcut rapid developarea fotogramelor.

În sala de un alb luciferic, şapte doctori îmbrăcaţi în alb, avînd pe nas ochelari — tot luciferici — se uitau şi vizionau îngroziţi, năpădiţi de veninul galben verzui al morţii, gîtuiţi parcă de umbra nevăzută dar prezentă a necunoscutului, următoarea arătare:

Uşa din faţa mortului, care dădea în camera cealaltă — unde murise cu şase luni înainte soţia lui Ewald Ionescu — era deschisă larg. În cadrul uşii se arăta, de sub pragul cîrnit la o parte, un arici ridicat în două picioare, purtînd cuirasa ţepoasă dată larg în lături ca nişte mîini, în semn de primire, rîzînd milos din gîtul lui subţiratic, prelung.

În spatele lui, o femeie, toată învăluită în alb, își arăta doar ochii negri, cu privirea fixă, din nemișcătoarea horbotă albă... În colțul genelor sticleau lacrimi. Iar în încăperea de dincolo de ușă, cînta parcă din mulțimea de culori fosforescente, mulțimea de paianjeni feluriți, ai căror ochi licăreau prin straniul întuneric al acelei clipe fantastice, precum minuscule lumini veninoase, peste și jur-împrejurul unui catafalc.

Ca să nu se facă vinovați de crimă împotriva progresului și-a științei, doctorii au dresat un proces-verbal prin care făceau cunoscut înaltei Academii Epistemologice că pe fotografiile făcute prin mijlocirea ultraperfectului aparat nipon, nu se observa nimic. Suprafața este complet albă. Apoi au iscălit, conjurîndu-se că nu vor divulga nimic din aberanta întîmplare.

P.S. — Datele care stau la baza acestei istorisiri se pot consulta oricînd în dosarul nr. 36 912/35, aflător în arhiva secretă a poliției orașului.

Cu un altul s-a întîmplat cam tot așa ceva: omul, după ce s-a ferecat în casă, unde a stat singur timp de mai bine de nouă luni, nimeni nu știa din care motive, pentru că n-avea pe nimeni, nu fusese căsătorit niciodată și era o fire incomunicabilă și impenetrabilă, într-o noapte, după ora unu, în timp ce afară ningea cu atîta înverșunare încît nu s-ar fi auzit — dacă le-ar fi tras cine știe cine — clopotele de la biserica cea mare, el a scos niște țipete îngrozitoare, a sfîșiat noaptea cu ele de la un capăt la celălalt al orașului scufundat în întunericul zăpezilor și, în cămașa-i de noapte albă îmbrăcat, cu șiroaie de sînge curgîndu-i de pe mîini peste cămașă și peste zăpadă, a țîșnit din casă afară, spărgînd cu pumnii geamurile de la ferestre, și-a început să alerge țipînd prin grădinile oamenilor și pe străzile orașului la acea oră pustie, cînd țipenie de viață nu se arăta, decît numai ninsoarea bogată care cădea necontenit.

S-au aprins luminile în casele creștinilor, oamenii l-au văzut, dar, crezînd că este cu totul altceva decît un ins sărman, n-au cutezat să iasă din casă și să-l prindă, să vază ce se petrece cu dînsul.

L-au prins în schimb cîinii polițerilor într-un tîrziu...

Dus la poliție, apoi la spitalul din Sighișoara și la cel din Sibiu, cercetat el și întrebat, după datini și procedee

specifice fiecărui așezămînt în parte, omul a mărturisit într-o deplină și perfectă cunoștință de sine, cum că, stînd el întins în pat, cu pălmile sub căpătîi și ascultînd cum cad zăpezile — camera îi era luminată doar de lumina lor — a simțit că la masă stă cineva, cu spatele la dînsul, un spate enorm, ca de altceva. S-a uitat atent de tot, ridicat oarecum în capul oaselor. Nu se înșela: cineva sta la masă cu spatele spre dînsul, spate enorm, și tăcea. De frică, omul nostru a înghețat. A țipat cu groază, dar umbra nu s-a sinchisit deloc, ci a continuat să stea așa copleșită de propria-i întunecime, acolo, la masă.

„Cine ești?" a strigat din răsputeri, „ce cauți la mine-n cameră la ora aceasta, pe unde ai intrat?" ... Umbra a cîrmit încet înspre el umerii-i uriași, arătîndu-și din profil fața!

„Domnilor, ceva mai teribil și mai oribil totodată, mai de groază și mai de greață nu se poate închipui", stăruia el să-i convingă atît pe doctori, care-l ascultau cu indulgență profesională, cît și pe polițerii care, la rîndul lor îl ascultau cu neîncredere și suspiciune, tot profesionale.

Zicea omul, că în ciuda enormului lui spate, cînd umbra ce sta la masă s-a cîrmit și și-a arătat profilul, profilul acela numai de om nu era, ci era al unui șarpe în toată legea.

„Un șarpe, domnilor, insista dînsul, un șarpe era, care a și început să șuiere lin-sfîșietor către mine! N-am știut ce să mai fac. Am zburat țipînd către fereastră, am izbit cu pumnii în geamuri și-am fugit cît am putut, biciuit de spaimă și urmărit din urmă de șuieratul acela care-mi țiuia în urechi într-una și tot mai aproape de mine".

„Am merge totuși, a intervenit un chestor, să vedem urmele pe zăpadă ale clientului nostru ... și poate că și ale ... șarpelui acela cu umerii de dihanie ... dar a căzut peste ele zăpadă de un metru aproape, așa că, ne declinăm competența în favoarea medicilor psihiatri".

Au fost chemați totuși la interogatoriu și cei care l-au văzut îngroziți, cum fugea-n cămașă prin grădini și pe străzi, sărind peste garduri în toiul iernii și-al nopții. Aceștia au răspuns că l-au văzut într-adevăr pe el, deși era greu să-l distingi în cămașa lui albă de albul zăpezilor, dar umbra neagră cu cap de șarpe alergînd ca oamenii după dînsul, n-au văzut deloc. Că dacă era ar fi văzut-o. Mai ales neagră fiind ea, umbra.

De la spitalul de boli mintale de la Sibiu i s-a făcut ieşirea după numai trei zile de ţinere sub observaţie, deoarece medici de-acolo, au constatat în unanimitate, că insul nu are absolut nimic care ţine de domeniul psiho-patologicului.

... Altădată — mult mai tîrziu — s-a întîmplat în acel oraş o altă tărăşenie, uneltită de data aceasta de apriga, înverşunata şi neînduplecata şcolăriţă Monica, vrednică descendentă după mamă din Ioan Coldău, zis mai tîrziu Ioan Oargă — după ce a intrat de ginere în această familie — rămas în istoria noastră cu numele de Cloşca. Un anume Onisie Coldău, nepot de frate al lui Cloşca, era străbunicul Monicăi.

Această căpăţînoasă şcolăriţă — întocmai ca îndepărtatul ei străbun tras pe roată — urma cursurile şcolii de limbă germană. Aşa s-a gîndit tatăl ei, judecător la tribunalul din Dumbrăveni. Acolo, Monica avea neîntrerupte răfuieli şi ciocniri cu colegii ei saşi care, smintiţi la cap de nu ştiu ce idee, se ţineau drept supraoameni şi-i dispreţuiau, ţinîndu-şi nasul în sus, pe români, ca şi pe alţii.

Amarnic o umileau şi mi-o cătrăneau, spunînd că românii sunt proşti, laşi, netrebnici, mizerabili, ţigani, tîlhari... şi alte asemenea ocări ce pe Monica o răneau şi-i aprindeau mînia.

„Vă spun tatălui meu şi-atunci o să vedeţi voi ce păţiţi", le-a-ntors ea vorba într-o zi.

„Ha, ha, ha, au replicat ei, să poftească numai să se bată cu noi. Ce, parcă el nu-i tot ca voi toţi? Îl vom strivi, îl vom face *tzerbreschen*".

Monica a plîns. La prînz n-a vrut să mănînce...

„Tată, zice ea la un moment dat, ai putea tu să te baţi cu băieţii de saşi?"

Domnul judecător, fără să-şi dea seama că se prinde într-un joc copilăresc, a zis „da, de ce nu?"

„No, atunci le arăt eu lor, a răspuns Monica. A doua zi, la şcoală, le-a spus băieţilor de saşi, cu demnitate liniştită: „Iată, tatăl meu a primit să se bată cu voi. Ce faceţi, vă încumetaţi, au ba?"

„Atîta-i trebuie, au răspuns ei cu sumeţie. Apoi s-au organizat pentru război, aşa cum numai ei se pricep, au scos săniile — căci era iarnă-n toi şi căzuse zăpadă mare — în chip de care de luptă, şi-au mai luat cu ei şi alte sănii în

care îşi instalaseră colegele şi drăguţele să le ducă să asiste la minunata luptă ce era să aibă loc între ei şi un valah. Şi-au pornit cu toţii, cu alai, cîntînd marşuri fioroase, ca pentru un război adevărat.

Monica a mers acasă ca să-l anunţe pe tatăl ei să iasă la război cu „licoşii ăia", aşa le spunea ea la băieţii de saşi, dar cînd a ajuns aici, ia-l de unde nu-i pe tata. Armata de saxoni, rînduită pentru luptă, iar zuscănelele lor rînduite şi ele pentru a privi lupta, ca la un amfiteatru, a început a răcni: „Unde-i viteazul, unde?... Vezi că nu vrea să se lupte cu noi? Laşul, laşul, laşul, să poftească dacă-i bărbat".

Disperată, Monica a dat fuga la tribunal. Noroc că l-a găsit pe tatăl ei pe drum, venind de la slujbă şi însoţit de avocatul Liviu Baciu — care ajunsese deja primar — căci altfel, era în stare să-l scoale de pe scaunul prezidenţial al instanţei de judecată cu robă şi cu tichie-n cap cu tot, ca să meargă să spele ruşinea ce i-o făceau colegii saşi.

Şi domnul judecător Lazăr — fiu de ţăran de la marginile Biertanului, acolo unde s-a instalat sediul primei episcopii luterane din Ardeal, cu castel şi canalizare într-însul — s-a înfăţişat înaintea inamicului. Calm, i-a poftit să accepte stabilirea unor norme de luptă cavalereşti. Prima regulă a fost aceea ca ei să se bată pe rînd, fiecare-n parte cu tatăl Monicăi, şi ei au acceptat-o.

Bruno Zoltzer, fiul farmacistului, era căpetenia oştirii saxone. L-a numit el atunci pe Heini Renner, cel mai destoinic bătăuş dintre dînşii, dar şi cel mai hăbăuc la învăţătură, tînăr zdravăn şi dur, care să se bată primul cud omnul Lazăr. Nici n-a apucat bine Zaltzer să-i dea porunca de atac, că gorila de Renner s-a şi repezit, ca rugbiştii, bolid în picioarele domnului judecător.

Domnul Lazăr însă, ţăran vînjos, una cu pămîntul, cu spete late şi picioarele bine-ncleştate-n statornicie, n-a căzut din această izbire, ba mai mult, după ce a stat doar niţel în cumpănă, s-a aplecat cu repeziciune asupra adversarului, l-a apucat dînsul de gleznele amîndouă, şi, învîrtindu-l de două ori, ca pe-o bîtă, l-a azvîrlit cît colo-n noianul zăpezii.

Săscuţele au spus, hiii, şi şi-au acoperit ochii cu pălmile lor străvezii.

Colegii lui Renner atunci, încălcînd orice norme dinainte stabilite, de luptă cavalerească, au tăbărît buluc asupra lui

Lazăr valahul, dar, cum nu trăgeau într-o singură direcţie ci, unul la dreapta, altul la stînga, celălalt în faţă iar altul în spate, forţele se echilibrau în aşa fel că domnul Lazăr se menţinea-n picioare cu mai multă uşurinţă, putînd astfel să-i abţiguie mai la-ndemînă. Şi, uite-aşa, mi-i azvîrlea-n zăpadă, unul ici, altul colea, şi, tot retrăgîndu-se ca să găsească un reazim şi-o apărare spatelui său, s-a pomenit lipit de gardul curţii părintelui Albu. De la o vreme, lupta continuînd cu înverşunare, gardul părintelui Albu a început să scîrţîie şi să se clatine a cădere.

Domnul Lazăr atunci i-a poftit să facă pace, sau armistiţiu. „Ho, mă, hăbăucilor, ogoiţi-vă, că dărîmăm gardul vecinului".

„Bine, au răspuns ei bucuroşi de propunere, dar mîine, dacă eşti într-adevăr viteaz, ai să te baţi cu Fritz Both."

Acel Fritz Both era un goliat de om, fierarul şef al oraşului, şi-avea putere de robot, mişcări de robot şi minte de robot.

(„La dracu să vă ducă, a zis în gîndul său domnul Lazăr, că doară n-am să-mi pun acum minţile şi cu ăsta. Mi-a fost destul cu voi").

Lucrurile au rămas neclare, trecînd în seama diplomaţiei, ca să se încîlcească şi mai tare; Monica a triumfat şi-a jubilat necăjindu-i foarte pe colegii ei saşi, iar domnul judecător Lazăr, imediat după bătălia purtată, de prea multă oboseală a făcut o criză de inimă de era să se ducă.

*

* *

În noaptea de după Sfîntul Ion, deci cu o zi înaintea reînceperii cursurilor, în sala de gimnastică a liceului, cea mai mare din oraş după cea de spectacole de la hotelul „Transilvania", se ţinea tradiţionalul bal al oraşului. Veneau acolo să danseze chiar şi elevi din cursul superior care locuiau fie în oraş fie în satele din apropiere, precum şi eleve mai răsărite, de la şcoala de fete. La acest bal, ca şi la altele, sau ca la nunţile mari, cînta faimoasa bandă de muzicanţi din Bratei, sat de saşi, cu mulţi ţigani la periferie. Saşii nu participau la aceste baluri. Ei aveau sala lor unde nu aveau acces persoanele de altă naţionalitate. Totuşi odată, dar cu scandal şi bușeală mare, au izbutit să se strecoare acolo ita-

lianul acela uriaş ca un Carnera şi cu prietenul său bun, Perceli rodopianul. Scandalul pe care l-au făcut romanul şi tracul a fost atîta de mare încît, pînă la urmă — dar mai ales datorită săscuţelor — cei doi intruşi au fost acceptaţi în societatea saxonilor, ba au şi dansat cu fetele lor şi soţiile, lucru care, dacă i-a înciudat pînă-n rărunchi pe bărbaţi, le-a bucurat nespus în schimb pe ele, în ciuda proverbialei lor fidelităţi şi devoţiuni faţă de soţi.

Balul ţinea pînă dimineaţa, şi nu numai participanţii la bucuria lui nu dormeau, dar nici eu nu-nchideam ochii toată noaptea. Era o noapte plăcută şi uşoară, fără coşmaruri, fără vedenii, nici tenebre. Stam întins în pat, nu adunat sub pătură ca şarpele sub pămînt, şi ascultam cum bubuie toba şi mîrîie gorduna şi cum miaună viorile în sala cu strigoi frumoşi şi veseli, dansînd.

Muzicanţii de la Bratei cîntau de zor şi asta nu-mi permitea să cad în întunecatele năvoade ale singurătăţii, născătoare de monştri şi mîhniri.

Era bine şi sufeream doar pentru că nu eram şi eu acolo, ca să-nvîrtesc pe toate fetele, întocmai cum făceau plotonierii aceia ageri şi harnici, ţanţoşi şi jucăuşi foc, cu jăratec în cizme, pe ritmul cîntecului care-i făcea să trepideze şi să chiuie. (Cîntecul asupra căruia se revenea la răstimpuri scurte, cerut cu urale de către dansatori). Nu pot să redau aici notele care şi-acuma îmi sună şi-mi joacă-n minte, dar vă redau din textul lui prima strofă:

Foaie verde solz de peşte,
Nu s-a pomenit dar este,
Cocoşel cu două creste,
Bărbat cu două neveste . . .

Şi într-adevăr, tinerii plutonieri de la escadronul de cavalerie al oraşului — dintre ofiţerii căruia se detaşau ferm, mai cu seamă la defilările de 10 Mai şi 24 Ianuarie, colonelul Pleşoianu, comandantul unităţii, căpitanul Dafin, cel cu piept de taur şi pasul dur, cutremurător, şi căpitanul Irimescu, prieten din copilărie, foarte intim, cu soţia zimbrului de Dafin, dar mai suplu şi mai vibrător — angajaţi în vîrtejul melodiei, se transfigurau într-atîta, că pintenii de la cizme păreau a fi pinteni de cocoşi, uniforma de pe ei, strînsă pe corp, se înfoia ţanţoşă, iar chipiul de pe cap lua înfă-

ţişare de creastă iritată. Se preschimbau într-adevăr din tineri plutonieri în cocoşei cu două creste, pintenoşi şi focoşi. Mai că nu săreau pe fereastră, pe tavan, şi de-acolo să cînte cucurigu.

În anul următor mi-am luat inima-n dinţi şi m-am înfiinţat şi eu în sala de bal. M-am tras după uşă şi-am stat acolo ca un orfan, ca şi cum ar fi stat acolo bietul nea Văsălie, tăietorul de lemne al internatului, şi nu eu. M-a observat însă domnul Atanasiu, octavanul, şi-a trimis-o pe Suzana, drăguţa lui, să mă ia la dans. Mi s-au înmuiat genunchii şi-am transpirat uşor. Era un tango. Îmi plăcea mirosul trupului Suzanei. Era şi ea uşor asudată. S-a lipit de mine cu viclenie dulce... şi, privindu-mă surîzător, cu stăruinţă, mi-a spus, în timp ce ne mişcam lent în unduirile tangoului: „Dansezi bine... şi-ai o ţinută frumoasă la dans", lucru pe care eu l-am luat în serios, şi de-atunci n-am lipsit de la nici unul din balurile lui Sfînt Ion, din sala de gimnastică a liceului.

Fiind mult mai înalt decît Suzana, atunci cînd ea ridica ochii înspre mine aveam bizara senzaţie că vrea să se spînzure de umerii mei.

Dar ţiganii din Bratei nu cîntau numai la balul acela din sala noastră, ci şi la nunţile oamenilor mai ridicaţi, şi tot ei veneau în curtea internatului, înaintea intrării în locuinţa domnului director Ioan Negruţiu şi-i cîntau tînguitor de Sfînt Ion şi a doua zi de Paşti, cîntecul:

Bătrîneţe, haine grele,
Ce n-aş da să scap de ele,
Trec zilele, trec, şi eu
Îmbătrînesc şi-mi pare rău...

iar domnul Negruţiu apărea, ca din cortul său un levit, potrivindu-şi pe umeri pardesiul, şi-i miluia cu bani...

Dacă-n vacanţele de Crăciun stăteam singur-cuc în internat, pe cele de Paşti, începînd din clasa a şaptea, mergeam să le petrec la Sibiu, fie la prietenul Mircea Constantinescu, fie la Jina Sibiului, la Acelenescu. Vacanţele de vară se consumau în diferite colonii: Braşov, Curtea de Argeş etc., pe care le organiza Ministerul Educaţiei pentru elevii români de peste hotare.

Mircea Constantinescu acesta era un ins din cale-afară de omenos, era întruchiparea ideală a proverbialei ospitalităţi

românești, și nu numai el, ci și maică-sa și fratele său și chiar Puia, nostima-i surioară. Mama lui îmi inspira sentimentul că nu face absolut nici o deosebire între mine, Mircea și Puia. Mă considera ca unul intrat în familia lor pentru totdeauna și mă trata ca pe cel de-al treilea al ei băiat. Se uita cînd la mine, cînd la Puia și i se umezeau ușor ochii de bucurie. Puia venea în camera în care dormeam eu, în șorțul ei de elevă, cu tenișii în picioare, cu părul castaniu, aspru, care-i juca pe frunte ca la căprioare cînd le bate vîntul pe stînci, se așeza la pian și-mi cînta. Cînd vorbea, mai mult ciripea decît vorbea. Numele ei adevărat era Minerva, și tare se supăra cînd îi spuneai Minerva și nu Puia, lucru pe care eu îl făceam ca s-o necăjesc.

În noaptea de Vinerea Patimilor însă, s-a întîmplat ceva trist: eu m-am dichisit și așteptam să mergem împreună la catedrală și acolo să ascultăm litania cea mare. Așteptam cu oarecare înfiorare și trebuia să plecăm amîndoi. Mircea dispăruse în compania unei vecine, drăguța lui. Așteptarea mea însă fu-n zadar, deoarece Puia n-a mai apărut. Plecase singură cu altul?

M-am dus abătut la catedrală și m-am așezat într-un colț al ei, fără lumină-n mînă, nu cum făcea tot creștinul la ora aceea, pîndind acolo ca un demon intrus.

Și-am zărit, nu departe, tot la loc de taină, pe Puia, stînd obraz lîngă obraz cu un altul, avînd amîndoi, ca pentru cununie parcă, lumînări în mîini. Și nu le stătea rău, dar pe mine acest lucru m-a tulburat întunecîndu-mă a furtună. Am întins aripi negre, am dat cîteva ocoluri pe sub bolți, înfricoșînd lumea, apoi am zburat cu vuiet mare pe ușă afară, m-am dus acasă, pe strada Crucii nr. 8, mi-am făcut în grabă bocceaua și-am dispărut, răcnind peste acoperișurile caselor, ale turlelor și-ale tuturor hotarelor cîte mi se arătau înainte.

M-am oprit la Jina, la Acelenescu. Acolo, între oieri, mă simțeam ca la mine la Tauria. Oieri liniștiți și avuți, împărați cu hrisov de la Dumnezeu asupra munților, iar părintele Acelenescu, om de mare credincioșie, purta patru băieți la școli și o fată, avea cai focoși în grajd, porci mari în cocini și găini în cotețe, și-o preoteasă bolnăvicioasă, dar care nu se lăsa învinsă de boală, ci deretica într-una cu mult îndemînateca Luci, fata ei, alături. Mai avea părintele Acelenescu și mormane de prescuri în pivniță, frămîntate din

făină anume de către neveste tinere, bătrîne dezlegate demult de păcat ori fecioare care-l aşteptau, frumos împodobite pe pragurile tinereţii lor; iar noi alegeam prescurile care erau mai albe şi mai gustoase şi le mîncam dumicate-n lapte de oi, iar ce rămînea nemîncat de noi se da drept hrană la cai, porci, găini.

A doua zi am cunoscut-o acolo pe Elena, fata notarului, cu părul negru pana corbului, ochii negri arzători, trupul puţin dar foarte neastîmpărat, cu mersul năbădăios şi aruncat uşor în lături, ca balerinele; muntariţa aceasta jivină m-a dus într-alt păcat! S-a lipit de mine din prima clipă, ca liliacul de stînci, iar cînd am ieşit într-o seară, pe nesimţite, dincolo de comună, spre zările păşunilor din milenii, şi-am sărutat-o, ea a căzut pe braţele mele în neştire, dînd ochii peste cap, îngheţîndu-i asupra mea. M-am speriat ca niciodată în viaţă.

Noroc cu izvorul rece de-alături. Am luat în palmele făcute căuc apă din el şi-am stropit-o peste faţă şi, cu totul împotriva voinţei mele, văzînd că nu se trezeşte nici cu apă rece, i-am repezit închizînd ochii, două palme... palme pe care şi astăzi le simt cum mă ustură pe obraz. Într-o altă existenţă o să-i sărut obrajii pînă ce trece usturimea alor mei.

Pe Elena o curta un tînăr învăţător, frumos, înţelept şi îngăduitor, care formase coruri minunate prin părţile munţilor acelora şi o aştepta să şi-o facă soţie. Înţelegînd că iarăşi joc rol de intrus, mi-am strîns iar bulendrele şi-am dispărut şi de-aici, întinzînd aripile negre din nou.

Ea însă nu s-a lăsat şi-a continuat să-mi scrie, pînă tîrziu, cînd m-am smuls din iubirea ei printr-un cabotin joc de-a moartea. Eram student la Bucureşti şi l-am rugat pe Panga să-i scrie că eu m-am îmbolnăvit rău. Apoi că boala mea se agravează, (ea-l implora să mă îngrijească ca şi cum ea s-ar afla alături de mine) că doctorii spun că nu mai sunt speranţe de scăpare, şi că... în fine, am murit. I-a descris Panga (împreună cu mine) şi felul în care m-au înmormîntat şi că înainte de a închide ochii cum am rostit numele ei... Biata Elena i-a mulţumit lui Panga pentru tot ce-a făcut pentru mine şi, mai ales, pentru ea, care nu putea să iasă din internatul şcolii normale din Sibiu ca să poată să vie la

mine să mă îngrijească, într-o scrisoare stropită toată cu lacrimile amărăciunii.

În vara următoare însă, avînd eu drum prin Sibiu, mă reped și pînă la Jina, unde apar în camera ei, ca din neunde. Nu se sculase încă din pat, avea ușoare dureri de cap și era îmbrăcată-ntr-o frumoasă cămașă albă, străvezie. S-a prins iarăși de gîtul meu și iarăși a căzut în leșin, ca altădată la șipotul dinspre zările pășunilor eterne ale păstorilor de la Jina. Pînă la urmă s-a-mpăcat cu gîndul că nu poate face casă cu un spulberat ca mine și și-a întemeiat rost și statornic așezămînt lîngă omul acela înțelept și îngăduitor.

...Eram într-a opta, și la școală, dosarul meu de infracțiuni și abateri de la disciplină se îngroșa. Urma să fie încheiat. Și s-a încheiat printr-o eliminare definitivă. Dar la stăruințele domnilor Ungureanu, Domnaru și Suciu, pedeapsa rămînea în suspensie, iar eu treceam sub supravegherea directă a domnului Ungureanu. La prima abatere urma să mi se aplice fără cruțare.

Ce se-ntîmplase?

Cu domnul Garda, comandantul străjeriei, o duceam extrem de rău. Nu numai că luam în derîdere mascarada de sub directe oblăduire „a Majestății-Sale, măi", străjeria, dar, într-o zi, m-am întrecut cu gluma. Era ziua cînd se depunea jurămîntul, în mod solemn, în curtea liceului. Toți profesorii și profesoarele (cu excepția lui Ungureanu care sta la fereastra liceului, trăgea din țigară și rîdea de noi) elevele și elevii îmbrăcați în costume de sărbătoare mare, trebuiau să stea cu mîinile ridicate în timp ce se intona imnul străjerilor, iar comandanții și subcomandanții, șefii și parașefii dintre profesori, profesoare, elevi și eleve, cu mîna pe drapelul aplecat, trebuiau să rostească textul jurămîntului.

Deci, în timp ce toată lumea stătea fie cu mîna ridicată, fie cu ea pe drapel, eu stăteam cu ele amîndouă-n buzunar. Garda s-a făcut verde la față de mînie.

M-ar fi ucis dacă ar fi avut aprobare. Sacrilegiu! Vine înspre mine. Scrîșnește:

— Ești nebun, măi! Ești nebun! Am să te elimin, măi! Bolșevicule! Ai înnebunit, măi, de tot!

De ce am stat cu mîinile în buzunar? Dintr-o stupidă indignare față de un fapt obișnuit. Am surprins, fără să vreau,

dimineaţa, cînd îmi făceam plimbarea pe marginea Tîrnavei, cum un comandant străjer făcea dragoste cu o comandantă străjeră, în care plăcută acţiune luau parte şi mîinile lor, după care ... s-au dus direct în curtea şcolii pentru depunerea jurămîntullui. Şi l-au depus, punînd mîinile pe drapel. Iată pentru ce, — fără să-mi dau seama la ce pedeapsă mă expun, am rămas cu mîinile în buzunar. Şi n-am înţeles a mărturisi cauza gestului nesăbuit.

Am fost eliminat pe loc din străjerie: „Dùpă atîtà trùdă din pàrteá noástră, atîtà iubire şi grijă din pàrteà Majestăţii-Sàle regele, măi, constatăm, măi, că printre noi, măi, se află spirite distructive, măi. Acèstè spirite distructive, măi, sunt concentrate, măi, în persoana lui ... Mìhàdàş, măi. Acest om sau Mihadaş, măi, trebuie să ne părăsească imediat, măi. El nu merită să rămîie printre noi, măi".

Deci, din străjerie am fost exclus fiind prin aceasta exclus şi de la examenul de bacalaureat. Dar domnul Garda mai cerea şi eliminarea mea din liceu, ca „un spirit distructiv, măi," cu atît mai mult, cu cît, la sacrilegiul comis de mine cu ocazia depunerii jurămîntului solemn, ca şi la altele, se mai adăugau încă trei grave abateri de la disciplina şcolii:

1. Am fost prins de către domnul pedagog Munteanu la restaurantul de sub castel, stînd cu o fată pe genunchi, împreună cu premiantul Popovici, acesta, după părerea domnului Garda fiind doar o victimă a diabolismului meu distructiv nu numai în materie de organizaţii politice dar şi faţă de oameni în genere şi soarta omenirii.

2. Din iniţiativa mea s-ar fi făcut manifestaţia aceea de batjocură, „poştalionul", cum o numeau elevii, la adresa domnului pedagog Munteanu, care a venit să-l suplinească într-o zi la ora de limba franceză, de care habar n-avea, pe domnul Podariu. Venea de fapt ca să ne provoace şi să poată după aceea să ne reclame la direcţiune.

3. S-au descoperit, în burlanul de la sobă, la şcoala de fete, în urma unei pîri făcută de către o elevă urîtă şi invidioasă pe cele frumoase, un sul gros de scrisori scrise de elevii liceului către fetele şcolii de menaj. Cum printre acele scrisori se găseau unele scrise de mîna mea pentru altcineva, care m-a rugat să-i fac acest serviciu, ca s-o dea gata pe ingrata care nu se lăsa prinsă-n jocul iubirii, şi-l cam dispreţuia (scrisori în urma cărora fata şi-a revenit, ba chiar se

arăta mîndră de simpatiul ei, dar pe care domnul Domnaru, cînd le-a citit, le-a ghicit numaidecît că sunt scrise de mine — „aştea sunt mihadaşisme", a zis dînsul) iar lucrul acesta s-a aflat şi în cancelaria profesorilor, unde domnul Suciu s-a amuzat copios împreună cu domnul Ungureanu, domnul Garda m-a acuzat exclusiv pe mine de calamitatea aceasta abătută asupra regulamentelor, şi-a cerut eliminarea mea urgentă din toate şcolile.

Cîteva explicaţii la fiecare dintre cele trei puncte:

1. Domnul pedagog Munteanu — altfel băiat drăguţ, sublocotenent de rezervă, umbla în uniformă — demult îmi căuta nod în papură ca să mă lovească, numai şi numai de cînd domnul Suciu, care făcea armata la călăreţi cu schimbul, deci avea interese faţă de comandantul escadronului din Dumbrăveni, m-a recomandat domnului colonel ca preparator pentru fiica sa, elevă-n particular în clasa a şaptea, la română şi latină. (Domnul Suciu care era călăreţ cu schimbul, a fost cît pe-aici să dezerteze din armata română la una inamică, din cauza că păzind el, în chip de santinelă, seară de seară, nişte mormane de căpăţîni de varză pe cîmpul dinspre Hundorf, ca să nu le fure hoţii, într-o dimineaţă a venit un tambur major şi le-a vîndut urgent unui ţigan zarzavagiu şi-a pus banii-n cartuşieră. Indignarea domnului profesor de filozofie a fost din cale-afară de mare, dar i-a trecut iute, pentru că şi-a dat seama că şi-n cealaltă armată, inamică, la care se hotărîse să dezerteze se proceda la fel, aşa că pînă la urmă s-a răzgîndit, renunţînd la dezertare).

Domnul Munteanu care era pe deasupra şi sublocotenet de rezervă, mai era şi îndrăgostit de fata colonelului, iar faptul că eu intram în casa ei pentru a o medita la limba română şi latină îi dădea stări de coşmar. E drept că fata aceea era din cale-afară de frumoasă, iar maică-sa şi mai frumoasă: ea blondă cu trăsături tipice Orientului Mijlociu, scundă şi cu mişunare de şerpi în trup, iar maică-sa, înaltă şi plină de distincţie, cu pielea albă, ochii negri şi părul împletit ca la madone. E drept, iarăşi, că atunci cînd începea să tune şi să fulgere afară, se lăsau cuprinse amîndouă de-un fel de spaimă cosmică şi se înghesuiau tremurînd la pieptul meu, căutînd acolo refugiu şi scăpare, ca nişte pui sub aripile cloştii... Şi este şi mai drept, că, odată, cînd să plec, blonda m-a condus nu numai pînă la poartă ci, fiind timp frumos de pri-

măvară, a venit cu mine pînă departe de oraş, la poalele dubrăvilor de pe dealurile Saroşului, unde s-au petrecut nişte lucruri atîta de frumoase şi neaşteptate pentru mine încît nu-mi mai aduc nimic aminte, nici să mă tai şi să pui sare peste răni, dar destul că domnul pedagog Munteanu s-a pornit asupra mea cu prigoană mare.

2. Iată de ce m-a pîndit şi, cînd m-a găsit la cîrciuma de sub castel, stînd cu o fată pe genunchi, m-a pîrît repede la direcţiune; iată de ce, iarăşi, m-a acuzat că eu aş fi fost acela care i-am instigat pe colegii mei să-i aplice metoda „poştalionului" atunci cînd a venit să-l suplinească pe domnul Podariu. („Poştalionul" era în fond un fel de-a răspunde obraznic profesorilor care se puneau în situaţii ridicole. Unul dintre elevi şoptea comanda: „poştalionul", şi-atunci, cei din primele bănci începeau să mişte înainte şi-napoi, precum birjarul pe capră, cei din următoarele bănci se mişcau la dreapta şi la stînga, precum călătorii din birjă cînd aceasta trece peste un drum neasfaltat, iar cei din ultimele rînduri de bănci, pe sub ele, imitau cu toţii, din picioare, tropotul cailor: trap, trap, trap ... Bocăneală mare!).

3. Cînd s-au descoperit scrisorile făcute sul şi vîrîte-n burlanul de la sobă, doamna Domnaru, soţia domnului profesor cu acelaşi nume, s-a indignat cu aprindere, a alergat la soţul ei şi i-a strigat: „Uite ce-mi fac elevii tăi! Dacă nu-i pui la punct, nu ştiu ce-am să fac ..." În calitate de directoare la şcoala de fete, doamna Domnaru avea perfectă dreptate cînd cerea sus şi tare să se treacă la măsuri drastice. Domnul Domnaru de-abia aştepta. A şi trecut de îndată la ele. Ne-a chemat cîte unul, rînd pe rînd, pe coridor, şi ne-a vîrît mîna-n chică şi ne-a altoit cu pălmi zdravene, răcnind cu grozăvie. Pe mine însă m-a cruţat de palme. M-a chemat, ce-i drept, şi pe mine afară pe coridor, dar, măsurîndu-mă din priviri, nu fără o anume undă de zîmbire, mi-a zis doar atîta: „Îmi zăpăceşti de cap fetele, hai, jupîn Mihadaş? ... Ai noroc că te cheamă aşa cum te cheamă, că-ţi arătam eu ţie. Treci în clasă".

„Acest spirit distructiv, măi, trebuie să dispară dintre noi cît mai repede, măi", a hotărît apăsat domnul Garda, „pînă ce nu-i prea tîrziu, măi".

A fost luptă mare-n cancelarie. La un moment dat, domnul Ungureanu, scos din fire de stăruinţele apăsate ale colegului

său Garda, a urlat cu vocea lui metalic cavernoasă: „Păi bine bă, boule, pe cine vrei să trimit la bacalaureat dacă-l elimini pe ăsta, pe Moraru?! . . .“

Am fost deci eliminat, spre satisfacţia lui domnu' Garda şi-a pedagogului gelos pe mine, dar cu pedeapsa atîrnînd, ca sabia lui Damocles, deasupra căpăţînii mele, luat sub directă supraveghere de însuşi Caius Iuliu Cezar al liceului, domnul Ungureanu.

Domnul Niculiţă Pop, directorul, amărît de tot din cauza aceasta, m-a chemat la dînsul în birou şi mi-a spus, ca la copilul său, cu tristeţe înciudată: „Poţi să-ţi iei geamantanul şi să părăseşti liceul imediat“. Era un fel de a se pedepsi pe sine cînd spunea aceste cuvinte. Eu le-am luat în serios şi m-am îndreptat, cam moleşit din încheieturi, spre internat, ca să-mi fac bagajele . . . În clipa următoare însă, aşa cum am mai spus, domnul Niculiţă, speriat că eu pot să plec de-adevăratelea, şi unde? . . . alarmat de greşeala de tact pe care a făcut-o din nechibzuinţă, a telefonat la gară, rugîndu-l pe domnul şef să legitimeze pe absolut toţi elevii care ar cere bilet de drum, iar unuia cu numele de cutare să nu-i elibereze în nici un caz un asemenea bilet. A telefonat, de asemenea, şi la chestorul de poliţie, rugîndu-l şi pe acesta să trimită un poliţer la gară să stea la pîndă acolo şi să nu mă lase cumva să plec. Eram foarte uşor de recunoscut cu mutra mea cam exotică, de fiară întunecată.

Dar tot am tulit-o, cu toată paza poliţiei şi în ciuda controalelor din partea funcţionarilor gării. A doua zi se intra în vacanţa de Paşti şi elevii porniseră exodul. Li se cerea, la ghişeu, tuturora, buletinul sau carnetul de elevi. Cînd am auzit de treaba asta — şi nu-mi era greu — m-am strecurat către marginea din stînga a gării, m-am furişat în ultimul vagon şi-am călătorit pe furiş pînă la Sibiu, iar de-acolo glonţ la Jina, cu Acelenescu.

Domnul Niculiţă Pop, săracul, era disperat. Avea amarnice mustrări de cuget. „Unde s-o fi dus copilul ăsta“, se-ntreba dînsul mereu, chiar şi la masă, în dumineca Paştilor, cînd a lăcrimat, şi odată cu el şi soţia sa, şi fetiţa . . .

Şi uite-aşa am făcut ca domnul Niculiţă Pop să mănînce Paştile cu noduri în gît şi supărare-n suflet.

I-am trimis însă de la Jina o scrisoare ticluită cum m-am priceput eu mai bine, prin care-i ceream iertare pentru toate necazurile cîte i le-am pricinuit, şi-l imploram să redeschidă conferinţa profesorală şi să insiste pentru obţinerea unei pedepse mai îndulgente. (Eu nu ştiam de fapt că pedeapsa era dintre cele mai indulgente cu putinţă).

Pînă la urmă, chiar şi domnul Garda m-a iertat, m-a reprimit în străjerie, astfel încît, la o lună şi ceva, mă puteam prezenta la examenul de bacalaureat.

ADIO, LICEU.

„În urmă, grea, uitarea își arcuiește scutul . . ."
sau
„În toate să mă pierd am vrut și toate le-am pierdut".

În ultima zi de școală, copleșiți cu toții de nu știu ce tristețe, am adus în clasă, nu pe furiș, ci în văzul holbat al tuturora și cîntînd marșul nupțial, taraful de muzicanți din țigănia Dumbrăvenilor. (Nu puteam aduce banda, faimoasa bandă din Bratei, nu ne dădea mîna). Unul trăgea din gordună de zor, altul ciocănea cu ardoare peste țambal, iar al treilea se muncea amarnic, opintindu-se din genunchi și curbîndu-se din răsputeri asupra viorii, cu arcușul peste corzi. Gordunistul s-a instalat chiar la locul unde se afla scaunul profesoral, în centrul catedrei, țambalagiul a luat loc la stînga lui, iar ceteraşul, avansat puțin, la dreapta.

Ei ziceau de mama focului doine, cîntece bătrînești și romanțe: *Bătrînețe, haine grele, Arde-mi-te-ai codru des, Toată lumea-i într-un sînge, Pe Murăș și pe Tîrnavă, Trage bobii și ghicește, Mîndra mea de altădată, Pe umeri pletele-i curg rîu* (aici eu am început a plînge), *Pe sub fereastră curge-un rîu* (aici eu am început a plînge), *Pe sub fereastră curge-un* / De-a pururea femeie, / Din focul dragostei dintîi, / Redă-mi doar o scînteie . . . (Aici am plîns cu toții, pînă și Popovici, cinicul, și în aparență apaticul Tratner). Stînd trîntiți, ori tolăniți în diverse poziții, într-o rînă, răzimați în coate sau cu capul dat mult pe spate, noi acompaniam melodiile, cu întreruperi la răstimpuri, ca să ne putem opri plînsul care ne podidea, emoția care ne gîtuia la ora aceea, jalnică, de prohod al tinereții.

Domnul director Niculiță Pop, venind, cu mersul său șchiopătat și lin, către clasă — căci cu domnia-sa aveam oră, recapitulare generală a întregii materii parcurse în timp de trei ani, în vederea examenului de bacalaureat, care aștepta la

ușă — și văzînd spectacolul din clasa a VIII-a, cu sfială mare a făcut la stînga-mprejur și s-a reîntors în cancelarie, fără să sufle un cuvînt măcar acolo despre cele ce se petreceau în clasa noastră. Așa a crezut de cuviință să facă domnul Niculiță Pop, odihnească-se în pace.

Clasă nesudată-n solidaritate, formată din meteoriți și tot felul de viituri, neavînd pe unul care să ia inițiative și să le ducă la bun sfîrșit, fiind toți niște boemi sau niște lasă-mă să-te-las, existînd poate că și-un anumit dispreț, o anumită ranchiună a localnicilor față de năvălitori, ca și din partea acestora față de primii, fiind pe deasupra, aproape toți, săraci de bani (deși aceasta n-ar fi constituit o problemă de nerezolvat) n-am făcut tradiționalul tablou de absolvire și nici tradiționalul bal al absolvenților. Am făcut în schimb niște chefuri pîrdalnice, prelungite pînă la risipirea ultimei lețcăi și-a ultimelor energii, mutîndu-ne cu alai și gălăgie mare de la Ioșka la „Frații veseli", de aici la „Ca la mama acasă", iar de la „Ca la mama acasă" la „Călărețul vesel", și iarăși la Ioșka, de unde o luam de-a capul. Ioșka era amicul nostru cel de nădejde. Ne dădea — orice — chiar și pe veresie.

În ziua cînd trebuia să înceapă examenul de bacalaureat, proba scrisă la limba latină, primul din seria celor trei: latină, română și franceză, eu am cam întîrziat, fapt care i-a pus pe jăratec pe ceilalți colegi ai mei, care mă așteptau ca pe mesia, nădăjduind de la mine ajutorul la traducerea textului latinesc.

Examenul avea loc la Blaj, favoare cu care mă mîndresc și astăzi, cu atît mai mult cu cît am avut cinstea să-l am ca președinte de comisie pe distinsul profesor universitar, figură de doge tînăr atunci și de senator roman astăzi, Teodor Naum.

Se prezentau la examen patru licee: cel din Blaj, cel din Orăștie, cel din Sighișoara și cel de la Dumbrăveni. Cînd am intrat în sală, după o întîrziere alarmantă pentru colegi, aceștia s-au înseninat și-au respirat ușurați.

„Includuntur in carcere condamnati...", așa începea textul latin ce urma să fie tradus. Am distribuit cîteva fițuici cu traducerea făcută cam pentru nota șapte, după priceperea mea, pentru colegii mei, iar cînd să-ncep să lucrez la varianta ultimă, cea cu cît mai puține greșeli, pentru mine, observ în banca din față, ceva mai la dreapta, o fată care proiec-

tează rugător ochii către mine. Era ea ochioasă şi-aşa, dar acuma parcă era numai ochi faţa ei! Implora o traducere. Eu, solidar numai şi numai cu ai mei, mă făceam că nu o văd şi că nu aud. Curios, profesorul care supraveghea cinstita desfăşurare a lucrărilor în acea sală, nici dînsul nu vedea, nici auzea nimica...

Candidata, disperată, insista, intensificînd apelurile. Ochii ei mari mai că nu se revărsau în plîngeri torenţiale. Eu, de piatră. Eu, împietrit tot mai mult, pe măsură ce o vedeam perpelindu-se.

— Fii atent, îmi atrage atenţia în taină un candidat, probabil de la Orăştie, cel care ne supraveghează este tatăl ei şi examinează la ştiinţele naturii.

M-am uitat bine la profesor şi la fată: semănau de departe unul cu altul. Sprîncene stufoase, negre, ochii mari, negri, amîndoi. Amîndoi plinuţi la corp. „Ho, hoo, îmi zic, dacă-i aşa, păi atunci întoarcem foaia". I-am făcut o traducere cam pe şapte şi i-am înmînat hîrtia scrisă în aşa fel ca taică-su să mă vadă. Şi m-a văzut. Căci întîlnindu-mă după examenul scris cu ochioasa aceea de la Orăştie: („Numai una-n Orăştie / E fata ce-mi place mie", zice cîntecul) şi plimbîndu-ne alene prin oraş, apoi pe malul Tîrnavei, îmi zicea ea, vorbind mai mult pe nas decît pe buzele-i viclene: „Cam ce-ai vrea să te-ntrebe taică-miu la ştiinţele naturale, ce ştii mai bine?"

„Aş vrea să nu mă-ntrebe deloc", răspund eu, răspuns care-a făcut-o să se amuze şi să se apropie mai mult de mine, şi să se gudure alintător. I-a plăcut replica. „Hai nu face pe grozavul şi spune-mi ce vrei să răspunzi".

„Păi, ia să vedem, reiau eu pe acelaşi ton obraznic, deşi foarte sincer. Ştiu o singură lecţie (şi nu minţeam deloc cînd afirmam aceasta) pe care o ţiu minte de pe vremea cînd eram elev în clasa a II-a, la liceul românesc din Grebena, de la minunatul meu profesor de-atunci de ştiinţe naturale, Niculescu, şi anume despre asimilaţia clorofiliană. Atît şi nimic mai mult.

Ea, apucîndu-mi mîna: „Hai că nu te cred. Nu eşti tu chiar dintr-aceia".

„Ba chiar dintr-aceia sunt", dau eu răspuns cu fermitate.

„Hai, insistă ea gudurîndu-se şi strîngîndu-mi mîna, spune ce vrei să răspunzi la tatăl meu?..."

„Ţi-am spus."

„Ce anume?"

„Asimilaţia clorofiliană."

„Şi mai ce? Pentru că se pun două întrebări."

„Păi . . . ştiu eu? Ia să vedem!"

Mă uit la părul ei negru vălurit, cu ademeniri lucioase, apoi mă uit la mîna ei cu unghiile foarte fine, frumos îngrijite şi spun:

„Produsele pielii . . ."

„Eşti neserios", zice ea, şi mă provoacă dojenitor cu ochii.

„De ce? Pentru că vreau să răspund despre sălbatecul tău păr negru şi despre ispititoarele tale unghii? . . ."

Ruşinată, şi-a pus mîinile-n buzunarul rochiţei şi şi-a aruncat sfidător părul în vînt. Eu i-am vîrît deodată mîinile în vîlvătăile acelea negre şi i le-am încîlcit atîta de tare încît i-am spus după aceea că acum seamănă cu muma pădurii.

„Atunci, de ce nu mă săruţi?" m-a ameninţat ea . . .

Într-adevăr, a doua zi, la oral, domnul profesor, tatăl ei, mi-a întins discret o foiţă. Am luat-o, am deschis-o şi-am cetit cele două întrebări: „Funcţiunile frunzei şi produsele pielii". Deci, la materia la care nu eram deloc pregătit, dar absolut deloc, am răspuns cel mai bine. Mai bine chiar decît la română şi latină unde mă socoteam tare (la română am fost chiar felicitat în faţa sălii pentru frumoasa lucrare pe care o făcusem pe tema: „Mihai Eminescu, reprezentant al simţirii şi gîndirii româneşti", lucru care l-a bucurat nespus pe domnul Domnaru şi a cărui veste a ajuns repede şi la Dumbrăveni, bucurînd foarte mult pe cineva, chiar dacă era tristă . . .)

A doua materie la care am răspuns foarte bine, şi la care eram pregătit tot aşa de prost ca la naturale, era geografia! A fost aici o chestiune de noroc.

Trebuia să vorbesc despre „vînturile din România". Subiect pe care-l ştii chiar dacă n-ai făcut deloc şcoală, după părerea mea. Vorbesc eu despre crivăţ, (cine nu ştie, dacă-a cetit cît de cît niţică literatură, că-n Moldova şi peste cîmpia getică bate crivăţul) despre austru, despre vîntul mare, despre briza de mare şi cea de munte, iar la urmă, pe cu totul alt stil şi intonaţie, cu citate din St. O. Iosif („Doar zefirul, musafirul, / Cel şăgalnic şi pribeag / A trecut pe lîngă prag") şi din alte poezii, despre zefiri . . .

Examina o doamnă simpatică şi demnă, care a început să zîmbească. Atunci, domnul Domnaru, care stătea-n sală tocmai lîngă domnul Garda, lovindu-l pe acesta cu cotul, îi zice: „Fii atent, Eugene, Mihadaş îi vorbeşte doamnei despre zefiri . . .“

Domnul Garda atunci a mustăcit iritat şi mîhnit de atîta nedreptate cîtă poate fi pe lumea asta: elevii buni şi ascultători să răspundă mai slab decît cei care n-au învăţat nimic şi care, pe deasupra, sunt şi „spirite distructive, măi!“

Stăteam în gazdă, cu masă şi casă, în acele zile de emoţie şi teamă, la o unguroaică foarte pedantă, care avea două fete. Cea mai mică era un drac şi jumătate. Împreună cu mine mai stăteau trei, toţi candidaţi la acelaşi examen. Fetiţa n-avea astîmpăr. Îi trebuia într-una să te ocupi de dînsa, să te joci cu ea, să-ţi ghicească în cafea, în cărţi, în ghioc şi să ieşi chiar la plimbare cu ea, pe corso. Era tare sfătoasă atunci!

Maică-sa o certa de zor, şi pe limba românească, şi mai abitir, pe-a lor. Degeaba. Cu dracul nu te poţi înţelege, şi fetiţa aceea era drac. Nu vroia să priceapă nici limba românilor, nici pe-a maghiarilor. Şi iarăşi venea la mine, şi iarăşi îmi ghicea-n cărţi, şi-n cafea, şi-n ghioc . . . şi iarăşi mă trăgea de mînecă să mergem la şpaţir pe corso, şi numai pe mine, căci ceilalţi trei n-aveau timp: stăteau toată ziua şi pînă noaptea tîrziu cu burta pe podea şi învăţau cu nemiluita.

Într-o zi, cînd tocmai maică-sa striga la ea ameninţînd-o cu bătaia, ea s-a aplecat la urechea ei şi i-a şoptit ghiduşă: „Să ştii, mamă, că dintre ăştia trei numai acesta cu păr „fekete“, care se joacă cu mine va trece, ceilalţi n-o să treacă. Aşa-mi iese mie-n cărţi . . .“ Maică-sa a împins-o cît colo, dar naiba să-nţeleagă, taman aşa s-a întîmplat cum prooroci se micuţa vrăjitoare.

După afişarea rezultatului ne-am risipit cu toţii ca potîrnichile, care-ncotro, de parcă n-am fi fost timp de patru ani colegi de clasă.

La singura reîntîlnire, după 25 de ani, au lipsit şapte: Panga şi Ştefan care muriseră, Bîrsan şi Tratner care se aflau foarte departe, în America, şi Popovici, Albu şi Dragolea, care se aflau foarte aproape, la numai cîţiva kilometri de Dumbrăveni, la Sighişoara dar, ce-i drept, cei mai prosperi dintre toţi noi ceilalţi: primii doi, medici, celălalt protopop,

ceea ce înseamnă cam acelaşi lucru. Aveau deci motive să lipsească. Aveau de toate.

La întoarcerea acasă după această întîlnire, trist cum rareori mi-a fost dat să fiu, am simţit nevoia să mă ascund. M-am retras sub nucul meu din grădină şi-acolo am dat curs unei minunate plîngeri: Se făcea că m-am reîntîlnit cu o fiinţă dragă, pe care o pierdusem în moarte cu 25 de ani în urmă, a reînviat, am stat cu ea şi mi-am petrecut o zi şi-o noapte, după care, a murit din nou, pentru totdeauna.

... Apoi mi-am adus aminte de Raa. De fapt îmi era în gînd la orice pas. Cu numele ei adormeam în gînd, cu al ei mă deşteptam, ca-n rostirea unei rugăciuni de dimineaţă, la ea mă gîndeam atunci cînd aduceam la gură prima bucătură, la ea atunci cînd destrăbălarea noastră era în toi, şi cînd mă aflam — mai ales — în braţele cine ştie cărei milostive.

Acum însă, îmi dădeam seama că voi pierde-o, şi gîndul acesta mă înfricoşa cu deznădejde şi-n întuneric adînc. „Trebuie să mă duc la ea. Trebuie să-i vorbesc. Cu siguranţă că m-a iertat pentru sfruntarea de neiertat de-atunci... Mai ales că dacă mă iubeşte cu adevărat — şi aşa este — atunci a înţeles că nebunia mea se datora faptului că o iubeam pînă la a face crimă, şi că iubirea m-a îndemnat s-o pedepsesc, şi că, deci trebuia să se simtă fericită, mîndră de felul dur în care am pedepsit-o ...“ Aşa încercam să mă mint. Am pîndit-o cînd trebuia să treacă de la şcoală către casă şi m-am luat după ea, în neştire. Ce-o fi o fi!

Ea a simţit că vin din urmă, fără să privească-napoi. Se înfiora tot mai mult, şi-a încetinit pasul ca să nu mă scoată dintr-un anumit ritm al paşilor mei de o rituală solemnitate la acea clipă. Am mers alături, în tăcere, (se auzeau inimile noastre cum bat în acelaşi ritm şi-aceeaşi ardere) apoi eu am îngăimat ceva — mai bine-aş fi tăcut pînă la capăt — o mare tîmpenie, cu o idioată stîngăcie, la care ea a răspuns cu gingăşie şi cîntec fermecat în glas: „N-ai grijă ...“

Atît. Atît a fost... toată tandreţea dintre mine şi Raa... Am mai revăzut-o o singură dată, cu ani în urmă, cînd am căzut pe neaşteptate, într-o seară ceţoasă în casa ei de pe cîmpia Ardealului, de la Moci.

Ea lipsea de-acasă, iar maică-sa m-a poftit să stau pînă ce soseşte, în camera ei. Doamne a ce lume cerească mirosea

în camera ei! Parcă nu dormise acolo niciodată nimeni, decît gîndul meu şi-al ei, în neţărmurită aşteptare.

Indiscret, dau la o parte pătura... A varuri şoptitoare miroseau cearşafurile albe, reci... Şi-a primele zăpezi căzute peste văile neumblate nici de luceferi.

Am ridicat şi perina: acolo, sub ea, se afla rătăcită ca o frunză-n deşert, ori ca o pată a păcatului în Eden, o carte... Era prima mea carte,plină de adnotări şi exclamaţii pe margini, de jurăminte şi promisiuni pe care ea continua să le facă faţă de mine, în felul acesta. Şi, curios! Insista mai cu seamă la acele poezii pe care le ghicise că sunt pentru ea, că sunt ale ei, că despre ea vorbesc.

Avînd sentimentul că săvîrşesc o impietate, am tras pătura la loc şi perina, apoi a venit ea, care s-a prefăcut că nu mă mai recunoaşte, că nu-şi aduce aminte de mine, şi-atunci eu, dînd să ies din odaie, de la ea, ca unul care n-avea ce căuta în clipa aceea acolo, spunînd: „Atunci pot pleca", Raa s-a încleştat brusc de grumajii mei, s-a încolăcit cu braţele de după gîtul meu, s-a strecurat în mine toată pînă a dispărut de tot, mistuindu-se în mine... după care ne-am despărţit pentru totdeauna,... iar sufletul meu, cînd ne plimbam pe dealurile acelea, striga sfîşietor, în tot cuprinsul serii: „O, de-ar fi o vedenie măcar..."

Sfîrşit

SCURT EPILOG

„Iar tu, părăsitule Dumbrăveni, nu vei fi ultimul în Transcodrinia".

Bunule cititor, dacă citirea acestei cărți îți va oferi cîteva clipe de frumoasă uitare și-ți va arăta lucruri a căror contemplare să te bucure, să te îmbogățească, atunci înseamnă că truda mea n-a fost zadarnică.

N-am făcut altceva scriind-o decît să scap pe uși și pe porți afară, din încăperile unei zidiri vechi și părăsite, și care era bîntuită — noaptea mai ales — de tot felul de vedenii stăruind necontenit, ivindu-se de pretutindeni.

Iar cînd nu le vedeam, le auzeam: unele șoptind, altele scîncind, altele plîngînd, altele tăcînd — căci și tăcerea li se auzea — foind în memoria mea, în patul și așternutul meu, precum o întruîncolăcire de șerpi, o neîmpăcare.

Nu era altă cale de scăpare decît această viclenie: cuvîntul scris. Și-n sfîrșit, am scăpat. Sînt liber; liberat de starea de nesomn, de necontenita obsesie a acelor glasuri fără vorbire și de vederea acelor arătări fără trup, dar mai vii în sufletul nostru decît dacă ar fi avut aievea trup și viață.

Vei înțelege ceea ce-ți spun, dacă ai reușit cumva să citești pînă la capăt cartea și, bineînțeles, dacă ea va fi adevărată. Vei intra tu însuți în acea misterioasă ctitorie părăsită, din care eu am izbutit să scap. Și, cu cît mai greu îți va fi să scapi dintr-însa cu atît mai adevărată se va dovedi a fi această carte.

De fapt, intrînd în această carte, intri în propria-ți casă, bîntuită de propriile-ți vedenii. Fericit aș fi eu, dacă aș ști că această lucrare a mea nu este decît un drum ce duce spre tine însuți, spre teritorii aparținînd propriei tale memorii.

În intenţia mea intimă n-am vrut să fiu scriitorul ei, ci un soi de ctitor. Mi-am închipuit-o ca pe-o umilă casă din lemn, cu temeliile săpate-n pămîntul aducerii aminte, iar restul trupului ei să să se ridice-n spaţiile luminate de soare şi zăpezi, bătut de vînturi şi ploi, înfiorat de desfrunziri.

În friza de jos, la stînga şi la dreapta, aş fi vrut să cuprindă loc, în picioare, şi cu înfăţişarea surîzătoare, profesorii mei.

În cea superioară, în rame rotunde şi luminiscente, să se înşire colegii mei şi prietenii.

În cea de mai sus — a treia — în nişte ocniţe misterios licărind, aş fi dorit să-şi arate chipul fiinţele care m-au iubit şi-au pătimit pentru mine, ivite parcă din horbote albe de nouri.

Iar în cheia bolţii, acoperind catapeteazma toată, precum o răstignire neobişnuită (aşa cum mi s-a arătat peste toate pămînturile cuprinse între hotarele Tauriei în noaptea Morţii) chipul şi fiinţa de dincolo a Mamei.

Pe pereţii din afară, jur împrejur, să se ofere vederii mirifică frescă.

Aici, de pildă, se va arăta oraşul, cu biserica lui ciungă, castelul de vînătoare al ultimilor principi ai Transilvaniei, clădirea liceului şi, ca nişte cîntări de slavă, să răsune dealurile din jur şi de mai departe . . .

Apoi să se arate pe rînd toate aşezările din această Mesopotamie a tinereţii mele, cuprinsă între Tîrnava Mare (Tigrul) şi Tîrnava Mică (Eufratul): cele săseşti ca: Wagnerianul Valchid, noroiosul Saroş, dionisiacul Viniş, galeşul Hoghilag (cel amestecat cu români, drept care au răsărit din el femei dalbe şi iubeţe), semeţul Biertan, Brateiul cel cu bande renumite de cîntăreţi din strună şi alămuri, pîrdalnicul Prad, tihnitul Senexeuş cu sonorităţi celto-latine-n nume, taciturnul Cund, apoi cele româneşti ca: luminosul Daneş, bărbătosul Hundorf, Ernea cea cu oameni săraci la duh (aşa cum plac lui Dumnezeu) bogata şi desfătătoarea Alma, năstruşnicul Geacăş, Goganul cel rostit din goarnă şi coborînd parcă din Cogaion, arhaica Lepindea cu fabuloase fiinţe-ntr-însa şi care nu mureau decît după 90 de ani şi-atunci numai în picioare, întunecat aromitoarea Bahnea, colţurosul Zagăr, liricul Ormeniş . . ., pînă la fermecata şi aldoita Sîntioana — cea cu fete nărăvaş de frumoase, amestecată cu fin-uguri), la pînditorul după cotitură Coroi şi vicleanul Smig, şi-n

sfîrşit, crîncena aşezare ungurească, unde oamenii cîntă sfîşietor de trist de crezi că acuşi îşi vor smulge inima din piept ca s-o strivească, din nu ştiu ce mînie viscerală, şi-apoi joacă de stă să se năruie pămîntul sub dînşii, ţanţoşi şi fugoşi, Varolea.

Această muncă am vrut să împlinesc, cititorule.

O atare umilă ctitorie am dorit să aşez. O carte care să pornească din inimă şi nu din Raţiune, din amintire şi nu din Gîndire, din năzuinţa de-a rosti un cîntec şi nu din aceea de-a dezbate Probleme Profunde.

Dacă nu ţi-a spus nimic, dacă nici măcar nu ţi-a sunat plăcut la ureche, atunci arunc-o cît colo, la naiba. Ruşinea să fie a mea.

CUPRINS

Iubeşti Ardealul? 5
Oraşul acela 13
Liceul „Timotei Cipariu" ... şi-un prim, mic accident 24
Ora de română şi latină 37
Ora de limba germană 48
Geografia 59
Ore de limba latină cu alt profesor 68
Alte ore, alţi profesori 90
Colegi şi prieteni 120
Frumoasele risipei 146
Moartea mamei 189
Vacanţe, întîmplări ciudate şi nişte accidente 196
Adio, liceu! 220
Scurt epilog 227

Lector: ANA-MARIA BOARIU
Tehnoredactor: L. HLAVATHY

Apărut: 1980. Bun de tipar: 20. III. 1980.
Comanda nr.: 1962. Coli de tipar: 14,5.
Format: 16/54×84.
Hîrtie: ofset 70 gr/m²

Tiparul executat sub comanda nr. 58/1980
la Întreprinderea Poligrafică Cluj
Municipiul Cluj-Napoca, B-dul Lenin nr. 146.
Republica Socialistă România

EDITURA DACIA

Calitatea literară excepțională a paginii nu poate trece neremarcată.
Este și primul lucru care ne atrage atenția: limba înfloratǎ și ceremonioasă, nu rareori de o neascunsă prețiozitate, are o viață de sine stătătoare ca limba lui Odobescu ori Mateiu Caragiale.
Teohar Mihadaș este ceea ce se cheamă un stilist, specie tot mai rară de prozator artist, pe care-l citești, și nu în primul rînd, pentru încîntarea vorbelor lucrate și smălțuite cu grijă.
Ceea ce în proza lui Galaction sau Voiculescu ține — fie că e vorba de pitoresc folcloric, fie că e vorba de fantastic și magie — de utilizarea unor procedee literare, este la Teohar Mihadaș, uneori, rezultatul curat al observării unei lumi rămase, în atîtea privințe, în preajma mitului.

NICOLAE MANOLESCU

Lei 8,—